

MUĞLA İLİNİN KIRSAL KALKINMA POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ PROJESİ

Güney Ege Kalkınma Ajansı
2015 Yılı Doğrudan Faaliyet Destek Programı

Proje Yürütücüsü:
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi adına
Prof. Dr. Muammer Tuna

2016 PROJE RAPORU

“Bu Rapor T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın desteklediği
“Muğla İlinin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi”
kapsamında hazırlanmıştır. İçerik ile ilgili tek sorumluluk Muğla Sıtkı Koçman
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne aittir ve T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın görüşlerini yansıtmaz.”

Bu proje raporu Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) tarafından desteklenen Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin yürüttüğü TR32-15-DFD-0043 No'lu 'Muğla İlinin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi' kapsamında hazırlanmıştır.

Proje Yürütücüsü

Prof. Dr. Muammer Tuna
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölüm Başkanı

Proje Ekibi

Prof. Dr. Ummuhan Gökovalı
Arş. Gör. Sibel Ezgin Ağıllı
Arş. Gör. Mirace Karaca
Veli Ekim
Bahar Öksüz

Fotoğraflar

Veli Ekim

Tasarım

Burçak Doğan

www.muglakirsalkalkinma.com

ÖNSÖZ

Muğla yüz ölçümünün büyük bir kısmı orman ve kırsal alan olan bir ilimizdir. Bununla birlikte, kırsal alandaki tarımsal faaliyetlerin ağırlığının giderek azalması sonucu kırsal nüfus azalmakta ve il içerisinde kırsal alanlardan gelişmiş kıyı bölgelerine doğru yoğun bir göç hareketi gözlenmektedir. Bunun sonucu olarak kıyı şeridi ile kırsal alan arasında gelişmişlik farkı oluşmuştur. Aslında Muğla içerisinde iki Muğla vardır; oldukça gelişmiş kıyı ilçeleri ve görece daha az gelişmiş iç kısımlarda yer alan kırsal ilçeler. Kıyı ile iç bölgeler arasındaki bu gelişmişlik farkının azaltılması kırsaldaki yaşamın ve kültürün sürmesine ve kırsal alanda yer alan toplumsal ve ekonomik faaliyet alanlarının geliştirilmesine bağlıdır.

Muğla İlinin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Belirlenmesi projesi ile kırsal alanların mevcut potansiyeli belirlenerek kırsal kalkınmaya yönelik öncelikli alanlar ve konular tespit edilmiştir. Muğla ili genelinde kırsal alanların durumu, beklentileri ve istekleri belirlenerek bölgelerin karakteristik özellikleri ve uygulama alanları saptanmıştır. Muğla kırsalında yapılan çalışmalardan elde edilen veriler ışığında durum tespiti yapılarak kırsal kalkınma açısından uygun bölgeler havza bazlı olarak değerlendirilmiştir. Havzalarda yer alan köyler, benzer ya da tamamlayıcı unsurları ile bütünleşik bir yapıda ele alınmıştır.

Projede ortak olarak yer alan kurumların katkıları, projenin hayata geçirilmesi ve sürdürülebilirliği açısından son derece önemlidir. Dolayısıyla, proje ortağı olarak yer alan Muğla Büyükşehir Belediyesi, Muğla İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü ile Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne ve projeyi destekleyen Güney Ege Kalkınma Ajansı ve çalışanlarına projeye gösterdikleri ilgi ve destekten dolayı teşekkür ederim.

Ayrıca, eğitim faaliyetleri boyunca oldukça özverili ve yoğun bir şekilde çalışarak bizimle birlikte yer alan Kırsal Kalkınma ve Kırsal Turizm Gönüllüsü Mustafa Bektaş'a, Muğla Büyükşehir Belediyesi'nden Metin Bayrak ve Hafize Özer'e, Muğla İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nden Songül Topal, Selma Erez, Derya Can ve Levent Uyan'a, Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden Mehtap Yıldız'a ve Adalet Özdürük'e, Muğla Orman Bölge Müdürlüğü'nden Yüksel Yanmadık'a, ilçelerde bizlere eşlik eden ilçe kurum temsilcilerine, projenin her aşamasında yer alan ve oldukça özverili çalışan lisansüstü öğrencilerim Bahar Öksüz ve Veli Ekim ile proje ekibine ve lisans öğrencilerime teşekkürlerimi sunarım.

Bunu dışında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Rektörlüğü ve Rektör Sayın Prof. Dr. Mansur Harmandar'a, Edebiyat Fakültesi Dekanlığı ve Dekan Prof. Dr. Sebahattin Çevikbaş'a, proje sahası olan Milas, Yatağan, Kavaklıdere, Menteşe, Ula, Köyceğiz, Fethiye ve Seydikemer Kaymakamları, Belediye Başkanları, köy muhtarları ve eğitim ve araştırmalara katılan tüm katılımcılara proje süresince yaptıkları katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Prof. Dr. Muammer Tuna

Proje Yürütücüsü

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. PROJENİN GENEL KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ / KIRSAL KALKINMA	5
2.1.Kalkınma Tanımı	5
2.2. Sürdürülebilir Kalkınma	6
2.3. Kırsal Kalkınma Nedir?	8
2.4. Kırsal Turizmin Kırsal Kalkınmaya Entegre Edilmesi	12
3. MUĞLA İLİNİN KIRSAL KALKINMA POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ PROJESİNİN ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	18
4. ARAŞTIRMA BULGULARININ GENEL BİR DEĞERLENDİRİLMESİ	20
4.1.Muğla İli Hakkında Genel Bilgiler	20
4.2.Araştırma Bulguları ve Tartışma	28
5. ARAŞTIRMA BULGULARININ İLÇE BAZINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	43
5.1. Milas	44
5.2.Yatağan	65
5.3. Kavaklıdere	86
5.4. Menteşe	98
5.5. Ula	118
5.6. Köyceğiz	131
5.7. Seydikemer	144
6. SONUÇ	158
7. KAYNAKÇA	159
EK-1 : MUĞLA BÖLGESİ BİTKİ VE ORMAN VARLIĞI İLE ORMAN KÖYLÜSÜ İLİŞKİLERİ RAPORU	161
<i>Ekolog Dr. Okan Ürker</i>	
EK-2 : KOZAĞAÇ VE GÖKTEPE MAHALLELERİNİN DOĞA YÜRÜYÜŞÜ SPORU AÇISINDAN POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN RAPOR	242
<i>Zirve Dağcılık ve Doğa Sporları Kulübü Muğla Şubesi</i>	

1.GİRİŞ

Dünyada ve Türkiye'de bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak için politikalar üretilmesi ve stratejiler geliştirilmesine rağmen bölgeler arasındaki gelişmişlik farkı hala önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Söz konusu gelişmişlik farkının kabul edilebilir bir düzeye çekilmesi adına geliştirilen kalkınma stratejileri birçok farklı bakış açısı ile ele alınmıştır. Günümüzde kalkınmanın sadece ekonomik boyutuyla ele alınmaması gerektiği fark edilmiş, sosyo-kültürel ve çevresel bağlamı daha iyi anlaşılmasına başlanmıştır. Bu bağlamda, küreselleşmenin yarattığı etkiler ile değişen dünyada, yerel düzeyde hazırlanan kalkınma politikalarında ekonomik kalkınma boyutunun yanında, sosyal ve kültürel boyutunun da ele alındığı politikalar üretilmeye başlanmıştır.

Türkiye'nin en önemli turizm alanlarından biri olan Muğla; sahip olduğu doğal, kültürel, tarihsel değerleri ile ülke turizminde ayrı önem taşımaktadır. Muğla ilinde öne çıkan kıyı turizmi faaliyetleri ile kıyı şeridinde yer alan ilçelerin refah düzeylerinde önemli artışlar sağlanmış fakat iç bölgelerde yer alan ilçeler bu refah artışından aynı oranda yararlanamamıştır. Bununla birlikte dünyada ve Türkiye'de yaşanan bölgeler arasındaki kalkınmışlık farkı sorunu Muğla ili içerisinde doğrudan bir sorun olarak ortaya çıkmamakla birlikte ilçeler arasındaki gelişmişlik farkı karşılaştırmalı olarak incelendiğinde hissedilmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması verilerine göre Marmaris İlçesi 872 İlçe arasında 22. sırada, Bodrum 27. sırada yer alırken Kavaklıdere'nin 374'üncü sırada yer alması bu farkı açık bir şekilde ortaya koymaktadır (DPT, 2004). Bu gelişmişlik farkına paralel olarak, kıyı bölgelerinde kıyı turizmi ile artan sosyal ve ekonomik olanaklar ve istihdam olanakları, özellikle genç nüfusun iç bölgelerden kıyı bölgelerine göç etmesine yol açmaktadır. Söz konusu il içi göç hareketleri Muğla İlinin nüfusunda yapısal değişikliklere neden olmaktadır. Ancak, Muğla iç bölgelerde var olan toplumsal, tarihsel, kültürel ve doğal değerleri ve tarımsal ürün çeşitliliği ile kırsal turizm ve tarımsal kalkınma yaklaşımı ile bu sorunlara çözüm üretebilecek potansiyele sahiptir. Özellikle kırsal kalkınma bağlamında kırsal turizm faaliyetleri ile iç bölgelerdeki refah düzeyi farkının azaltılması ana alternatif olarak gözükmektedir. Bu düşünceden hareketle Muğla İlinin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi, Muğla ilinin iç bölgelerinde yer alan doğal, kültürel, tarihsel değerlerinin ortaya konularak kırsal kalkınma potansiyellerinin belirlenmesinin yanı sıra avantajlı ve dezavantajlı yönlerin ortaya konulduğu bilimsel bir bakış açısı ile tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir

Muğla İlinin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi, Muğla İlinin kırsal kalkınma potansiyelini araştırmak ve ortaya çıkarmak amacıyla yönelik bir fizibilite projesidir. Proje, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına Sosyoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Muammer Tuna tarafından yürütülmüştür. Proje, Güney Ege Kalkınma Ajansı tarafından desteklenmiş olup, Muğla Büyükşehir Belediyesi, Muğla İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü proje ortaklarıdır.

Proje alanı, Muğla ilinin sekiz ilçesini kapsamaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 2004 yılında yayınlanan İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması verileri baz alınarak 12 ilçe arasında gelişmişlik düzeyi en az olan 7 İlçe projeye dahil edilmiştir.¹ Bu ilçeler Milas, Yatağan, Kavaklıdere, Ula, Köyceğiz, Fethiye ve Seydikemer'dir. Ayrıca, Menteşe İlçesi proje merkezi olup 8. İlçe olarak projeye dahil edilmiştir.

Tablo 1: Muğla İli İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralama

Kaynak: İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması, 2004, DPT

¹ Seydikemer İlçesi 2012 yılında Fethiye İlçesinden ayrılarak ilçe olması sebebi ile söz konusu araştırmada yer almamaktadır.

Proje kapsamında yer alan 8 ilçede toplam 10 pilot köy belirlenmiştir. Pilot köyler, ilçelerde gerçekleştirilen ön saha çalışmaları ve ilçelerin kaymakamları ve belediye başkanları ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda belirlenmiştir. Bunun yanında pilot köylerde yapılan saha çalışmalarında elde edilen verilere göre pilot köyün havzasında dahil edilecek köyler belirlenmiştir. Her ilçede proje kapsamında yer alan pilot köyler ve pilot köylerin havzasına dahil edilen köyler Tablo2’de belirtilmiştir.

Tablo 2: Proje kapsamında yer alan pilot köyler ve pilot köylerin havzasına dahil edilen köyler

İLÇE ADI	PİLOT KÖYLER	PİLOT KÖY HAVZASINDA DAHİL EDİLEN KÖYLER
Milas	Bozalan	Fesleğen, Çökertme
Milas	Ortaköy	Akkovanlı
Yatağan	Turgut	Haciveliler, Hacıbayramlar, Yeşilbağcılar, Katrancı
Kavaklıdere	Merkez	Çamlıbel
Menteşe	Göktepe	Esençay, Sungur, Dokuzçam
Menteşe	Kozağaç	İkizce
Ula	Karabörtlen	Çörüş, Yeşilçam, Kızılyaka
Köyceğiz	Pınarköy	Zeytinalanı, Döğüşbelen
Fethiye	Üzümlü	
Seydikemer	Eşen	Dodurga, İzzettin

Proje, birinci aşaması yerel yönetimlere proje hakkında bilgilendirme ve belirlenen pilot köylerde ön saha çalışması yapılması, ikinci aşaması eğitim toplantıları ve üçüncü aşaması sosyolojik saha araştırması olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmiştir.

Projenin birinci aşamasında, proje kapsamında yer alan sekiz ilçenin belediye başkanları ve kaymakamlarıyla görüşülmüş ve proje hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Ayrıca, belirlenen pilot köylere gidilerek köy muhtarları ile ön görüşmeler ve proje tanıtımı yapılmıştır.

Projenin ikinci aşaması olan eğitim çalışmaları pilot köylerde yerel halkın ve çevre köy muhtarlarının katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de 1995’den itibaren 850.000 kişiye

eğitim vermiş olan Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınma Gönüllüsü Mustafa Bektaş, Nallıhan ilçesinde kırsal turizm ile yaratmış oldukları değişimi anlatarak yöre halkına örnek bir model sunuşu yapmıştır ve pilot köylerde incelemelerde bulunmuştur. Ayrıca, projenin ortağı olan kurumlardan ilgili temsilciler eğitimlere katılarak kurum faaliyetlerini tanıtmış ve yöre halkının kendi kurumları ile ilgili olan sorularını cevaplamışlardır.

Eğitimler interaktif olarak gerçekteşmiş olup mümkün olduğunca fazla katılım ile gerçekteştirilmiştir. Her bir eğitim çalışmasına ortalama yaklaşık 60-70 kişi katılmış olup, toplam katılımcının yaklaşık 700 kişi olduğu söylenebilir.

Projenin üçüncü aşaması olan sosyolojik alan araştırmasının amacı, her pilot köyün mevcut durumu, potansiyeli ve ihtiyaçlarının ortaya konulmasıdır. Sosyolojik alan araştırmasında nicel ve nitel araştırma tekniklerinden olan anket, derinlemesine görüşme ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır. 10 pilot köyde yörenin yerel halkından olan toplam 408 kişi ile tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma soru formu kullanılarak yüz yüze görüşme gerçekteştirilmiştir. Her pilot köyün ve pilot köy havzasında belirlenen köylerin muhtarları ile derinlemesine görüşmeler yapılarak köyler hakkında detaylı bilgi edinilmiştir. Pilot köyler ve havzalarında detaylı incelemeler yapılarak her yöreye dair öne çıkabilecek potansiyeller ayrıntılı bir şekilde gözlemlenmiştir.

2.PROJENİN GENEL KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

KIRSAL KALKINMA

2.1. Kalkınma Tanımı

Kalkınma kavramı farklı disiplinler tarafından ele alınmış olan tartışmalı bir kavramdır. Kalkınma, bulunulan durumdan ya da bir önceki konumdan hareket ederek, değişime girmeyi öneren dinamik bir kavramdır (Oakley ve Garforth, 1985: 1). Türk'e (1970: 55) göre ise kalkınma, üretim ve kişi başına düşen milli gelirin artırılması, ekonomik ve sosyokültürel yapının değiştirilmesi ve yenileştirilmesidir. Kalkınmanın önemli bir boyutu ekonomik büyümeye, daha kesin bir ifade ile kişi başına düşen milli hasıladaki büyümeye göndermede bulunduğu belirtilse de (Szirmai, 2005: 6, aktaran, Cankorkmaz 2011: 116), kalkınma sadece ekonomik boyutlarla sınırlanmayan, toplumu sosyolojik, psikolojik ve politik boyutlarıyla çevreleyen karmaşık bir süreçtir (Özsoy, 2012: 3). Literatür incelendiğinde kalkınma sürecinin üç ana elementi içerdiği görülmektedir (Oakley ve Garforth, 1985: 2).

- **Ekonomik faktör:** Yaşamak için gerekli olan materyallerin ya da ürünleri üreten ekonominin gelişmesi ya da herhangi bir toplumun üretici kaynağının gelişmesi
- **Sosyal faktör:** Bir toplumun sağlık, eğitim, refah gibi üretime dayalı olmayan sosyal servis ihtiyaçlarının karşılanması
- **İnsan faktörü:** İnsanların sahip oldukları potansiyelleri fark ederek, kendi beceri ve yeteneklerini kullanmaları için ve kendi toplumlarını şekillendirmede yararlı bir parça olmaları için bireysel ve toplumsal olarak insanların gelişmesi

Kalkınma bu üç elementle birlikte yürümelidir. Sadece biri üzerine yoğunlaşarak diğer bir element ya da elementler kalkınma sürecinin dışında tutulmamalıdır. Her toplumun ekonomisi kritik öneme sahiptir ve yaşam için gerekli olan kaynakları üretmelidir fakat aynı zamanda toplum düşünülmesi ve kalkınma sürecine insanların aktif katılımı sağlanmalıdır (Oakley ve Garforth, 1985: 2).

Tüm bu tanımlar göz önünde bulundurulduğunda; zaman içinde evrim geçiren kalkınma kavramının bugün kendi kendine sürdürülebilir büyüme, üretim biçiminde yapısal değişim, teknolojik yenilik, sosyal, siyasal ve kurumsal yenileşme ve insanların yaşam koşullarında yaygın iyileşme gibi temel unsurlardan oluştuğu konusunda geniş bir görüş birliği bulunduğu gözlemlenmektedir (Şenses, 2004: 1).

2.2. Sürdürülebilir Kalkınma

Günümüzde kalkınmanın sadece ekonomik boyutuyla ele alınmaması gerektiği farkedilmiş ve sosyal ve çevre sorunları ile olan ilişkisi daha iyi bir şekilde anlaşılmıştır. 1970'li yıllardan bu dönemde, ekolojik sorunların tek başına ele alınıp çözülemeyeceği, etkin bir çözüm stratejisi geliştirebilmek için, dünyanın az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerindeki nüfus artışı sorunu, giderek artan yoksulluk ve uluslararası düzeydeki fırsat eşitsizliği ile mücadele yöntemlerini, sınırsız kaynak tüketimi ve kaynak paylaşımı gibi faktörleri de içerecek biçimde, yeni bir yaklaşımla ele alınması zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Akgül, 2010 :142). Bu bağlamda ortaya çıkan sürdürülebilir kalkınma kavramı hala gelişmekte ve değişim göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu 1987'de kalkınmanın sürdürülebilir olmasını 'gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılamalarını tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilmek' olarak tanımlamıştır (Soubotina ve Sheram, 2000). Günümüzde en geçerli sürdürülebilir kalkınma tanımı ise bu tanıma oldukça yakın gözükmektedir. İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı'nın (OECD) tanımına göre sürdürülebilir kalkınma, günümüz kuşaklarının gereksinimlerinin gelecek kuşakların gereksinimlerinin karşılanmasında ödün verilmeden gerçekleştirilmesidir (OECD, 2001).

Dünyada, sürdürülebilir kalkınma çabaları her ne kadar gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeleri kapsıyor olsa da, son on beş yıl içindeki faaliyetlere bakıldığında, çalışmaların önderliğini uluslararası kuruluşlar ile gelişmiş ülkelerin yaptığı görülmektedir. Başta, Birleşmiş Milletler (BM) ve yan örgütleri (BM Kalkınma Programı (United Nations Development Programme, UNDP), BM Çevre Programı (United Nations Environment Programme-UNEP), BM Sınâî Kalkınma Teşkilatı (United Nations Industrial Development Organization-UNIDO), Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization-FAO), Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization, WHO), Nüfus Fonu (United Nations Population Fund, UNFPA), BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development, UNCTAD) vb.), İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Dünya Bankası (World Bank, WB), Dünya Ticaret Örgütü DTÖ (World Trade Organization, WTO), Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wild Fund for Nature, WWF), Sürdürülebilir Kalkınma için Dünya İş Konseyi (World Business Council on Sustainable Development, WBCSD) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası kuruluşlar bu alanda yoğun olarak çalışmaktadır (Yıkılmaz, 2011: 16).

Ülke ekonomilerinin ve doğanın sürdürülebilirliğinin sağlanması ve çözüm üretecek çalışmaların yapılması amacıyla 2012 yılında Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Çözümleri Ağı (UNSDSN) kurulmuştur. Türkiye'nin de bir parçası olup sürdürülebilir kalkınma bağlamında projeler ürettiği Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Çözümler Ağı'nın sürdürülebilir kalkınma hedefleri şunlardır (UNSDSN Turkey).

1. Yoksulluğu, tüm formlarıyla her yerde yok etmek .
2. Açlığı sona erdirmek, gıda güvenliğini ve yüksek besin değerliliğini sağlamak ve sürdürülebilir tarımı güçlendirmek
3. Sağlıklı yaşamı korumak ve herkese her yaşta sağlık kavramını benimsetmek
4. Kapsayıcı, adil ve kaliteli eğitim ve öğretimi sağlamak ve herkes için hayat boyu eğitim olanaklarını desteklemek
5. Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ve kız çocuklarının toplum içerisindeki yerlerini güçlendirmek
6. Temiz suya, hijyenik altyapıya ve sıhhi tesisata ulaşımı sağlamak
7. Düşük maliyetli, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye ulaşımı sağlamak
8. Devamlı, kapsayıcı, ve sürdürülebilir ekonomik gelişmeyi desteklemek, verimli ve uygun çalışma koşullarını oluşturmak
9. Dayanıklı bir altyapı inşa etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşme ve inovasyonu desteklemek
10. Ülkeler içindeki ve arasındaki eşitsizliği azaltmak
11. Şehirleri ve yerleşim yerlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı, ve sürdürülebilir yerler haline getirmek
12. Sürdürülebilir üretim şekillerini ve sorumlu tüketim davranışlarını desteklemek
13. İklim değişikliğiyle ve yarattığı sorunlarla baş edilebilir çözümler bulmak
14. Okyanusları, denizleri, ve sualtı yaşamını korumak ve sürdürülebilir kalkınma ekseninde kullanmak
15. Ekosistemi korumak, verilen zararları gidermek, ve sürdürülebilir kullanım ortamları sağlamak, orman alanlarını korumak, çölleşme ile savaşmak, toprak verimliliği ve

biyoçeşitlilik kaybını durdurup tersine çevirmek

16. Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde, barış içerisinde ve kapsayıcı toplumları desteklemek, herkes için adalet sağlamak, ve her seviyede hesap verilebilirlik ilkesine sahip verimli ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak

17. Sürdürülebilir kalkınma için global destek ağının canlandırılması ve hedeflerin uygulanabilirliğinin güçlendirilmesi

Sürdürülebilir kalkınma farklı modeller bağlamında incelenmekte olan tartışmalı bir konudur. Literatürü incelediğimizde sürdürülebilir kalkınma tanımlarında ortak noktanın çevresel, sosyal ve ekonomik refahın birbirleri ile buluşması olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde dünyada kalkınma kavramı büyük oranda 'sürdürülebilir kalkınma' bağlamında incelenmektedir. Türkiye'de de bu bağlamda çalışmalar yapılmakta ve başarılı projeler ortaya konulmaktadır.

2.3. Kırsal Kalkınma Nedir?

Kırsal Alan Tanımı

Kırsal alan kavramı tanımları, ülkeden ülkeye göre değişmekte ve birçok farklı tanımlama bulunmaktadır. Tanımlamaların farklı bilim dallarına özgü bir şekilde yapılması kırsal alan tanımlamalarının ekonomik, sosyal, kültürel ve sosyal açılarından farklı olmasına sebep olmaktadır. OECD tarafından AB metinlerinde de kullanılan tanımında nüfus yoğunluğu km² başına 150 kişiden az olan yerler kırsal alan olarak kabul edilmektedir. Nüfus yoğunluğu baz alınarak yapılan bu tanımlama çerçevesinde kırsal alanlar üç kategoriye ayrılmaktadır. Nüfus yoğunluğunun km² başına 150 kişiden az olduğu bölgeler *baskın kırsal alanlar*, nüfusunun yüzde 15–50'sinin kırsal alanlarda yaşadığı bölgeler *önemli ölçüde kırsal bölgeler*; nüfusunun yüzde 15'inden azının kırsal alanlarda yaşadığı bölgeler ise *kentselliği baskın bölgeler* olarak gruplandırılmaktadır (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2007-2013: 11). Türkiye'de ise kırsal politikalara dahil edilmek üzere belirlenen kırsal alan tanımlamasına nüfusu 20 binden az olan il ve ilçe merkezleri ile beldeler ve köyler girmektedir ve TÜİK tarafından kır-kent ayrımında istatistikler sunulmaktadır. Büyükşehir belediyelerinin yetki alanının il sınırı olarak belirlenmesi ile köyler ve beldeler mahalleye dönüştürülmüştür. Bu sebeple kullanılmakta olan kır-kent temelinde kırsal alan tanımının yeniden tanımlanması ihtiyacı oluşmuştur. Bu bağlamda; 2014 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından yayımlanan programın ilgili hükümleri çerçevesinde TÜİK ve Kalkınma Bakanlığı işbirliği ile yeniden 'kırsal alan' tanımlaması yapılacaktır. Bu tanımlamada, temel parametreler olan uzaklık ve nüfus

yoğunluğuna ek olarak idari yapı, istatistiki bölge birimleri sınıflandırması, 6360 sayılı yasa ile şekillen yeni mahalli idari yapısı, belediye mevzuatı, köy kanunu, tarımsal arazi mevzuatı, kırsal ve kentsel alanlar arasında gelişen fonksiyonel ilişkiler, kırsal alanlara ilişkin mekansal planlama mevzuatı ile kırsal kesimdeki genel kalkınma dinamikleri olacağı Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nde (2014-2020) belirtmiştir.

Kırsal Kalkınma

Son yıllarda, kırsal alanların demografik ve ekonomik yapılarında yapısal değişikliklerin olduğu görülmektedir. 19. yüzyılda kırsal alanlardan kentlere olan göç kırsal alanlarda nüfus azlığı, istihdam eksikliği gibi sosyo-ekonomik sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 20. ve 21. yüzyılda kırsal alanlara göç hareketinin artması ile birlikte insanların kırsal alanlara karşı bakış açısı değişme göstermeye başlamıştır. Bu değişimlerin sonucunda insanlar ve karar alıcılar kırsal alanları depresif, problemli ve yoksul alanlar görmek yerine çekici ve yüksek potansiyelli bölgeler olarak görmeye başlamışlardır (Gülümser, 2009: 1). Bu bakış açısındaki değişim yanında iş gücünün kırsal alandan dışarıya göç etmesi hükümetleri iş gücünü kırsal alanda tutabilmek adına ve bölgeler arasındaki artan farklılığı azaltmak adına çözümler üretmeye zorlamıştır.

Ülkeler arasında kalkınmışlık farkı olduğu gibi bir ülkedeki bölgeler arasında da kalkınmışlık farkları bulunmaktadır. Bir başka ifade ile ekonomik ve sosyal kalkınma, çeşitli ülkeler arasında olduğu gibi aynı ülke içinde de farklı hızlarla gerçekleşmektedir (Açma, 1991: 9). Küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve kültürel olarak toplumlar üzerinde hızla etkisini göstermesi ve sınıflar arası sosyo-ekonomik uçurumların ortaya çıkması ile birlikte bölgesel kalkınma önem kazanmıştır. Bu süreçte kalkınma politikaları bölgesel dengesizlikleri gidermek ve dengeli bir kalkınmayı sağlamak adına bölgesel ve yerel boyutta da ele alınmaya başlanmıştır. Türkiye'de bölgelerin, illerin ve ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen çalışmalar yapan Devlet Planlama Teşkilatı'nın bölgesel kalkınma tanımına göre; ülke bütününde yer alan bölgelerin, çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünüdür (DPT, 2003: 250). Hızlı teknolojik değişim, sermaye hareketliliğinin hızlanması ve bölgelerarası rekabet olgusunun ortaya çıkması, bölgesel kalkınma kavramını 2000'li yılların odak noktası haline getirmiş ve bu rekabette başarı şansını artırmanın bölgesel müdahale ile mümkün olacağı kanısına ulaşılmıştır (Neil ve Hess, 2004: 468).

Bölgesel kalkınmanın tanım ve amaçlarını incelediğimizde kırsal kalkınma ve tarımsal

kalkınmanın anahtar bir rol oynadığı net bir şekilde görülmektedir. Özellikle Türkiye'de kırsal ve kent arasındaki gelişmişlik farklılıklarının belirgin olması sebebi ile bölgesel kalkınma programları çoğunlukla kırsal ve tarımsal ağırlıklıdır (Ören, Çevik ve Dinç, 2000:1).

Kırsal kalkınma dünyanın hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri tarafından yaygın olarak kabul gören bir kavramdır. Bununla beraber evrensel anlamda kabul gören, herkesin ve her kesimin üzerinde hem fikir olduğu bir kırsal kalkınma ayrımı veya tanımlaması yoktur. Bu kavram geçmişten günümüze kadar farklı bakış açılarıyla ele alınmış, farklı amaçlarla kullanılmış ve tanımlanmıştır (Bakırcı, 2007: 35).

Birleşmiş Milletler (BM) kırsal kalkınmayı; “küçük toplulukların, içinde buldukları ekonomik, sosyal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların, devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusal bütünlük içerisinde kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına gerekli katkıda bulunmalarının sağlanması süreci” şeklinde tanımlamaktadır. Bakırcı (2007: 33) ise kırsal kalkınmayı, “kırsal alan veya kırsal yerleşme olarak tanımlanan alanlardaki sosyal, kültürel ve ekonomik tüm şartların, çevre koruma ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde bu bölgelerde yaşayan insanların refah ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesine yönelik plan, politika ve uygulamaların bütünüdür” şeklinde ele almaktadır. Bir diğer genişletilmiş tanımlamada ise “kırsal alanlarda yaşayan insan topluluklarının toplumsal, ekonomik, ekinsel açılardan yapısını değiştirecek biçimde üretim, gelir ve gönenç (refah) düzeylerinin geliştirilmesini, insan-toprak ilişkilerindeki dengesizliklerin giderilmesini, kentsel alanlarda var olan fiziksel ve toplumsal altyapının kırsal alanlarda da yaratılmasını, tarımsal ürünlerin daha iyi değerlendirilmesini amaçlayan çok yönlü süreçleri, etkinlikleri ve örgütlenmeleri” kırsal kalkınma olarak tanımlanmaktadır (Geray, 1999: 12). Farklı tanımlamalar ile ele alınan kırsal kalkınma, Birleşmiş Milletler'in yapmış olduğu tanımlamada 'toplumsal kalkınma' ile özdeşleşirken Bakırcı'nın tanımında sosyal, ekonomik ve çevresel bütünlük bağlamında ele alınmaktadır. Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarının daha yönetilebilir olması ile hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nde (2014-2020) ise kırsal kalkınma 'kırsal alanda yaşayan fertlerin ekonomik ve sosyal refahı ile yaşam kalitesini artırma süreci' olarak ele alınmaktadır.

Günümüzde kalkınmanın sürdürülebilirlik bağlamında ele alındığı gibi kırsal kalkınmada bu bağlamda ele alınmaya başlanmıştır. İnsan ve çevre değerleri de her türlü planlama içerisinde yer almaktadır.

Bu bağlamda, kırsal kalkınma adına yapılan faaliyetlerin kendi kendini idame ettirebilmesi ve sürdürülebilir olması elzemdir. Sürdürülebilir bir kırsal kalkınma modeli ile kırsal alanlarda

farklılık yaratabilmenin yolu Gallent tarafından şu şekilde özetlenmiştir; (Gallent ve Ark.,2008:37, aktaran Nurdan Kuşat: 69-70)

1. Kırsal toplumların başarılı bir şekilde bir yaşam kırsalı oluşturması ve yüksek kaliteli kamu hizmetlerine erişiminin sağlanması gerekir. Bunun için:
  - Yaşamsal özellikli köy hizmetleri desteklenmeli,
  - Modern kırsal hizmetler oluşturulmalı,
  - Uygun şekilde konut temini sağlanmalı,
  - Yerel bazlı taşıma sistemi sorunları çözümlenmelidir.
2. Yüksek ve istikrarlı bir istihdam imkanı sağlayan çeşitlilikte bir kırsal alan çalışması yapılması gerekmektedir. Bunun için:
  - Pazar alanlarını ve kırsal ekonomiyi büyüten bir canlandırma işlemi gerçekleştirilmeli,
  - Tarım için yeni bir bakış açısı geliştirilmelidir.
3. Çevrenin sürdürülebilirliği ve geliştirilmesinde korumacılığın önemi fazladır. Bunun için:
  - Kırsal bölgeye özel korumacılık programı oluşturulmalı,
  - Herkesin hoşlanacağı gibi bir kırsal alan yaratılmaya çalışılmalıdır.
4. Tüm üretim alanlarında hükümet tarafından sesinin duyulabileceği, kendi kendini şekillendirebilen canlı bir kırsallık yaratmak gerekir. Bunun için:
  - Ülke kırsallarına kentten göç verme sağlanmalı,
  - Düşünce sisteminin kırsal bazlı olması sağlanmalıdır.

Kırsal alanın sürdürülebilir bir değişim gösterebilmesi için, bölgenin yöresel karakteristik özelliklerine ve bu özelliklerin aktörler ve aktörlerin yapmış oldukları faaliyetler ile devamlılığının sağlanması gerekmektedir.

Kırsal Kalkınma Yaklaşımlarındaki Değişim

Son yıllarda küreselleşme ile gerçekleşen hızlı büyüme, ülkeler arasındaki zenginlik farkını büyük oranda artırırken ülkeler içerisindeki zengin ve yoksul arasındaki uçurumu da

artırmıştır. Ayrıca dünya ekonomisinin büyümesi ile yükselen yaşam kaliteleri yanında çevresel sorunlar, küresel ısınma gibi global sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Küreselleşme ile yaşanan bu hızlı değişim kırsal kalkınma yaklaşımlarında da değişime sebep olmuştur.

Kırsal kalkınmanın tarihine baktığımız zaman yaklaşımların süreç içinde farklılaştığını görmekteyiz. Söz konusu yaklaşımlardaki değişimler 1960 itibari ile şu şekilde ele alınmıştır: (Phuhlisani Solutions, 2009: 10)

- 1960'lar teknoloji dönüşümü ile modernleşme yaklaşımlarının etkin olduğu dönemdir.
- 1970'ler büyük ölçekli devlet kalkınma müdahaleleri ve entegre kırsal kalkınma programları mevcuttur.
- 1980'ler piyasaların serbestliği ile ilişkilidir ve devletin etkisiz hale getirilme teşebbüsleri vardır.
- 1990'lar katılımın önemine odaklanılan bir süreçtir ve kırsalda geçim fırsatlarının güçlendirildiği bir dönemdir.
- 2000'ler yoksulluğun köklü çözümüne odaklanılmış, küçük çaplı tarım işletmelerinin yeniden güçlendirilmesi, sürdürülebilir tarım sistemleri ve küresel değerler çerçevesinde üreticilerin var olmasına odaklanılmış bir dönemdir.

2.4. Kırsal Turizmin Kırsal Kalkınmaya Entegre Edilmesi

Uzmanlar ve tarımsal politika yapımcılar, kırsal gelişim sürecinde kırsalın mevcut sorunlarını azaltabilecek yaklaşımları; tarımsal kalkınma, kırsal sanayi ve kırsal turizm olarak öngörmektedirler (Akça, 2004: 5).

- **Tarımsal Kalkınma Yaklaşımı:** Tarımsal üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik çabalara dayanır. Tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması, standardizasyonu ve pazarlanmasının geliştirilmesini amaçlar. Ayrıca, işletmelerin organizasyonu, sulama yatırımlarının gerçekleştirilmesi, hayvan barınaklarının ve diğer işletme binalarının modernizasyonunu ilgili faaliyetleri de içerir.
- **Kırsal Sanayi Yaklaşımı:** Kırsal bölgelerde üretimi artırarak ve çiftçiler ile üreticileri, dinamik bir üretici konumuna getirerek istihdam sorununu çözmeyi hedefler. Bu amaçlar doğrultusunda kırsal bölgelerde sanayi geliştirilmesini öngörür. Kırsal bölgelerde kurulabilecek sanayiler; geleneksel formda tahıl işleme tesisleri, konserve ve muhafaza yapıları, süt işleme birimleri, modern yem üretim fabrikaları ve kırsal el işlerine dayalı sanayileri kapsar.

- **Kırsal Turizm Yaklaşımı:** Kırsal alanlarda yaşayan çiftçilerin, ormancılarının, balıkçıların ve madencilerin faaliyetlerine turizmi de ekleyerek, ekonomik ve sosyo-kültürel yönden geliştirilmelerini öngörür. Bu yaklaşım, kırsal nüfusa daha güçlü bir kimlik duygusu verme ve kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sağlama açısından önemlidir.

Küreselleşme ve modernleşme ile birlikte kırsal alanlarda var olan geleneksel yaşama dair ekonomik potansiyel ve istihdam potansiyeli büyük oranda azalmıştır. Bu azalma kırdan kente göçe sebep olarak kırsal alanlardaki demografik değişime sebep olmuştur. Bu sorunsalların karşısında birçok kırsal alanda turizm aktivitelerinin gerçekleştirilmesi ile bölgedeki ekonomik aktivitelerin geliştirilmesi sağlanmış ve turizm önemli bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlarda turizmin geliştirilmesi ekonominin çeşitlendirilmesi, gelir elde etmek için yeni yollar açması ve istihdam sağlama sebebi ile aktif bir şekilde kullanılmaktadır (Mafunzwaini ve Hugo, 2005).

Turizm gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğa karşı savaşta etkili bir güce sahiptir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü Sekreteri Francesco Frangioli, turizmin gelişmesinin Birleşmiş Milletler Milenyum Hedeflerine ulaşılmasında büyük bir role sahip olabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda, öncelikle kırsal turizm ele alınacak ve kırsal kalkınmanın kırsal turizm ile ilişkisi incelenecektir.

Kırsal Turizm

Kırsal turizm diğer turizm türleri ile karşılaştırıldığında doğal çevre, yerel kültür, tarımsal faaliyetler ile bütünleşebilen ve bölgede yaşayan yerel halka istihdam sağlama ile ekonomik anlamda pozitif etkileri olan bir turizm türüdür. Kırsal turizm belirli kriterler gözetilerek uygulandığında ekonomik olarak pozitif etkilerinin yanında, el sanatlarının, kırsal alanın gelenek ve göreneklerinin korunmasına ve gelişmesine katkıda bulunabilmektedir.

Kırsal turizm basit olarak kırsal alanlara yapılan seyahat olarak tanımlanabilir. Ancak, araştırmalar kırsal turizmin daha karmaşık olduğunu göstermektedir (Özkan, 2007: 92). Kırsal turizm tanımlamalarında bütün ülkelerdeki kırsal alanlara uygulanabilir olan bir tanımlama yapılamamıştır. Avrupa Birliği kırsal turizmi “Tarımsal ya da yerel değerlerle iç içe bulunarak hoşça zaman geçirmek amacıyla olan turistlere beklentileri doğrultusunda konaklama, yiyecek, içecek ve diğer hizmetleri veren küçük ölçekli işletmelerin yer aldığı küçük yerleşimlerde gerçekleştirilen faaliyetler bütünü” olarak tanımlanmaktadır (EC, 1999:151).

Kırsal turizm kavramı merkezinde kırsal turizm toplumunun yer aldığı birden çok bileşene

sahiptir. Kırsal alan, kırsal miras, kırsal yaşam ve kırsal etkinliklerin bir bütünü olan kırsal turizmin ekonomik imkanları artırıcı ve var olan özellikleri koruması bağlamında önemi Tablo 3'de net bir şekilde görülebilmektedir. Bu noktada şekilde de görüldüğü gibi kırsal bölgede yaşayan yerel halkın kırsal turizmin merkezinde olduğu unutulmaması gereken ana faktörlerdendir.

Tablo 3: Kırsal Turizmin Bileşenleri

Kaynak: World Tourism Organization, Rural Tourism in Europe: Experiences,

Kırsal turizm aktivitelerini incelediğimizde hangi tür tatillerin şehir veya kırsal alanlarda yapılan tatil olduğunu ayırmak oldukça zordur. OECD'nin daha çok kırsal alanlara özgü olan, kırsal alanda ve kentsel alanda yapılabilecek tatil türlerini şu şekilde sıralamaktadır:

Tablo 4: Kırsal alanda ve kentsel alanda yapılabilecek tatil türleri

Çoğunlukla kırsal alana özgü olan tatil türleri	Kırsal alanda ya da kentte yapılabilecek tatil türleri
Yürüyüş	Yüzme
Tırmanma	Düşük ya da orta yoğunluktaki bölgelerde deniz tatilleri
'Macera' tatilleri	Golf gibi orta düzeyde insan yapımı gerektiren alanlar
Kano	Gurme tatilleri
Rafting	Kültürel turlar
Kros kayağı	Doğal varlıkları koruma tatilleri
Karda yürüyüş turu	Eğitim amaçlı tatiller
Kuş gözlemi, fotoğraf çekimi gibi doğal ortamlarda çalışmak	Kültürel festivaller
Avcılık	Tekne tatilleri
Bisiklet/Bisiklet turları	Kamp
Atlı spor	Gezi turları
Kırsal miras çalışmaları	Küçük ve orta ölçekli konferanslar
Küçük kasaba/köy turları	Deniz balıkçılığı
Kırsal festivaller	Gemi yolculuğu
Küçük ölçekli konferanslar	
Kırsal alan gerektiren sporlar	
Nehir ve göl balıkçılığı	

Kaynak: OECD, Tourism Strategies and Rural Development, Paris, 1994, s.16-17

Kırsal turizm birçok faaliyeti içinde barındıran ve kırsal alanlarda sorunların çözülmesinde dünyada ve Türkiye'de uygulamalar yapılarak oldukça başarılı sonuçlar elde edilebilen bir alandır. Kırsal turizmin önemini maddeler halinde geniş kapsamlı olarak ele alan Uçar (2008), kırsal turizmin etkilerini daha net bir şekilde görebilmemizi sağlamaktadır. Kırsal turizmin önemi Uçar tarafından şu şekilde sıralanmıştır:

- Kırsal turizm sayesinde kırsal alanlarda istihdam, ek gelir, kişisel gelir, yaşam düzeyi ve kamu gelirleri olumlu yönde etkilenmektedir (Tesbi, 2000).
- Kırsal alanlardaki turistik değerler kırsal turizm sayesinde etkin biçimde kullanılabilir.
- Kırsal turizm kültürel zenginlik oluşturan ağaç işleri, halı, kilim, el işlemleri, süs malzemeleri gibi geleneksel zanaatlara ve el sanatlarına daha fazla önem verilmesini ve bunların bir gelir kaynağına dönüşmesini sağlamaktadır.
- Kırsal turizm ile daha düşük maliyetli ve daha hoş vakit geçirmeyi sağlayan tatil olanağı yaratılmaktadır. Böylelikle, alım gücü düşük olan kesimlerin de turizme katılması sağlanmaktadır.
- Kırsal turizmin gelişmesi ve yörede oturanların kırsal turizmden gelir elde etmeleri sonucunda kırdan kente doğru olan göç engellenmektedir.
- Kırsal turizm kırsal alanlarda, iletişim, ulaştırma v.b. altyapı olanaklarının gelişmesini beraberinde getirir.
- Kırsal turizm, iç turizmi canlandırmaktadır.
- Kırsal turizm doğal ve yapısal kaynakların korunmasına, yeniden yapılandırılmasına ve güçlendirilmesine yardımcı olur. Uluslararası düzeyde kabul gören kalite standartları ile doğal kaynaklara erişim sağlar. Yerel insanların elde edebilecekleri, kaliteli ve fiziksel çevre düzenlemelerini teşvik eder.
- Kırsal turizm sanat, folklor, festival, tiyatro gibi aktivitelerin kalitesinin yükselmesine olanak sağlar. Faaliyetleri destekler ve bunların sürdürülmesi için kaynak yaratır.
- Yerel insanlara ekonomik açıdan doğrudan katkısı olmayacak yapıtlar için piyasa ve ekonomik değer oluşturur. Küçük firmalar için fırsatlar ortaya çıkarır. Sadece turizm faaliyetleri için değil diğer destekleyici faaliyetler için de teşvik sağlar.
- Kırsal alanlardaki turizm arz kaynaklarına bağlı olarak yöreye olan turizm talebinin

artması sonucunda çok amaçlı aktivitelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda turizmin doyum noktasına geldiği ve bu nedenle dinlendiricilik özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiş olan geleneksel tatil istasyonlarının yükünü hafifletmektedir.

- Kırsal kesimde yaşayan çiftçiler, turizm sayesinde gelir seviyelerini arttırmakta, bunun sonucunda kır-kent arasındaki gelir farklılığı zamanla azalmaktadır.
- Kırsal turizm, bir yandan turistlerin mekân içinde yoğunlaşmasından kaynaklanan ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunların giderilmesinde, bir yandan da turizmi geleneksel kıyı turizminin egemenliğinden kurtarmakla kırsal yörelerin dinlendirici özelliğinden yararlanmaya olanak sağlamaktadır.
- Kırsal turizm bir ülkenin veya yörenin tanıtılmasında önemli bir araçtır.
- Kırsal alanlarda turizmin gelişmesi aynı zamanda sağlık hizmetlerinin de gelişmesini olumlu yönde etkilemektedir.

Kırsal turizm, olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkiler de yaratabilmektedir. Bunlardan başlıcaları; çevresel ve sosyo-kültürel baskılar, konaklama sorunu, dışardan gelen yatırımcılar, aşırı ziyaretçi baskısı, araç trafik yoğunluğu, planlama ve ortaklık sorunları gibi sıralanabilir (OCDE, 1994: 49). Ayrıca, belirtilen bu faydaların yanında kırsal turizm ile ilgili belirtilmesi gereken başlıca konu kırsal turizme muhakkak halkın eğitimiyle başlanması, yerel örgütler kurulması ve çok yönlü tanıtıma gidilmesi gerektiğidir (Soykan, 1999: 69-70).

XX. Yüzyılın son çeyreğinde kırsal turizm bir kırsal kalkınma stratejisi olarak benimsenmeye başlanmıştır. Dünyanın bir çok yerinde ve Türkiye’de, bir kırsal kalkınma stratejisi olarak kırsal turizme yönelik girişimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda Muğla’da bir kırsal kalkınma stratejisi olarak kırsal turizmin geliştirilmesine yönelik olarak bir proje hazırlanmıştır. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Muğla için bir kırsal kalkınma kırsal turizm stratejisi ana hatlarını ya da potansiyelini oluşturacak genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

3.MUĞLA İLİNİN KIRSAL KALKINMA POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ PROJESİNİN ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Muğla İlinin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Belirlenmesi Araştırması üç aşamadan oluşmaktadır. Araştırmanın her basamağında maksimum sayıda kurum ve kuruluşlar proje hakkında bilgilendirilmeye çalışılmıştır ve tüm paydaşların araştırma kapsamında yer almasına ayrıca önem gösterilmiştir. İlk aşamada proje kapsamında yer alan sekiz ilçenin belediye başkanları ve kaymakamları ile görüşülmüş ve proje hakkında bilgilendirilme yapılarak uygun olabilecek pilot köy önerilerimiz kendileri ile tartışılmıştır. Bu görüşmeler ve yapılan literatür çalışması kapsamında belirlenen pilot köylerin her biri ziyaret edilerek köy muhtarları ile ön görüşmeler ve proje tanıtımı yapılmıştır. Köy muhtarlarından yöre hakkında bilgiler alınmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında eğitim toplantıları gerçekleştirilmiştir. Eğitim toplantıları Bozalan, Ortaköy, Turgut, Kavaklıdere Merkez, Göktepe, Kozağaç, Karabörtlen, Pınarköy, Eşen ve Seydikemer Merkez’de gerçekleştirilmiştir. Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınma Gönüllüsü Mustafa Bektaş, eğitim toplantılarında Nallıhan’ın kırsal turizm öyküsünü örnek bir model olarak yerel halk ile paylaşmış ve her pilot köyde gözlemlerde bulunmuştur. Proje ortağı kurumların temsilcileri eğitimlere katılarak kendi birimlerine dair bilgilendirme yapmış ve yöre halkının sorularına birebir cevap vermişlerdir. Ayrıca, kaymakam ve belediye başkanları bazı eğitim toplantılarına katılmışlardır. Gerçekleşen her eğitim sonunda toplantıya katılan yerel halka bölgeleri ile ilgili sorunları sorularak notlar alınmış ve toplu bir tartışma ortamının oluşması sağlanmıştır. 10 gün süren eğitim çalışmalarının sonunda proje ekibi, ortak kurumlar ve GEKA temsilcilerinin katılımı ile eğitim toplantılarının genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Değerlendirme kapsamında bölgelere dair gözlemler ve veriler her pilot köy için ayrı ayrı olmak üzere değerlendirilerek projenin ikinci aşaması olan eğitim toplantıları verimli bir şekilde tamamlanmıştır.

Araştırmanın üçüncü aşaması sosyolojik saha araştırmasıdır. Sosyolojik saha araştırması, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinden olan anket, derinlemesine görüşme ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır. 10 pilot köyde yerel halktan toplam 408 kişi ile tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma soru formu kullanılarak yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Uygulanan soru formu; temel demografik sorular, tarımsal ve hayvansal üretim, yerel halkın kalkınmada öncelik verilmesi gerektiğini düşündüğü alanlar çerçevesindedir.

Derinlemesine görüşmeler, her pilot köyün muhtarı ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, pilot köylerin havzasında belirlenen köylerin muhtarları ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Muhtarlardan yerleşimin tarihçesi, yerleşim hakkında genel bilgiler, nüfus yapısı, eğitim ve sağlık altyapısı, fiziksel ve sosyal altyapı, sosyo-ekonomik ve agro-ekonomik yapı, g örüntüleri, örgütlenme ve köyün sorunlarına dair detaylı bilgiler alınmıştır. Muhtarlar dışında kooperatif başkanları, yerel dernek yeleri, yörenin tarihi dinleyebileceğimiz yaşlı kişiler ile de derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Toplam 37 kişiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır.

4.ARAŞTIRMA BULGULARININ GENEL BİR DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1.Muğla İli Hakkında Genel Bilgiler

Coğrafya

Muğla, Türkiye'nin güney batısında yer alır; kuzeyinde Aydın, kuzey doğusunda Denizli ve Burdur, doğusunda Antalya, güneyinde Akdeniz, batısında Ege Denizi ile çevrilidir. Muğla ilinin toplam yüzölçümü 12.974 km²'dir. Muğla, Türkiye yüzölçümünün yaklaşık % 1,6'sını kaplamaktadır. İl alanının % 77 ' si dağlar ile kaplıdır. Muğla'nın en yüksek noktası Muğla-Antalya il sınırını oluşturan Akdağlarda yer alan Uyluk Tepedir. Menteşe Dağları, Beşparmak Dağları, Göktepe Dağı, Sandras (Çiçek Baba) Dağı ve Akdağlar'ın arasında kalan Muğla, önemli ormanlık alanlara sahiptir.

Muğla'nın % 12'sini platolar oluşturmaktadır. Muğla'nın en önemli platoları, Menteşe Dağları'nın eteklerinde yer alır ve Menteşe Platoları olarak adlandırılır. Boncuk ve Akdağlar'ın Eşen Havzasına uzanan eteklerinde de Seki Yaylaları yer alır.

İl alanının %11'ini oluşturan vadi ve ovalardan en önemlisi Dalaman Vadisi ve Dalaman Ovası'dır. Dalaman çayının getirdiği alüvyonlarla oluşmuş verimli bir alan olan Dalaman Ovası, il tarımında önemli bir yere sahiptir. İldeki diğer önemli ovalar ise, Eşen Ovası, Yatağan Ovası ve Milas Ovası'dır.

Türkiye'nin en önemli rafting parkurları arasında yer alan Dalaman Çayı'nın yanı sıra Çine Çayı, Eşen Çayı, Dalaman Çayı, Namnam Çayı ve Yuvarlakçay Muğla topraklarını beslemektedir.

Muğla'da irili ufaklı göller de bulunmaktadır. Bunlardan en büyüğü olan Köyceğiz gölü 65 km²'lik bir alan kaplamaktadır. Diğer önemli göl ise yarısı Aydın il sınırlarında bulunan yarısı Milas ilçesinde yer alan Bafa Gölü'dür ve toplam yüzölçümü 60 km²'dir.

Muğla, yaban varlığı açısından oldukça zengin bir coğrafyadır. Marmaris Adaköy'de alageyik ile Marmaris Karadağ yarımadası, Yılanlı Çakmak Kocatepe ve Köyceğiz'de yaban keçisi üretme ve koruma sahaları bulunmaktadır. Dünya'da ender bulunan "Caretta Caretta" cinsi deniz kaplumbağası, Dalyan-İztuzu üreme sahasında kontrol ve koruma altındadır. Muğla, bildircin, keklik, leylek, kırlangıç, şahin, serçe, yaban kazı gibi kuş türleri ile yaban keçisi, alageyik, kurt, çakal, tilki gibi memeli hayvanlara ev sahipliği yapmaktadır.

Akdeniz ikliminin görüldüğü bölge, çok çeşitli ve zengin floraya sahiptir. Bitki örtüsü olarak makilikler ve çam ormanları hakimdir. Türkiye'nin en yoğun ormanlık alanlarından biri olan Muğla, korunan doğal alanlar bakımından da oldukça önemli bir yere sahiptir.²

Muğla'da doğal, tarihsel ve kültürel olarak korunan alanlar oldukça fazladır. Denizel ve orman alanların yoğun olduğu ilde 5 adet Özel Çevre Koruma Bölgesi, 10 adet Milli Park, 167 adet Doğal Sit bulunmaktadır. Korunan alanların varlığı o bölgenin biyolojik anlamda hassas olduğunun göstergesidir ve bu bölgelerin koruma kullanma dengesi çerçevesinde turizme kazandırılarak hem korunması hem de ekonomik kazanç elde edilmesi sağlanabilir.

Tablo 5: Muğla'da Korunan Alanların Sayısı ve Kapladığı Alan

Koruma Statüsü	Alan (ha)	Adet
Özel çevre koruma bölgeleri	380.741	5
Milli parklar	49.184	10
Doğal sit		167
Arkeolojik ve doğal sit		15
Kentsel ve doğal sit		3
Tarihi ve doğal sit		1
Kentsel-arkeolojik-doğal sit		1
TOPLAM		212

Kaynak: Muğla Çevre Durum Raporu, Muğla İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2013

Ulaşım

Çok eski zamanlardan bu yana deniz taşımacılığı Muğla yöresinde önemli bir ulaşım yöntemidir. Kıyı şeridinin uzunluğu ve doğal kaynakları Muğla'yı tarih boyunca önemli bir bölge yapmıştır.

Türkiye'nin en uzun sahil şeridine sahip bölgede bir çok liman bulunmaktadır. Feribotlar ilçeler arasında ulaşımı sağlamanın yanında, uluslararası taşımacılıkta da önemli bir konumdadır. Bunlardan önemlileri Fethiye, Göcek, Dalaman, Marmaris, Datça, Bodrum ve Güllük limanlarıdır.

² Bu konudaki ayrıntılı bilgiye EK-1'de yer alan Ekolog Dr. Okan Ürker tarafından proje kapsamında hazırlanan 'Muğla Bölgesi Bitki ve Orman Varlığı ile Orman Köylüsü İlişkileri Raporu'ndan ulaşabilirsiniz.

Muğla, deniz ve havayolu ulaşımı açısından oldukça avantajlı durumdadır. Kentte bulunan Milas-Bodrum ve Dalaman havaalanları ulusal ve uluslararası yolcu taşımacılığının bel kemiği konumundadır. Dalaman havalimanı Fethiye, Dalaman, Dalyan, Köyceğiz ve Marmaris'e olan yakınlığından; Milas-Bodrum havalimanının Bodrum ve Milas'ın orta yerinde olmasından dolayı turizm merkezlerine ulaşım oldukça kolaydır.

1970'te kullanıma açılan Aydın-Muğla-Antalya (E-24) devlet karayolu, Muğla ve turizm açısından son derece önemlidir. Bu yol üzerinde Köyceğiz, Dalaman, Göcek ve Fethiye yer almakta; Gökova'dan geçen yol, Marmaris ve Datça istikametine doğru ayrılmaktadır.

Nüfus

Muğla ilinin nüfusu TÜİK 2015 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 908.877'dir. 6447 sayılı kanun ile Muğla ili büyükşehir statüsüne dönüştüğünden dolayı köy idari yapısı artık ilçeye bağlı bir mahalle konumuna geçmiştir.

Büyükşehir kanunundan dolayı tüm beldeler ve köyler ilçeye bağlı birer muhtarlığa dönüştürülmüştür. Aşağıdaki tablo 6'da belediye ve köy sayılarındaki değişim ; Tablo2'de ise belde ve köylerde yaşayanların sayıları gösterilmektedir.

2012 yılında kabul edilen 6447 sayılı Büyükşehir Kanunu ile nüfus büyüklüğünden dolayı Muğla ili büyükşehir statüsüne alınmıştır. Tablo 6'da görüldüğü üzere, Muğla ili genelinde yer alan 396 köy tüzel kişiliği ile 61 belde belediyesi kaldırılarak ilçeye bağlı mahalleye dönüşmüşlerdir. Bunun sonucu olarak, il genelinde resmiyette köy bulunmamaktadır. Tablo 7'de yer alan Muğla ilinin köy ve şehir nüfus sayısı ve oranına bakıldığında şehirleşme oranı % 40'lı seviyelerden % 100'e ulaşmıştır.

Tablo 6: Muğla ilinin ilçe, belediye ve köy sayıları

Yıl	İlçe Sayısı	Belediye sayısı	Köy sayısı
2011	12	61	396
2012	12	61	396
2013	13	13	-

Kaynak: TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

Tablo 7: Muğla ilinin il, ilçe, belde ve köy nüfusu

Nüfus				İl/ilçe merkezleri ve belde/köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı (%)	
Yıl	Toplam	İl ve ilçe merkezleri	Belde ve köyler	İl ve ilçe merkezleri	Belde ve Köyler
2011	838.324	362.513	475.811	43,2	56,8
2012	851.145	373.937	477.208	43,9	56,1
2013	866.665	866.665	-	100	-
2014	894.509	894.509	-	100	-
2015	908.877	908.877	-	100	-

Kaynak: TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

Ekonomi

Türkiye'nin en uzun kıyı şeridine sahip Muğla'nın başlıca ekonomik faaliyeti kuşkusuz turizmdir. Yılda 3 milyon turist geldiği, binlerce insanın istihdam edildiği bir pazar konumundadır. Muğla için bir diğer ekonomik kaynak ise tarımdır. Tarımsal üretimde ise başı çeken zeytin ve zeytin yağı üretimidir. Bunun yanı sıra, seracılık, narenciye, gibi tarımsal üretimlerin yanında bal üretimi ve balıkçılık gibi hayvansal üretim de oldukça önemli bir yere sahiptir. Açık deniz balıkçılığının yanı sıra Milas ve Seydikemer ilçelerinde önemli oranda kültür balıkçılığı yapılmaktadır.

Muğla, sanayi açısından pek fazla faaliyet alanına ve tesise sahip değildir. Var olan sanayi tesisleri büyük ölçüde maden ve termik elektrik santralleri üzerine çalışmaktadır. Yatağan Termik Santrali ve Yatağan civarında kömür madenleri bulunmaktadır. Kavaklıdere ve Yatağan ilçeleri, mermer madenciliğinin yoğun yapıldığı yerlerdir ve bu iki ilçenin ağırlıklı ekonomik faaliyet alanı madenciliktir. Köyceğiz ve Milas ilçelerinin dağlık bölgelerinde de oldukça fazla sayıda maden işletmesi bulunmaktadır.

Turizm

Türkiye’de en önemli turizm alanlarından biri olan Muğla, sahip olduğu doğal, tarihsel ve kültürel değerleri ile eşsiz bir bölgedir. Muğla, 1124 km. uzunluğunda sahil şeridi, yüze yakın mavi bayraklı plajı, bölgede binlerce yıl yaşamış medeniyetlerin miras bıraktığı eserler ile sentezlenen kültürel yaşamın sürdüğü bir şehirdir

Dünyaca ünlü tatil beldelerinin yer aldığı ve bir uçtan diğerine turist akınına uğrayan sahilleri ile Muğla, yılda yaklaşık üç milyon turisti misafir etmektedir. Kum-deniz-güneş ekseninde turizm faaliyetlerinin ve Mavi Yolculuk olarak tabir edilen deniz üstü tekne turlarının ağırlıklı olarak yapıldığı bir yerdir, aynı zamanda sahip olduğu orman varlığı ve kültürel değerleri ile alternatif turizm faaliyetleri için de uygun bir bölgedir.

Muğla’ya gelen turistlerin en fazla ziyaret ettikleri ilçeler Bodrum, Marmaris, Datça ve Fethiye’dir. Yaz dönemlerinde bu bölgelerin nüfusları neredeyse 4-5 katına çıkmaktadır. Kısa dönemde bu kadar fazla nüfusun konaklama ve diğer ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için tesislerin sayısı aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 8: Muğla ilindeki turistik konaklama tesislerin sayısı ve yatak kapasiteleri

	TESİS	ODA	YATAK
5 Yıldızlı Oteller	94	29.916	65.092
4 Yıldızlı Oteller	112	18.392	38.538
3 Yıldızlı Oteller	130	11.497	23.642
2 Yıldızlı Oteller	45	1.974	4.020
1 Yıldızlı Oteller	8	171	345
Pansiyon	10	168	342
Apart	46	2.538	6.080

Butik Otel	46	1.600	3.273
Özel Tesis	31	1.688	4.268
Lokanta	5	0	0
Genel Toplam	527	67.944	145.600

Kaynak: Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2015

Turizm tesisleri kıyı şeridinde yoğun olarak yer almaktadır. Bodrum, Marmaris ve Fethiye’de bulunan tesislerin toplamı Muğla genelindeki tesislerin %75’ini oluşturmaktadır. Tablo 8’de, Muğla’da büyük otellerin varlığı ve sahip olduğu yatak kapasiteleri gösterilmektedir. İl genelinde 4 ve 5 yıldızlı otellerin yoğunluğuna rağmen apart, pansiyon ve butik otel gibi küçük işletmelerin sayısı da dikkat çekmektedir. Değişen turizm algısı ve turist profilindeki dönüşüm ile küçük işletmelerin sayısı artmıştır. Bu sayede, turizmdeki dönüşümün kitle turizminden yerel turizme doğru gerçekleşmeye başladığı sonucuna ulaşılabılır.

Tablo 9: 2004-2014 yıllarında hudut kapılarından Muğla'ya giriş yapanların sayısı

HUDUT KAPISI	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
DALAMAN HAVALİMANI	1.295.460	1.461.718	1.210.867	1.316.423	1.436.745	1.477.042	1.623.071	1.539.988	1.521.471	1.633.470	1.672.146
MİLAS-BODRUM H. MARMARİS LİMANI	831.472	961.290	814.638	922.208	1.015.564	966.027	985.690	1.011.293	983.581	971.354	947.247
BOZBURUN LİMANI	224.844	242.413	165.332	176.054	220.523	186.078	227.709	246.601	197.610	213.592	235.411
BODRUM LİMANI								7.206	8.038	10.850	0
MANTARBURNU LİMANI	233.434	213.370	187.762	192.983	235.391	211.110	204.090	186.579	203.453	194.594	210.021
FETHİYE LİMANI	7.258	8.044	9.870	10.565	16.180	13.142	13.739	23.656	23.279	22.922	22.944
DAĞÇA LİMANI	10.312	11.256	8.958	11.041	11.673	12.240	9.736	8.095	5.817	7.510	15.074
GÜLLÜK LİMANI	2.847	24.537	3.194	25.135	4.920	2.660	3.048	2.885	2.514	2.132	2.003
TURGUTREİS LİMANI	18.872	2.812	28.036	3.766	25.666	23.520	25.036	31.983	35.475	40.508	43.762
YALIKAVAK LİMANI	0	0	366	223	712	539	762	423	2.035	4.505	7.827
TOPLAM	2.624.499	2.925.440	2.429.023	2.658.398	2.967.374	2.892.358	3.092.881	3.183.424	3.132.475	3.222.315	3.280.775
ARTIŞLAR: %	26,61%	11,47%	-16,97%	9,44%	11,62%	-2,53%	6,93%	2,93%	-1,60%	2,87%	-

Kaynak: Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2015

Tablo 9’da Muğla’ya son 10 yılda hudut kapılarından giriş yapan turist sayılarına bakıldığında, yıllık ortalama %5 artış ile 2004 yılında 2.634.499 kişi giriş yaparken 2014 yılında bu sayı 3.280.775’e ulaşmaktadır. Yurtdışından gelen turistlerin ağırlıklı olarak havalimanlarını kullandığı gözlenmektedir. İki önemli turizm ilçesinden Fethiye ve Marmaris’in ortasında yer alan Dalaman Havalimanı, en fazla turist giriş yaptığı kapıdır. Onu, Milas-Bodrum havalimanı ve Marmaris limanı takip etmektedir. Marmaris limanı’nın tercih edilmesinin en önemli sebebi, Yunan adaları ile olan karşılıklı feribot seferleridir.

Tablo 10: 2015 yılında Muğla ili gümrük kapılarından giriş yapan turistlerin aylara ve hudut kapılarına göre dağılımı

2015 YILINDA MUĞLA İLİ GÜMRÜK KAPILARINDAN ÜLKEMİZE GİRİŞ YAPAN TURİSTLERİN AYLARA VE HUDUT KAPILARINA GÖRE DAĞILIMI															
HUDUT KAPISI	DALAMAN HAVALİMANI	MILAS-BODRUM HAVALİMANI	MARMARIS LIMANI	BOZBURUN LIMANI	BODRUM LIMANI	MANTARBU RNU LIMANI	FETHİYE LIMANI	DATÇA LIMANI	GÜLLÜK LIMANI	TURGUT REİS LIMANI	YALI KAVAK LIMANI	AYLIK	AYLIK ARTIŞ %	AYLARIN TOPLAMI	GENEL ARTIŞ %
OCAK	409	15	626	0	1.325	424	9	25	195	10	0	3.038	6%	3.038	6%
ŞUBAT	2.007	664	119	0	973	332	2	32	184	13	19	4.345	6%	7.383	6%
MART	7.454	847	2.558	0	1.475	301	103	22	166	120	14	13.060	61%	20.443	35%
NİSAN	47.423	24.887	12.298	0	4.274	2.179	699	126	222	88	31	92.227	-28%	112.670	-21%
MAYIS	207.170	109.683	24.871	268	15.281	25.533	1.595	440	190	2.806	342	388.179	-7%	500.849	-11%
HAZİRAN	276.321	143.611	29.187	1.309	22.256	32.254	2.554	1.135	163	5.122	1.229	515.141	-2%	1.015.990	-7%
TEMMUZ	328.906	179.223	39.401	2.863	29.773	37.773	3.156	1.904	163	11.692	2.203	637.057	-3%	1.653.047	-5%
AĞUSTOS	328.251	170.901	38.570	3.362	29.115	42.159	3.878	2.241	226	12.239	3.378	634.320	-7%	2.287.367	-6%
EYLÜL	266.399	129.873	33.902	1.917	21.448	30.216	5.068	1.597	204	6.999	1.212	498.835	-11%	2.786.202	-7%
EKİM	137.647	54.818	36.900	456	12.136	13.688	2.735	796	182	1.571	797	261.726	-10%	3.047.928	-7%
KASIM	1.679	271	17.583	8	2.162	456	722	113	155	8	44	23.201	36%	3.071.129	-7%
ARALIK	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	-	-
TOPLAM	1.603.666	814.793	236.015	10.183	140.218	185.315	20.521	8.431	2.050	40.668	9.269	3.071.129			

Kaynak: Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2015

Tablo 10’da görüldüğü gibi Muğla hudut kapılarından 2015 yılı Mayıs-Eylül döneminde yoğun turist girişi yaşanmıştır. Mayıs ayındaki turist girişinde, bir önceki aya kıyasla yaklaşık dört misli bir artış söz konusudur ve ekim ayına kadar yüksek oranlı turist girişi devam etmektedir. Muğla’nın yaz mevsiminde çok yoğun ziyaretçi çekmesi kum-deniz-güneş ekseninde yer alan bir turizm anlayışından kaynaklanmaktadır.

Muğla’da gerçekleşen turizm çeşitlerinin durumlarını ortaya koyan çizelge aşağıda yer almaktadır. Muğla, deniz-kum-güneş turizmi olarak nitelendirilen geleneksel turizmde uluslararası rekabetçilikte iyi durumdadır. Fakat, doğa temelli turizm faaliyetleri en alt sırada yer almaktadır.

Tablo 11: Muğla ili turizm sektörünün kümelenme analizi ve makro düzey stratejik planı

Turizm Alanı	Talep Koşulları	Firma Stratejisi	Girdi Koşulları	İlgili ve Destekleyici Kurumlar	Devlet Desteği	Uluslararası Toplam Rekabetçilik Pozisyonu
Geleneksel Turizm	iyi	orta	orta	iyi	iyi	iyi
Sağlık Turizmi	orta	zayıf	orta	iyi	iyi	orta
Spor Turizmi	orta	zayıf	iyi	orta	orta	orta
Deniz Turizmi	iyi	iyi	iyi	orta	zayıf	orta
Eğlence Turizmi	zayıf	orta	orta	iyi	orta	düşük
Kongre ve Toplantı Turizmi	orta	zayıf	iyi	zayıf	orta	düşük
Kültür, İnanç ve Tarih Turizmi	zayıf	zayıf	iyi	orta	iyi	düşük
Alışveriş Turizmi	zayıf	zayıf	iyi	orta	zayıf	düşük
Gastronomi Turizmi	zayıf	orta	iyi	iyi	iyi	düşük
Doğa (Eko) Turizmi	zayıf	orta	iyi	orta	iyi	düşük

Kaynak: Muğla İli Turizm Sektörünün Kümelenme Analizi ve Makro Düzey Stratejik Planı, Muğla Valiliği, 2010.

4.2.Araştırma Bulguları ve Tartışma

Tablo 12: Katılımcıların ilçelere göre dağılımı

	SAYI	YÜZDE
Milas	80	19,6
Yatağan	36	8,8
Kavaklıdere	53	13
Menteşe	77	18,9
Ula	56	13,7
Köyceğiz	39	9,6
Fethiye	31	7,6
Seydikemer	36	8,8
TOPLAM	408	100

Nicel araştırmaya toplam 408 kişi katılmıştır. Genel örneklem büyüklüğü belirlenirken il nüfusundan hareketle yaklaşık binde bir (1/1000) büyüklüğü belirlenmiştir. Buradan hareketle ilçe örneklem grupları belirlenirken her ilçenin nüfus büyüklüğüne göre örneklem büyüklüğü belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırmaya katılımcıların ilçelere göre dağılımına bakıldığında Milas ilçesinin iki köyünden toplam 80 kişi, Yatağan ilçesinin Turgut Köyü'nden 36 kişi, Kavaklıdere ilçesinden 53 kişi, Mentese ilçesinin iki köyünden toplam 77 kişi, Ula ilçesinin Karabörtlen Köyü'nden 56 kişi, Köyceğiz ilçesinin Pınarköy Köyü'nden 39 kişi, Fethiye ilçesinin Yeşilüzümlü Köyü'nden 31 kişi ve Seydikemer ilçesinin Eşen Köyü'nden 36 kişi araştırmaya katılmıştır.

Tablo 13: Katılımcıların köylere göre dağılımı

	SAYI	YÜZDE
Milas/Ortaköy	45	11
Milas/Bozalan	35	8,6
Yatağan/Turgut	36	8,8
Kavaklıdere	53	13
Menteşe/Kozağaç	33	8,1
Menteşe/Göktepe	44	10,8
Ula/Karabörtlen	56	13,7
Köyceğiz/Pınarköy	39	9,6
Fethiye/Üzümlü	31	7,6
Seydikemer/Eşen	36	8,8
TOPLAM	408	100

Tablo 14: Katılımcıların yaş dağılımı

	SAYI	YÜZDE
18-25	71	17,4
26-35	64	15,7
36-45	79	19,4
46-55	77	18,9
56-65	70	17,2
66 ve üstü	47	11,5
TOPLAM	408	100

Katılımcıların yaş dağılımlarına bakıldığında, 18 yaşından başlayarak 10'ar yaşlık gruplar oluşturulmuş ve her yaş grubundaki dağılım birbirine yakın görülmüştür. Ancak burada dikkat çeken bir durum 65 yaş üstü yaş grubunun, Türkiye'nin aynı yaş grubundaki oranından fazla olduğu görülmektedir. 55 yaş ve üstü yaş grubu dikkate alındığında ise bu grupta yer alanların yaklaşık % 30'u bulunduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların Türkiye genelindeki yaş dağılımına göre daha yaşlı oldukları görülmektedir. Bu da kırdan kente göçün bir sonucu olarak genç nüfusun daha çok kentlere göç etmiş olduğu ve yaşlı nüfusun ise kırdan kente kaldığı gerçeğini bir kez destekleyen bir durum olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 15: Katılımcıların cinsiyet dağılımları

	SAYI	YÜZDE
Kadın	114	27,9
Erkek	294	72,1
TOPLAM	408	100

Katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ünün kadın ve yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ünün ise erkek olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni kırsal kesimde kadınların görüşmelere katılmak konusunda daha çekingen oldukları ve sözü daha çok eşlerine bırakma eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Tablo 16: Katılımcıların eğitim düzeyi dağılımı

	SAYI	YÜZDE
Okuryazar değil	6	1,5
Okuryazar	6	1,5
İlkokul	203	49,8
Ortaokul	67	16,4
Lise	78	19,1
Yüksek Öğrenim	48	11,8
TOPLAM	408	100

Katılımcıların eğitim düzeyi dağılımına bakıldığında, katılımcıların % 50'den fazlasının ilkokul ve daha aşağı düzeyde bir eğitime sahip oldukları görülmektedir. Buna göre katılımcıların eğitim düzeylerinin dikkat çekici ölçüde düşük olduğu görülmektedir. Araştırmanın amaçlı olarak daha çok dağ köylerinde yapılmış olmasından dolayı bu durum aslında sürpriz olmayan bir görünüm arz etmektedir. Ancak bu eğitim düzeyi yeniliklerin kabul edilmesi ve yeni projelerin uygulanması açısından direnç ortaya çıkmasına neden olabilir.

Tablo 17: Katılımcıların doğum yeri dağılımı

	SAYI	YÜZDE
Adana	1	0,2
Afyon	1	0,2
Amasya	1	0,2
Aydın	5	1,2
Balıkesir	1	0,2
Burdur	1	0,2
Çorum	1	0,2
Denizli	2	0,5
Giresun	1	0,2
İstanbul	2	0,5
İzmir	4	1
Konya	1	0,2
Kütahya	1	0,2
Manisa	2	0,5
Kahramanmaraş	1	0,2
Muğla	331	81,1
Rize	1	0,2
Samsun	1	0,2
Sinop	1	0,2
Almanya	1	0,2
Cevap vermeyen	48	11,8
TOPLAM	408	100

Katılımcıların doğum yeri dağılımı incelendiğinde % 80'den fazlasının Muğla'da ve yaşadıkları köylerde doğmuş oldukları ve fakat geri kalan kısmının ise Muğla dışında başka illerde doğmuş oldukları ve genellikle ve çoğunlukla evlilik yoluyla ya da iş ve çalışma amacıyla Muğla'nın ilgili köylerine geldikleri ve halen ilgili köylerde yaşamakta oldukları görülmektedir.

Tablo 18: Katılımcıların gelir düzeyi dağılımı

	SAYI	YÜZDE
500 ve altı	27	6,6
501-1000	51	12,5
1001-1500	157	38,5
1501-2000	46	11,3
2001-3000	43	10,5
3001-5000	30	7,4
5000 ve üstü	10	2,5
TOPLAM	364	89,2
Cevap Vermeyen	44	10,8
GENEL TOPLAM	408	100

Gelir düzeyi ile ilgili sorulara verilen cevaplar sosyal bilim araştırmalarında genellikle en az güvenilir olan cevaplardır. Çünkü insanlar genellikle gelir ile ilgili sorulara kuşkuyla bakarlar ve bu tür sorulara cevap vermek istemezler. Öncelikle bu soruya verilen cevapları temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Bu bağlamda gelir sorusuna verilen cevaplar değerlendirildiğinde katılımcıların yaklaşık % 10'unun bu soruya cevap vermediği görülmektedir.

Gelir düzeyi ile ilgili olarak dikkat çekici nokta, katılımcıların yaklaşık % 40'ı asgari ücret düzeyine karşılık gelen 1000-1500 TL aralığında yer almaktadır. Bu gelir grubunun altında ve üstünde kalan gelir gruplarında yer alanların oranları ise oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Tablo19: Katılımcıların medeni durum dağılımları

	SAYI	YÜZDE
Evli	294	72,1
Bekar	102	25
Dul/Boşanmış	12	2,9
TOPLAM	408	100

Katılımcıların yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ü evli ve $\frac{1}{4}$ 'ü bekarıdır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun evli olması kırsal kesim için beklenen bir durumdur. Bekar olanlar büyük bir ihtimalle 25 yaş altı olanlardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaklaşık % 3'ünü oluşturan dul boşanmış olanlar ise çoğunlukla eşini kaybetmiş yaşlı kadın ve erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo20: Katılımcıların çocuk sayısı dağılımları

	SAYI	YÜZDE
Çocuğu olmayan	53	13
Bir çocuğu olan	42	10,3
İki çocuğu olan	150	36,8
Üç çocuğu olan	59	14,5
Dört çocuğu olan	26	6,4
Beş çocuğu olan	20	4,9
TOPLAM	350	85,8
Cevap vermeyen	58	14,2
GENEL TOPLAM	408	100

Çocuk sahipliği ile ilgili dağılım değerlendirildiğinde, en dikkat çekici bulgu, katılımcıların yaklaşık % 37'sini oluşturan en büyük grubun iki çocuğa sahip olduğu görülmektedir. İki çocuk sahipliği nüfusun yeniden üretimi açısından kritik bir rakamdır. İki çocuk, toplumda nüfusun kendini yeniden üretmesi açısından en az olan rakamdır. Muğla ilinin kırsal kesiminde dahi nüfusun büyük bir kısmının 2 çocuğa düşmüş olması son derece önemlidir.

Tablo 21: Katılımcıların meslek dağılımları

	SAYI	YÜZDE
Öğrenci	37	9,1
Ev kadını	62	15,2
Emekli	91	22,3
İşçi	119	29,2
Çiftçi	49	12,0
Memur	9	2,2
Profesyonel meslek	12	2,9
İşsiz	29	7,1
TOPLAM	408	100

Tablo 22: Çalışma durumu dağılımı (I)

	SAYI	YÜZDE
Çalışıyor	221	54,2
Çalışmıyor	187	45,8
TOPLAM	408	100

Tablo 23: Çalışma durumu dağılımı (II)

	SAYI	YÜZDE
Öğrenci	5	1,2
Ev kadını	11	2,7
Emekli	6	1,5
İşçi	101	24,8
Çiftçi	53	13
Memur	6	1,5
Profesyonel	6	1,5
TOPLAM	188	46
Çalışmayan	220	54
GENEL TOPLAM	408	100

Katılımcıların meslek ve çalışma durumlarını belirten veriler birlikte değerlendirildiğinde çok ilginç olarak şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle meslek olarak çiftçi olduğunu ifade edenlerin oranı sadece % 12'dir. Buna karşın emeklilerin oranı % 20'den fazla ve kendisini işçi olarak tanımlayanların oranı ise yaklaşık % 30'dur. Buna göre artık köylerde çiftçilik iş ve meslek olarak bile tanımlanmamakta, köylüler çiftçilik dışında başka meslek alanlarına yönelerek ya köylerinde kalarak tarım dışında başka alanlara yönelmekte ve işçileşmekte ya da kente göç ederek tarım dışı faaliyet alanlarına yönelmektedirler. Çalışma durumuna bakıldığında ise katılımcıların yaklaşık yarısı çalışmadığını ifade etmekte ve katılımcıların dikkate değer bir bölümü ise meslek sorusunu

doğrudan işsiz olarak yanıtlamıştır. İş ve mesleğe ilişkin veriler ekonomik faaliyet alanı verileri ile birlikte değerlendirildiğinde, katılımcıların sadece % 21'i birinci derece ekonomik faaliyet alanı olarak en yüksek oranda hayvancılığı belirtmiştir. Diğer birinci derecede faaliyet alanlarının oranı ise son derece düşüktür. İkinci derece faaliyet alanı olarak, en yüksek oranda yaklaşık % 17 ile zeytincilik belirtilmiştir. Hayvancılık ve zeytincilik dışındaki tarımsal faaliyet alanları ise ancak üçüncü derecede ve yaklaşık % 10'luk bir ağırlığa sahiptir. Buna göre daha önceki veriler ile ana ekonomik faaliyet alanlarına ilişkin veriler uyuşmakta ve tarım ancak üçüncü derece faaliyet alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

İş, meslek, çalışma ve ana faaliyet alanlarına ilişkin veriler genel olarak değerlendirildiğinde, çiftçiliğin ve tarımın artık köylerden tasfiye olmakta olduğu, çiftçiliği meslek olarak tanımlayanların oranının % 10'lara düştüğü, köylülerin tarım dışı faaliyet alanlarına yönelmekte olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda köylüler tarımsal üretimden çekilmiş ve tarımsal üretim azalmıştır. Bu durumun en önemli nedeni olarak yakıt, gübre, tohumluk, yem, enerji ve işçilik gibi tarımsal girdi fiyatlarını oldukça yüksek olduğu buna karşın tarımsal ürünlerin fiyatlarının oldukça düşük olduğu belirtilmiştir. Bu durumun çözümü sadece tarımsal üretim stratejisini değiştirmek olabilir ve daha ileride ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

Tablo 24: Ekonomik faaliyet alanı

	1.FAALİYET ALANI		2.FAALİYET ALANI		3.FAALİYET ALANI		4.FAALİYET ALANI	
	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE
Turizm	14	3,4	9	2,2	8	2	3	0,7
Hayvancılık	86	21,1	30	7,4	14	3,4	3	0,7
Zeytincilik	72	17,1	69	16,9	18	4,4	2	0,5
Tarım	37	9,1	42	10,3	38	9,3	2	0,5
Diğer	86	21,1	31	7,6	10	2,5	4	1
TOPLAM	295	73,2	181	44,4	88	21,6	14	3,4
Cevap vermeyen	113	27,7	227	55,6	320	78,4	394	96,6
G. TOPLAM	408	100	408	100	408	100	408	100

Mevcut tarımsal üretim stratejisinin artık işlemediği ve böylelikle tarımsal üretimin ve köylülüğün artık hızla tasfiye olmakta olduğuna yukarıda değinilmiştir. Bu durumu daha iyi anlamak için mevcut ürün ve pazarlama stratejisini de incelemek gerekmektedir.

Tablo 25: İşlenerek satılan tarımsal ürün var mı?

	SAYI	YÜZDE
Evet	122	29,9
Hayır	246	60,3
TOPLAM	368	90,2
Cevap vermeyen	40	9,8
GENEL TOPLAM	408	100

Tablo 26: İşlenerek satılan tarımsal ürünler

	SAYI	YÜZDE
Zeytinyağı	86	21,1
Peynir	24	5,9
Kurutulmuş sebze	5	1,2
TOPLAM	115	28,2
Diğer/cevap vermeyen	293	71,8
GENEL TOPLAM	408	100

Tablo 27: Bu ürünler nerede satılıyor?

	SAYI	YÜZDE
Kendi köyünün pazarında	21	5,1
Çevre köylerin pazarında	11	2,7
Toptancıya	56	13,7
Diğer	48	11,8
TOPLAM	136	33,7
Cevap vermeyen	272	66,3
GENEL TOPLAM	408	100

Mevcut üretim ve pazarlama yapısı içinde, az sayıda üretim yapan köylünün ürettiği az miktarda ürünü ya kendisinin tükettiği ya da eğer pazara ulaştırabilirse ucuz fiyattan sattığı görülmektedir. Günümüz pazar koşulları içinde ürünlerin değerini bulabilmesi için öncelikle tüketicinin talep ve beklentisine uygun bir şekilde ambalajlanmalı ve tüketicinin en kolay

tüketebileceği şekilde tüketiciye ulaştırılmalıdır. Bu anlamda tarımsal ürünlere katma değer yaratılması gerekir. Böyle bir perspektiften araştırmaya katılanların ürün ve pazarlama stratejisine bakıldığında, katılımcıların sadece % 30'u ürünlerini işleyerek sattığını ifade etmiştir. Ürünlerini sattıkları alan ise köylü pazarları ve toptancılardır. Katılımcıların % 20'si zeytinyağını, % 6'sı peyniri ve sadece % 1'i kurutulmuş sebze işlenerek satılan ürün olarak belirtmişlerdir. Ancak burada köylülerin işlemeden kastettikleri zeytinyağını sadece etiketsiz olarak şişeye hatta toptan olarak tenekelerde satmak, çökelek peynirini keseye koymaktır. Bu gerçekten işlemek anlamına gelmemektedir.

Tablo 28: Kırsal kalkınma ile ilgili hangi ürünler desteklenmelidir?

	SAYI	YÜZDE
Tarım	236	57,8
Zeytincilik	200	49,2
Hayvancılık	107	26,2
Çamfıstığı	20	5
Arıcılık	13	3
Elişi	10	2

Kırsal kalkınma ile ilgili olarak hangi ürünler desteklenmelidir sorusuna yanıtlayıcılar genel olarak tarımı ve özel olarak zeytincilik ve hayvancılığı işaret etmişlerdir. Bunun dışında az sayıda katılımcı çam fıstığı, arıcılık ve elişini de desteklenmesi gereken ürünler olarak ifade etmişlerdir.

Tablo 29: Yörenizde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa bu tür faaliyetlere katılmak ister misiniz?

	SAYI	YÜZDE
Evet	324	79,4
Hayır	45	11,0
TOPLAM	369	90,4
Cevap vermeyen	39	9,6
GENEL TOPLAM	408	100

Tablo 30: Aşağıdaki faaliyetlerden hangisine katılmak istersiniz?

	SAYI	YÜZDE
Yöresel ürünlerin pazarlanması	297	72,8
Ev pansiyonculuğu	247	60,5
Yöresel yemeklerin pazarlanması	243	59,6
Doğal ve tarihsel değerlerin değer.	159	39,0
Diğer	13	3,2

Mevcut tarımsal üretim stratejisine göre köylülük ve tarımın önemli ölçüde tasfiye olmakta olduğu, Muğla ilinde araştırmaya katılan köylülerin sadece % 12'sinin kendisini çiftçi olarak tanımladığı buna karşın yaklaşık % 30'unun işçi olarak tanımladığı görülmektedir.

Araştırmaya katılanların yarısı çalışmadığını belirtmiştir. Buna göre, köylü tarımsal üretimden çekilmiş ve başka faaliyet alanlarına ve kente yönelmiştir. Bununla birlikte ülkemizde tarımsal üretim yıllar itibariyle görece azalmakta ve tarımsal ürün ithalatı da giderek artmaktadır. Dolayısıyla mevcut olan köylülüğe dayalı tarımsal ürün stratejisi değiştirilmelidir. Bu bağlamda, kırsal turizm alternatif kırsal kalkınma stratejisi olarak düşünülebilir. Bu bağlamda katılımcıların eğilimleri sorulduğunda şöyle bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların yaklaşık % 80'i eğer yörelerinde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa turizm faaliyetlerine katılacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların, turizm ile ilgili olarak en fazla yapmak istedikleri faaliyet yöresel ürünlerin pazarlanması, daha sonra ev pansiyonculuğu, yöresel yemeklerin pazarlanması ve doğal ve tarihsel değerlerin turizme kazandırılması yoluyla değerlendirilmesi olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla, kırsal kalkınmanın kırsal turizm yoluyla sağlanması anlamında bir potansiyelin olduğu belirtilebilir.

Tablo 31: Köyünüzde ne tür sosyal ve alt yapılara ihtiyaç vardır ?

	SAYI	YÜZDE
Çocuk parkı	188	46,1
Spor alanı	183	45
Düğün salonu	183	45
Piknik alanı	155	38
Diğer	141	34,5
Çok amaçlı salon	105	26,7

Katılımcılara yol, elektrik, ulaşım gibi temel alt yapıların dışındaki talepleri sorulduğunda, katılımcıların ağırlıklı olarak çocuk parkı, spor alanı, düğün salonu, piknik alanı gibi taleplerde bulunduğu görülmektedir.

Tablo 32: Köyünüzün kalkınması için sizce öncelikli yapılması gereken üç konu nedir? (I)

BİRİNCİ ÖNCELİK Lİ KONU	SAYI
Yol, ulaşım, sağlık gibi altyapı sorunlarının çözülmesi	102
Tarım ve hayvancılık konusunda devlet desteği	81
Eğitim olanaklarının iyileştirilmesi	31
Turizm ve ekoturizme desteğin artırılması	30
Ürünler için yeni pazarlar bulunması	28
Sosyal yaşam alanlarının ve faaliyetlerinin artırılması	14
Toplumsal işbirliği ve dayanışmanın artırılması	8
Kadınlara yönelik desteğin artırılması	5
Diğer (reklam, tanıtım, pazarlama, ürün geliştirme gibi)	40

Tablo 33: Köyünüzün kalkınması için sizce öncelikli yapılması gereken üç konu nedir? (II)

İKİNCİ ÖNCELİK Lİ KONU	SAYI
Yol, ulaşım, sağlık gibi altyapı sorunlarının çözülmesi	27
Tarım ve hayvancılık konusunda devlet desteği	58
Eğitim olanaklarının iyileştirilmesi	16
Turizm ve ekoturizme desteğin artırılması	35
Ürünler için yeni pazarlar bulunması	25
Sosyal yaşam alanlarının ve faaliyetlerinin artırılması	22
Toplumsal işbirliği ve dayanışmanın artırılması	2
Kadınlara yönelik desteğin artırılması	6
Diğer (reklam, tanıtım, pazarlama, ürün geliştirme gibi)	60

Tablo 34: Köyünüzün kalkınması için sizce öncelikli yapılması gereken üç konu nedir? (III)

ÜÇÜNCÜ ÖNCELİKLİ KONU	SAYI
Yol, ulaşım, sağlık gibi altyapı sorunlarının çözülmesi	24
Tarım ve hayvancılık konusunda devlet desteği	48
Eğitim olanaklarının iyileştirilmesi	10
Turizm ve ekoturizme desteğin artırılması	15
Ürünler için yeni pazarlar bulunması	16
Sosyal yaşam alanlarının ve faaliyetlerinin artırılması	19
Toplumsal işbirliği ve dayanışmanın artırılması	2
Kadınlara yönelik desteğin artırılması	9
Diğer (reklam, tanıtım, pazarlama, ürün geliştirme gibi)	40

Köylerinin kalkınması için öncelikli yapılması gereken sorusuna yanıtlayıcılar, birinci öncelikli konu olarak yol, ulaşım, sağlık gibi altyapı sorunlarının çözülmesi gerektiğini işaret etmişlerdir. İkinci öncelikli konu, yörenin tanıtımının yapılması, yöreye özgü ürün geliştirme çalışmalarının yapılması olarak belirtilmiştir. Üçüncü öncelikli konu olarak ise tarım ve hayvancılık konusunda devlet desteği verilmesi ve tarımsal maliyetlerin azaltılması olarak belirtilmiştir.

Tablo 35: Kırsal kalkınma kavramını duydunuz mu?

	SAYI	YÜZDE
Evet	160	39,2
Hayır	217	53,2
TOPLAM	377	92,4
Cevap vermeyen	31	7,6
GENEL TOPLAM	408	100

Katılımcıların kırsal kalkınma kavramından haberdar olup olmadıklarına ilişkin olarak sorulan soruya, katılımcıların yaklaşık % 40'ı bu kavramdan haberdar olduğunu belirtmiştir. Kırsal kalkınma kavramından haberdarlık % 40 gibi azımsanmayacak bir oran olmakla birlikte, üzerinde akademik ve yönetsel düzeyde sıkça tartışılmakla birlikte yaygın olarak bilinen ve tanınan bir kavram olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 36: Hangi alanda eğitim almak istersiniz?

	SAYI	YÜZDE
Ürün geliştirme	135	33,1
Pazarlama	131	32,1
Girişimcilik	96	23,5
Diğer	161	39,5

Katılımcıların, kırsal kalkınma ile ilgili olarak, hangi alanda eğitim almak istediklerine ilişkin olarak sorulan soruya katılımcılar ürün geliştirme, pazarlama ve girişimcilik konularında eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir. Böylelikle, katılımcıların kırsal turizm ile kırsal kalkınmanın birleştirilmesine istekli ve eğilimli oldukları ve bu konuda bir potansiyelin olduğu ancak bunu nasıl yapacaklarını bilmediklerinden eğitim almak istedikleri dolayısıyla eğitime açık olduklarını ifade etmek mümkündür.

Tablo 37: Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) ve faaliyetleri hakkında bilginiz var mı?

	SAYI	YÜZDE
Evet	56	13,7
Hayır	325	79,7
TOPLAM	381	93,4
Cevap vermeyen	27	6,6
GENELTOPLAM	408	100

Katılımcılara GEKA ve faaliyetleri sorulduğunda katılımcıların büyük çoğunluğunun GEKA'nın faaliyetlerinden haberdar olmadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bu da GEKA'nın kendisini ifade etmek konusunda daha çok çaba harcaması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 38: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) ve faaliyetleri hakkında bilginiz var mı?

	SAYI	YÜZDE
Evet	63	15,4
Hayır	321	78,7
TOPLAM	384	94,1
Cevap vermeyen	24	5,9
GENEL TOPLAM	408	100

Katılımcıların % 15’den biraz fazlası Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumundan (TKDK) haberdar olduklarını ifade etmişlerdir.

5.ARAŞTIRMA BULGULARININ İLÇE BAZINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Tablo 39: Proje kapsamında yer alan pilot köyler ve pilot köy havzasına dahil edilen köyler

İLÇE ADI	PİLOT KÖYLER	PİLOT KÖY HAVZASINA DAHİL EDİLEN KÖYLER
Milas	Bozalan	Fesleğen, Çökertme
Milas	Ortaköy	Akkovanlık
Yatağan	Turgut	Hacıveliler, Hacıbayramlar, Yeşilbağcılar, Katrancı
Kavaklıdere	Merkez	Çamlıbel
Menteşe	Göktepe	Esençay, Sungur, Dokuzçam
Menteşe	Kozağaç	İkizce
Ula	Karabörtlen	Çörüş, Yeşilçam, Kızılyaka
Köyceğiz	Pınarköy	Zeytinalanı, Döğüşbelen
Seydikemer	Eşen	Dodurga, İzzettin
Fethiye	Yeşilüzümlü	

MİLAS

Saha Çalışmalarında Öne Çıkan Potansiyeller:

Halıcılık, Zeytincilik, Susuz Tarım, Kültür Turizmi,
Jeopark Turizmi, Kırsal Turizm (Doğa Yürüyüşü)

Pilot Köyler:

Bozalan
Ortaköy

Pilot Köyler Havzasında Seçilen Köyler:

Akkovanlık
Fesleğen
Çökertme

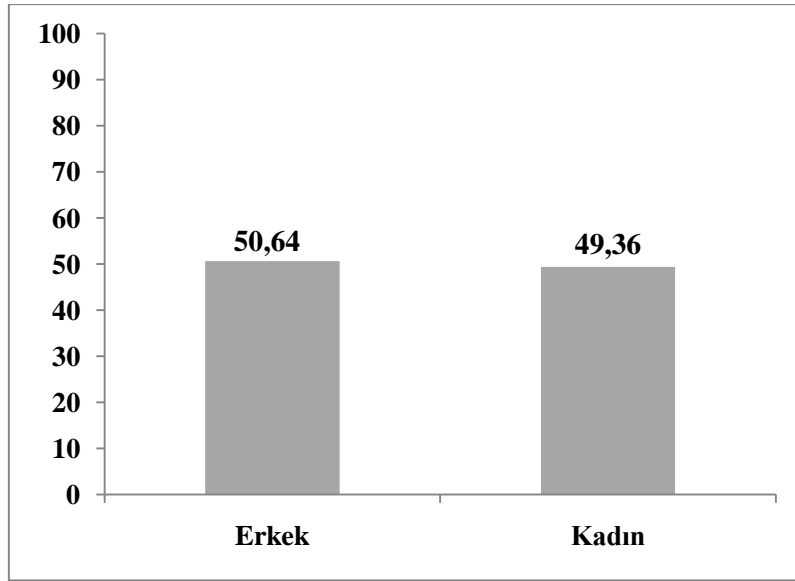
1.Milas İlçesi Hakkında Genel Bilgiler

1.1.Nüfus

Milas ilçesinin nüfusu Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2015 verilerine göre 132.437'dir. Milas ilçesi, Muğla ilinin 13 ilçesi arasında nüfus büyüklüğü en fazla olan üçüncü ilçesidir.

Milas ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımına baktığımızda kadın ve erkek nüfusu arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Erkek nüfusu 67.075 ile toplam nüfusun %50,64'ünü oluştururken, kadın nüfusu 65.362 ile %49,36'sını oluşturmaktadır.

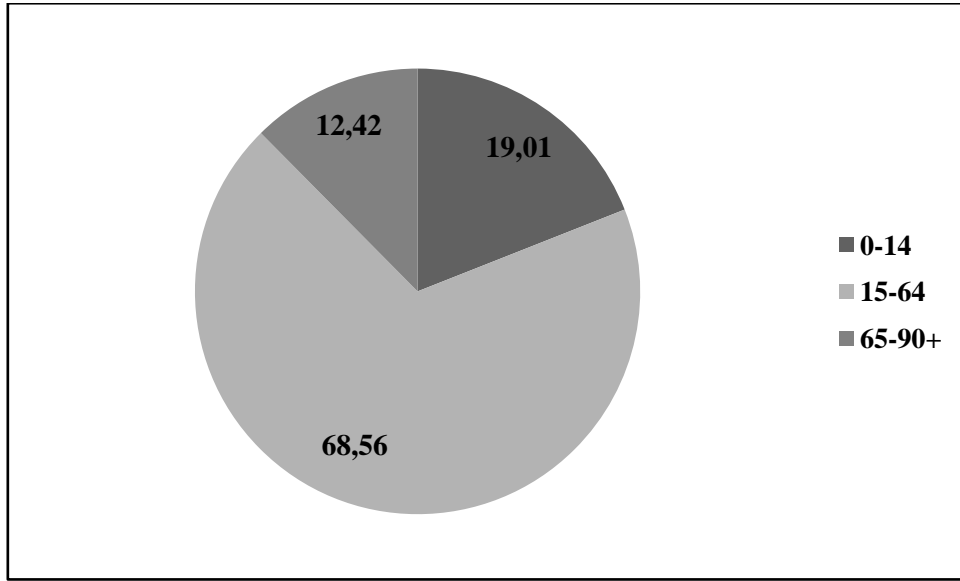
Tablo 40: Milas ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2015

Milas'ın yaş gruplarına göre nüfus dağılımına baktığımızda en büyük pay 15-64 yaş grubuna aittir. Bu yaş grubunun çalışma çağındaki olgun nüfus olması Milas ilçesinin ekonomik olarak aktif bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus ise ilçe nüfus toplamının en düşük payı olup %12,42'sini kapsamaktadır.

Tablo 41: Milas ilçesi nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2015

1.2.Eğitim Durumu

Milas ilçesinde TÜİK 2013 yılı verilerine göre okuma yazma bilenlerin oranı %94,94'tür. Milas İlçesinde 116'sı devlet, 16'sı özel okul olmak üzere toplam 132 okul bulunmaktadır. (Milas Kaymakamlık Brifing Raporu, 2015)

Tablo 42: Milas ilçesinin okuma yazma durumu

Okuma Yazma Durumu	Toplam (+6 yaş)
Okuma yazma bilmeyen	3.873
Okuma yazma bilen	112.310
Bilinmeyen	2.458
Toplam	118.641

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013

1.3.Genel Ekonomik Yapı

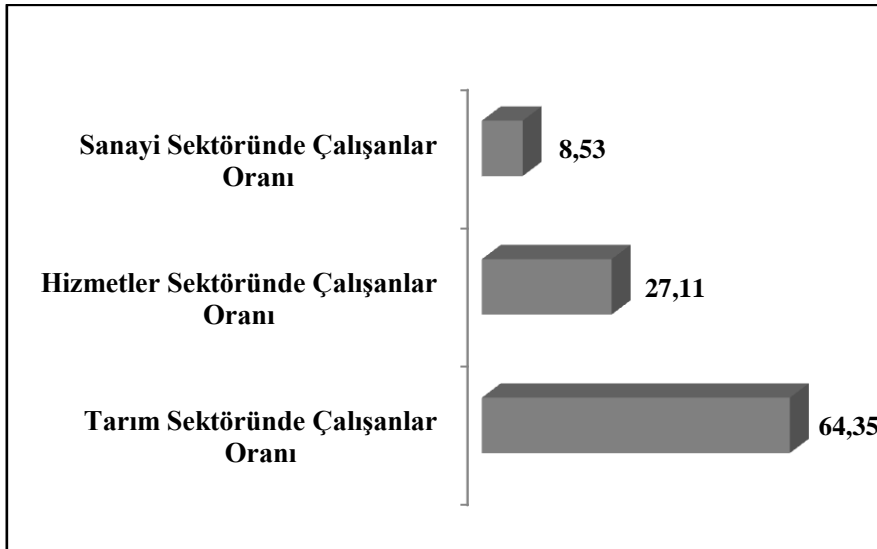
Milas 1980'lere kadar Muğla'nın ekonomik merkezi olmuştur. Ancak, 1980'lerde Bodrum'da turizmin gelişmesi ile beraber ekonomik merkezi konumunu kaybetmeye başlamıştır. Bodrum'daki gelişmeye karşılık Milas gizli kalmış geçmişi ve kültürel değerleri ile turizmde son yıllarda gelişme göstermesine rağmen, henüz yeterli seviyeye ulaşamamıştır.

1.3.1.İstihdam

Milas'ın ekonomisinde önemli yer teşkil eden tarım sektöründe çalışanların oranı %64,35'dür. Muğla ili geneline baktığımızda tarım sektöründe çalışanların oranının en yüksek olduğu altıncı ilçedir. Türkiye'de en fazla zeytin ağacının bulunduğu yer olan ve zeytinciliğin %10'unu karşılayan Milas, tarımsal üretimde zeytincilik ile ön plana çıkmaktadır. Toplam tarım alanı 80.173 hektar olan Milas'ın zeytin alanı 53.300 hektardır (Milas Kaymakamlık Brifing Raporu, 2015). Ayrıca; arıcılık, kültür balıkçılığı, meyve ve sebze üretimi diğer tarımsal aktivitelerdir.

Milas ilçesinde hizmet sektöründe çalışanların oranı ise Devlet Planlama Teşkilatı 2004 verilerine göre %27,11'dir. Sanayi sektöründe çalışanların oranı ise %8,53'dür. Milas ilçesi özellikle kültür balıkçılığı ile öne çıkmaktadır.

Tablo 43: Milas ilçesi istihdamı sektörel dağılım (%)

Kaynak: İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT, 2004

1.4.İdari Yapı

Milas ilçesinin 5 adet belde belediyesi ve 114 köy muhtarlığının tüzel kişiliği sona ermiştir. Toplam 132 mahallesi bulunmaktadır.

2.Milas İlçesi Saha Çalışmaları

Milas ilçesinde yapılan ön çalışmalar doğrultusunda iki pilot köy belirlenerek havza bazında ele alınmıştır. Milas'ın iç bölgesinde türbeler bölgesi olarak anılan Ortaköy ve kıyı bölgesinde yer alan Bozalan köyü pilot köy olarak seçilmiştir. Ortaköy havzası, Akkovanlık, Çamlıyurt, Çallı köylerini kapsamaktadır. Bozalan köyü havzası ise, eskiden Bozalan'ın yaylası olan Fesleğen köyü ve yat turizmi ile ön plana çıkan Çökertme köyünü kapsamaktadır. Ortaköy çevresinde saha çalışmalarına Akkovanlık köyü, Bozalan çevresinde Çökertme ve Fesleğen köyleri dahil edilmiştir.

Harita 1: Milas ilçesinde proje kapsamında yer alan pilot köyler ve havzaları

2.1.Alan Araştırması

Anket çalışmaları Ortaköy ve Bozalan köylerinde gerçekleştirilmiştir. Ortaköy'de yerel halktan toplam 45 kişi ile ve Bozalan köyünde 35 kişi ile tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma soru formu kullanılarak yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Tablo 44: Katılımcıların cinsiyet dağılımı

	SAYI	YÜZDE
Kadın	21	26,25
Erkek	59	73,75
Toplam	80	100

Milas ilçesinin Ortaköy ve Bozalan köylerinde gerçekleştirilen saha çalışmalarında 21 kadın ve 59 erkek olmak üzere toplam 80 kişi katılmıştır. Katılımcılardan 37 kişi birinci derece ekonomik faaliyet alanı olarak hayvancılığı, 36 kişi ikinci derece faaliyeti alanı olarak zeytinciliği belirtmiştir.

Tablo 45: Yörenizde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa bu faaliyetlere katılmak ister misiniz?

	SAYI	YÜZDE
Evet	70	87,5
Hayır	6	7,5
TOPLAM	76	95,0
Cevap vermeyen	4	5,0
Genel Toplam	80	100

Tablo 46: Aşağıdaki faaliyetlerden hangisine katılmak istersiniz?

	SAYI
Yöresel ürünlerin pazarlanması	68
Ev pansiyonculuğu	62
Yöresel yemeklerin pazarlanması	66
Doğal ve tarihsel değerlerin değer.	25
Diğer	0

Katılımcıların %87,5'i eğer yörelerinde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa turizm faaliyetlerine katılacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların, turizm ile ilgili olarak en fazla yapmak istedikleri faaliyet yöresel ürünlerin pazarlanması, daha sonra yöresel yemeklerin pazarlanması, ev pansiyonculuğu, doğal ve tarihsel değerlerin turizme kazandırılması yoluyla değerlendirilmesi olarak ifade edilmiştir.

2.2.Derinlemesine Görüşme Yapılan Kişiler

Milas Kaymakamı Fuat Gürel, Ortaköy muhtarı Mehmet Aral, Çökertme muhtarı Ali Akdemir, Akkovanlık muhtarı Mustafa Yıldız, Bozalan muhtarı Münür Erdoğan, Fesleğen muhtarı azası Hüseyin Kara, Bozalan muhtar azası Akın Ayhan, Bozalan halıları ile ilgili bilgi alınan yöre halkından Ülkü Alparıslan, Bozalan yöre halkından Nusret Yıldırım ve Emel Yıldırım ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Ortaköy muhtarı Mehmet Aral ile Ortaköy bölgesi, Akkovanlık muhtarı Mustafa Yıldız ile Akkovanlık bölgesi, Bozalan köyü muhtar azası Akın Ayhan ile Bozalan köyü detaylı olarak gezilmiştir. Akın Ayhan aracılığı ile yöre halkından ilgili kişiler ile görüşmeler yapılmıştır.

2.3.Ortaköy ve Havzası Araştırma Bulguları

2.3.1.Ortaköy Hakkında Genel Bilgiler

2015 yılı TÜİK verilerine göre Ortaköy nüfusu 720'dir. Toplam hane sayısı 230'dur. Ortaköy'ün yerleşimi ilk olarak İkiz Türbe çevresinde olmuştur. İkiz Türbe bölgesi çevresindeki altı muhtarlığın merkezi konumundaydı. Ortaköy'ün şu anki yerleşimi İkiz Türbe'nin yaylası konumunda iken, ana yerleşim zamanla yaylaya geçmiştir. Şu anda İkiz Türbe çevresi ana yerleşim olma özelliğini kaybetmiştir ve iki hanesi bulunmaktadır.

'İlk yerleşim eski türbenin orda. Burası daha önce mevsimlik olarak yaylaya çıkılan yer. Ama sosyal hizmetler buraya geldikçe millet burada kalmış. Esas yerleşim yerlerimiz İkiz Türbe'nin olduğu yer.'

(Ortaköy Muhtarı, Mehmet Aral)

'Türbelerin olduğu yere ilk müslüman Türkler gelmiş, Bizans zamanında. Arkasından tabii Osmanlı, Bizans gittikten sonra gelince, öbürkü ilave Türklerde buraya gelmiş. Mesela Denizli tarafından komşu köylerden gelenler var. O şekil bu altı muhtarlığa Türbe ismini veren ilk eski köyüz biz. En eski köylerden, en eski gelen Türklerdeniz.'

(Ortaköy Muhtarı, Mehmet Aral)

Ortaköy çevresindeki komşu köyler ve komşu köylere uzaklığı şu şekildedir;

Tablo 47: Ortaköy çevresindeki komşu köylere uzaklığı

Çevre Köyler	Komşu köye uzaklığı (km)
Çamlıyurt	2
Akkovanlık	2
Olukbaşı	5
Çallı	10

Ortaköy'ün ana geçim kaynağı çam fıstığı ve zeytinciliktir. Su sorununun yaşanması sebebiyle genel olarak mısır, hububat ekilmektedir. Genelde büyükbaş hayvancılık vardır. Elde edilen sütler, süt birliğine ve Aydın'ın Karpuzlu mevkiinde yer alan kooperatife satılmaktadır. Bazı kişiler sütleri peynir yaparak pazarda satmaktadır. İki kişi ise arıcılıkla uğraşmaktadır. Sadece bal olarak toptancılara satılmaktadır. Arı sürü ve polen satılmamaktadır.

Ortaköy'de pazar günleri köy pazarı kurulmaktadır.

Genç nüfusun bir bölümü Ortaköy çevresinde yer alan madende çalışmaktadır. Ortalama 50-60 genç madende çalışmaktadır. Balık üretim çiftliklerinde 20 civarında kişi çalışmaktadır. Turizm bölgelerinde çalışmaya ise 5-6 kişi gitmektedir. Yaşlı nüfusun ise genellikle emekli maaşı bulunmaktadır.

Ortaköy'de, S.S. Türbe Çevre Köyleri Tarımsal Kalkındırma Kooperatifi bulunmaktadır. Yaklaşık 550 üyesi bulunmaktadır fakat kooperatif aktif değildir. Kooperatif içerisinde sorunlar yaşanmaktadır. Çam fıstığı kırma makinesi, iki adet süt toplama tankı kooperatif tarafından alınmış olmasına rağmen makineler işler durumda değildir.

2.3.2.Ortaköy ve Havzası Altyapı Bilgileri

Tablo 48: Ortaköy ve havzası altyapı bilgileri

Yerleşim adı	Nüfus	İle Uzaklığı (km)	İlçeye Uzaklığı (km)	Yol durumu	Ulaşımın her mevsim sağlanabilmesi	Sağlık Evi veya Sağlık Ocağı	Okul Durumu	Kanalizasyon	İçme Suyu Sorunu	Notlar
Ortaköy	720	85	21	Stabilize	Evet	Sağlık Ocağı	Lise taşınmalı	Foseptik	Var	Sulama suyu sorunu, Milas bağlantı yolu sorunu, Maden sorunu
Akkovanlık	1029	84	22	Stabilize	Evet	Yok	Ortaokul ve lise taşınmalı	Foseptik	Var	Sulama suyu sorunu, Milas bağlantı yolu sorunu, Maden sorunu

Ortaköy'ü Milas'a bağlayan yolun ilk 7,5 km'si stabilize kaplamadır ve özellikle yağmurlu zamanlarda çamurdan dolayı ulaşım son derece zorlaşmaktadır ve binek araçlarla ulaşım sağlanamamaktadır. Saha çalışmalarında, 2009 yılında asfalt yapım programına alınmasına rağmen yol yapılmadığı belirtilmiştir. Akkovanlık da aynı güzergahı kullandığı için yoldan muzdariptir. Ortaköy ve çevre köylerin Milas merkezi ile bağı bulunması sebebiyle yol işlek bir yoldur. Milas'a her gün üç minibüs gitmektedir. Bu yol üzerinde İkiz Türbe'de bulunmaktadır.

Ayrıca, Ortaköy ve Akkovanlık köylerinin sulama ve içme suyu problemi bulunmaktadır. Yakınlarında baraj olmasına rağmen su sorunu yaşamaktadırlar. Sulama ve içme suyu problemi en çok dile getirilen durumdur.

Bunun yanında, bölgede yapılan maden faaliyetleri bölge insanının bir diğer önemli sorunudur. Derinlemesine görüşmelerde madende kullanılan patlayıcıların şiddeti ile binalarda tahribata sebep olduğu belirtilmiştir. Madende meydana gelen patlamalar, sulama için açılan kuyularda kaymalara sebep olmaktadır.

Akkovanlık köyünün içerisindeki yolların, maden taşıyan kamyonlar tarafından kullanılması yollara zarar vermekte ve ulaşımı güçleştirmektedir. Saha çalışmalarında, köy içerisinde çok

yoğun kamyon trafiği bulunduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, kamyonların sebep olduğu toz ve hava kirliliği köy sakinlerine zorluk yaşatmaktadır. Özellikle yaz mevsiminde yerden kalkan tozlar köyün ve üretilen ürünlerin üzerini sis gibi kaplamaktadır.

Tablo 49: Ortaköy ve havzasında var olan işleme tesisleri

	Ortaköy	Akkovanlık
İşleme Tesisi	Sayı	Sayı
Değirmen	-	-
Un Fabrikası	-	-
Yem Fabrikası	-	-
Süt İşleme Tesisi	-	-
Mezbaha	-	-
Et İşleme Tesisi	-	-
Zeytinyağı Fabrikası	-	-
Fıstıkçanı Kırma Fabrikası	-	-

Tablo 50: Ortaköy ve havzasında var olan işyerleri

	Ortaköy	Akkovanlık
İşyeri	Sayı	Sayı
Bakkal	3	3
Manav	-	-
Marangozhane	1	4
Demirci	2	-
Oto tamircisi	-	-
Tarım aletleri/ekipmanları tamircisi	-	-
Berber	1	1
Kuaför	-	-
Terzi	-	1
Kahvehane	3	3
Otel	-	-
İnternet Cafe	-	-
Kırtasiye	-	-

2.3.3. Ortaköy ve Havzasında Turizm Bazında Öne Çıkan Potansiyeller ve Tarımsal Değerler

Tablo 51: Ortaköy ve havzasında turizm bazında öne çıkan potansiyeller ve tarımsal değerler

Yerleşim Adı	Doğal Değerler	Kültürel Değerler	Tarımsal Değer
Ortaköy	İkiz Türbe'de Çınar Ağacı Çam Fıstığı Ormanları Jeolojik Oluşumlar Geyik Barajı	Labranda İkiz Türbe Asar Tepesinde Bizans Kalıntıları Ve Mezar Merdivenli Kaya Mezarı Yöresel Yemekler Eski Mimaride Evler	Çam Fıstığı
Akkovanlık	Deve Taşı Jeolojik Oluşumlar Geyik Barajı Çam Fıstığı Ormanları	Deliktaş Asar Tepesi Eren Akgöynek Orta Oyunları Yöresel Yemekler	Çam Fıstığı

2.3.3.1. Ortaköy ve Havzasında Turizm Bazında Öne Çıkan Potansiyeller

Ortaköy ve Havzası Kültür Turizmi Potansiyeli

Labranda

Labranda Antik Kenti, Milas ilçesinde Ortaköy'e 2 km. uzaklıktadır. Denizden 700 m. yükseklikte yer alan Labranda, Milas'a 15 km. uzaklıktadır. Bir kült merkez olan Labranda'da büyük granit bloklar ile döşenen kutsal yolun kalıntılarını görmek mümkündür. Kentin tarihi M.Ö. 6. yüzyıla kadar uzanır. Bölgede bulunan kalıntılar arasında Zeus Tapınağı, İdrieus'un Andronu, Mausoleus'un Andronu, Rahip Evi, Teras Evleri, Propylon, Stadyum, Stoalar, Anıt Mezar, Kybele Kutsal Alanı ve Akropolis yer almaktadır.

Merdivenli Kaya Mezarı

Ortaköy’de bulunmaktadır. Kayanın üzeri oyularak yapılmış ve oldukça korunmuş merdiveni çıktığınızda kaya mezarı bulunmaktadır. Bu yapının çevresinde de kaya mezarları bulunmaktadır.

Deliktaş

Deliktaş Akkovanlık köyünde bulunmaktadır. Büyük bir taş yapı oyulmuş ve içerisine mezar olduğu tahmin edilen oyuklar yapılmıştır. Taş yapının oyulan kısmına uzun bir merdivenle çıkılmaktadır. Deliktaş’ın çevresindeki alanlarda kaya mezarları bulunmaktadır. Deliktaş, Milas’ın saklı kalmış arkeolojik değerlerindedir.

Akgöynek Oyunları

Ortaköy yanında yer alan Akkovanlı Köyü’nde asker eğlencelerinde orta oyunları oynanmaktadır. Eski bir gelenek olan Akgöynek oyunlarının kültürüne dair detaylı bir çalışma yapılabilir.

İnanç Turizmi

İkiz Türbe

Milas'ın Ortaköy köyünün yer aldığı bölge türbeler bölgesi olarak anılmaktadır. İkiz Türbe Ortaköy'e 3 km. mesafededir. Ortaköy'ün ilk yerleşimi İkiz Türbe'de olmuştur. Yazılı ve sözlü kaynaklara göre türbe "Pir Ahmet Çelebi, Pir Abdurrahman Çelebi, Seyit Ahmet " gibi üç farklı isimle anılmaktadır. İkiz Türbe'nin restorasyonu Muğla İl Özel İdaresi finansmanı ile 2013-2014 yılında tamamlanmıştır. Türbe, İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 26.02.1992 tarih ve 2501 sayılı kararı ile Anıt Eser olarak tescil edilmiştir.

Ortaköy ve Havzası Jeopark Turizmi Potansiyeli

Ortaköy ve çevresi, fıstık çamlarının etkileyici görüntüsü içerisinde ilginç jeolojik oluşumlara ve kaya formasyonlarına sahiptir. Bu bölge, Yatağan Belediyesi tarafından çalışmaları süren Jeopark Projesi kapsamında ortak bir çalışma ile değerlendirilip detaylı bir alan çalışması ile jeopark alanı olarak turizme kazandırılabilir.

2.3.2.2. Ortaköy ve Havzasında Öne Çıkan Tarımsal Değerler

Çamfıstığı

Çam fıstığı ticari değeri yüksek olan ve dünyada aranan ürünler arasındadır. Toplanması ve işlenmesi oldukça zor olması ürünü değerli kılmaktadır.

Ortaköy bölgesinin ana gelir kaynaklarından biri çam fıstığıdır.

Ortaköy kooperatifi tarafından yüksek maliyeti olan çam fıstığı işleme makinesi alınmış fakat kooperatif içerisindeki çatışmalar sebebiyle makine kullanılmamıştır ve şu an kullanılmaz bir haldedir. Çam fıstığı, Ortaköy ve Katrancı Bölgesi bir arada ele alınarak yörenin öne çıkabilecek ve markalaşabilecek önemli bir ürünüdür.

2.4.Ortaköy Yöre Halkının Kalkınma Öncelikleri

Ortaköy'de yapılan anket çalışmalarında yöre halkına sorulan;

'Köyünüzün kalkınması için sizce öncelikli yapılması gereken üç konu nedir?' sorusunun analizi ile ortaya çıkan sırasıyla iki öncelikli başlık şu şekildedir;

- **Milas bağlantı yolunda var olan ulaşım sorununun çözülmesi**

Ortaköy ve havzası altyapı bilgilerinde belirtilmiş olduğu gibi, Ortaköy'ü Milas'a bağlayan yolun ilk 7,5 km'si stabilize durumdadır. Özellikle yağmurlu zamanlarda çamurdan ulaşım son derece zorlaşmaktadır ve binek araçlarla ulaşım

sağlanamamaktadır. Ortaköy ve çevre köylerin iş merkezinin Milas olması sebebiyle yöre halkı zorluk yaşadığını ve Ortaköy'ün öncelikli çözülmesi gereken sorunudur.

- **Ortaköy ve havzasında su sorununun çözülmesi**

Ortaköy ve havzası altyapı bilgilerinde belirtilmiş olduğu gibi, Ortaköy'de sulama ve içme suyu sorunu bulunmaktadır. Yöre halkı sorunlarını ağırlıklı olarak gölet yapılması gerektiği şeklinde belirtmişlerdir. Ayrıca, su sorunu nedeniyle tarımsal üretim ve hayvancılığı istedikleri oranda yapamadıklarını belirtmişlerdir.

Belirtilen bu iki öncelikli sorun dışında; Ortaköy'ün yakınında yer alan maden ocağının yetiştirilen ürünlerin üzerinde toz yarattığı ve madenin kaldırılması gerektiği belirtilen diğer unsurlardır.

Ortaköy'de var olan altyapı sorunları yörenin kalkınması için öncelikli olarak çözülmesi gereken sorunlar olarak ortaya çıkmıştır.

2.4.Bozalan ve Havzası Araştırma Bulguları

2.4.1.Bozalan Hakkında Genel Bilgiler

2015 yılı TÜİK verilerine göre Bozalan nüfusu 518'dir ve 200 hane bulunmaktadır.

Halı dokumaları ile özdeşleşmiş olan Bozalan köyü, halıcılık ile birlikte arkeolojik değerleri, yürüyüş yolu, eski mimaride evleri ile de bütüncül değerlendirilebilecek bir bölgedir. Sahilde yer alan ve yat turizmi ile öne çıkan Çökertme köyüne 3 km mesafededir.

Ana geçim kaynağı zeytincilik ve halıcılık iken; halıcılık son üç senedir azalma göstermiştir.

Bunun yerine turizm geçim kaynağı olarak ön plana çıkmaktadır. Zeytinyağı genel olarak toptancıya satılmaktadır. Organik zeytincilik yapan haneler bulunmaktadır.

Genç nüfus ağırlıklı olarak yat turizminde çalışmaktadır. Genellikle yaz kış olmak üzere 12 ay çalışmaktadırlar. Kış aylarında yatların bakımlarını yapmaktadırlar.

Ayrıca, yaklaşık her hanede büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Sütler toptancıya satılmaktadır.

Arıcılık yörede var olan diğer bir ekonomik faaliyettir.

Bozalan'da cuma günleri manav, ayakkabıcı gibi satıcılar gelmektedir. Pazar kurulmamaktadır.

Tablo 52: Bozalan çevre köyleri ve uzaklıkları

Çevre Köyler	Komşu köye uzaklığı (km)
Çökertme	3
Fesleğen	6
Akçakaya	5
Gökbel	8

2.4.2.Bozalan ve Havzası Altyapı Bilgileri

Tablo 53: Bozalan ve havzası altyapı bilgileri

Yerleşim Adı	Nüfus	İle Uzaklığı (km)	İlçeye Uzaklığı (km)	Yol durumu	Ulaşımın her mevsim sağlanabilmesi	Sağlık Evi veya Sağlık Ocağı	Okul Durumu	Kanalizasyon	İçme Suyu Sorunu	Notlar
Bozalan	518	110	51	Asfalt	Evet	Yok	Lise taşınmalı	Foseptik	Yok	-
Çökertme	389	107	48	Asfalt	Evet	Yok	Ortaokul ve lise taşınmalı	Foseptik	Yok	-
Fesleğen	777	91	34	Asfalt	Evet	Yok	Ortaokul ve lise taşınmalı	Foseptik	Yok	-

Tablo 54: Bozalan ve havzasında var olan işleme tesisleri

	Bozalan	Çökertme	Fesleğen
İşleme Tesis	Sayı	Sayı	Sayı
Değirmen	-	-	-
Un Fabrikası	-	-	-
Yem Fabrikası	-	-	-
Süt İşleme Tesis	-	-	-
Mezbaha	-	-	-
Et İşleme Tesis	-	-	-
Zeytinyağı Fabrikası	-	-	-
Fıstıkçanı Kırma Fabrikası	-	-	-

Tablo 55: Bozalan köyü ve havzasında var olan işyerleri

	Bozalan	Çökertme	Fesleğen
İşyeri	Sayı	Sayı	Sayı
Bakkal	1	2	1
Manav	-	-	-
Marangozhane	2	3	5
Demirci	-	3	-
Oto tamircisi	-	-	-
Tarım aletleri/ekipmanları tamircisi	-	-	-
Berber	-	1	-
Kuaför	-	-	-
Terzi	-	-	-
Kahvehane	2	3	1
Otel	-	1	-
İnternet Cafe	-	-	-
Kırtasiye	--	-	-

2.4.3.Bozalan ve Havzasında Turizm Bazında Öne Çıkan Potansiyeller ve Tarımsal Değerler

Tablo 56: Bozalan ve havzasında turizm bazında öne çıkan potansiyeller ve tarımsal değerler

Yerleşim Adı	Doğal Değerler	Kültürel Değerler	Tarımsal Değer
Bozalan	Çınar Ağacı	Bozalan Halısı Eski Mimaride Evler Yöresel Yemekler Kilise Kaya Mezarları Tapınak Kodopa Antik Kenti Karya Yolu	Zeytinyağı
Çökertme	-	Halı Dokuma Çökertme Türküsü	Bal
Fesleğen	-	Sarnıç Kale ve Sur Kalıntıları Halı Dokuma	Susuz Tarım

Bozalan ve Havzası Kültür Turizmi Potansiyeli

Bozalan Halısı

Bozalan köyü, halı dokumalarında kök boya kullanılması ve her birinin hikayesi olan desenleri ile ünlenmiş ve halı dokuması ile özdeşleşmiştir. Halısı ile özdeşleşen Bozalan'da yapılan saha çalışmalarında, halıcılığın hızla gerilemekte olduğu gözlemlenmiştir. Üç kişinin bir ayda devamlı çalışması ile bir halı dokunabilmektedir. Bozalan halı satışlarının azalması, toptancıların yöreye daha az uğramaları, Bozalan halılarının karakteristik özelliklerinin taklit edilmesi ile yörede halı satışları azalmıştır. Verilen emeğe karşılık değeri alınamayan halı dokunmamaya başlamıştır. Ayrıca, genç nüfus sigortalı işleri tercih etmekte ve eskiden neredeyse her evde bulunan halı dokuma tezgahları azalmaktadır. Bozalan halısı ile ilgili birçok akademik çalışma yapılmıştır.

Bozalan halısının ve kültürel değerlerinin yaşatılması için Bozalan'da bir halı müzesi kurulması Bozalan muhtarı azası Akın Ayhan tarafından öneri olarak sunulmuştur.

Ayrıca, Çökertme köyünde de halıcılık yoğundur. Çökertme'nin de halı dokuması konusunda ele alınmasının gerektiği Çökertme muhtarı tarafından belirtilmiştir.

Arkeolojik Kalıntılar

Kodopa Uygarlığının hüküm sürmüş olduğu Bozalan köyü bölgesinde kilise, kaya mezarları kalıntılarının olduğu belirtilmiştir. Birçok bölgede de görülmüş olduğu gibi yörede yoğun kaçak kazılar yapıldığı saha çalışmalarında öğrenilmiştir. Ayrıca, arkeolojik değerler büyük oranda tahrip edilmiştir. Bölgede detaylı bir kazı çalışması yapılmamış sadece yüzey çalışması yapılmıştır.

Fesleğen köyünde sarnıç, kale ve sur kalıntıları bulunmaktadır. Yapılan saha çalışmalarında kale kalıntıları görülmüştür.

Yöresel Yemekler

Çökertme köyüne mavi turlarla gelen yabancı turistlere Bozalan köyünde bir aile yöresel yemek vermektedir. Turlar tarafından önceden haberdar edilen aile, evlerinde yöresel yemekler ile yabancı turistleri ağırlamaktadır. Bazlama, saçta börek, patlıcan musakka gibi yemekler ikam edilirken en ünlü yemek kaburga dolmasıdır. Bunlar Bozalan'a ait yöresel yemekler değil, Ege mutfağı ikramı yapılmaktadır. En az 4 kişi en fazla 11-12 kişiye yemek verilmektedir.

Bozalan Mimarisi

Bozalan'da yapılan saha çalışmalarında yörede çok az kalmış olan eski mimaride evlere rastlanmıştır. Birçok eski evin yıkılarak yerine betonarme binaların yapıldığı Bozalan'da, geriye kalan eski mimaride evler korunmamaktadır.

Çökertme Türküsü

Eskiden Çökertme, köyün bir mevkiisi iken bütün köyün ismi sonradan Çökertme olarak değiştirilmiştir. Çökertme türküsünün kaynağının Çökertme köyü olduğu Çökertme muhtarı Ali Akdemir tarafından belirtilmiş ve hikayesi şu şekilde anlatılmıştır;

'Bura bu çökertme dediğimiz yerde Halil, Gülsüm ikisi burda... İbrahim denen kişide öbür koyda. Yani Çökertme'nin öbür tarafındaki koyda. Halil, İbrahim ile beraber Gülsüm'ü kaçırlar. Gülsüm denen de yörede fiziksel olarak en iyi bayanmış. Gören zaten aşık olurmuş ta görmeyen de isim üzerine aşık olurmuş. Neyse tabi o zamanlarda motor bir şey yok küreklen yelkenlen ordan çıkarlar. Gülsüm'ü kaçırla burdan Bodrum'a. O zaman telefon bişey mi var, karadan Bodrum hakimine kaymakamına giderler. Derler; Gülsüm'ü İbramları Halil kaçırdı. Kaymakamda yanına gollük guvvetlerini alır o da çıkar. Bitez'in yanında kıştırırlar bunları. İbramları halil imha ederler, Gülsüm'ü kaymakam kendi alır himayesi altına. Şimdi gülsümde Rum kızıdır Türk değil . Esas bu şarkı besteleyen Nazmi Yükselen vardır Milasta.'

(Ali Akdemir, Çökertme Muhtarı)

Çökertme türküsü sözleri;

Çökertme'den Çıktım (Da Halil'im Aman) Başım Selâmet,
Bitez De Yalısına Varmadan (Halil'im Aman) Koptu Kıyamet.
Arkadaşım İbrahim Çavuş Allah'ıma Emanet,

Burası Da Aspat Değil Halil'im Aman Bitez Yalısı,
Ciğerime Ateş Saldı, Telli Kursun Yarası.

Güverte De Gezer İken (Aman) Kunduram Kaydı,
İpekli Mendilimi (Halil'im Aman) Örüzgâr Aldı.
Çakır Da Gözlü Gülsüm'ümü (Aman) Kolcular Aldı,

Burası Da Aspat Değil Halil'im Aman Bitez Yalısı,
Ciğerime Ateş Sardı, Telli Kursun Yarası.

Gidelim Gidelim Halil'im Çökertme'ye Varalım,
Kolcular Gelirse Halil'im Nerelere Kaçalım.
Teslim Olmayalım Halil'im Aman Kurşun Sıkalım,

Burası Da Aspat Değil Halil'im Aman Bitez Yalısı,
Ciğerime Ateş Sardı, Telli Kursun Yarası.

Bozalan ve Havzası Kırsal Turizm Potansiyeli

Doğa yürüyüşü

Bozalan köyünden Karya yürüyüş yolu geçmektedir. Genellikle turlar ile getirilen turistler Karya yürüyüş yolunda yürüyerek yaklaşık bir saate dağın tepesindeki Fesleğen köyüne ulaşmaktadır. Bozalan ve çevre köylerin eski yaylası olan Fesleğen köyünden turistler otobüslerle alınarak yürüyüş tamamlanmaktadır. Ayrıca, Çökertmeye gelen turistler bireysel olarak da Bozalan köyünü gezmektedirler. Fakat, yöreye gelen turistler yöre halkının geneline doğrudan bir gelir sağlamamaktadır.

Anıt ağaç adayı

Bozalan köyünde çevresine çocuk parkı yapılmış olan bir çınar ağacı bulunmaktadır. Çınar ağacına dair düğün ve inanış hikayesi Akın Ayhan tarafından şöyle anlatılmıştır;

'Çınarın dibinden bizim kaynak suyumuz çıkar. Mesela bu gelen kaynak suyu iki taraftıdır. Yukarıdan gelir ve aşağıdan gider. Eski zamanlarda yürüklük zamanlarında çocukların kemik yapısı gelişkin olmayan insanlar buraya bu sudan almaya gelirlerdi diğer köylerden diğer yörelerden. Daha sonra devamlı aktığı için kadınlarımız imece usulü iplerini boyarlar saf yünlerini boyarlardı. Burası komple kazanlar kurulurdu, ateşler yakılırdı. O gün Ahmet'in iki gün sonra Mehmet'in o şekil ipleri yıkanırdu. Daha sonra düğünlerde ise gelin almalarda gençlerimiz burdan geçerken, olmaması lazım ama, eski dolma tüfeklerle bir tane dal kırıldı mı tamam devam ederlerdi. Buranın hikayesi de böyle.'

(Akın Ayhan, Bozalan muhtarı azası)

Bozalan ve Havzasında Öne Çıkan Tarımsal Değerler

Zeytinyağı

Tarımsal üretimde zeytincilik ile ön plana çıkan Milas ilçesinde zeytinyağının başlıca tarımsal değer olarak ele alınabilecek tarımsal değerdir. Bozalan ve havzasında zeytinyağı öne çıkan tarımsal değerdir.

Fesleğen Köyünde Atalık Tohumlar ile Susuz Tarım

Yapılan saha çalışmalarında Fesleğen köyünde atalık tohumların kullanıldığı görülmüştür. Yöreye özgü olarak ekilen ürünlerin susuz yetiştiği yöre halkı tarafından belirtilmiştir. Yöre halkı kendi ihtiyacını karşılayacak kadar atalık tohumlardan üretim yapmaktadır. Ayrıca, Fesleğen köyü Milas ilçesinde armutu ile ünlü bir bölgedir.

2.5.Bozalan Yöre Halkının Kalkınma Öncelikleri

Bozalan'da yapılan anket çalışmalarında yöre halkına sorulan;

'Köyünüzün kalkınması için sizce öncelikli yapılması gereken üç konu nedir?' sorusunun analizi ile ortaya çıkan öncelikli başlıklar sırasıyla şu şekildedir;

- **Halıcılığın desteklenmesi**

Son yıllara kadar ana geçim kaynaklarından olan halıcılığın gerilemesi sebebiyle, halıcılığın öncelikli olarak desteklenmesi yöre halkı için öncelikli sıradadır. Bozalan halısının patentinin alınması gerektiği, Bozalan köyünde bir halı müzesinin kurulması, halıların sergilenebileceği bir satış noktasının olması yöre halkı tarafından getirilen öneriler arasındadır.

- **Turizm altyapısının oluşturulması**

Bozalan köyünde ikinci kalkınma önceliği turizm altyapısının oluşturulmasıdır. Bozalan köyü turistlerin uğrak yerlerinden biri olmasına rağmen yöre halkına doğrudan bir katkı sağlamamaktadır. Ev pansiyonculuğunun gelişmesi, yöredeki tarihi eserlerin korunması ve tanıtılması, Bozalan'da var olan eski evlerin onarımı, yöreye gelen turistlere yerel ürünlerin satılması için satış alanları oluşturulması yöre halkı tarafından belirtilmiştir.

- **Zeytinyağının marka haline getirilmesi**

Bozalan yöre halkının üçüncü kalkınma önceliği zeytinyağının markalaştırılmasıdır. Bozalan yöre halkının ana geçim kaynaklarından olan zeytinciliğin desteklenerek bir marka haline getirilebileceği belirtilmiştir.

Ayrıca; yöre halkının imece ruhunun tekrar kazanılması diğer öne çıkan unsurdur.

YATAĞAN

Saha Çalışmalarında Öne Çıkan Potansiyeller:

Jeopark Turizmi, Kültür Turizmi

Zeytinyağı, Çam Fıstığı, Hacıveliler Köyü'nün Sütü ve Peyniri

Pilot Köy:

Turgut

Pilot Köy Havzasında Seçilen Köyler:

Katrancı

Hacıveliler

Hacıbayramlar

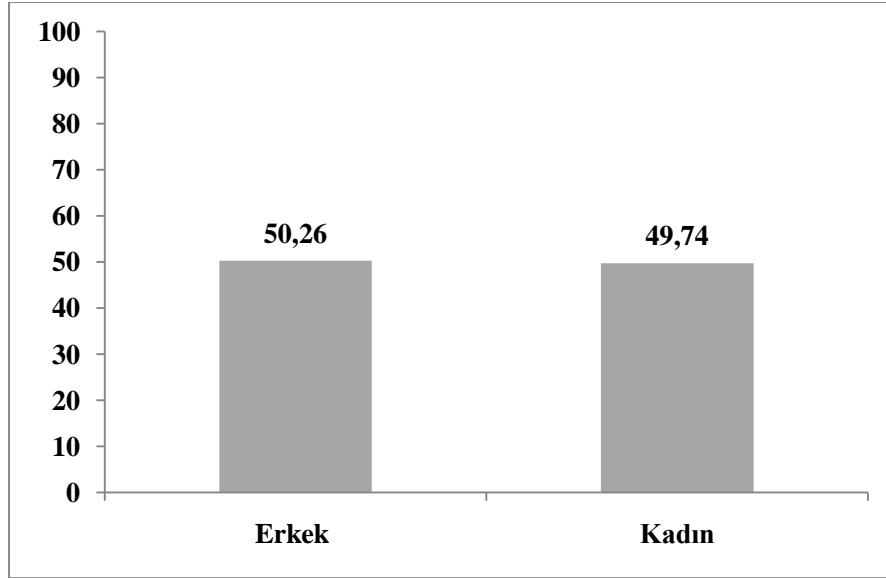
1.Yatağan İlçesi Hakkında Genel Bilgiler

1.2.Nüfus

Yatağan ilçesinin nüfusu Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2015 verilerine göre 44.363'dür. Yatağan ilçesi, Muğla ilinin 13 ilçesi arasında nüfus büyüklüğü en fazla olan sekizinci ilçedir.

Yatağan ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımına baktığımızda kadın ve erkek nüfusu arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Erkek nüfusu 22.297 ile toplam nüfusun %50,26'sını oluştururken, kadın nüfusu 22.066 ile %49,74'ünü oluşturmaktadır.

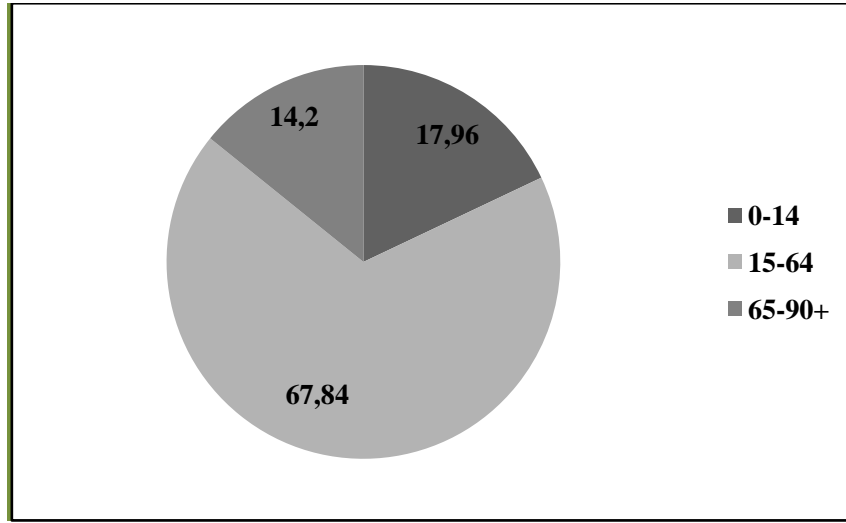
Tablo 57: Yatağan ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2015

Nüfus büyüklüğü kadar önem taşıyan bir başka unsur nüfusun yaş gruplarına göre dağılımıdır. Yaş grupları nüfusun genel yapısı hakkında bilgi almamızı sağlamaktadır. 0-14 yaş grubu genç nüfus, 15-64 yaş arası çalışma çağındaki aktif nüfus ve 65 yaş üzeri yaşlı nüfus olarak kabul edilmektedir. Yatağan'ın toplam nüfusunun içerisindeki en büyük pay 30096 kişi ile 15-64 yaş grubuna aittir. Bu yaş grubunun çalışma çağındaki nüfus olması Yatağan İlçesinin ekonomik olarak aktif bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. 65 yaş ve üzeri nüfus ise ilçe nüfus toplamının en düşük payı olup %14,20'sini kapsamaktadır.

Tablo 58: Yatağan ilçesi nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2015

1.2.Eğitim Durumu

Yatağan ilçesinde TÜİK 2013 yılı verilerine göre okuma yazma bilenlerin oranı %96,23'tür.

Yatağan İlçesinde 10 müstakil ilkokul, 28 ilkokul, 9 ortaokul, 1 imam hatip ortaokulu,2 Anadolu lisesi, 2 mesleki ve teknik eğitim okulları, 1 imam hatip lisesi, 1 anaokul, 1 halk eğitim merkezi bulunmaktadır (Yatağan Kaymakamlık Brifing Raporu, 2015: 9).

Tablo 59: Yatağan ilçesinin okuma yazma durumu

Okuma Yazma Durumu	Toplam (+6 yaş)
Okuma yazma bilmeyen	1.375
Okuma yazma bilen	40.433
Bilinmeyen	209
Toplam	42.017

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013

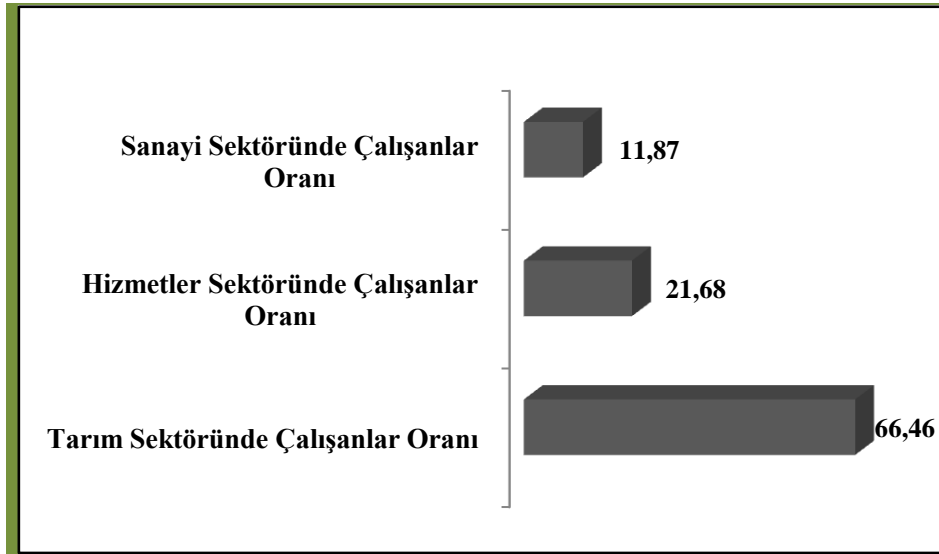
1.3.Genel Ekonomik Yapı

1.3.1.İstihdam

Muğla iline genel olarak baktığımızda ekonomik yapısının turizm ve tarım sektörüne dayalı olduğu görülmektedir. Yatağan ilçesi bu genellemenin aksine, ilçe merkezi olarak, turizm etkili bir gelişme göstermemiştir. İlçede 1977'de kurulmaya başlanan termik santralin ve diğer işletmelerin neden olduğu kentleşme süreci gözlemlenebilmektedir (Göktürk, 2007:2).

Bunun yanında, Yatağan ekonomisinde önemli yer tutan bir diğer sektör ise mermer madenciliğidir. Türkiye'nin mermer ihtiyacının yaklaşık %60'ı Yatağan ilçesinden karşılanmaktadır. Yatağan, %11,87'lik bir pay ile Muğla ilinde Kavaklıdere ilçesinden sonra en yüksek sanayide istihdam edilen nüfusa sahiptir (DPT, 2004). Tarım sektöründe çalışanların oranı ise %66,46 olup Muğla ili geneline baktığımızda en yüksek üçüncü ilçedir (DPT, 2004)

Tablo 60: Yatağan ilçesi istihdamı sektörel dağılım (%)

Kaynak: İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT, 2004

1.4.İdari Yapı

Yatağan İlçesinin 39 köy muhtarlığı ile 5 belde belediyesinin tüzel kişiliği sona ererek köyler mahalleye dönüşmüştür. İlçede Yatağan merkez belediyesi ve 50 mahalle muhtarlığı bulunmaktadır (Yatağan Kaymakamlığı Brifing Raporu, 2014-2015).

1.5.Yatağan'ın Tarihi ve Ahiköy 'ün Hikâyesi

Yatağan, geçmişin saklı köşelerde hala yaşadığı hikâyelerin kentidir. Yatağan'ın tarihi M.Ö. IV. yüzyılda Suriye hükümdarlarından Selevkos'un yöreye gelerek egemenlik kurması ile başlamaktadır. Yöre, M.Ö. III. yüzyılda Romalıl原因, Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra da XI. yüzyıla kadar Bizans'ın hâkimiyeti altında kalmıştır (Cumhuriyetimizin 80. Yılında Muğla, 2004). 1071'den sonra ise Menteşeoğullarının eline geçmiştir. Anadolu 1071 Malazgirt zaferinden sonra hızla Türkleşme sürecine girer ve yörede ilk İslami etkiler yayılmaya başlar (Yatağan Belediyesi Kültür Yayınları, 2002). 1389'a kadar Menteşe Beyliği bağımsızlığını bu bölgede sürdürmüştür. 1402 yılında yapılan Ankara Savaşı sonrasında Ahiler güneybatıya göçmüşlerdir. Ahi Ebubekir ve Ahi Sinan Yatağan bölgesine gelerek burada örgütlenmelerini yapmışlardır. Ahi Ebubekir şu anda Yatağan Merkezi'nde yer alan Ahi Ebubekir Türbesi çevresinde, Ahi Sinan ise şunda Ahi Sinan Türbesi'nin yer aldığı Yatağan Dağı'nın zirvesine yerleşerek çoğalırlar. Yatağan'ın adı bu dönemde 'Ahiköy' olarak anılmaya başlanmıştır.

Yatağan'ın Ahiköy hikâyesi kültür turizmi ile öne çıkabilecek olan ilçe için ayrıca önem arz etmektedir. Yatağan bir kültür ve hikayeler kenti olarak ele alındığında, Ahilik geçmişi Yatağan'da işlenmesi gereken, kültür turizmine entegre edilerek yaşatılabilecek başlıca değerler arasındadır. Ahilik esnaf dayanışma odası olarak kurulan Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında büyük etki etmiş bir teşkilattır.

2 Ağustos 1944 yılında Ahiköy, ilçe merkezi haline getirilmiştir ve adı da Yatağan olarak değiştirilmiştir. Söylentiye göre adını kuzey batısında bulunan "Yatağan Dağı"ndan almıştır. İlçenin yeri stratejik bir noktada bulunduğundan kısa zamanda gelişmiş ve 1946'da belediye teşkilatı kurulmuştur (Eroğlu, :109)

Saha çalışmalarında inceleme yapılan Ahi Ebubekir Türbesi, Ahi Ebubekir Camii ve Ahi Sinan Türbesi hakkında elde edilen bilgiler şu şekildedir;

• Ahi Ebubekir Türbesi

Ahi Ebubekir, Yatağan'ın geçmiş hikayesinde bahsedilmiş olduğu gibi eski adı olan Ahiköyün kurucularındandır. Ahi Ebubekir Türbesi, Yatağan'ın merkezi Akyol Mahallesi'nde Belediye Binasının arka sokağında yer almaktadır. Türbe çevresi ağaçlandırılıp bir park haline getirilmiştir. Fakat, Ahiköy'ün hikayesi ve Ahi Ebubekir'e dair bir açıklama yazısı bulunmamaktadır.

Bölgede yapılan saha çalışması esnasında Ahi Ebubekir Türbesi çevresinde Ahi Ebubekir Camii, eski mimaride evler ve bir sarnıç olduğu görülmüştür. Ahi Ebubekir Türbesine dair

yapılacak bir restorasyon çalışmasında, Ahiköy'ün hikayesi anlatılarak ve bu tarihi yapılar bütüncül olarak ele alınarak bir çalışma yapılması etkili olacaktır.

- **Ahi Sinan Türbesi**

Ahi Sinan, Ahi Ebubekir ile birlikte Ahiköy'ün kurucusudur. Türbe Yatağan Dağı'nın zirvesinde bulunmaktadır. Saha çalışmaları esnasında iklim koşulları sebebi ile türbe görülememiştir.

- **Ahi Ebubekir Camii**

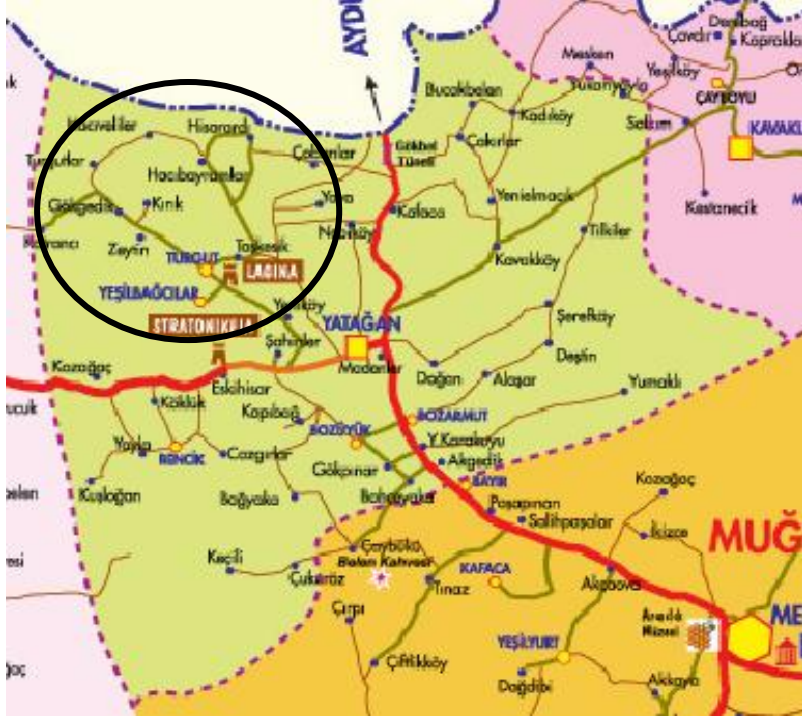
Ahiköy kurucularından Ahi Ebubekir tarafından yaptırılmıştır. Yatağan merkezinde Ahi Sinan Türbesi ile yakın mesafede bulunmaktadır. Camii minaresi kırmızı tuğladan yapılmış olup ilgi çekici bir görüntüye sahiptir.

Ayrıca, Bozüyük Mahallesiinde Siyami Bey Camii, Turgut Mahallesiinde İlyas Bey Camii, Eskihisar'da Şaban Ağa Camii bulunmaktadır.

2.Yatağan İlçesi Saha Çalışmaları

Yatağan ilçesinin 50 mahallesi bulunmaktadır. Yapılan ön inceleme çalışmaları ile Yatağan'ın merkezi mahallelerinden ve eski beldesi olan Turgut Mahallesi pilot bölge olarak belirlenmiştir. Turgut mahallesinin eski bir nahiye merkezi olması ve arkeolojik değerlerin ortasında olması bu bölgenin pilot köy seçilme nedenidir. Turgut Mahallesi'nin havzasında yer alan Hacıvelililer, Katrancı, Hacıbayramlar, Yeşilbağcılar Mahalleleri ise var olan kültürel ve doğal değerleri sebebi ile saha çalışmalarına dahil edilmiştir.

Harita 2: Yatağan ilçesinde proje kapsamında yer alan pilot köyler ve havzaları

2.1.Alan araştırması

Anket çalışması pilot köy olan Turgut mahallesinde gerçekleştirilmiştir. Turgut Mahallesinde yerel halktan toplam 36 kişi ile tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma soru formu kullanılarak yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Tablo 61: Katılımcıların cinsiyet dağılımı

	SAYI	YÜZDE
Kadın	15	41,7
Erkek	21	58,3
Toplam	36	100

Yatağan ilçesinin Turgut mahallesinde gerçekleştirilen saha çalışmalarında 15 kadın ve 21 erkek olmak üzere toplam 36 kişi katılmıştır. Katılımcıların ana ekonomik faaliyeti zeytinciliktir.

Tablo 62: Yörenizde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa bu faaliyetlere katılmak ister misiniz?

	SAYI	YÜZDE
Evet	27	75
Hayır	5	13,8
TOPLAM	32	88,9
Cevap vermeyen	4	11,1
Genel Toplam	36	100

Tablo 63: Aşağıdaki faaliyetlerden hangisine katılmak istersiniz?

	SAYI
Yöresel ürünlerin pazarlanması	19
Ev pansiyonculuğu	16
Yöresel yemeklerin pazarlanması	14
Doğal ve tarihsel değerlerin değer.	12
Diğer	3

Katılımcıların %75'i yörelerinde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa turizm faaliyetlerine katılacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların, turizm ile ilgili olarak en fazla

yapmak istedikleri faaliyet yöresel ürünlerin pazarlanması, daha sonra ev pansiyonculuğu, yöresel yemeklerin pazarlanması, doğal ve tarihsel değerlerin turizme kazandırılması yoluyla değerlendirilmesi olarak ifade edilmiştir.

2.2.Derinlemesine Görüşme Yapılan Kişiler

Yatağan Kaymakamı Gökay Özkan, Yatağan Belediye Başkan Yardımcısı Tarcan Oğuz, Turgut Mahallesi Muhtarı Selim Bahçeli, Turgut Yardımlaşma, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Derneği Üyesi Mehmet Kaya ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Turgut Yardımlaşma Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Derneği Üyesi Mehmet Kaya ile Turgut Mahallesi detaylı olarak gezilerek bilgiler ve fotoğraflar alınmıştır.

Turgut Mahallesi Havzasında Katrancı muhtarı Hüseyin Kocagöz, Hacıveliler muhtarı Yaşar Uysal, Hacıbayramlar muhtarı Servet Kesik, Yeşilbağcılar muhtarı Mafhar Tüzün ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve yöreye dair bilgiler toplanmıştır. Katrancı kahvehanesinde odak grup görüşmeleri yapılarak yöre halkından bilgi toplanmıştır.

Bozüyük, Yatağan Merkezi, Bencik Mahallelerinde gözlem yapılmıştır.

2.3.Turgut ve Havzası Araştırma Bulguları

2.3.1.Turgut Hakkında Genel Bilgiler

TUIK ADNKS verilerine göre Yatağan ilçesi Turgut mahallesinin 2015 yılı nüfusu 1.794'dür. Eski nahiye merkezi olan Turgut Mahallesi'nin eski adı Leyne'dir. Leyne adı hala yöre halkı tarafından kullanılmaktadır. Belediye döneminde merkezi konumda olan Turgut, yavaş yavaş merkezi konumunu yitirmekte ve istihdam alanında sıkıntı yaşayan göç veren bir bölge durumuna gelmiştir. Genç nüfus ağırlıklı olarak madende ve termik santralde çalışmaktadır. Ayrıca, Marmaris ve Bodrum ilçelerine turizm sektöründe çalışmak için gitmektedirler. Yaşlı nüfusun büyük bir kısmı emekli maaşı almaktadır. Turgut, dünyanın en önemli antik kentlerinden olan Stratonikeia'ya 15 km uzaklıkta olup, Lagina kutsal alanına 1 km. uzaklıktadır. Ayrıca, Osman Hamdi Bey Evi ve İlyas Bey Camii Turgut'un değerlerinden sadece bazılarıdır.

Turgut çevresindeki komşu köyler ve komşu köylere uzaklığı şu şekildedir;

Tablo 64: Turgut köyünün çevresindeki köylere uzaklığı

Çevre Köyler	Komşu köye uzaklığı (km)
Zeytinköy	5
Kırıkköy	5
Hacıveliler	17
Hacıbayramlar	7
Katrancı	15

2.3.2.Turgut ve Havzası Altyapı Bilgileri

Tablo 65: Turgut Mahallesi ve havzası altyapı bilgileri

Yerleşim Adı (Köy/Mahalle)	Nüfus	İle Uzaklığı (km)	İlçeye Uzaklığı (km)	Yol durumu	Ulaşımın her mevsim sağlanabilmesi	Sağlık Evi veya Sağlık Ocağı	Okul Durumu	Kanalizasyon	İçme Suyu Sorunu	Notlar
Turgut	1794	40	12	Asfalt	Evet	Sağlık Ocağı	Lise taşımalı	Kanalizasyon	Yok	Kanalizasyon Değirmen Deresi'ne akıyor
Haciveliler	328	50	22	Asfalt	Evet	Yok	Taşımalı	Foseptik	Var	Su sorunu
Hacıbayramlar	538	42	14	Asfalt	Evet	Sağlık Evi	Taşımalı	Foseptik	Yok	Termik Santral ve maden sorunu
Katrançı	721	52	24	Asfalt	Evet	Sağlık Evi	Taşımalı	Foseptik	Yok	Tapu sorunu
Yeşilbağcılar	948	38	10	Asfalt	Evet	Sağlık Ocağı	Lise taşımalı	Foseptik	Yok	Termik santral ve maden sorunu

Tablo 65 'de Turgut, Haciveliler, Hacıbayramlar, Katrançı ve Yeşilbağcılar köylerine dair altyapı bilgileri verilmiştir. Köy muhtarları ile yapılan derinlemesine görüşmeler kapsamında alınan fiziksel ve sosyal altyapı bilgileri kapsamında belirli sorunlardan bahsedilmiştir.

Görüşmelerde öne çıkan altyapı sorunları şunlardır;

- Turgut'ta kanalizasyon şebekesinin dereye akması
- Haciveliler köyünde içme suyu bağlantısının yetersiz olması
- Hacıbayramlar köyünde Yatağan Termik Santrali'nden kaynaklı hava kirliliği ve maden atık sularının dereyi kirletmesi

- Katrancı köyünde yerel halkın Osmanlı tapularına sahip olmasına rağmen orman arazisinde yerleşilmesi sebebi ile tapuları bulunmamaktadır. Yöre halkının ana sorunu tapularının olmamasıdır.
- Yeşilbağcılar köyünde Yatağan Termik Santrali'nden kaynaklı hava kirliliği sorunu bulunmaktadır. Yeşilbağcılar köyü maden yataklarından dolayı, şu anki yerine taşınmıştır. Mahalle yerinin değiştirilmiş olması yöre halkının günlük pratiklerinde uyum sorunu yaşanmasına sebep olmuştur.

Tablo 66: Turgut ve havzasında var olan işleme tesisleri

	Turgut	Haciveliler	Hacıbayramlar	Yeşilbağcılar	Katrancı
İşleme Tesisi	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Değirmen	2 (kullanılmıyor)	-	-	-	
Un Fabrikası	-	-	-	-	
Yem Fabrikası	-	-	-	-	
Süt İşleme Tesisi	-	-	-	-	
Mezbaha	-	-	-	-	
Et İşleme Tesisi	-	-	-	-	
Zeytinyağı Fabrikası	3	-	-	2	
Çam Fıstığı Kozalağı Kırma Fabrikası	-	-	-	-	2

Tablo 67: Turgut ve havzasında var olan iş yerleri

	Turgut	Haciveliler	Hacıbayramlar	Yeşilbağcılar	Katracı
İşyeri	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Bakkal	4	-	-	2	4
Manav	-	-	-	-	-
Marangozhane	1	-	-	-	-
Demirci	2	-	-	-	-
Oto tamircisi	-	-	-	-	-
Tarım aletleri/ekipmanları tamircisi	-	-	-	-	-
Berber	2	-	-	-	-
Kuaför	-	-	-	-	-
Terzi	2	-	-	-	-
Kahvehane	4	-	2	2	3
Otel	-	-	-	-	-
İnternet Cafe	1	-	-	-	-
Kırtasiye	-	-	-	-	-

2.3.3.Turgut ve Havzasında Turizm Bazında Öne Çıkan Potansiyeller ve Tarımsal Değerler

Tablo 68: Turgut ve havzasında turizm bazında öne çıkan potansiyeller

Yerleşim Adı	Doğal Değerler	Kültürel Değerler	Tarımsal Değer
Turgut	Su Kaynağı Kavaklık Mevkii	Stratonikeia Lagina Osman Hamdi Bey Evi İlyas Bey Camii Eski Su Değirmeni Yüzbaşı Cavit Aker Evi Ağa Konağı Okçu Dede Eren Dede Yöresel Yemek-Saç Böreği	Zeytinyağı
Haciveliler	Jeolojik Oluşum	Kaya Mezarları	Süt, Peynir Zeytinyağı
Hacıbayramlar		Kaya Mezarları	
Katranacı		Katranacı Evleri	Çam Fıstığı
Yeşilbağcılar		Piri Bey Türbesi (Eski Yerleşimde) Hamam (Eski Yerleşimde)	Zeytinyağı

Turgut Mahallesi ve Havzası Kültür Turizmi Potansiyeli

Stratonikeia – Aşk Şehri

Turgut, dünyanın en önemli antik kentlerinden olan Stratonikeia'ya 15 km uzaklıktadır.

En önemli ilk çağ şehirlerinden biri olan Strateonikeia Yatağan ilçesinin Eskihisar köyünde yer almaktadır. Eskihisar köyü, 1957'de meydana gelen depremde hasar görmüş ve

köy taşınmıştır. Stratonikeia girişinde öncelikle terkedilmiş Eskihisar köyünün eski evleri ile karşılaşmaktadır. 1977 yılında Prof. Dr. Yusuf Boysal tarafından başlatılan kazılar şu anda Pamukkale Üniversitesi adına Prof. Dr. Bilal Söğüt tarafından yürütülmektedir.

Stratonikeia'nın Suriye Hükümdarı Selevkios tarafından kurulduğu ve karısının adı Stratonikeia'nın adını verildiği söylenmektedir. Kuruluşu hakkında şu bilgiden bahsedilmektedir: 'Selevkios'un öz oğlu Antiohos'tur. Antiohos, üvey annesi Stratonikeia'ya aşık olarak hasta düşer. Oğlunu karısından çok seven babası, durumu öğrenince oğlunu üvey annesi ile evlendirir. Kısa zaman sonra iyileşen Antiohos da karısının adını şehre verir. Bu nedenle buraya aşk şehri de denilmektedir. Eskihisar, bu şehrin yerine kurulmuştur (Uykucu, 1968).

Lagina –Hekate Tapınağı

Lagina, Yatağan ilçesinin Turgut mahallesinde, Stratonikeia'nın 3 km kuzeyinde bulunmaktadır. Lagina, Tanrıça Hekate tapınağı olan kutsal bir alandır. Hekate'nin yeraltı tanrıçası olduğuna inanılmaktadır. Stratenokieia ve Lagina 9.5 km. uzunluğunda bir kutsal yol ile birbirlerine bağlanmaktadır. Burada Osman Hamdi Bey tarafından kazı çalışmaları 1891 yılında başlatılmıştır. Lagina'da yer alan eserlerin bazıları İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Lagina'nın Paganlar için hala önemli bir yer teşkil ettiği söylenmektedir. 2005 yılında Lagina'da Cadılar Festivali düzenlenmiştir. Festival kapsamında temsili olarak ayinler canlandırılmıştır. Ayrıca, Dolunay'ın Anadolu'da en güzel Lagina'da doğduğu söylenmektedir.

Lagina ve Stratonikeia'ya günü birlik olarak yabancı turistler acenteler ile rehberler eşliğinde gelmektedirler. Bu geziler ağırlıklı olarak Bodrum'dan olmak üzere günübirlik olmaktadır ve Yatağan'da konaklama yapılmamaktadır. Gelen turist sayısının yüksek olmasına rağmen turistlerin sadece günübirlik olması Yatağan ilçesi için şu anda pozitif çevrilebilecek dezavantajlı bir durumdur. Bu günübirlik gezilerin var olduğu saat aralıklarında Turgut'tan gelen kadınlar kendi el işlerini Lagina girişinde kendi imkanları ile kurdukları stantlarda satış yapmaya çalışmaktadır. Satılan ürünler ağırlıklı olarak el örgüsü, dantel gibi el işlemleridir. Ayrıca, narenciye satan kadınların da var olduğu görülmüştür. Ayrıca;

- Yava köyü Çobanlar Mahallesi prehistorik kaya resimleri ve Bizans manastırı
- Küpazar Nekropolü – Zeytinyağı ve üzüm işlikleri
- Çobanlar Mahallesi – A. Peselow tarafından yüzey araştırması sırasında bulunmuş olan prehistorik kaya resimleri

- Söğütçük Mevkii – Bizans freskoları
- Hisarardı-Hisartepe yerleşimi
- Hacıveliler köyü kaya ini
- Hacıbayramlar – kalıntılar ve nekropol bulunmaktadır.

Osman Hamdi Bey Evi

Türkiye'nin ilk müzecisi, arkeolog ve ressam Osman Hamdi Bey'in 1891-1892 yıllarında yapmış olduğu Lagina antik kenti kazıları sırasında kaldığı evdir. Lagina kazılarında tarihi eserlerin yurtdışına gitmesini engellemeye çalışmıştır ve buradan çıkarılan eserler İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Osman Hamdi Bey, Lagina kazılarında Molla Tahir'in sahibi olduğu handa kalırken Molla Tahir'in kızına aşık olur.

Bu hikaye saha çalışmalarında görüşülen Osman Hamdi Bey Evi rehberinin eşi tarafından şöyle anlatılmıştır;

'Buradan evin sahibinin kızına aşık oluyor. Zeliha Hanım diye biri. Babasından istiyor. Babası vermem diyor, veremem diyor. Ya diyor bak ben şuyum buyum anlatıyor kendisini. Ya paşa diyor İstanbul nere Leyne nere. Yani ulaşım yok ben kızımı bir daha ne zaman göreceğim diyor. Onun için vermiyor.'

(Osman Hamdi Bey Evi Rehberi'nin Eşi)

Osman Hamdi Bey Evi restore edilerek turizme kazandırılmıştır. Osman Hamdi Bey Evi'ne ziyaretler ağırlıklı olarak yazın olmaktadır. Ortalama ayda 250-300 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

İlyas Bey Camii

İlyas Bey Camii Turgut Mahallesi'nin meydanında bulunmaktadır. İlyas Bey Camii, 1311 yılında yaptırılmıştır. Camiinin alt kısmında su kaynağı bulunmaktadır. Bu su kaynağının üzeri betonla kapatılmıştır. Zekai Eroğlu tarafından 1930'larda yazılan Muğla tarihi kitabında İlyas Bey Camii'nde bulunan kaynak su ile iki değirmen döndürüldüğü belirtilmektedir.

Piri Bey Türbesi

Piri Bey Türbesi, Yatağan'ın Yeşil Bağcılar mahallesinde bulunmaktadır. Piri Bey'in alim ve yönetici olduğu söylenceler arasındadır. Geçmiş zamanlarda türbeye bazı ailelerin

çocuklarının üstün zekalı olması için geldiği söylenmektedir. Ayrıca, havanın kurak olduğu dönemlerde yöre halkı burada yağmur duasında bulunmaktaydılar.

Katranıcı Evleri

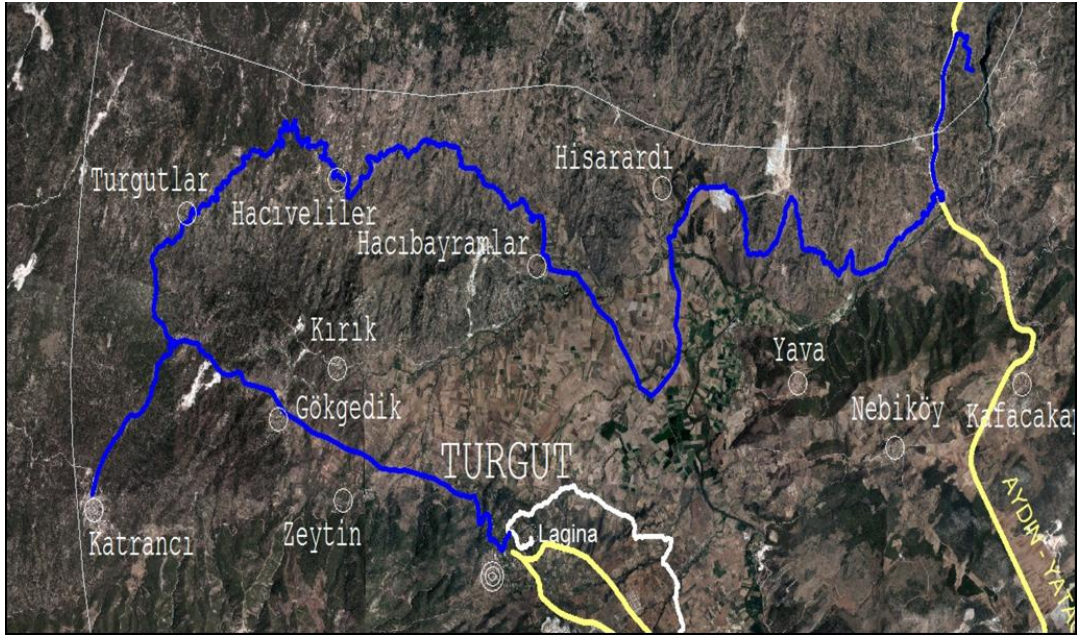
Katranıcı evleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında inşa edilmiştir ve günümüze kadar önemli ölçüde korunmuştur. Ahşap oyma sanatı oldukça zengindir.

Katranıcı evlerinin işlemeli kapıları yöre halkı tarafından antikacılara satmaktadır.

Turgut Mahallesi ve Havzası Jeopark Turizmi Potansiyeli

Özellikle Hacıveliler bölgesi jeolojik oluşumları ile özel bölgedir. Saha çalışmalarında Yatağan Belediye Başkan Yardımcı Tarcan Oğuz tarafından Yatağan Belediye Başkanlığı'nın Jeopark Projesi'nin detayları paylaşılmıştır. Yatağan Jeopark Projesi Turgut, Katrancı, Hacıveliler, Hisarardı, Çamurluk rotasını izlemektedir ve 52 km. uzunluğundadır. Proje ile ilgili çalışmalar sürmektedir.

Kaynak: Yatağan Belediye Başkan Yardımcısı Tarcan Oğuz, Muğla Jeopark Sunumu

Turgut ve Havzasında Öne Çıkan Tarımsal Değerler

Zeytinyağı

Tablo 69: Yatağan ilçesi bitkisel üretim değerleri

Yıl	Ürün adı	Toplu		Meyve veren		Toplam
		meyveliklerin alanı(dekar)	Üretim(ton)	yaşta ağaç sayısı	vermeyen yaşta ağaç sayısı	
2015	Zeytin (Yağlık)	61.005	28.640	1.450.100	114.100	1.564.200
2015	Zeytin(Sofralık)	5.200	2.561	173.750	32.700	206.450
2015	Ceviz	814	143	6.100	8.940	15.040
2015	Kırmızı Biber	750	563	750	0	750
2010	Zeytin (Yağlık)	46.853	23.100	1.124.000	233.075	1.357.075
2010	Zeytin(Sofralık)	4.200	1833	110.600	81.900	192.500
2010	Kırmızı Biber	1.000	100	1.000	0	1.000
2010	Ceviz	580	144	5.750	6.700	12.450
2005	Zeytin (Yağlık)	40.810	26.817	893.890	106.360	1.000.250
2005	Kırmızı Biber	950	1.213	950	0	950
2005	Zeytin(Sofralık)	780	675	22.500	12.000	34.500
2005	Şeftali (Diğer)	400	289	10.925	3.900	14.825
2000	Zeytin	36.620	22.255	890.200	51.900	942.100
2000	Şeftali	500	331	11.030	2.650	13.680
2000	Üzüm(Çekirdekli)	410	330	410	0	410
2000	Ceviz	190	50	3.350	1.050	4.400

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri 2015

Yatağan İlçesinde 2015 yılı TÜİK Bitkisel Üretim değerlerine göre yağlık zeytin üretim alanı 61.005 dekar olup toplam 1.564.200 yağlık zeytin ağacı bulunmaktadır. Zeytincilik Yatağan ilçesi kırsalında hakim geçim kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. 2000-2015 yılları arasındaki 15 yıllık süreçte zeytin ağaçlarının toplam sayısında bir artış gözlemlenmektedir. 2000 yılında toplam zeytin ağacı sayısı 942.100 iken 2015 yılında 1.770.650 adettir.

Zeytin çok yıllık bir bitki türü olup, periyodisite özelliği vardır. Bu özelliğiyle birlikte bir yıl verim az olurken diğer yıl verim fazla olmaktadır (Çakar, 2011:10). Zeytinin çeşitli şekillerde tüketim biçimleri bulunmaktadır. Yatağan ilçesinde yağlık zeytin birinci sırada olup sofralık zeytin ikinci planda kalmaktadır.

Turgut ve çevre köylerinde ana geçim kaynağı olarak ilk sırada yer alan zeytin ve zeytinyağı en önemli ekonomik üründür. Havzada, üç adet zeytinyağı fabrikası bulunmaktadır.

Bunlardan biri olan Turgut Anadolu Yatırım Ltd. Şti.'nin Yeşilbağcılar köyünün yakınında tesisi bulunmaktadır. Şirketin sahibi olan Atilla Totoş'un zeytinyağı fabrikası, saha çalışmaları sırasında ziyaret edilmiş ve ürettiği zeytinyağlarına ilişkin kendisinden bilgi alınmıştır. Atilla Totoş, ürettiği zeytinyağları ile Japonya ve A.B.D.'den iki altın madalya ödülü almıştır. Ayrıca, eczacı olan Atilla Totoş hastalıklarda zeytinyağının tıbbi ilaç olarak kullanılmasına ilişkin çalışmalar yürütmektedir.

Çam fıstığı (Katrancı)

Çam fıstığı ticari değeri yüksek olan ve dünyada aranan ürünler arasındadır. Toplaması ve işlenmesi oldukça zor olması ürünü değerli kılmaktadır.

Katrancı bölgesinin ana gelir kaynağını çam fıstığı oluşturmaktadır. Katrancı bölgesinde yöre halkı kendi bölgelerindeki çam fıstıklarını toplamanın yanında İstanbul dahil farklı şehirlerde çam fıstığı toplayıp yöreye getirip satmaktadırlar. Çam fıstığı işlenmesi için toptancılara satılmaktadır. Doğrudan tüketiciye satış söz konusu değildir. Katrancı'da iki tane çam fıstığı kozalağı kırma fabrikası bulunmaktadır.

Hacıveliler Köyünün Sütü ve Peyniri

İlginç kaya formasyonlarına sahip Hacıveliler köyünde inekler serbest dolaşmaktadır. Yöre halkı dağda serbest bir şekilde gezen ineklerden sütlerini sağlamaktadırlar. Serbest gezen ineklerin sütünün değeri Hacıvelilerin süt ürünlerini özel kılmaktadır. Yöre halkı süt ve yaptıkları peyniri Yatağan Turgut pazarında satmaktadırlar.

2.5.Turgut Yöre Halkının Kalkınma Öncelikleri

Turgut'da yapılan anket çalışmalarında yöre halkına sorulan;

'Köyünüzün kalkınması için sizce öncelikli yapılması gereken üç konu nedir?' sorusunun analizi ile ortaya çıkan öncelikli başlıklar sırasıyla şu şekildedir;

- **Turizmin geliştirilmesi**

Lagina antik kentine 3 km. uzaklıkta, Stratonikeia'ya 15 km uzaklıkta olan Turgut'un söz konusu antik kentlere gelen turistlerin Turgut'a da uğramaları ve turizm altyapısının oluşturulması yöre halkı tarafından kalkınma önceliği olarak ortaya çıkmıştır. Turistlerin Osman Hamdi Bey Evi'ne getirilmesi,

- **Kadınlara girişimcilik imkanı yaratılması**

Turgut mahallesinde yöre kadınlara girişimcilik alanı yaratılması belirtilen ikinci kalkınma önceliğidir. Kadınların yerel ürünlerini turistlere satabilmeleri için satış noktaları yaratılması öne çıkan önceliklerdendir.

- **Sosyal aktivite alanlarının artırılması**

Eskiden nahiye merkezi olan ve nüfusu azalmakta olan Turgut mahallesinde ağırlıklı olarak genç nüfusun talebi sosyal aktivite alanlarının artırılmasıdır. Gençlerin yöreden göç etmesinin diğer bir nedeni olan sosyal aktivite alanlarının azlığı belirtilen öncelikli konulardandır.

Ayrıca, Turgut'un tekrar belediyeye dönüşmesi, zeytinciliğin desteklenmesi ve yöre halkı tarafından bir kooperatif oluşturulması, Yatağan termik santralının yöreden kalkması, Lagina'da kapatılmış olan kazı evinin tekrar açılması diğer bahsedilen öncelikli başlıklardır.

KAVAKLIDERE

Saha Çalışmalarında Öne Çıkan Potansiyeller:

Bakırcılık, Kırsal Turizm

Pilot Bölge:

Kavaklıdere İlçe Merkezi

Pilot Bölge Havzasında Seçilen Köy:

Çamlıbel

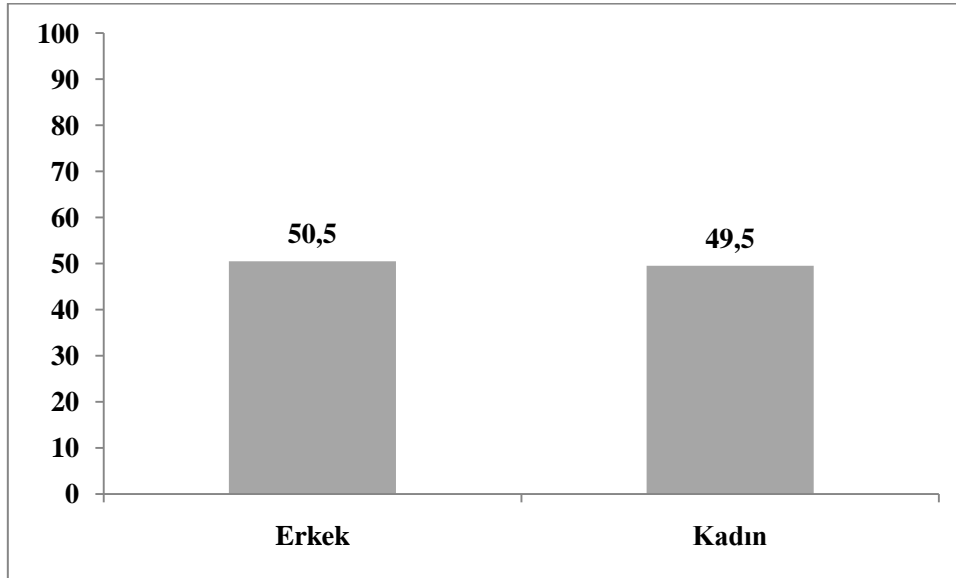
1.Kavaklıdere Hakkında Genel Bilgi

1.1.Nüfus

Kavaklıdere ilçesinin nüfusu Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2015 verilerine göre 10.759'dur. Kavaklıdere ilçesi, Muğla ilinin 13 ilçesi arasında nüfus büyüklüğü en az olan ilçesidir.

Kavaklıdere ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımına baktığımızda kadın ve erkek nüfusu arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Erkek nüfusu 5440 ile toplam nüfusun %50,5'ini oluştururken, kadın nüfusu 5319 ile %49,5'ini oluşturmaktadır.

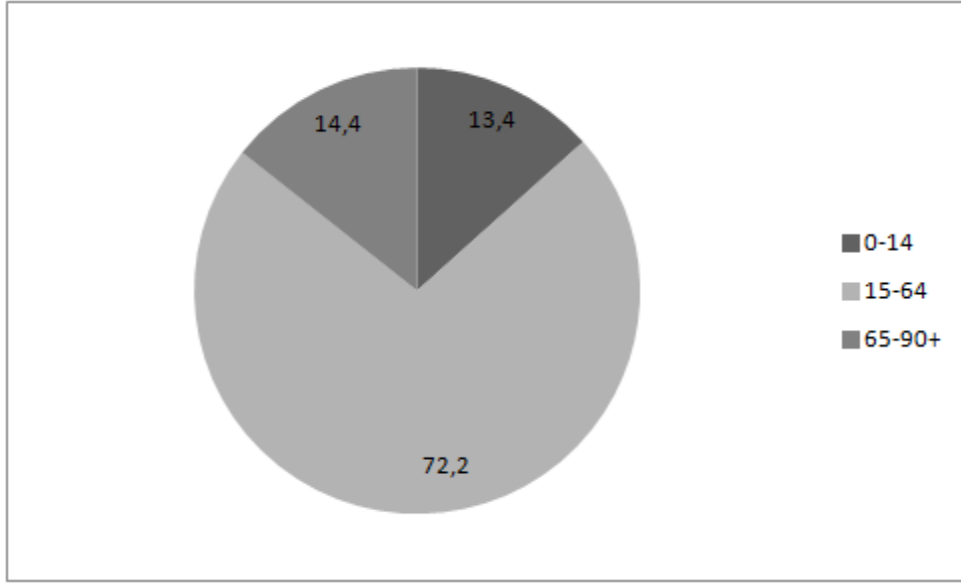
Tablo 70: Kavaklıdere ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2015

Kavaklıdere'nin yaş gruplarına göre nüfus dağılımına baktığımızda en büyük pay 15-64 yaş grubuna aittir. Bu yaş grubunun çalışma çağındaki nüfus olması Kavaklıdere ilçesinin ekonomik olarak aktif bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. 65 yaş ve üzeri nüfus ise ilçe nüfus toplamının en düşük payı olup %13,4'ünü kapsamaktadır.

Tablo 71: Kavaklıdere ilçesi nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2015

1.2.Eğitim Durumu

Kavaklıdere ilçesinde TÜİK 2013 yılı verilerine göre okuma yazma bilenlerin oranı %97,9'dur. İlçede 3 lise, 6 ilkokul, 4 ortaokul ve 1 anaokulu bulunmaktadır.

Tablo 72: Kavaklıdere ilçesinin okuma yazma durumu

Okuma Yazma Durumu	Toplam (+6 yaş)
Okuma yazma bilmeyen	386
Okuma yazma bilen	9570
Bilinmeyen	38
Toplam	9994

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013

1.3.Genel Ekonomik Yapı

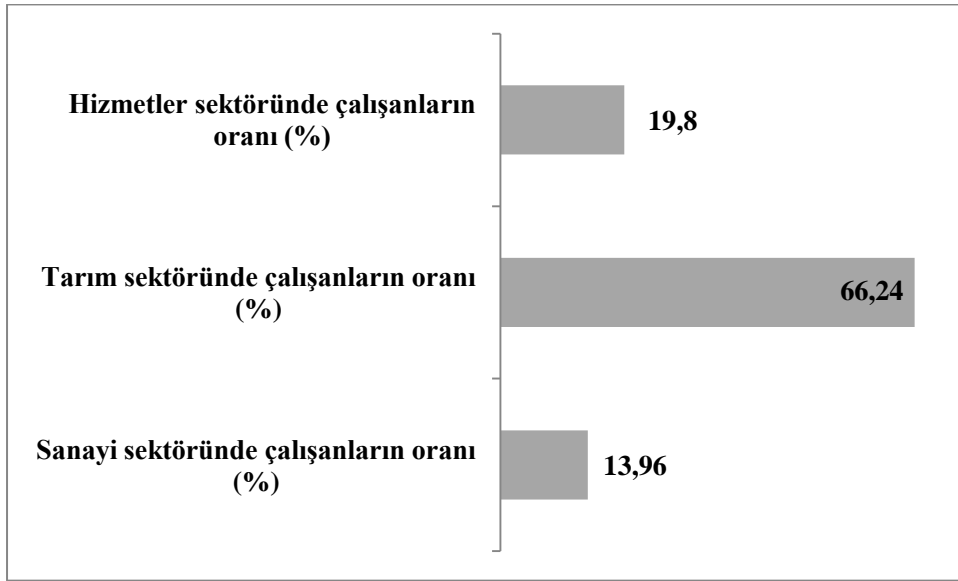
Kavaklıdere, yüzyıllar boyunca bakırcılığın yoğun bir şekilde yapıldığı bir yerdi. Bakır, Kavaklıdere için o kadar önemliydi ki, son 30-40 yıl öncesine kadar çekiç sesi tüm ilçede yankılanırdı. Fakat, son yıllarda ağırlıklı olarak genç nüfusun göç etmesi ve farklı iş kollarında çalışmasından dolayı bakırcılık mesleği bitme noktasına gelmiştir.

İlçe, mermer madenciliğinin yoğun olarak yapıldığı bölgedir. İlçe sınırları içerisinde 23 mermer ocağı ve 25 mermer fabrikasında 2050 kişi çalışmaktadır (Kavaklıdere Belediyesi, 2014). Ayrıca, orman işçiliği de önemli ekonomik uğraşlardan birisidir.

1.3.1.İstihdam

Tarım sektöründe çalışanların oranı ise %66,24 olup Muğla ili geneline baktığımızda tarım sektöründe çalışanların oranının en yüksek olduğu dördüncü ilçedir. Kavaklıdere bakırcılık, mermer ve orman işçiliği alanlarında ekonomik istihdam sağlamaktadır.

Tablo 73: Kavaklıdere ilçesi istihdamı sektörel dağılım (%)

Kaynak: İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT, 2004

İdari Yapı

Kavaklıdere ilçesinin 3 belde belediyesi ve 8 köy muhtarlığının tüzel kişiliği ilgili büyükşehir yasasıyla birlikte sona ermiştir. Şu anda ilçede toplam 15 mahalle bulunmaktadır.

2.1.Anket Çalışması

Anket çalışmaları Kavaklıdere şehir merkezinde gerçekleştirilmiştir. Kavaklıdere’de 53 kişi ile tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma soru formu kullanılarak yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Tablo 74: Katılımcıların cinsiyet dağılımı (Kavaklıdere ilçesi)

	SAYI	YÜZDE
Kadın	17	32,1
Erkek	36	67,9
Toplam	53	100

Kavaklıdere ilçesinin merkezinde gerçekleştirilen saha çalışmalarına 17 kadın ve 36 erkek olmak üzere toplam 53 kişi katılmıştır. Katılımcılardan 13 kişi birinci derece ekonomik faaliyet alanı olarak diğer, 10 kişi ikinci derece faaliyeti alanı olarak hayvancılık ve zeytincilik dışındaki tarımsal faaliyet alanları olarak belirtilmiştir.

Tablo 75: Yörenizde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa bu faaliyetlere katılmak ister misiniz?

	SAYI	YÜZDE
Evet	34	64,1
Hayır	4	7,5
TOPLAM	38	71,6
Cevap vermeyen	15	28,4
Genel Toplam	53	100

Tablo 76: Aşağıdaki faaliyetlerden hangisine katılmak istersiniz?

	SAYI
Yöresel ürünlerin pazarlanması	44
Ev pansiyonculuğu	33
Yöresel yemeklerin pazarlanması	34
Doğal ve tarihsel değerlerin değer.	28
Diğer	4

Katılımcıların %64,1'i yörelerinde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa turizm faaliyetlerine katılacaklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların, turizm ile ilgili olarak en fazla yapmak istedikleri faaliyet yöresel ürünlerin pazarlanması, daha sonra yöresel yemeklerin pazarlanması, ev pansiyonculuğu, doğal ve tarihsel değerlerin turizme kazandırılması yoluyla değerlendirilmesi olarak ifade edilmiştir.

2.2.Derinlemesine Görüşme Yapılan Kişiler

Kavaklıdere Kaymakamı Cevat Çelik, Kavaklıdere belediye başkanı Mehmet Demir, Cumhuriyet mahallesi muhtarı İzzet Karabıyık, Bakırcılar mahallesi muhtarı Birol Alper, Yeni mahallesi muhtarı Yasin Cesur, Çamlıbel mahallesi muhtarı Mehmet Korkmaz, araştırmacı-yazar Mehmet Gülhan ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

2.3.Kavaklıdere İlçe Merkezi ve Havzası Araştırma Bulguları

2.3.1.Kavaklıdere İlçe Merkezi ve Havzası Altyapı Bilgileri

Tablo 77: Kavaklıdere ilçe merkezi ve havzası altyapı bilgileri

Yerleşim Adı (Köy/Mahalle)	Nüfus	İlçe Uzaklığı (km)	İlçeye Uzaklığı (km)	Yol durumu	Ulaşımın her mevsim sağlanabilmesi	Sağlık Evi veya Sağlık Ocağı	Okul Durumu	Kanalizasyon	İçme Suyu Sorunu	Notlar
Kavaklıdere İlçe Merkezi	3.026	52	-	Asfalt	Evet	Hastane	Lise mevcut	Kanalizasyon	Yok	-
Çamlıbel	612	65	13	Asfalt	Hayır	Sağlık Evi	Ortaokul taşımali	Foseptik	Var	Yol sorunu

Tablo 78: Kavaklıdere ilçe merkezi ve havzasında var olan işleme tesisleri

	Kavaklıdere	Çamlıbel
İşleme Tesisi	Sayı	Sayı
Değirmen	1	-
Un Fabrikası	-	-
Yem Fabrikası	-	-
Süt İşleme Tesisi	-	-
Mezbaha	-	-
Et İşleme Tesisi	-	-
Zeytinyağı Fabrikası	-	-

Tablo 79: Kavaklıdere ilçe merkezi ve havzasında var olan işyerleri

	Kavaklıdere	Çamlıbel
İşyeri	Sayı	Sayı
Bakkal	20	2
Manav	5	-
Marangozhane	4	-
Demirci	2	-
Oto tamircisi	5	-
Tarım aletleri/ekipmanları tamircisi		-
Berber	6	1
Kuaför	-	-
Terzi	1	-
Kahvehane	6	3
Otel	-	-
İnternet Cafe	2	-
Kırtasiye	1	-

2.3.3. Kavaklıdere ilçe merkezi ve Havzasında Turizm Bazında Öne Çıkan Potansiyeller ve Tarımsal Değerler

Tablo 80: Kavaklıdere ve havzasında turizm bazında öne çıkan potansiyeller ve tarımsal değerler

Yerleşim Adı	Doğal Değerler	Kültürel Değerler	Tarımsal Değer
Kavaklıdere	Yerküpe Yaylası ve Mağarası Çınar Ağacı Topluluğu	Hyllarima Antik Kenti Bakırcılık Kavaklıdere Yahnisi Yörük Tarhanası Eren yerleri	Ceviz, Kiraz
Çamlıbel	Yaylalar	Kyon Antik Kenti Bakırcılık	Taze Fasulye

Bakırcılık

Bakırcılık, Kavaklıdere'nin kuruluşundan bu yana sürdürülen bir meslektir. Eski zamanlarda ilçede dövme bakır yapılırken, şu anda bu bakırcılık tarzı yavaş yavaş kaybolmak üzeredir.

Bakırcılık, Kavaklıdere'nin kuruluşundan itibaren var, 13. Yüzyıldan beri... bir yörük gelmiş buraya dereye, gavağın dibine oturmuş..heralde bundan sonra gelenler biraz bakırdan, kalaydan anlıyomuş heralde. Tabii, onlar ilkel yöntemlerle bunu yapmışlar. Ondan sonra eski bakırı eridip, kendi ilkel yöntemleri şeysinde ve levha haline getirip, böyle örsün üzerinde 10-15 kişi döve döve onu levha bakır haline getiriyorlar. Esasında dövme bakır o...

Bakır ustası Mehmet Alper

Bakır Ustası Mehmet Alper'in aktardıklarına göre zamanında Kavaklıdere, bakırcılığın merkezi olup, ilçenin ana ekonomik kaynağı bakırcılıktı.

Şimdi bu sistem 1945'e kadar falan devam etmiş, burda. Ortalama 100'ün üzerinde dükkan burda. En az 1500-2000 kişiye hitap ediyor. O zaman Kavaklıdere, ticaret merkezi...

Bakır ustası Mehmet Alper

Kavaklıdere'de üretilen bakırlar, Muğla ve Aydın'ın yanı sıra tüm ülkede satılan, değerli bir üründü.

Burdan Nazilli'ye gadar deveyle, Nazilli'den öteye de trenle yurdun her tarafına bakırcılık gidermiş burdan...

Bakır ustası Mehmet Alper

Neredeyse tüm ilçeyi bakır sesleriyle çınlatan bir kültür ve meslek yok olmak üzeredir. Bakıra olan talebin azalması ve fabrikasyon üretimin artmasından dolayı Kavaklıdere'de yapılan dövme bakırcılığın ekonomik getirisi gittikçe azalmıştır. Ayrıca, bakırcılığın sürmesi için gerekli iş gücü bulunamamakta ve bu yüzden, Kavaklıdere'de bakırcılık mesleği yok olmakla karşı karşıyadır.

Kavaklıdere ve Havzası Turizm Potansiyeli

Yerküpe Yaylası ve Mağarası

Yerküpe yaylası ve mağarası, Kavaklıdere şehir merkezine 8 km. uzaklıktaki Mentеше mahallesinin sınırları içerisinde yer almaktadır. Muğla civarında oldukça rağbet gören yayla, mesire alanı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, geçtiğimiz yıl 23'üncüsü yapılan 'Menteşe Yerküpe Yağlı Güreşleri'ne ev sahipliği yapmaktadır. Yaylanın alt kısmında yer alan mağaranın uzunluğu yaklaşık 100 metredir. Yerküpe mağarası, doğal sit statüsüyle koruma altındadır. Saha çalışmalarında, Yerküpe mağarasının kış aylarında kapalı olduğu görülmüştür. Yayla ise piknikçiler tarafından kışın da kullanılmaktadır.

Çınar Ağacı Toplulukları

Muğla çevresinde bazı bölgelerde çınar ağacına kavak denmektedir. Kavaklıdere ilçesinin ismi de dere üzerinde yer alan çınar ağaçlarından gelmektedir. İlçe genelinde çok sayıda çınar ağacı bulunmaktadır. Özellikle, Yerküpe yaylasında bulunan çınar ağacı toplulukları görseli ve yarattığı atmosfer ile ziyaretçi çekmektedir.

Hyllarima Antik Kenti

Kavaklıdere -Yatağan yolu üzerinde Derebağ köyünün yakınlarında yer alan Hyllarima antik kentinde Roma dönemi tiyatrosu, sur kalıntıları ve kaya mezarları bulunmaktadır.

Kyon Antik Kenti

Çamlıbel köyünün içerisinde Kyon antik kentinden kalma tiyatro yer almaktadır. Derinlemesine görüşmelerde aktarılanlara göre, köy içerisinde hamam olduğu ve ormanın iç kısımlarına doğru ise zindanların bulunduğu belirtilmiştir. Yöre sakinleri tarafından otopark olarak kullanılan Kyon antik tiyatrosu, ulusal basında çıkan haberler ile gündeme gelmiştir. Güncel basın haberleri doğrultusunda edinilen bilgiye göre Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü Abdullah Kocapınar'ın 10 şubat 2016 tarihinde sosyal medya üzerinden Arkeolojihaber'e aktardığı bilgiye göre tiyatrodaki otopark kaldırılmıştır.

Kavaklıdere İlçe Merkezi ve Havzasında Öne Çıkan Tarımsal Değerler

Ceviz ve Kiraz

Kavaklıdere ilçesi içerisinde yer alan köyler muhtelif yükseltilere sahiptir. 600 m. ile 1000 m. arasında değişen rakıma sahip olan köyler ceviz ve kiraz gibi meyve yetiştiriciliği için oldukça elverişlidir. Ayrıca, Muğla'nın en yüksek yerleşimlerinden biri olan ilçe, rakımı daha düşük olan yerler ile hasat zamanı farklı olduğundan meyve üretiminde avantajlı konumdadır.

Taze Fasulye

Çamlıbel köyünde yapılan görüşmeler neticesinde aktarılanlara göre yörenin taze fasulyesi çok lezzetli ve oldukça meşhurdur. Taze fasulye, yöre ile özdeşleştirilerek marka haline getirilebilecek bir üründür.

2.4.Kavaklıdere Yöre Halkının Kalkınma Öncelikleri

Kavaklıdere'de yapılan anket çalışmalarında yöre halkına sorulan;

'Köyünüzün kalkınması için sizce öncelikli yapılması gereken üç konu nedir?' sorusunun analizi ile ortaya çıkan öncelikli başlıklar sırasıyla şu şekildedir;

- **Üniversite açılması**

Kavaklıdere ilçe merkezinde kalkınma önceliği olarak üniversite açılması gerektiği belirtilmiştir. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi tarafından meslek yüksek okulunun açılacağına dair anlaşma yapılmış olmasına rağmen yöre halkının henüz bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmüştür.

- **Yeni iş sahalarının açılması**

İkinci kalkınma önceliği yeni iş sahalarının açılmasıdır. Yeni iş sahalarının açılması, sanayi bölgesi kurulması, fabrika kurulması gerekliliği yöre halkı tarafından belirtilmiştir.

- **Genç nüfusa yönelik sosyal faaliyet alanları oluşturulması**

Saha çalışmalarında yapılan görüşmelerde de en çok karşılaşılan ifadelerden biri genç nüfusa yönelik sosyal faaliyet alanlarının oluşturulmasıdır. Genç nüfusta erkekler kahvehanelerden başka sosyal alanları olmadığını ısrarla belirtmiş, kadınlar ise sosyal alanları olmadığını belirtmişlerdir. Sinema, tiyatro, kafe belirtilen sosyal faaliyet alanlarıdır.

Ayrıca, kadınlara yönelik mesleki kursların açılması, Kavaklıdere- Denizli yolunun açılması, sağlık hizmetlerinin yetersizliği diğer belirtilen unsurlardır.

MENTEŞE

Saha alışmalarında Öne ıkan Potansiyeller:

Kırsal Turizm, Kurutulmuş Ürünler, Zeytinyağı

Pilot Köyler:

Göktepe

Kozağaç

Pilot Köyler Havzasında Seçilen Köyler:

Esençay

Sungur

Dokuzçam

İkizce

Akçaova

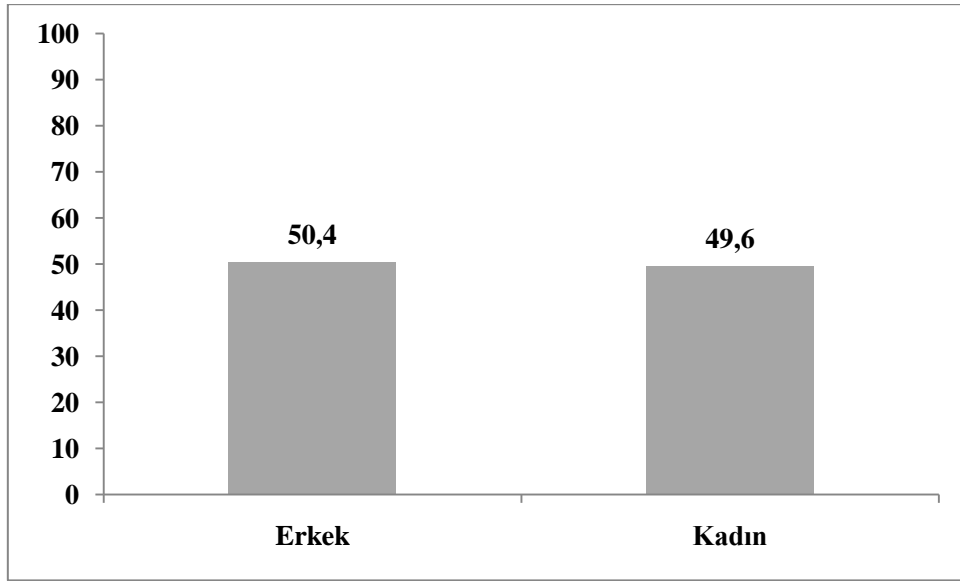
1.Menteşe İlçesi Hakkında Genel Bilgiler

1.1.Nüfus

Menteşe ilçesinin nüfusu Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2015 verilerine göre 105.860'dır. Mentese ilçesi, Muğla ilinin 13 ilçesi arasında nüfus büyüklüğü en fazla olan dördüncü ilçedir.

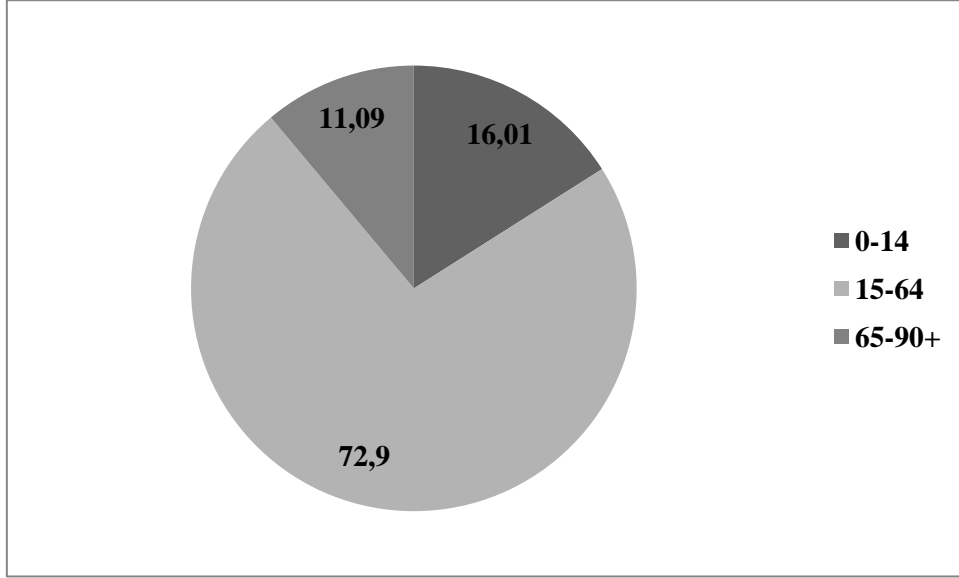
Menteşe ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımına baktığımızda kadın ve erkek nüfusu arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Erkek nüfusu 53.350 ile toplam nüfusun %50,4' ünü oluştururken, kadın nüfusu 52.510 ile %49,6'sını oluşturmaktadır.

Tablo 81: Mentese ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımı (%)

Menteşe ilçesinin yaş gruplarına göre nüfus dağılımına baktığımızda en büyük pay %72,9'luk pay ile 15-64 yaş grubuna aittir. Bu yaş grubunun çalışma çağındaki nüfus olması Mentese ilçesinin ekonomik olarak aktif bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. 65 yaş ve üzeri nüfus ise ilçe nüfus toplamının en düşük payı olup %11,09'unu kapsamaktadır.

Tablo 82: Menteş e ilçesi nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı (%)

1.2.Eğitim Durumu

Menteş e ilçesinde TUIK 2013 yılı verilerine göre okuma yazma bilenlerin oranı %96,75'tir.

Tablo 83 : Menteş e ilçesinin okuma yazma durumu

Okuma Yazma Durumu	Toplam (+6 yaş)
Okuma yazma bilmeyen	2.111
Okuma yazma bilen	90.307
Bilinmeyen	921
Toplam	93.339

Kaynak: TUIK, ADNKS 2013

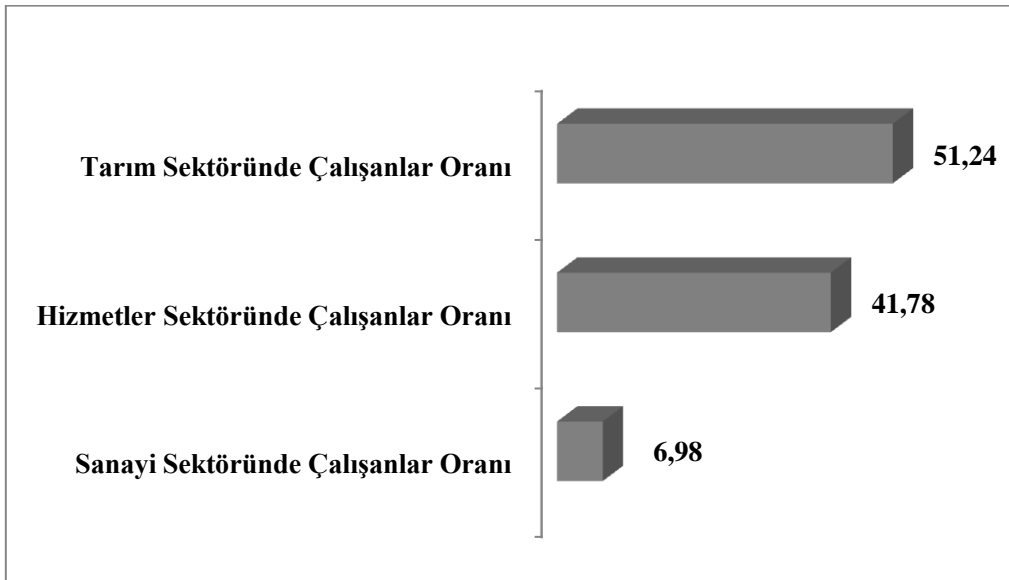

1.3.Genel Ekonomik Yapı

1.3.1.İstihdam

Menteşe ilçesi ekonomisinde tarım sektöründe çalışanlar oranı %51,24 iken, hizmet sektöründe çalışanlar oranı %41,78'dir. Muğla ili geneline baktığımızda tarım sektöründe çalışanların oranının en yüksek olduğu onuncu ilçedir. Tarımsal üretimde zeytincilik ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, Meteşe ilçesinde arıcılık önemli ekonomik faaliyet alanıdır. Sanayi sektöründe ise çalışanların oranı %6,98 iken, sanayi orta gelişmişlik düzeyindedir. Meteşe ilçesinde bulunan sanayi işletmelerinin sektörel dağılımına baktığımızda gıda imalatı, madencilik ve taş ocakçılığı başta gelmektedir (Menteşe Kaymakamlığı Brifingi, 2015)

Tablo 84: Meteşe ilçesi istihdamı sektörel dağılım (%)

Kaynak: İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT, 2004

İdari Durum:

Menteşe ilçesinde 1 belediye, 66 adet mahalle muhtarlığı bulunmaktadır (Menteşe Kaymakamlığı Brifingi, 2015)

2.Menteşe İlçesi Saha Çalışmaları

Proje kapsamında Mentеше ilçesinde Kozağaç ve Göktepe pilot köyler olarak seçilmiştir. Göktepe, Kozağaç ve çevre köyleri, tarımsal çeşitliliği ve kültürel değerleri ile var olan potansiyellerine rağmen dışarıya yüksek oranda göç veren bölgelerdir. Göç edenlerin büyük bir kısmı Muğla merkezde yaşamakta olup, kendi köyleri ile hala güçlü bağları bulunmaktadır. Göçün en önemli sebepleri istihdam alanının azalması ve eğitim seviyesinin yüksek olmasıdır.

Göktepe köyü bölgesinde saha çalışması yapılan köyler; Esençay, Dokuzçam ve Sungur Köyleri'dir. Kozağaç köyü bölgesinde ise İkizce Köyü ve Akçaova Köyü'nde saha çalışmaları yapılmıştır.

Harita 4: Mentеше ilçesinde proje kapsamında yer alan pilot köyler ve havzaları

2.1. Alan araştırması

Alan araştırması Göktepe ve Kozağaç köylerinde gerçekleştirilmiştir. Göktepe’de yerel halktan toplam 44 kişi ile ve Kozağaç köyünde 33 kişi ile tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma soru formu kullanılarak yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Göktepe köyünde yapılan anket çalışmalarında Muğla’da yaşayan Göktepeliler ile de Muğla merkezinde olan Göktepeliler kahvesinde anket çalışması yapılmıştır.

Tablo 85: Katılımcıların cinsiyet dağılımı

	SAYI	YÜZDE
Kadın	17	22,1
Erkek	60	77,9
Toplam	77	100

Menteşe ilçesinin merkezinde gerçekleştirilen saha çalışmalarında 17 kadın ve 60 erkek olmak üzere toplam 77 kişi katılmıştır. Katılımcılar, birinci derece ekonomik faaliyet alanı olarak ve ikinci derece ekonomik faaliyeti alanı olarak zeytinciliği belirtmiştir.

Tablo 86: Yörenizde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa bu faaliyetlere katılmak ister misiniz?

	SAYI	YÜZDE
Evet	66	85,7
Hayır	5	6,5
TOPLAM	71	92,2
Cevap vermeyen	6	7,8
Genel Toplam	77	100

Tablo 87: Aşağıdaki faaliyetlerden hangisine katılmak istersiniz?

	SAYI
Yöresel ürünlerin pazarlanması	66
Ev pansiyonculuğu	59
Yöresel yemeklerin pazarlanması	57
Doğal ve tarihsel değerlerin değer.	30
Diğer	2

Katılımcıların %85,7'si eğer yörelerinde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa turizm faaliyetlerine katılacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların, turizm ile ilgili olarak en fazla yapmak istedikleri faaliyet yöresel ürünlerin pazarlanması, daha sonra ev pansiyonculuğu, yöresel yemeklerin pazarlanması, doğal ve tarihsel değerlerin turizme kazandırılması yoluyla değerlendirilmesi olarak ifade edilmiştir.

2.2.Derinlemesine Görüşme Yapılan Kişiler

Menteşe Kaymakamı Zeki Arslan, Mentese Belediye Başkanı Bahattin Gümüş, Göktepe köyü muhtarı Mustafa Tepe, Esençay muhtarı Niyazi Orhan, Dokuzçam muhtarı Ramazan Demirtaş, Sungur muhtarı Emin Yılmaz, Kozağaç muhtarı Kadir Gümüş, İkizce muhtarı Şekip Demirel, Akçaova muhtarlığından üç aza ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Göktepe köyü imamı Yeter Kurt Göktepe köyünü detaylı olarak gezdirmiş ve gezilen bölgeler hakkında bilgiler vermiştir. Köyde ilgili kişiler ile görüşülmesini sağlamıştır. Göktepe yöre halkından Şehnaz ve Şenday Çalışkan ile Göktepe yöresine ait yöresel yemekler ve gelenekler hakkında derinlemesine görüşme yapılmıştır. Göktepe tarihi İsmail Bedir'den dinlenmiş, Göktepe Tarımsal Kalkınma Kooperatif Başkanı İbrahim Ceylan, Göktepe Doğa Koruma Derneği Başkanı İbrahim Zehir ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Kozağaç köyü eski muhtarı Selahattin Özgür ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Kozağaç köyü detaylı olarak gezilmiştir.

2.3.Göktepe ve Havzası Araştırma Bulguları

2.3.1.Göktepe Hakkında Genel Bilgiler

Eskiden önemli bir ticaret merkezi olan ve nahiye statüsünde bulunan Göktepe, yaklaşık 10 köyün merkezi durumundaydı. Eski ismi Belenye olan köyün geçmişi yüzlerce yıl önceye dayanmaktadır. Tavas-Yatağan-Milas güzergahında yol alan kervanların önemli duraklarından olan Göktepe, sosyal ve ekonomik hareketliliğin yaşandığı bir bölgeydi. Kervan yolunun

kullanıldığı dönemlerde Göktepe köyünün nüfusunun 5000'ler civarında olduğu bilinmektedir. Fakat develerle yapılan ticaret teknolojinin gelişmesi ile birlikte biçim değiştirmeye başlamıştır. Motorlu araçlar ve yeni yolların yapımı, develerin ve kervan yolu güzergahında yer alan köylerin öneminin azalmasına sebep olmuştur. Son on yıllarda bölgede baş gösteren göç dalgası ile Göktepe'nin nüfusundaki azalış ciddi boyutlara ulaşmıştır. Yaklaşık 5000 kişinin yaşadığı Göktepe'nin 2015 TÜİK verilerine göre nüfusu 423'dür . Göktepe köyünde 200 hane bulunmaktadır.

Eminler sülalesi, Hacıismailler sülalesi, Yörükler sülalesi Göktepe'nin büyük ailelerindedir. Bağıcı ekim dikimin olduğu alandır.

Ana geçim kaynakları; zeytincilik, hayvancılıktır. Tarımsal ürünlerden buğday, arpa, yulaf ve sebze ekilmektedir. Her hane kendi ihtiyacı kadar ekim yapmaktadır. Sadece hayvancılıkla geçinen 3 hane bulunmaktadır.

Hayvanlardan elde edilen süt toptancıya verilmektedir. Köyün yaklaşık her hanesi zeytincilik yapmaktadır. Zeytinyağı toptancılara satılmaktadır. Turizm sektöründe yaklaşık 15 kişi çalışmaktadır. Ağırlıklı olarak üniversite mezunları Muğla şehir merkezinde yaşamaktadır. Muğla merkezde Göktepe'li 2000 kişi bulunduğu söylenmektedir.

Göktepe köyüne cuma günleri seyyar manav gelmekte ve ufak bir pazar kurulmaktadır.

Göktepe köyünde bir kooperatif bulunmaktadır. 200 civarında üyesi olan Göktepe Tarım ve Orman Kalkınma Kooperatifi bulunmaktadır. Ayrıca, Göktepe Doğa Koruma Derneği bulunmaktadır. Göktepe köyünde var olan kooperatifler ve dernek aktif bir şekilde çalışmaktadır.

Göktepe'nin çevresindeki komşu köylere uzaklığı şu şekildedir;

Tablo 88: Göktepe çevre köyleri ve uzaklıkları

Çevre Köyler	Komşu köye uzaklığı (km)
Çamoluk	8
Sungur	9
Esençay	9
Günlüce	11
Dokuzçam	10

2.3.2.Göktepe ve Havzası Altyapı Bilgileri

Tablo 89: Göktepe ve havzası altyapı bilgileri

Yerleşim Adı (Köy/Mahalle)	Nüfus	İle Uzaklığı (km)	İlçeye Uzaklığı (km)	Yol durumu	Ulaşımın her mevsim sağlanabilmesi	Sağlık Evi veya Sağlık Ocağı	Okul Durumu	Kanalizasyon	İçme Suyu Sorunu	Notlar
Göktepe	423	54	54	Asfalt	Evet	Sağlık Ocağı	Lise taşımalı	Foseptik	Yok	
Esençay	464	52	52	Asfalt		Sağlık Evi	Taşımalı	Foseptik	Yok	-
Dokuzçam	477	43	43	Asfalt	Evet	Sağlık Evi	Lise taşımalı	Foseptik	Yok	-
Sungur	262	55	55	Asfalt	Evet	Sağlık Evi	Ortaokul, lise taşımalı	Foseptik	Yok	-

Tablo 90: Göktepe ve havzasında var olan işleme tesisleri

	Göktepe	Esençay	Dokuzçam	Sungur
İşleme Tesisi	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Değirmen	3	1	1	-
Un Fabrikası	-	-	-	-
Yem Fabrikası	-	-	-	-
Süt İşleme Tesisi	-	-	-	-
Mezbaha	-	-	-	-
Et İşleme Tesisi	-	-	-	-
Zeytinyağı Fabrikası	1	-	-	-
Fıstıkçanı Kırma Fabrikası	-	-	-	-

Tablo 91: Göktepe ve havzasında var olan işyerleri

	Göktepe	Eseñay	Dokuzçam	Sungur
İşyeri	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Bakkal	2	3	3	-
Manav	-	-	-	-
Marangozhane	1	1	-	-
Demirci	-	3	-	-
Oto tamircisi	-	-	-	-
Tarım aletleri/ekipmanları tamircisi	-	-	-	-
Berber	1	-	-	-
Kuaför	-	-	-	-
Terzi	-	1	-	-
Kahvehane	3	2	1	1
Otel	-	-	-	-
İnternet Cafe	-	-	-	-
Kırtasiye	-	-	-	-

2.3.3. Göktepe ve Havzasında Turizm Bazında Öne Çıkan Potansiyeller ve Tarımsal Değerler

Tablo 92: Göktepe ve havzasında turizm bazında öne çıkan potansiyeller ve tarımsal değerler

Yerleşim Adı	Doğal Değerler	Kültürel Değerler	Tarımsal Değer
Göktepe	Sarhoş Çayı Anıt Ağaç Adayı-Kara Servi Haney İni Soğuk İn Asar Kayası Kızlar Oynağı Mesire Alanı Su Kaynakları Çıkış Noktaları Dağlık ve Ormanlık Alanlar	Göktepe Ev Mimarisi Göktepe Osmanlı Mezarlığı Yöresel Yemekler Halı Dokuma Golan Dokuma Çul Dokuma Kilim Dokuma Yaygı Dokuma Bez Dokuma Semercilik Su Değirmeni	Zeytinyağı, Kurutulmuş Ürünler
Esençay	Akçay Giyme Mevkii Su Kaynağı Çonduk Mevkiinde Şelale İN Önü Mağarası Şenkaya İni Dağlık ve Ormanlık Alanlar		
Dokuzçam	Su Gözü Mevkii Dağlık ve Ormanlık Alanlar		Taze fasulye
Sungur	Dağlık ve Ormanlık Alanlar	Türbe	

Göktepe Havzası Kırsal Turizm Potansiyeli

Trekking-Doğa Yürüyüşü

Göktepe etrafında yer alan ormanlık ve dağlık alanlar ile su kaynakları doğa yürüyüşü için oldukça elverişlidir. Havzada, ağaçlık ve ormanlık alanların yer şekillerine bakıldığında çeşitli yüksekliklerde çok sayıda dağ, tepe, mevsimlik dere yatağı, küçük vadi ve yarıklar bulunmaktadır. Bölgenin orman zenginliği, ilginç forma sahip ağaçların varlığı, su kaynakları doğa yürüyüşü açısından eşsiz manzaralar sunmaktadır. Göktepe’de yıl boyu akan çay ve bölge insanın çayın önünü keserek oluşturduğu derin su birikintisi, yazın kampçıların ve yürüyüşçülerin keyifli vakit geçirebilmeleri açısından son derece önemlidir. Sarhoş Çayı kıyısında bulunan alanlar karavan ve kamp turizmine elverişlidir. Ayrıca, yürüyüşçülerin herhangi bir sağlık problemiyle karşılaştığında ulaşabilecekleri 112 Acil Sağlık Merkezi, Jandarma Karakolu ile Orman Şefliği’nin bulunması Göktepe köyü civarında yapılacak doğa yürüyüşleri açısından bölgeyi oldukça avantajlı kılmaktadır.

Kozağaç ve Göktepe mevkiinde Zirve Dağcılık ve Doğa Sporları Kulübü Muğla Şubesi’nin Göktepe-Kozağaç Havzası’nda yapmış olduğu yürüyüş parkuru çalışmasına ilişkin GPS haritaları ve yükseltileri yer almaktadır. Parkur keşifleri sırasında yürüyüş parkuru potansiyeli olan bölgelerin haritada gösterimi yapılmıştır. Zirve Dağcılık ve Doğa Sporları Kulübü Muğla Şubesi’nin yörede olabilecek potansiyel parkurları ile ilgili ekte detaylı yazısı bulunmaktadır.

Anıt Ağaç Adayları

Göktepe köyünde Osmanlı Mezarlığının içerisinde Kara Servi ağacı bulunmaktadır ve 226 yaşında olduğu söylenmektedir. Bu görkemli ağacın başucunda bulunan eski mezardaki kişinin ise bu ağacı diktiği söylenmektedir. Ayrıca, ‘Gircenli’ kavağı, ‘Müsellim’ kavağı ve yılanlı yöresinde muhteşem görsele sahip Toros Sediri ve Karaçam ormanı içerisinde anıt ağaç aday olabilecek düzeyde ağaçlar tespit edilmiştir.

Fotoğrafçılık

Göktepe havzası geleneksel köy yaşamı, su kaynakları, orman varlığı, bitki örtüsü, özellikle Göktepe yöresindeki ev mimarisi, yılanlı yöresindeki Karaçam ve Toros sedirlerinin oluşturduğu manzara ile fotoğrafçılık için oldukça zengin alanlardır.

Doğa Turizmi

Göktepe köyünün hemen alt kısmından Sarhoş Çayı akmaktadır. Sarhoş Çayı’nın kenarında Göktepeliler tarafından düzenlenmiş bir piknik alanı bulunmaktadır. Yaz aylarında Sarhoş Çayı taşlar konularak gölet haline getirilmektedir. Yaz aylarında çevre bölgelerden de gelerek piknik ve dinlenme alanı olarak kullanılmaktadır. Göktepe mevkiinde ve Esençay’da su

kaynakları çıkış noktası da görülebilmektedir. Esençay köyünün Çonduk mevkiinde şelale bulunmaktadır.

Oryantiring

Havzada yer alan sık orman yapısı oryantiring sporu için elverişlidir.

Mağara Turizmi

Göktepe köyünde Haney İni ve Soğuk İn mağaraları bulunmaktadır. Göktepe çevresinde bulunan Esençay köyünde ise İn Önü Mağarası ve Şenkaya İni bulunmaktadır.

Göktepe Havzası Kültür Turizmi Potansiyeli

Arkeoloji Turizmi

Göktepe mevkiinde birçok arkeolojik kalıntı olduğu yöre halkı tarafından söylenmektedir. Bunun yanında, Göktepe’de kaya mezarları bulunmaktadır. Muğla Müzesinde Göktepe’de bulunmuş stel kalıntıları gibi bazı eserler de sergilenmektedir. Ayrıca, Göktepe Kozağaç Havzası’nda kervan yolu hikayeleri ile ayrıntılı olarak çalışma yapılmalıdır.

İnanç Turizmi

Göktepe merkezinde oldukça büyük bir alana yayılmış Osmanlı Mezarlığı bulunmaktadır. Bu mezarlık geniş bir alana yayılmış görüntüsü ile oldukça etkileyicidir. Göktepe çevresinde Sungur köyünde iki türbe bulunmaktadır. Çocuğu ve işi olmayanlar hala bu türbelerde adak adamaktadır.

Gastronomi Turizmi

Göktepe zeytinyağı, biber çentmesi, çanak tespisi, kaydırma, gavt halvası, arap aşısı, keşkek (oğlak etli), gaynarca, kurutulmuş ürünler (nar, fasulye, patlıcan, biber, domates), Göktepe tarhanası, çörek (otlu börek), dolma (biber çentmeli), kuru patlıcan yemeği, kıyma fasulye yemeği, börülce, kuru semizotu ekşilemesi, lahana turşusu, soğan ekşilemesi, dutmeç, hoşmerim. Mantarlar: kuzu göbeği, çıntar, kızıl çanak, dobalan.

Göktepe Mimarisi

Ahşap merdivenle geniş ve etrafı açık olan giriş bölümüne çıkılır. Evlerin içinde gömme dolap ve almalık diye tabir edilen tabak-çanak koymalık yerler vardır.

El Sanatları

Göktepe köyü ve havzasında bez dokumalar ön plana çıkmaktadır. Göktepe köyünde eskiden halıcılık da olduğu söylenmektedir. İsmail Bedir şöyle anlatmaktadır;

Eskiden halıcılık vardı. Bez dokuma yapılırdı. Herkes aşağı yukarı giyeceğini dokuyabiliyordu. Eski giyim farklıydı.

Dokuma bez deriz biz, göynek, yakasız, işlik, mintan üzerine... Bunların hepsini dokuyabiliyorlardı. Dokuma olayı hemen hemen her evde vardı.

...Dokuma olayı bize Tavas'tan geldi. Yüzden seksen kökenimiz Tavastan olduğu için...

(İsmail Bedir)

Özel Günler

Göktepe Mahallesi kendi imkanları ile iki kere festival düzenlemiştir. Bu yıl üçüncüsünün düzenlenmesi planlanmaktadır.

Göktepe Havzasında Öne Çıkan Tarımsal Ürünler

Göktepe'nin Zeytinyağı

Göktepe'de son yıllarda ağırlıklı olarak zeytin dikimi yapılmıştır. Göktepe'de 2016 yılı içerisinde Göktepe Tarımsal Kalkınma Kooperatifi tarafından zeytinyağı fabrikasının işler hale getirilmesi düşünülmektedir. Saha çalışmalarında yöre halkının kaliteli zeytinyağı ürettiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Göktepe Köyü'nde kooperatifin bünyesinde zeytinyağı fabrikasının olması ve kaliteli zeytinyağının üretilmesi Göktepe ve çevre köylerin üretmiş olduğu zeytinyağının markalaştırılması adına potansiyel bir değer olarak ortaya çıkmaktadır.

Göktepe'nin Kurutulmuş Biberi, Narı, Patlıcanı, Fasulyesi

Bir diğer markalaşabilecek ürün ise kurutulmuş ürünlerdir. Göktepe köyünde kurutulmuş biber, kurutulmuş patlıcan, kurutulmuş nar üretimi kadınlar tarafından yoğun bir şekilde yapılmaktadır ve eski bir gelenektir. Ayrıca kurutulmuş ürünler ile yapılan birçok yöresel yemek vardır ve en bilineni Göktepe köyüne özgü olan biber çentmesidir. Ayrıca, günümüzde gavyt halvası, göktepe zeytinyağı, biber çentmesi, çanak tespisi, kaydırma, gavyt halvası, arap aşısı, keşkek (oğlak etli), gaynarca, kurutulmuş ürünler (nar, fasulye, patlıcan, biber, domates), göktepe tarhanası, çörek (otku börek), arap aşısı, dolma (biber çentmeli), kuru patlıcan yemeği, kaydırma.

Dokuzçam Taze Fasulyesi

Dokuzçam köyünün taze fasulyesinin diğer bölgelerden farklı olduğu belirtilmiştir.

2.4.Göktepe Yöre Halkının Kalkınma Öncelikleri

Göktepe'de yapılan anket çalışmalarında yöre halkına sorulan;

'Köyünüzün kalkınması için sizce öncelikli yapılması gereken üç konu nedir?' sorusunun analizi ile ortaya çıkan öncelikli başlıklar sırasıyla şu şekildedir;

- **Yöre halkı tarafından yetiştirilen ürünlerin doğrudan tüketiciye pazarlanması**
Göktepe köyünde yöre halkı tarafından yetiştirilen ürünlerin pazarlanması sorunu yaşamaktadır. Köyün Muğla Merkez'e uzak olması ve ulaşımın pahalı olması ürünlerin pazarlanmasını güçleştirmektedir. Gerçekleştirilen saha çalışmalarında, pazar yeri kurulması, pazarlama fırsatları yaratılması ilk kalkınma önceliği olarak belirtilmiştir.
- **Göktepe köyünden geçen Kavaklıdere-Kale yolunun açılması**
- **Turizm faaliyetlerinin olması**

Göktepe köyünün tanıtımının yapılması, turizme açılması, köyün tarihinin araştırılması yöre halkının diğer bir kalkınma önceliğidir.

Ayrıca, zeytinyağı fabrikasının aktif hale gelmesi, mantarcılığın desteklenmesi, iyi tarımın desteklenmesi, kooperatifleşme bilincinin artması diğer belirtilen kalkınma öncelikleridir.

2.4.Kozağaç ve Havzası Araştırma Bulguları

2.3.1.Kozağaç ve Havzası Altyapı Bilgileri

Tablo 93: Kozağaç ve havzası altyapı bilgileri

Yerleşim Adı (Köy/Mahalle)	Nüfus	İle Uzaklığı (km)	İlçeye Uzaklığı (km)	Yol durumu	Ulaşımın her mevsim sağlanabilmesi	Sağlık Evi veya Sağlık Ocağı	Okul Durumu	Kanalizasyon	İçme Suyu Sorunu	Notlar
Kozağaç	282	14	14	Asfalt	Evet	Sağlık Evi	Taşımali	Foseptik	Yok	-
İkizce	290	8	8	Asfalt	Evet	Sağlık Evi	Taşımali	Foseptik	Yok	-
Akçaova	1.313	8	8	Asfalt	Evet	Sağlık Evi	Lise Taşımali	Foseptik	Yok	-

Tablo 94: Kozağaç ve havzasında var olan işleme tesisleri

	Kozağaç	İkizce	Akçaova
İşleme Tesisi	Sayı	Sayı	Sayı
Değirmen	-	-	
Un Fabrikası	-	-	
Yem Fabrikası	-	-	
Süt İşleme Tesisi	-	-	
Mezbaha	-	-	
Et İşleme Tesisi	-	-	
Zeytinyağı Fabrikası	-	-	
Fıstıkçanı Kırma Fabrikası	-	-	

Tablo 95: Kozağaç ve havzasında var olan işyerleri

	Kozağaç	İkizce	Akçaova
İşyeri	Sayı	Sayı	Sayı
Bakkal	1	1	
Manav	-	-	
Marangozhane	-	-	
Demirci	-	-	
Oto tamircisi	-	-	
Tarım aletleri/ekipmanları tamircisi	-	-	
Berber	-	-	
Kuaför	-	-	
Terzi	-	-	
Kahvehane	1	1	
Otel	-	-	
İnternet Cafe	-	-	
Kırtasiye	-	-	

2.3.3. Kozağaç ve Havzasında Turizm Bazında Öne Çıkan Potansiyeller ve Tarımsal Değerler

Tablo 96: Kozağaç ve havzasında turizm bazında öne çıkan potansiyeller ve tarımsal değerler

Yerleşim Adı	Doğal Değerler	Kültürel Değerler	Tarımsal Değer
Kozağaç	İncirli İn Eren Yanı İni Kara İn Soğuk Dere Göktepe Dağı Gökçukur Yaylası Çınar Topluluğu	Göktepe Ereni Domuca Ereni İncecik Ereni Kozakçam Ereni Yöresel Yemekler Bez Dokuma	Kozağaç'ın Yerli Cevizi
İkizce	-	Bez Dokuma Kilim Dokuma Yaygı Dokuma	-
Akçaova	-	-	-

Kozağaç Havzası Kırsal Turizm Potansiyeli

Trekking-Doğa Yürüyüşü

Kozağaç köyü etrafındaki Soğuk Dere'de çınar ağacı toplulukları ile çayın varlığı ve ormanlık alanlar doğa yürüyüşü için önemli unsurlardır.

Kozağaç ve Göktepe mevkiinde Zirve Dağcılık ve Doğa Sporları Kulübü Muğla Şubesi'nin Göktepe-Kozağaç Havzası'nda yapmış olduğu yürüyüş parkuru çalışmasına ilişkin GPS haritaları ve yükselteleri yer almaktadır. Parkur keşifleri sırasında yürüyüş parkuru potansiyeli olan bölgelerin haritada gösterimi yapılmıştır. Zirve Dağcılık ve Doğa Sporları Kulübü Muğla Şubesi'nin yörede olabilecek potansiyel parkurları ile ilgili ekte detaylı yazı bulunmaktadır.

Anıt Ağaç Adayları

Kozağaç köyünde bulunan Soğuk Dere'nin kenarlarında çınar ağacı toplulukları yer almaktadır. Dere boyunca uzanan çınar ağacı toplulukları görsel olarak oldukça etkileyicidir.

Doğa Turizmi

Kozağaç köyünde Soğuk Dere bulunmaktadır. Soğuk Dere'nin kenarlarında çınar ağaçları dizili şekildedir. Yazın kalabalık olduğu ve piknik alanı olarak kullanıldığı saha çalışmaları sırasında öğrenilmiştir. Kozağaç'tan ulaşımı sağlanan 1.700 m yükseklikteki Gökçukur Yaylası ise bakir kalmış doğası ile havzanın önemli bir noktasını oluşturmaktadır.

Kamp Turizmi

Kavaklıdere İlçesine bağlı olan fakat Kozağaç'tan ulaşım sağlanan Göktepe Dağı-Gökçukur Yaylası kamp alanı olarak kullanılabilir nadir güzellikte bölgelerdendir

Mağara Turizmi

Kozağaç köyünde toplam 3 mağara bulunmaktadır. Bu mağaraların ikisi arasında bağlantı olduğu rivayet edilmektedir. Bu iki mağara İncirli İn ve Eren Yanı İni olarak anılmaktadır. Diğer mağara ise Kara İn'dir. Yöre halkı mağaralarda henüz bir araştırma yapılmamış olduğunu belirtmiştir.

El Sanatları

Kozağaç havzasında bez dokumalar ön plana çıkmaktadır. Kozağaç köyünde dokuma tezgahı bulunan evler olmasına rağmen dokumacılık yapan kişiler yaşlanmaları sebebiyle yapmadıklarını belirtmişlerdir.

Kozağaç Havzasında Öne Çıkan Tarımsal Ürünler

Kozağaç'ın Yerli Cevizi

Kozağaç mevkiinde ceviz ana ürünler arasında yer almaktadır. Yerli ceviz azalmasına rağmen hala yörede bulunmaktadır. Kozağaç köyünün kendi ismi ile hikayesi bütünleştirilerek anlatılacak yerli ceviz, markalaşabilecek ürünler arasındadır. Bu hikaye ise şöyledir. Koz'un diğer adı cevizdir. Kozağaç mevkiine gelen ilk yörükler üç tane ceviz ağacı dikerler. Bu üç ceviz ağacından Kozağaç ismi gelmektedir.

2.4.Kozağaç Yöre Halkının Kalkınma Öncelikleri

Kozağaç'ta yapılan anket çalışmalarında yöre halkına sorulan;

'Köyünüzün kalkınması için sizce öncelikli yapılması gereken üç konu nedir?' sorusunun analizi ile ortaya çıkan öncelikli başlıklar sırasıyla şu şekildedir;

- **Kozağaç ulaşım yollarında ve ulaşım imkanlarında düzenleme yapılması**
Kozağaç köyüne Muğla merkezden toplu ulaşım aracı bulunmamaktadır. Yöre halkı tarafından belirtilen kalkınma önceliği toplu ulaşım aracı konulmasıdır. Ayrıca, yollara bakım yapılması gerektiği belirtilen diğer unsurlardandır.
- **Turizm faaliyetlerinin olması**
İkinci kalkınma önceliği ise, Kozağaç köyünün doğa turizmine açılması, köyün tanıtılmasıdır.

ULA

Saha Çalışmalarında Öne Çıkan Potansiyeller:

Kırsal Turizm

Bal, süt ve süt ürünleri

Pilot Köy:

Karabörtlen

Pilot Köyler Havzasında Seçilen Köyler:

Kızılyaka

Çörüş

Yeşilçam

1.Ula İlçesi Hakkında Genel Bilgiler

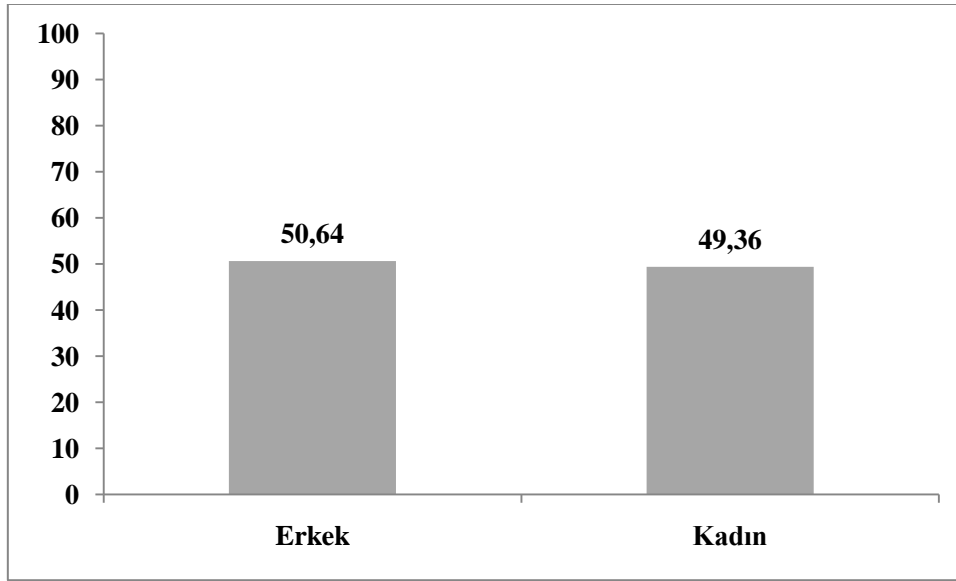
1.1.Nüfus

Ula ilçesinin nüfusu Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2015 verilerine göre 23.618'dir. Ula ilçesi, Muğla ilinin 13 ilçesi arasında nüfus büyüklüğü en fazla olan on birinci ilçesidir.

Yatağan ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımına baktığımızda kadın ve erkek nüfusu arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Erkek nüfusu 67.075 ile toplam nüfusun %50,64'ünü oluştururken, kadın nüfusu 65.362 ile %49,36'sını oluşturmaktadır.

Ula çok sayıda mahalleden oluşan dağınık köylere sahip olması sebebi ile nüfus dağılımı eşit değildir. Nüfus yoğunluğu tarıma elverişli ovalar olan Karabörtlen, Kızılyaka, Gökova ve Akyaka'da fazladır (Kozak, 2014: 55)

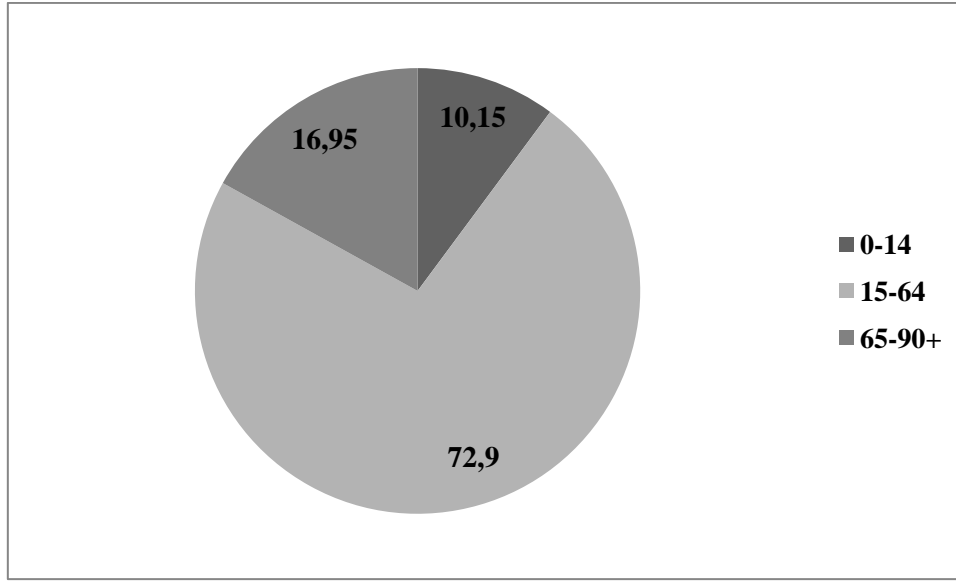
Tablo 97: Ula ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2015

Ula'nın yaş gruplarına göre nüfus dağılımına baktığımızda en büyük pay 15-64 yaş grubuna aittir. Bu yaş grubunun çalışma çağındaki nüfus olması Ula ilçesinin ekonomik olarak aktif bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. 65 yaş ve üzeri nüfus ise ilçe nüfus toplamının en düşük payı olup %17'sini kapsamaktadır.

Tablo 98: Ula ilçesi nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı (%)

1.2.Eğitim Durumu

Ula ilçesinde TÜİK 2013 yılı verilerine göre okuma yazma bilenlerin oranı %97,9'dur. Ula İlçesinde 27 adet okul bulunmaktadır (<http://ula.meb.gov.tr/>).

Tablo 99: Ula ilçesinin okuma yazma durumu

Okuma Yazma Durumu	Toplam (+6 yaş)
Okuma yazma bilmeyen	260
Okuma yazma bilen	21.284
Bilinmeyen	180
Toplam	21.724

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013

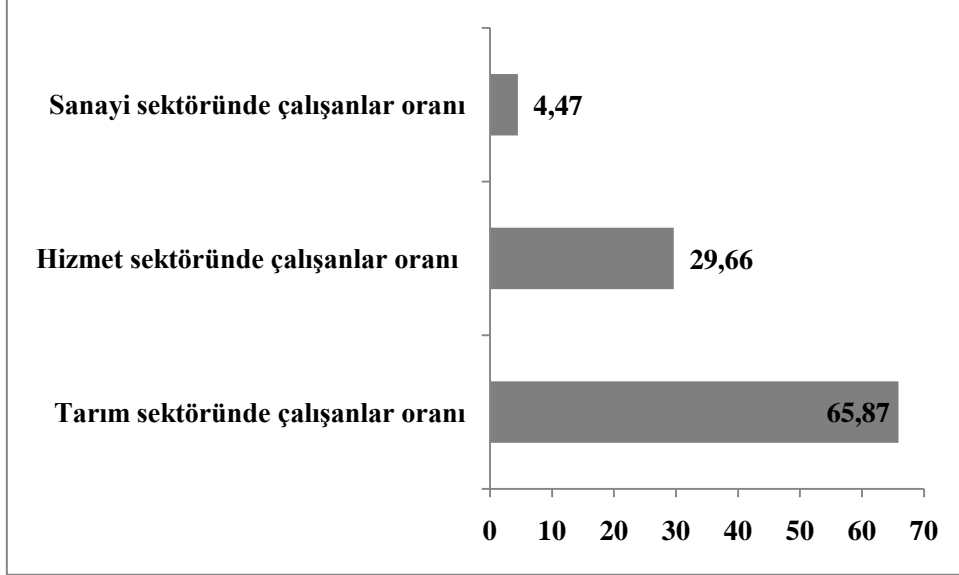
1.3.Genel Ekonomik Yapı

Denizden 600 m. yüksekte yer alan Ula ilçe merkezi, Muğla-Marmaris karayolunun 3 km. içerisinde yer almaktadır. İlçe merkezinde eski evlerin ve dar sokakların varlığı turizm açısından değerlendirilebilecek durumdadır. Ula sınırlarında yer alan Gökova Limanı, 19. yüzyıla kadar önemli bir ticaret noktasıydı. Buradan kereste, orman ürünleri, sığıla yağı, zeytinyağı gibi mallar ihraç edilirdi. Ayrıca, Ula'nın mahallesi olan Akyaka, son zamanlarda oldukça popüler olmaya başlamış ve turizm alanında hareketlilik yaşamaktadır.

1.3.1.İstihdam

Ula ilçesinde tarım sektöründe çalışanların oranı ise %65,87 olup Muğla ili geneline baktığımızda tarım sektöründe çalışanların oranının en yüksek olduğu beşinci ilçedir. Ula, arıcılık ve susam üretimi ile öne çıkmaktadır.

Tablo 100: Ula ilçesi istihdamı sektörel dağılım (%)

Kaynak: İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT, 2004

İdari Yapı

Ula ilçesinin 2 belde belediyesi ve 24 köy muhtarlığının tüzel kişiliği ilgili büyükşehir yasasıyla birlikte sona ermiştir. Şu anda, ilçede toplam 30 mahalle bulunmaktadır.

2.Ula İlçesi Saha Çalışmaları

Ula ilçesinde yapılan ön çalışmalar doğrultusunda bir pilot köy belirlenerek havza bazında ele alınmıştır. Ula ilçesinde nüfusun yoğunlukta olduğu bölgelerden olması ve çevre köylerin merkezi konumunda olması, tarımsal üretimin var olması sebebiyle pilot köy olarak Karabörtlen köyü seçilmiştir.

Karabörtlen köyü havzasında; Kızılyaka, Çöruş, Yeşilçam köyleri proje kapsamına dahil edilmiştir.

Harita 5: Ula ilçesinde proje kapsamında yer alan pilot köyler ve havzaları

2.1.Anket Çalışması

Anket çalışmaları Karabörtlen köyünde gerçekleştirilmiştir. Karabörtlen’de yerel halktan toplam 56 kişi ile tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma soru formu kullanılarak yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Tablo 101: Katılımcıların cinsiyet dağılımı

	SAYI	YÜZDE
Kadın	18	32,1
Erkek	38	67,8
Toplam	56	100

Ula ilçesinin merkezinde gerçekleştirilen saha çalışmalarında 18 kadın ve 38 erkek olmak üzere toplam 56 kişi katılmıştır. Katılımcılar, birinci ve ikinci derece faaliyeti alanı olarak ‘diğer ekonomik faaliyet alanlarını’ belirtmişlerdir.

Tablo 102: Yörenizde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa bu faaliyetlere katılmak ister misiniz?

	SAYI	YÜZDE
Evet	45	80,3
Hayır	8	14,3
TOPLAM	53	94,6
Cevap vermeyen	3	5,4
Genel Toplam	56	100

Tablo 103: Aşağıdaki faaliyetlerden hangisine katılmak istersiniz?

	SAYI
Yöresel ürünlerin pazarlanması	37
Ev pansiyonculuğu	16
Yöresel yemeklerin pazarlanması	30
Doğal ve tarihsel değerlerin değer.	31
Diğer	1

Katılımcıların %80,3'ü eğer yörelerinde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa turizm faaliyetlerine katılacaklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların turizm ile ilgili olarak en fazla yapmak istedikleri faaliyet yöresel ürünlerin pazarlanması, daha sonra doğal ve tarihsel değerlerin turizme kazandırılması yoluyla değerlendirilmesi, yöresel yemeklerin pazarlanması, ev pansiyonculuğu olarak ifade edilmiştir.

2.2.Derinlemesine Görüşme Yapılan Kişiler

Ula Kaymakamı Ali Yılmaz, Karabörtlen muhtarı Gürkan Bozoğlu, Kızılyaka muhtarı Selma Şensoy Çetin, Çörüş muhtar azası ve Yeşilçam muhtarı Ramazan Karadağ ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

2.3.Karabörtlen ve Havzası Araştırma Bulguları

2.3.1.Karabörtlen Hakkında Genel Bilgiler

2015 yılı TÜİK verilerine göre Karabörtlen nüfusu 1.644'dür. Yaz ve kış arasında nüfusta anlamlı bir değişiklik olmamaktadır. Karabörtlen köyünün kurucusu olarak Alim Balcı Zade Hüseyin Efendi kabul edilmektedir. Proje kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmalarında Karabörtlen muhtarı tarafından köyün kurulumuna dair belge tarafımızla paylaşılmıştır ve şu şekildedir;

Karabörtlen Köyünün Kurucusu

Alim Balcı Zade Hüseyin Efendi (1854-1941)

Alim ve köy kurucusu olan Balcı Zade Hüseyin Efendi Karabörtlen köyünden Mustafa Efendi'nin oğludur.

Hüseyin Efendi 1854 yılında Ula ilçesine bağlı Karabörtlen köyünde doğmuş ve 1941 yılında vefat etmiştir.

Hüseyin efendi tahsilini Ula'da Müftü Feraizci Osman Efendi'den ve daha sonra Osman Efendi'nin oğlu olan Müderris Zade Bekir Efendi'den ders alarak tamamlamıştır.

Hüseyin Efendi 1875 yılında vuku bulan Rus harbine gönüllü olarak iştirak etmiş ve harpten döndükten sonra tekrar tahsiline devamla ikmal ederek 1879 yılında Müderris Zade Bekir

Efendi'den diploma almıştır. Daha sonra Aydın'a giderek Müftü Sarı İbrahim Efendi'den bir müddet ders almış ve 1882 yılında köyüne dönmüştür.

Karabörtlen köyünde icazetten (diploma aldıktan) sonra medrese ve cami inşa ettirmiş ve daha önce 1876 yılında inşa ettiği iki medreseyi de tevsi ederek mezkur tarihten itibaren ders vermeye başlamış ve 350 kadar talebesine Arabiye ilmi (Ulumu Arabiye) ve Funu Şetta (Fen) dersleri vererek 1914 yılına kadar üç defa icazet vermeye muvaffak olmuştur.

Yukarıda belirtilen iki medrese ile caminin yapılmasından önce Karabörtlen köyü birkaç hane iken tevsi edilip 12 dükkan, bir mağaza, iki fırın yerleştirmiş, her aileye birer ev yapmış. Bu şekilde köyü bir kasaba haline getirmiş ve böylelikle Karabörtlen köyünün kurucusu olmuştur.

Derleyen: H. Hüseyin Aydoğdu

Karabörtlen köyünün ana geçim kaynağı arıcılıktır. Bal, arısütü ve polen satılmaktadır.

Arıcılar ürünlerini, Arıko Bal markası olan Karabörtlen Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifine ve toptancıya satmaktadırlar. Karabörtlen köyünde çiftçilik oldukça azalmış durumdadır. Zeytincilik diğer bir ekonomik faaliyettir. Kendi ihtiyacından fazla zeytinyağı olanlar ürünlerini toptancıya satmaktadırlar. Hanelerin bir kısmı kendi ihtiyacı kadar sebze yapmaktadır. Diğer haneler ise köyde cuma günleri kurulan pazardan ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

Karabörtlen'de ağırlık olarak küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır ve köyde dört çoban bulunmaktadır.

Karabörtlen'de ağırlıklı olarak kadınlar turizm sektöründe Marmaris'te otellerde çalışmaktadır. Her gün dört minibüs Karabörtlen'den Marmaris'e gitmektedir. Çevre köylerle birlikte toplam giden minibüs sayısı 14'tür.

Karabörtlen köyünde kadınlar oldukça aktiftir ve üretim yapmaktadırlar. Biber salçası, evde ekmek, süt, yoğurt ürünlerini pazarda satmaktadırlar. Saha çalışmalarında da bölgedeki kadınların aktif oldukları gözlemlenmiştir.

Karabörtlen çevresindeki komşu köyler ve komşu köylere uzaklığı şu şekildedir. Tabloda ismi yer alan köylerin merkezi Karabörtlen'dir. Cuma günleri Karabörtlen'de pazar kurulmaktadır ve çevre köyler Karabörtlen' gelmektedir.

Tablo 104: Karabörtlen çevre köyleri ve uzaklıkları

Çevre Köyler	Komşu köye uzaklığı (km)
Portakallık	3
Sarayyanı	3
Elmalı	7
Çiçekli	8
Kıyraköyü	7
Örnekköy	1
Çörüş	8

2.3.2.Karabörtlen ve Havzası Altyapı Bilgileri

Tablo 105: Karabörtlen ve havzası altyapı bilgileri

Yerleşim Adı (Köy/Mahalle)	Nüfus	İlçe Uzaklığı (km)	İlçeye Uzaklığı (km)	Yol durumu	Ulaşımın her mevsim sağlanabilmesi	Sağlık Evi veya Sağlık Ocağı	Okul Durumu	Kanalizasyon	İçme Suyu Sorunu	Notlar
Karabörtlen	1.644	32	17	Asfalt	Evet	Sağlık Ocağı	Lise taşımalı	Foseptik	Yok	Sula suyu
Kızılyaka	1.397	42	27	Asfalt	Evet	Sağlık Ocağı	Lise taşımalı	Foseptik	Yok	-
Çörüş	213	40	25	Asfalt	Evet	-	İlkokul taşımalı	Foseptik	Yok	-
Yeşilçam	431	43	28	Asfalt	Evet	-	İlkokul taşımalı	Foseptik	Yok	-

- Sulama suyu Karabörtlen’de bulunmaktadır fakat arazilerin tamamında dolaşmaması sebebiyle herkes sulama suyundan faydalanamamaktadır. Bu konuda gerekli müracatlar muhtarlıklar tarafından yapılmıştır fakat henüz bir sonuca varılamamıştır.

Tablo 106: Karabörtlen ve havzasında var olan işleme tesisleri

	Karabörtlen	Kızılyaka	Çörüş	Yeşilçam
İşleme Tesisi	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Değirmen	-	-	-	-
Un Fabrikası	-	-	-	-
Yem Fabrikası	-	-	-	-
Süt İşleme Tesisi	-	1	-	-
Mezbaha	-	-	-	-
Et İşleme Tesisi	-	-	-	-
Zeytinyağı Fabrikası	-	-	-	-
Bal işleme tesisi	1	-	-	-

Tablo 107: Karabörtlen ve havzasında var olan işyerleri

	Karabörtlen	Kızılyaka	Çörüş	Yeşilçam
İşyeri	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Bakkal	5	4	3	-
Manav	2	-	-	-
Marangozhane	7	3	1	1
Demirci	2	2	-	-
Oto tamircisi	-	1	-	-
Oto elektrikçisi	1	1	-	-
Tarım aletleri/ekipmanları tamircisi	1	2	-	-
Berber	5	3	-	-
Kuaför	-	1	-	-
Terzi	1	1	-	-
Kahvehane	4	3	3	-
Otel	-	-	-	-
Apart	-	5	-	-
İnternet Cafe	1	1	-	-
Kırtasiye	-	-	-	-

2.3.3. Karabörtlen ve Havzasında Turizm Bazında Öne Çıkan Potansiyeller ve Tarımsal Değerler

Tablo 108: Karabörtlen ve havzasında turizm bazında öne çıkan potansiyeller ve tarımsal değerler

Yerleşim Adı	Doğal Değerler	Kültürel Değerler	Tarımsal Değer
Karabörtlen	Geyik Kanyonu Sığla Ormanı	Kıl Yaygı, Kilim Karabörtlen Baklavası Karabörtlen Ekmeği	Arıcılık Karpuz
Kızılyaka	Doğal Sığınaklar Çınar Ağacı	Kıl Yaygı, Kilim Kemerli Oda Mezar Kalıntısı Eski Mezarlık Tavuk Ekşilemesi	Arıcılık Süt ve Süt Ürünleri
Çörüş	-	-	-
Yeşilçam	-	-	-

Karabörtlen ve Havzası Turizm Potansiyeli

Geyik Kanyonu

Muğla-Denizli il sınırından başlayıp Karabörtlen köyünün sınırlarına kadar uzanan kanyon, 20 km. uzunluğa sahiptir. İsmi geyiklerin geçiş güzergahında olmasından alan kanyon, bölge açısından önemli bir yürüyüş parkurudur. Güney Ege Kalkınma Ajansı desteğiyle Ula Kaymakamlığı tarafından “Doğal Cennet Geyik Kanyonu” projesi hayata geçirilerek kanyonun altyapı ve tanıtım çalışmaları yapılmıştır.

Doğal Sığınaklar

Kızılyaka-Çörüş arasında eski havaalanının olduğu alanda zamanında savaş uçaklarının saklanmak amacıyla kullandığı doğal sığınaklar bulunmaktadır. Sığınaklar 13 tanedir ve kimilerinin içerisinde iki uçak girebilecek büyüklüktedir.

Kemerli Oda Mezar Kalıntısı

Kızılyaka-Köyceğiz yolunun 1. km'sinde yer alan ve büyük kısmı toprak altında kalan tarihi bir yapıdır. Girişinde kemer bulunan ve oda şeklindeki yapı Kızılyaka muhtarı Selma Şensoy Çetin tarafından oda mezar şeklinde ifade edilmiştir.

Kültürel Değerler

Eski bir yörük kültürü olan kıl yaygı ve kilim Karabörtlen ve Kızılyaka köylerinde dokunurdu. Şimdi kaybolmaya yüz tutmuş ve sadece hafızalarda yaşayan bir kültür durumundadır.

Tavuk Ekşilemesi

Tavuk ekşilemesi, Ula bölgesinin meşhur yemeğidir. Özellikle, Ula-Karabörtlen yolu üzerinde yer alan Çiçekli köyü, tavuk ekşilemesiyle ün salmış lokantalara ev sahipliği yapmaktadır. Köy tavuğundan yapılan yemek, Kızılyaka'da da önemli ve özel yemekler arasında yer almaktadır.

Karabörtlen Baklavası ve Ekmeği

Karabörtlen baklavası, yörede oldukça meşhur bir tatlıdır. Büyük tepsilerde yapılarak bakkallarda ev baklavası diye satılmaktadır. Ayrıca, düğün yemeklerinde tatlı olarak ikram edilir. Karabörtlen muhtarı Gürkan Bozoğlu'nun ifade ettiğine göre karabörtlen ekmeği yörede özellikli ve bilinen bir ekmektir.

Karabörtlen ve Havzasında Öne Çıkan Tarımsal Değerler

Arıcılık

Karabörtlen köyünde yoğun olarak arıcılık yapılmaktadır. Karabörtlen Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin bal işleme tesisi bulunmaktadır. Kooperatif, ballarını Arıko ismiyle yerel piyasaya sunmaktadır.

Karpuz

Karabörtlen köyü, susuz yetişen karpuz üretimi yapmaktadır. Karabörtlen ile özdeşleşen karpuz, atalık tohumdan yetiştirilmektedir.

Süt ve Süt Ürünleri

Kızılyaka Tarımsal Kalkınma Kooperatifi bünyesinde süt ve süt ürünleri üretim tesisi bulunmaktadır. Yaklaşık 300 üyeli kooperatif, Kızılyaka ve çevre köylerden topladığı sütlerle ağırlıklı olarak peynir ve yoğurt üretimi yaparak iç pazarda bu ürünleri satmaktadır. Ayrıca, köy sınırları içerisinde Muğla-Köyceğiz anayolunun üzerinde kooperatifin satış marketi bulunmaktadır. Kızılyaka Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Muğla civarı için örnek olabilecek bir örgütlenmedir.

2.4.Karabörtlen Yöre Halkının Kalkınma Öncelikleri

Karabörtlen'de yapılan anket çalışmalarında yöre halkına sorulan; 'Köyünüzün kalkınması için sizce öncelikli yapılması gereken üç konu nedir?' sorusunun analizi ile ortaya çıkan öncelikli başlıklar sırasıyla şu şekildedir;

- **Tarımsal faaliyet maliyetlerinin düşürülmesi**

Karabörtlen köyünde kalkınma önceliği olarak tarımsal üretimde maliyetlerin yüksek olduğu ve maliyetlerin düşürülmesi gerektiği belirtilmiştir.

- **Genç nüfusun sosyal faaliyet alanlarının geliştirilmesi**

Genç nüfusun Karabörtlen köyünden dışarıya göç etmemesi için sosyal faaliyet alanlarının geliştirilmesi ve yeni iş sahalarının açılması gerektiği belirtilen ikinci kalkınma önceliğidir.

Ayrıca, yerel ürünlerin pazarlanması, arıcılığın geliştirilmesi, lise açılması ve eğitim düzeyinin artırılması belirtilen diğer kalkınma öncelikleridir.

KÖYCEĞİZ

Saha Çalışmalarında Öne Çıkan Potansiyeller:

Kırsal Turizm, Sebzeçilik

Pilot Köyler:

Pınarköy

Pilot Köyler Havzasında Seçilen Köyler:

Zeytinalanı

Dögüşbelen

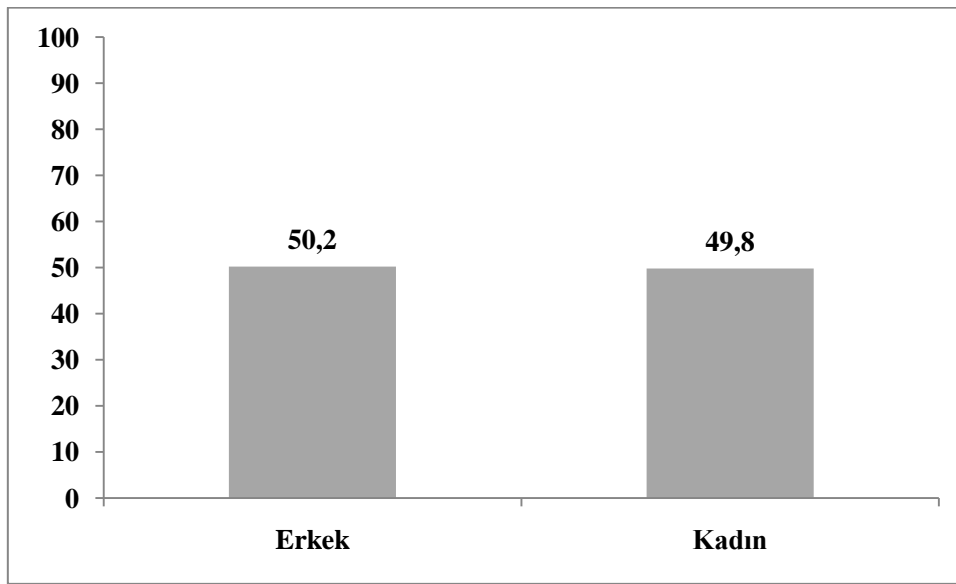
1.Köyceğiz Hakkında Genel Bilgiler

1.1.Nüfus

Köyceğiz ilçesinin nüfusu Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2015 verilerine göre 34.363'dür . Köyceğiz, Muğla ilinin 13 ilçesi arasında nüfus büyüklüğü açısından sekizinci ilçesidir.

Köyceğiz ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımına baktığımızda kadın ve erkek nüfusu arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Erkek nüfusu 17.283 ile toplam nüfusun %50,2'sini oluştururken, kadın nüfusu 17.080 ile %49,8'ini oluşturmaktadır.

Tablo 109: Köyceğiz ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımı (%)

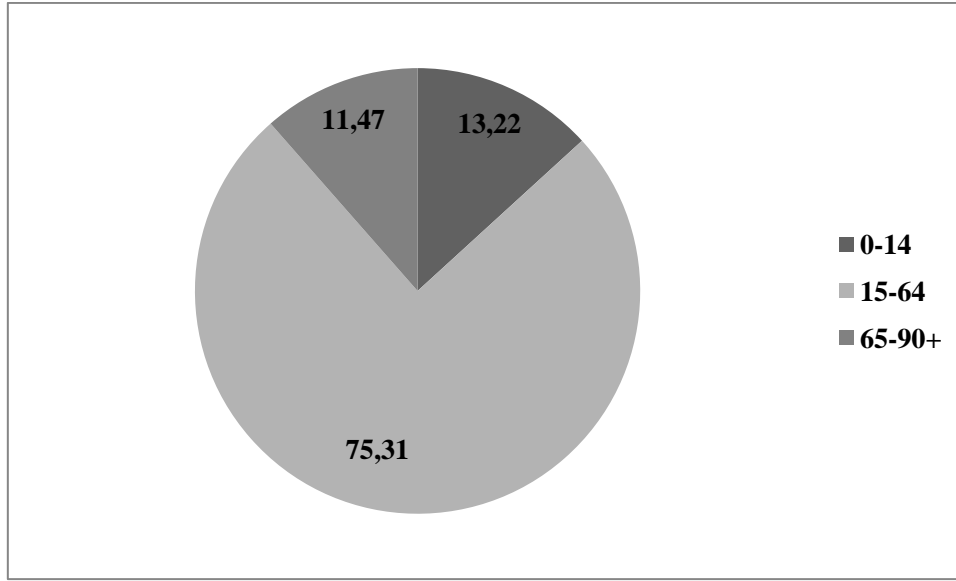

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2015

Köyceğiz'in yaş gruplarına göre nüfus dağılımına baktığımızda en büyük pay 15-64 yaş grubuna aittir. Bu yaş grubunun çalışma çağındaki nüfus olması Köyceğiz ilçesinin ekonomik olarak aktif bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. 65 yaş ve üzeri nüfus ise ilçe nüfus toplamının en düşük payı olup %11,47'sini kapsamaktadır.

Tablo 110: Köyceğiz ilçesi nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2015

1.2.Eğitim Durumu

Köyceğiz ilçesinde TÜİK 2013 yılı verilerine göre okuma yazma bilenlerin oranı %97,3'dür. İlçede devlet okulu olarak 23 ilkokul, 16 ortaokul ve 8 lise bulunmaktadır.

Tablo 111: Köyceğiz ilçesinin okuma yazma durumu

Okuma Yazma Durumu	Toplam (+6 yaş)
Okuma yazma bilmeyen	581
Okuma yazma bilen	29.884
Bilinmeyen	232
Toplam	30.697

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013

1.3.Genel Ekonomik Yapı

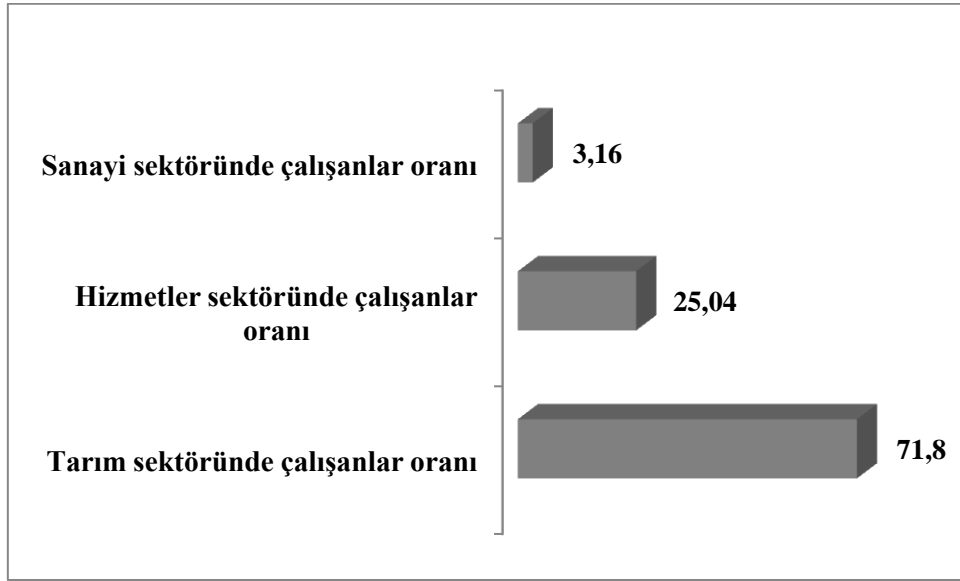
Köyceğiz, aynı isme sahip olan gölü ve plajları ile turizm açısından önemli bir destinasyondur. Kaunos Antik Kenti ve Sultaniye Kaplıcaları da ilçenin önemli turizm merkezlerindedir. Ayrıca, bölgenin deniz ve göl kıyısının dışında da doğal güzellikleri bulunmaktadır ve buralarda yerel işletmeler mevcuttur. Yuvarlakçay ve Ağla Yaylası'nda butik tesisler turizm alanında hizmet vermektedir. İlçenin bir diğer geçim kaynağı ise tarım

faaliyetleridir. Köyceğiz, narenciye başta olmak üzere tarımın ve hayvancılığın yoğun yapıldığı bir bölgedir.

1.3.1.İstihdam

Köyceğiz, iklimsel ve coğrafi özellikleri bakımından tarım ve hayvancılığa çok uygun bir bölgedir. Köyceğiz ilçesi %71,8'lik oranıyla Muğla ili genelinde tarım sektöründe çalışanların oranının en yüksek olduğu yerdir. İstihdam alanında ikinci sırada ise %25,04 ile hizmetler sektörü gelmektedir.

Tablo 112: Köyceğiz ilçesi istihdamı sektörel dağılım (%)

Kaynak: İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT, 2004

1.4.İdari Yapı

Köyceğiz ilçesinin 2 belde belediyesi ve 20 köy muhtarlığının tüzel kişiliği ilgili büyükşehir yasasıyla birlikte sona ermiştir. Şu anda ilçede toplam 25 mahalle bulunmaktadır.

2.Köyceğiz İlçesi Saha Çalışmaları

Köyceğiz ilçesinde yapılan ön çalışmalar doğrultusunda pilot olarak Pınarköy belirlenmiştir. Pınarköy; Akköprü, Sazak ve Çayhisar köylerinin merkezinde yer alan yoğun olarak tarım ve hayvancılığın yapıldığı merkezi bir köy olduğu için pilot köy olarak belirlenmiştir.

Pınarköy, havza bazlı ele alınmak istenmesine rağmen civar köylerin muhtarlarına ulaşamamıştır. Ayrıca, köyler arasındaki mesafenin uzun ve zorlu olmasından dolayı Pınarköy'ün kuzey-doğusundaki diğer köylere ulaşım sağlanamamıştır. Pınarköy'ün yanı sıra Zeytinalanı ve Döğüşbelen köy muhtarlarıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Harita 6: Köyceğiz ilçesinde proje kapsamında yer alan pilot köyler ve havzaları

2.1.Anket Çalışması

Anket çalışmaları Pınarköy’de gerçekleştirilmiştir. Pınarköy’de yerel halktan toplam 56 kişi ile tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma soru formu kullanılarak yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 113: Katılımcıların cinsiyet dağılımı (Köyceğiz ilçesi)

	SAYI	YÜZDE
Kadın	11	28,2
Erkek	28	71,8
Toplam	39	100

Pınarköy’de gerçekleştirilen saha çalışmalarında 11 kadın ve 28 erkek olmak üzere toplam 56 kişi katılmıştır. Katılımcılar, birinci ve ikinci derece ekonomik faaliyet alanı olarak hayvancılığı belirtmişlerdir.

Tablo 114: Yörenizde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa bu faaliyetlere katılmak ister misiniz?

	SAYI	YÜZDE
Evet	29	51,7
Hayır	7	12,5
TOPLAM	36	64,2
Cevap vermeyen	20	35,8
GENEL TOPLAM	56	100

Tablo 115: Aşağıdaki faaliyetlerden hangisine katılmak istersiniz?

	SAYI
Yöresel ürünlerin pazarlanması	21
Ev pansiyonculuğu	15
Yöresel yemeklerin pazarlanması	15
Doğal ve tarihsel değerlerin değer.	18
Diğer	0

Katılımcıların %51,7'si yörelerinde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa turizm faaliyetlerine katılacaklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların turizm ile ilgili olarak en fazla yapmak istedikleri faaliyet yöresel ürünlerin pazarlanması, daha sonra ev pansiyonculuğu, yöresel yemeklerin pazarlanması, doğal ve tarihsel değerlerin turizme kazandırılması yoluyla değerlendirilmesi olarak ifade edilmiştir.

2.2.Derinlemesine Görüşme Yapılan Kişiler

Köyceğiz Kaymakamı Gürkan Demirkale, Köyceğiz Belediye Başkanı Kamil Ceylan, Köyceğiz İlçe Halk Eğitim Merkezi Müdürü İmdat Çatak, Köyceğiz İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nden Mehmet Acar, Pınarköy muhtarı Hidayet Çetin, Zeytinalanı muhtarı Hikmet Bulut ve Döğüşbelen muhtarı Yaşar Duran Yılmaz ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca, Köyceğiz İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nden Mehmet Acar ve İlçe Halk Eğitim Merkezi Müdürü İmdat Çatak ile Pınarköy'de teknik gezi gerçekleştirilmiştir.

2.3. Pınarköy ve Diğer Köyler Araştırma Bulguları

2.3.1. Pınarköy Hakkında Genel Bilgiler

2015 yılı TÜİK verilerine göre Pınarköy'ün nüfusu 3.096'dır. Geçmişte Pınarköy'ün çevresinde yer alan Çayhisar, Akköprü ve Sazak köylerinden Pınarköy'e göç edilmiştir. Bu göçler ile köy durumunda olan Pınarköy kasaba görünümüne geçmiştir. Şu anda toplam hane sayısı 750 civarındadır.

Evveli ayhisar kyyd burası. ayhisar'dan bölündü...Buraları sonradan yerleşme 60'dan sonra...Buranın gç alması, günübirlik iş var ya, narenciyeye şuna buna gidiyo ya adam..3-5 aile geliyor, para kazanıyo... yukarlardan şey olmasının sebebi o yani...Otmanlar'dan Çayhisar'dan her yerden var yani dağ köylerinden var...

(Pınarköy Muhtarı, Hidayet etin)

Köyde ana geçim kaynakları hayvancılık, tarım ve mevsimlik işçiliktir. Hayvancılık ve sebze üretimi yoğun bir şekilde yapılmaktadır.

Köyceğiz İlçe Gıda Tarım Müdürlüğü'nün desteğiyle 100'e yakın kişi ipek böcekçiliği yapmaktadır. Ürettikleri ipekleri Koza Birlik'e vermektedirler.Salı günleri köy içerisinde tuhafiyे, giyim ve züccaciye ürünlerinin satıldığı küçük bir pazar kurulmaktadır.

Yöre kadınları, özellikle el işlerine yönelik faaliyet gösterecek dernek kurma girişimindedirler.

Pınarköy'n en önemli sorunu tapuya ilişkindir. Ev ve tarlaların bulunduğu alanlar orman arazisi olduğu için mülkiyet kargaşası vardır.

Pınarköy'n komşu köylere uzaklığı şu şekildedir;

Tablo 116: Pınarköy evre köyleri ve uzaklıkları (km)

evre Köyler	Komşu köye uzaklığı (km)
Beyobası	6
Zeytinalanı	10
ayhisar	14
Sazak	14
Akköprü	15
Otmanlar	31

2.3.2. Pınarköy ve Diğer Köylerin Altyapı Bilgileri

Tablo 117: Pınarköy ve diğer köylerin altyapı bilgileri

Yerleşim Adı (Köy/Mahalle)	Nüfus	İle Uzaklığı (km)	İlçeye Uzaklığı (km)	Yol durumu	Ulaşımın her mevsim sağlanabilmesi	Sağlık Evi veya Sağlık Ocağı	Okul Durumu	Kanalizasyon	İçme Suyu Sorunu	Notlar
Pınarköy	3.096	81	18	Asfalt	Evet	Sağlık Evi	Lise taşınmalı	Foseptik	Yok	Tapu sorunu
Zeytinaları	2.652	73	10	Asfalt	Evet	Sağlık Ocağı	Lise taşınmalı	Foseptik	Yok	Tapu sorunu
Döğüşbelen	1.431	53	10	Asfalt	Evet	Sağlık Ocağı	Lise taşınmalı	Foseptik	Yok	-

Tablo 118: Pınarköy ve diğer köylerde var olan işleme tesisleri

	Pınarköy	Zeytinaları	Döğüşbelen
İşleme Tesisi	Sayı	Sayı	Sayı
Değirmen	1	-	-
Un Fabrikası	-	-	-
Yem Fabrikası	-	-	-
Süt İşleme Tesisi	-	1	-
Mezbaha	-	-	-
Et İşleme Tesisi	-	-	-
Zeytinyağı Fabrikası	-	-	-
Su Şişeleme Tesisi	-	1	-
Narenciye Paketleme Tesisi	-	-	1

Tablo 119: Pınarköy ve diğer köylerde var olan işyerleri

	Pınarköy	Zeytinaları	Döğüşbelen
İşyeri	Sayı	Sayı	Sayı
Bakkal	4	5	4
Manav	2	-	-
Marangozhane	4	4	3
Demirci	3	2	1
Oto tamircisi	1	1	-
Tarım aletleri/ekipmanları tamircisi	-	1	-
Berber	3	2	-
Kuaför	-	-	-
Terzi	-	-	1
Kahvehane	4	3	2
Otel	-	-	-
İnternet Cafe	1	-	-
Kırtasiye	-	-	-
Pide Salonu	1	2	-
Fırın	1	-	-

2.3.3. Pınarköy ve Diğer Köylerde Turizm Bazında Öne Çıkan Potansiyeller ve Tarımsal Değerler

Tablo 120: Pınarköy ve diğer köylerde turizm bazında öne çıkan potansiyeller

Yerleşim Adı	Doğal Değerler	Kültürel Değerler	Tarımsal Değer
Pınarköy	Yuvarlakçay Topgözü Kanyonu	İpek böcekçiliği	Sebze
Zeytinaları	Sığla ormanı Azmak	Eski Mezarlık Türbe Asar Tepesi Kilim Golan	Zeytin ve zeytinyağı
Döğüşbelen	Menengiç Ağacı	-	Narenciye

Yuvarlakçay ve Topgözü Kanyonu

Pınarköy sınırlarından doğan ve Köyceğiz Gölü'ne dökülen çay, Pınarköy ve civarındaki köyler açısından oldukça önemlidir. İçme ve sulama suyu olarak kullanılan çay, üzerinde kurulan restoranlar ile turistleri ağırlamaktadır. Yazın civar bölgelerde çok fazla yükseğe çıkmadan serinlenebilecek bir yerdir. Bazı restoranlar çayın önüne set çekerek havuz oluşturmuştur ve gelen misafirler bu suya girebilmektedir. Yuvarlakçay'ın ilk çıktığı bölgeye yöre ağızında Topgözü denmektedir. Topgözü mevkiinin hemen üstünde de Topgözü Kanyonu bulunmaktadır. Bu bölge, yürüyüşçülerin kullandıkları bir rotadır.

Sığla Ormanı

Sığla ağacı (*Liquidambar orientalis*), Köyceğiz civarında yaşam süren endemik bir ağaç türüdür. Sığla ormanları, ekolojik öneme sahip olmasının yanında ekonomik bir kazanç da sağlamaktadır. Yöre insanları yüzlerce yıldır sığla yağı üretimi yapmaktadır. Ayrıca, son yıllarda artış gösteren aroma terapi ormanı olarak tıbbi tedavi amacıyla değerlendirilmektedir. Sığla ormanlarının doğal, kültürel ve tıbbi özellikleri değerlendirilerek turizm alanında önemli ve alternatif bir alan yaratılabilir.

Kültürel Değerler

Pınarköy ve Zeytinalanı bölgeleri yörük-türkmen köyleri olduğundan eski geleneklerini belleklerinde yaşatmaktadırlar. Zamanında yörede kilim, yaygı ve golan gibi el yapımı ve günlük hayatta kullanılan eşyalar üretilmekteydi. Şu anda ise sadece yaşlı insanlar tarafından yapımı bilinen bu eşyaların hem yapım aşaması hem de ürünleri turizme entegre edilebilir. Bu sayede, kültürel değerlerin kaybolmaması ve yöre insanına ekonomik kazanç sağlanabilir.

Zeytinalanı köyünün dağlık bölgesinde eski bir mezarlık yer almaktadır. Ayrıca, bölgede yaşayan bir şeyhin mezarı da köy mezarlığı içerisinde bulunmaktadır.

Pınarköy ve Diğer Köylerde Öne Çıkan Tarımsal Değerler

Sebzecilik

Pınarköy, yoğun sebze üretiminin yapıldığı bir yerdir. Ürettikleri ürünleri Köyceğiz ve civar pazarlarda satmaktadırlar. Sandras fasulyesi gibi bölgeye has ürünlerin olduğu derinlemesine görüşmeler sırasında belirtilmiştir. Bölgenin ismiyle üretilen ve tanıtılan ürünlere katma değer yaratılarak daha pratik ve ekonomik kazanç sağlanabilir. Seracılık da yavaş yavaş yaygınlaşma göstermektedir.

Narenciye

Döğüşbelen, narenciye üretiminin çok yoğun yapıldığı bir köydür. Derinlemesine görüşmeler neticesinde bölge insanının en önemli ekonomik uğraşının narenciye olduğu belirtilmiştir. Üretilen narenciyeler genelde toptancılara satılmaktadır. Döğüşbelen Muhtarı Yaşar Duran Yılmaz ile yapılan görüşmede, üretilen narenciyenin değerlendirilmesi ve bölgeye daha fazla katkı sağlaması açısından meyve suyu fabrikası kurulması gereği vurgulanmıştır.

2.4.Pınarköy Yöre Halkının Kalkınma Öncelikleri

Pınarköy’de yapılan anket çalışmalarında yöre halkına sorulan;

‘Köyünüzün kalkınması için sizce öncelikli yapılması gereken üç konu nedir?’ sorusunun analizi ile ortaya çıkan öncelikli başlıklar sırasıyla şu şekildedir;

- **2B arazilerinin sorununun çözülmesi**

Pınarköy altyapı bilgilerinde de bahsedilmiş olduğu gibi yörede tapu sorunu bulunmaktadır. Tapu sorununun çözülmesi kalkınma önceliği olarak ortaya çıkmıştır.

- **Köy içi yollarının düzenlenmesi**

İkinci kalkınma önceliği ise köy içi yollarının düzenlenmesidir. Köy içi yollar ağırlıklı olarak stabilize edilmiştir.

Gerçekleştirilen saha çalışmalarında, yöre halkının öncelikli olarak belirttiği altyapı sorunlarının çözülmesinin gerekliliği öne çıkmaktadır. Ayrıca, yörenin turizme açılması, ürünlerin pazarlanması, hayvancılığın desteklenmesi öne çıkan diğer kalkınma öncelikleridir.

SEYDİKEMER

Saha Çalışmalarında Öne Çıkan Potansiyeller:

Kültür Turizmi

Pilot Köyler:

Eşen

Pilot Köyler Havzasında Seçilen Köyler:

Dodurga

İzettin

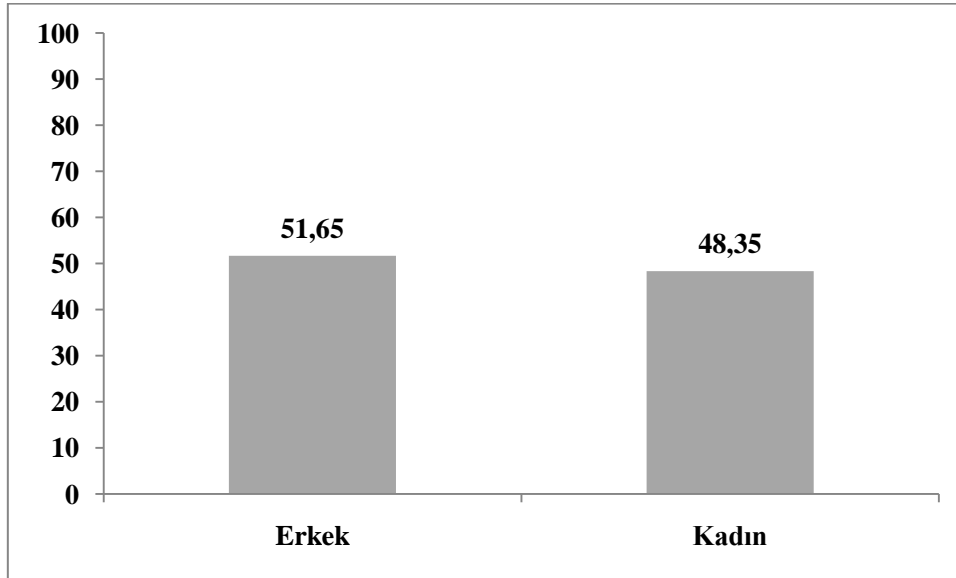
1.Seydikemer İlçesi Hakkında Genel Bilgiler

1.1.Nüfus

Seydikemer, 2012 yılında Fethiye İlçesinde yer alan Kemer Beldesinin ilçeye dönüştürülmesi sonucu ilçe statüsüne kavulmuştur. Seydikemer ilçesinin nüfusu Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2015 verilerine göre 61.019'dur. Seydikemer ilçesi, Muğla ilinin 13 ilçesi arasında nüfus büyüklüğü en fazla olan altıncı ilçesidir.

Seydikemer ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımına baktığımızda kadın ve erkek nüfusu arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Erkek nüfusu 31.519 ile toplam nüfusun %51,65'ini oluştururken, kadın nüfusu 29.503 ile %48.35'ini oluşturmaktadır.

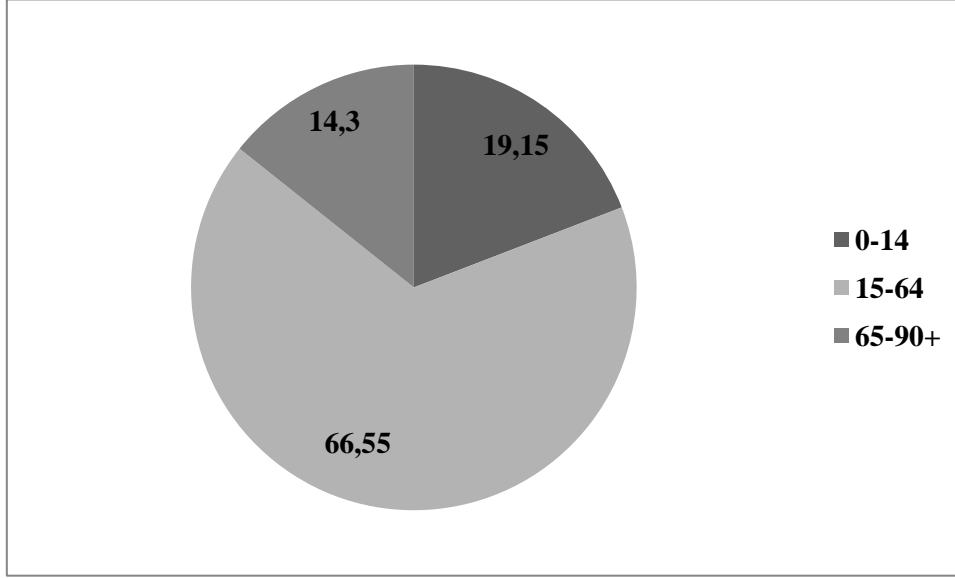
Tablo 121: Seydikemer ilçesi nüfusunun cinsiyet dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2015

Seydikemer'in yaş gruplarına göre nüfus dağılımına baktığımızda en büyük pay 15-64 yaş grubuna aittir. Bu yaş grubunun çalışma çağındaki nüfus olması Seydikemer ilçesinin ekonomik olarak aktif bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. 65 yaş ve üzeri nüfus ise ilçe nüfus toplamının en düşük payı olup %14,3'ünü kapsamaktadır.

Tablo 122: Seydikemer ilçesi nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2015

1.2.Eğitim

Seydikemer ilçesinde TÜİK 2013 yılı verilerine göre okuma yazma bilenlerin oranı %94,4'dür.

Tablo 123: Seydikemer ilçesinin okuma yazma durumu

Okuma Yazma Durumu	Toplam (+6 yaş)
Okuma yazma bilmeyen	2.439
Okuma yazma bilen	51.640
Bilinmeyen	775
Toplam	54.854

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013

1.3.Genel Ekonomik Yapı

Seydikemer, çoğunlukla kırsal alanlardan oluşan bir ilçedir. Bölgede yaşayan insanlar geçimlerini genel olarak topraktan sağlamaktadır. Seydikemer'in rakımı düşük olan ovalarında yoğun olarak seracılık yapılıır. Özellikle Kumluova, Karadere ve Eşen bölgesinde seracılık faaliyetleri esas geçim kaynağıdır. Tarımsal üretimin bir diğer kolu olan küçük ve büyükbaş hayvancılık yaygın ekonomik uğaşlardan biridir. Ayrıca, Muğla'nın ve Türkiye'nin önemli oranda balık ihtiyacını karşılayan ilçe, sınırlarında faaliyet gösteren yaklaşık 55 balık üretim çiftliği ile istihdam sağlamaktadır.

1.3.1.İstihdam

Seydikemer ilçesinde en önemli ekonomik kazanç tarımsal ve hayvansal üretimdir. Özellikle küçükbaş hayvancılık ile sebzeçilik yoğun olarak yapılmaktadır. Tablo 102’de görüldüğü üzere Seydikemer’de topraksız çiftçi hane sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir ve bu da göstermektedir ki, 1.700 hane diğer toprak sahiplerinin yanında ya yevmiye ile çalışmakta ya da yarıcılık denen, kazancın toprak sahibiyle bölüşülmesi usulü ile tarımsal faaliyet yürütmektedir.

Tablo 124: Seydikemer’de Arazi Büyüklüğü ve Hane Sayısı

Arazi Büyüklüğü	Çiftçi Hane Sayısı
Topraksız Çiftçi Sayısı	1.700
0-9 dekar arası	3.989
10-19 dekar arası	4.977
20-49 dekar arası	6.491
50-99 dekar arası	2.445
100 dekardan büyük	1.040
TOPLAM	20.642

Kaynak: 2014 Sosyoekonomik raporu, Fethiye Ticaret ve Sanayi Odası

1.4.İdari Yapı

Seydikemer İlçesi’nin 4’ü merkez olmak üzere 61 mahallesi bulunmaktadır.

2.Seydikemer İlçesi Saha Çalışmaları

Seydikemer, eşsiz doğal güzelliklerinin yanında birçok uyarlıya ev sahipliği yapmıştır. Seydikemer, doğal ve arkeolojik olarak son derece önemli değerlere sahip bir ilçe olmasına rağmen ağırlıklı olan deniz turizminden faydalanan Fethiye ilçesinin gölgesinde kalmıştır. Seydikemer ilçesi, 2012 yılında Fethiye ilçesinde yer alan Kemer beldesinin ilçeye dönüştürülmesi sebebiyle, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 2004 yılında yayınlanan İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'nda yer almamaktadır. Fethiye ilçesinin iç kesimlerinde kalan Seydikemer'in turizmden yararlanmayan ve gelişmişlik düzeyi düşük olan bölgesi olması nedeniyle saha çalışmalarına Fethiye ilçesi dahil edilmemiştir. Proje kapsamında önerilen öncelikli uygulama alanları arasında yer alan Eşen Dodurga Havzası; Eşen, Arifler, Minare, Demirler, Yakabağ, İzzetinköy, Gölbent, Dodurga, Bozağaç köylerini kapsamaktadır.

Proje kapsamında, Seydikemer İlçesinde Eşen pilot köy olarak seçilmiştir.

Harita 7: Seydikemer ilçesinde proje kapsamında yer alan pilot köyler ve havzalar

2.1.Alan araştırması

Anket çalışması Eşen köyünde gerçekleştirilmiştir. Eşende’de yerel halktan toplam 36 kişi ile tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma soru formu kullanılarak yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Tablo 125: Katılımcıların cinsiyet dağılımı

	SAYI	YÜZDE
Kadın	6	16,7
Erkek	30	83,3
Toplam	36	100

Seydikemer ilçesinin merkezinde gerçekleştirilen saha çalışmalarında 6 kadın ve 30 erkek olmak üzere toplam 36 kişi katılmıştır. Katılımcılar, birinci derece ekonomik faaliyet alanı olarak zeytinciliği, ikinci derece faaliyeti alanı olarak hayvancılık ve zeytincilik dışındaki diğer tarımsal faaliyetleri belirtmişlerdir.

Tablo 126: Yörenizde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa bu faaliyetlere katılmak ister misiniz?

	SAYI	YÜZDE
Evet	26	72,2
Hayır	8	22,2
TOPLAM	34	94,4
Cevap vermeyen	2	5,6
GENEL TOPLAM	36	100

Tablo 127: Aşağıdaki faaliyetlerden hangisine katılmak istersiniz?

	SAYI
Yöresel ürünlerin pazarlanması	21
Ev pansiyonculuğu	20
Yöresel yemeklerin pazarlanması	13
Doğal ve tarihsel değerlerin değer.	4
Diğer	2

Katılımcıların %51,7'si yörelerinde turizm faaliyetlerinin gelişme imkanı olsa turizm faaliyetlerine katılacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların turizm ile ilgili olarak en fazla yapmak istedikleri faaliyet yöresel ürünlerin pazarlanması, daha sonra ev pansiyonculuğu ve , yöresel yemeklerin pazarlanması, doğal ve tarihsel değerlerin turizme kazandırılması yoluyla değerlendirilmesi olarak ifade edilmiştir.

2.2.Derinlemesine Görüşme Yapılan Kişiler

Seydikemer Kaymakamı Muammer Köken, Seydikemer Belediye Başkan Yardımcısı Mustafa Karakuş, Seydikemer İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürü Engin Maraşlı, Eşen muhtarı Hüseyin Oktay, Dodurga muhtarı Rasih Mete, İzettin muhtarı Mehmet Yaşar.

2.3.Eşen ve Havzası Araştırma Bulguları

2.3.1.Eşen Hakkında Genel Bilgiler

Uzun yıllar nahiye merkezi olan Eşen Mahallesi, Xanthos ile birlikte Unesco Dünya Miras Listesinde yer alan Letoon'un ve tarihi, arkeolojik değerleri ile son derece önemli olan Pınara, Tlos, Sidyma antik yerleşimlerinin merkezinde bulunmaktadır. Dört antik yerleşimin merkezinde bulunan Eşen mahallesi turizmden doğrudan bir pay alamamaktadır. Eşen, Pınara antik yerleşimine 8 km., Letoon'a 18 km., Sidyma'ya 12 km., Tlos'a 18 km., Saklıkent Kanyonu'na ise 23 km. uzaklıktadır.

1990'lı yıllarda Fethiye-Kaş'a Eşen Mahallesinden yol geçerken bu yol kaldırılmıştır. Yolun kaldırılması ve Eşen'in belediyeyken bulunduğu merkezi konumu yitirmesi ile eski önemini kaybetmiştir. Çevresinde bulunan Karadere Mevkiinde seracılık ile gelişmiş bölgeler olsa da Eşen bu durumdan yararlanamamıştır. Seracılık ve zeytincilik son dönemlerde gelişme göstermiştir. Bu sebeplerle Eşen havzası pilot bölge olarak seçilmiştir.

Eşen mahallesi çevresinde saha çalışmalarına Dodurga ve İzzettin köyleri dahil edilmiştir. Dodurga, Sidyma antik yerleşimi ile iç içe olan ve turizme bağlı olan bir yerleşimdir.

2.3.2.Eşen ve Havzası Altyapı Bilgileri

Tablo 128: Eşen ve havzası altyapı bilgileri

Yerleşim Adı (Köy/Mahalle)	Nüfus	İle Uzaklığı (km)	İlçeye Uzaklığı (km)	Yol durumu	Ulaşımın her mevsim sağlanabilmesi	Sağlık Evi veya Sağlık Ocağı	Okul Durumu	Kanalizasyon	İçme Suyu Sorunu	Notlar
Eşen	3532	173	27	Asfalt	Evet	Sağlık Evi	-	Kanalizasyon	Yok	-
Dodurga	493	186	40	Asfalt	Evet	Sağlık Evi	Lise Taşımalı	Foseptik	Var	-
İzzettin	765	179	33	Asfalt	Evet	Yok	-	Foseptik	Yok	-

Tablo 129: Eşen ve havzasında var olan işleme tesisleri

	Eşen	Dodurga	İzzettin
İşleme Tesisi	Sayı	Sayı	Sayı
Değirmen	-	-	-
Un Fabrikası	2	-	-
Yem Fabrikası	-	-	-
Süt İşleme Tesisi	-	-	-
Mezbaha	-	-	-
Et İşleme Tesisi	1	-	-
Zeytinyağı Fabrikası	-	-	-
Fıstıkçamı Kırma Fabrikası	-	-	-

Tablo130: Eşen ve havzasında var olan işyerleri

	Eşen	Dodurga	İzettin
İşyeri	Sayı	Sayı	Sayı
Bakkal	10	-	1
Manav	5	-	-
Marangozhane	3	-	-
Demirci	1	-	1
Oto tamircisi	2	-	-
Tarım aletleri/ekipmanları tamircisi	-	-	-
Berber	6	-	-
Kuaför	-	-	-
Terzi	2	-	-
Kahvehane	6	-	1
Otel	-	-	-
İnternet Cafe	1	-	-
Kırtasiye	2	-	-

2.3.3. Eşen ve Havzasında Turizm Bazında Öne Çıkan Potansiyeller ve Tarımsal Değerler

Tablo 131: Eşen ve havzasında turizm bazında öne çıkan potansiyeller ve tarımsal değerler

Yerleşim Adı	Doğal Değerler	Kültürel Değerler	Tarımsal Değerler
EŞEN VE ÇEVRE KÖYLERİ	Saklıkent Kanyonu Eşen Çayı Likya Yolu	Pınara Sidyma Letoon Tlos Dodurga Evleri El Sanatları	Seracılık

Eşen Dodurga Havzası Kültür Turizmi Potansiyeli

Arkeoloji Turizmi

Eşen mahallesinin çevresinde 4 tane antik yerleşim bulunmaktadır. Ören yerlerinden biri olan Letoon, Antalya sınırında yer alan Xanthos ile birlikte UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır. Bir diğeri olan Tlos, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde bulunmaktadır. Pınara ve Sidyma antik kentleri, zamanın önemli şehirleri olarak bilinmektedir. Dünya'da eşine az rastlanır bir konumda olan Eşen, arkeoloji turizminin merkezi durumundadır. Fakat, bu durumdan yeterince faydalanamamaktadır.

Pınara

Pınara Antik Kenti, Eşen'e 8 km. uzaklıkta, Minare mahallesinin yakınında yer almaktadır. Kentten günümüze hamam, tiyatro, agora, sur duvarları, kaya ve lahit mezar kalıntıları kalmıştır. Pınara, kaya mezarları açısından çok zengin bir bölgedir.

Letoon

Xanthos Antik Kenti ile birlikte UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Letoon, Likya'nın dini merkezi konumundaydı. Letoon antik kentinde Leto, Apollon ve Artemis tapınaklarının yanı sıra manastır, çeşme ve tiyatro bulunmaktadır.

Sidyma

Eşen'e 12 km. uzaklıkta olan Sidyma, Dodurga köyünde bulunmaktadır. Dodurga, Sidyma antik kentinin üzerine kurulmuş, kendine has ev mimarisine sahip bir yerleşimdir. Antik yerleşim ile günümüz köy yaşamının birlikte yer aldığı Sidyma görülmeye değer bir bölgedir.

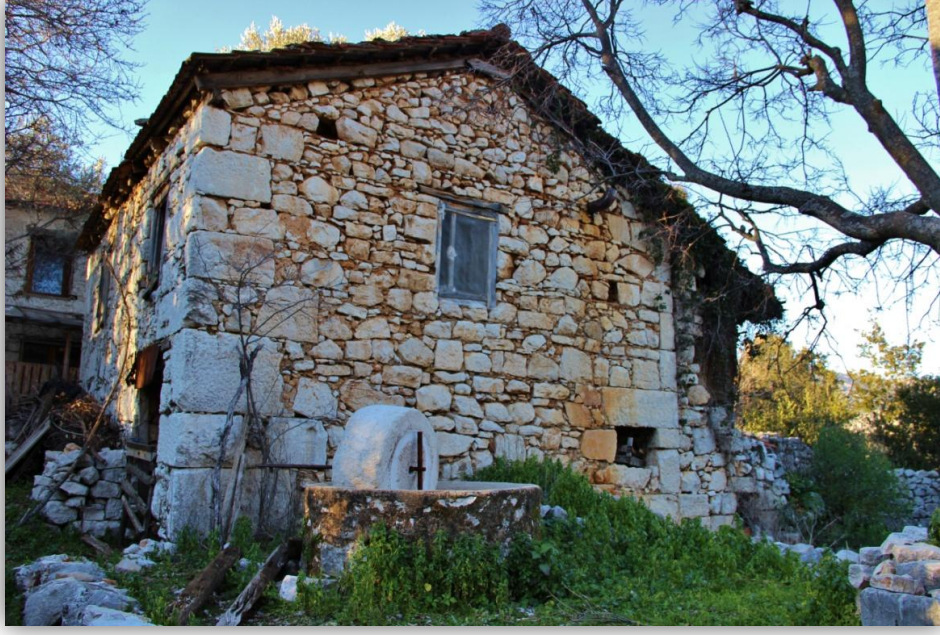

Tlos

Tlos Antik Kenti, Yakaköy yakınlarında yer almaktadır. Likya'nın spor kenti olarak bilinen Tlos'ta tiyatro, akropol, stadyum, hamam, gymnasium, nekropol, kaya mezarları ve Kanlı Ali Ağa'nın sarayı bulunmaktadır.

Dodurga Evleri

Köyün ismi, Oğuz boylarından biri olan Dodurga'dan gelmektedir. Dodurga, dağın yamacında, Sidyma antik kentinin bitişiğinde kurulmuş bir yerleşimdir. Evleri taş ve el işçiliğinin ihtişamını yansıtan bir mimariye sahiptir. Sidyma Antik Kenti'ni ziyarete gelenlerin ve Likya Yolu'nu kullanan yürüyüşçülerin uğrak noktası olan Dodurga'da ev pansiyonculuğu yapılmakta ve gelen misafirlere sabah kahvaltısı ve akşam yemeği verilmektedir. Ayrıca, turistlere aromatik bitki yağı, el yapımı kilim ve çanta satışı yapılmakta; çocuklar ve gençler, bölgeye gelen turistlere yerel rehberlik yapmaktadır.

El Sanatları

Saha çalışmaları sırasında Dodurga köyünde kadınlarla yapılan görüşmeler neticesinde geleneksel usullerle kilim, çul ve bez çanta yaptıkları belirlenmiştir. Ayrıca, kadınlar topladıkları aromatik bitkilerden yağ (defne yağı) elde etmektedirler. Bu ürünleri yöreye gelen turistlere satarak gelir sağlamaktadırlar. Açık bir biçimde satış yapılamamaktadır. Ev pansiyonculuğu yapılan evlerde kalan turistlere satış yapılmaktadır.

Kilim, 15-20 günde dokunmaktadır. Renkli kilimlerde açık kahverengi rengi palamutun kabuğundan çıkarmaktadırlar. Kilim yapanların çok azalmış durumdadır.

Eşen Dodurga Havzası Kırsal Turizm Potansiyeli

Saklıkent Kanyonu

Eşen mahallesinin kuzey-doğusunda yer alan Saklıkent Kanyonu 18 km. uzunluğunda ve içerisinden Karaçay'ın aktığı ortalama 200 m. derinliği olan bir kanyondur. Kanyonun yamaçlarında mağaralar yer almaktadır. Kanyon yürüyüşü için oldukça elverişli olan bölge, sahip olduğu potansiyelin çok daha verimli değerlendirilmesi ile havzada doğa, kültür ve arkeoloji alanlarında bütüncül bir turizm altyapısı sağlanabilir. Ayrıca, kanyonun girişinde yerel ölçekte ün salmış kiremitte balık yapan lokantalar bulunmaktadır.

Likya Yolu

Fethiye'den başlayıp Antalya'da biten işaretlenmiş yürüyüş yolu olan Likya Yolu, Türkiye'nin ilk uzun mesafeli yürüyüş yolu olma özelliğini taşır. İşaretlenmiş ve tabelanmış yolun uzunluğu 509 km'dir. Likya Yolu'nun ilk etabında yer alan Eşen havzasındaki Dodurga, Sidyma, Pınara ve Letoon, yürüyüşçüler için önemli uğrak yerlerindedir. Likya Yolu, her yıl ulusal ve uluslararası ölçekte binlerce yürüyüşçüyü bu bölgelere çekmektedir.

Marka Olabilecek Tarımsal Ürünler

Seracılıkta Kumluova ve Karadere köylerinin gölgesinde kalan Eşen, domates ve seracılık alanında potansiyeli ile ön plana çıkmaktadır. Yoğun miktarda domates yetiştirilen bölgede, ürünler toptan olarak satılmakta ve üreticiye katkısı minimum düzeyde olmaktadır. Bölgede kurulacak domates işleme tesisi, salça fabrikası ve kurutma alanlarının sağlanması ve bunların teşviki ile domatesin değeri artırılarak marka haline getirilebilir. Saha çalışmalarında yapılan görüşmelerde işleme tesis kurulumu talep edilmiştir.

2.4.Eşen Yöre Halkının Kalkınma Öncelikleri

Eşen’de yapılan anket çalışmalarında yöre halkına sorulan;

‘Köyünüzün kalkınması için sizce öncelikli yapılması gereken üç konu nedir?’ sorusunun analizi ile ortaya çıkan öncelikli başlıklar sırasıyla şu şekildedir;

- **Altyapı sorunlarının çözülmesi**

Eşen yöre halkı öncelikli olarak kanalizasyon altyapısı, bozuk olan yolların düzeltilmesi gibi altyapı sorunlarının çözülmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Ayrıca, gençlere istihdam alanı açılması, yörede var olan cezaevi sebebiyle otel ya da pansiyon yapılması, organik zeytinciliğin geliştirilmesi, üretilen ürünlerin pazarlanması ve domates üreticilerinin ağırlıkta olduğu Eşen’de bir salça fabrikası kurulması gerektiğini belirtmişlerdir.

6.SONUÇ

Mevcut tarımsal üretim stratejisine göre köylülük ve köylülüğe bağlı tarımsal üretimin önemli ölçüde tasfiye olmakta olduğu görülmektedir. Muğla ilinin kırsal kalkınma stratejisini belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen araştırmaya katılan köylülerin sadece % 12'sinin kendisini çiftçi olarak tanımlaması köylülüğe bağlı tarımın tasfiye olmakta olmasının en önemli göstergesi olarak kabul edilebilir. Buna karşın araştırmaya katılanların yaklaşık % 30'u kendisini işçi olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte araştırmaya katılanların yarısı çalışmadığını belirtmiştir. Buna göre, köylü tarımsal üretimden çekilmiş ve başka faaliyet alanlarına ve kente yönelmiştir. Bunun bir sonucu olarak ülkemizde tarımsal üretim yıllar itibariyle görece azalmakta ve tarımsal ürün ithalatı da giderek artmaktadır. Bu noktada tarımsal üretim stratejinin değiştirilmesi çok önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Önerilen strateji aslında çok basittir. Öncelikle, tarımsal üretim yapısı katma değer yaratacak üretim yapısına dönüştürülmeli, mevcut üretilen ürünler doğrudan üretim alanlarında paketlenerek markalaştırılmalı ve böylelikle tüketiciye sunulmalıdır. Diğer yandan kırsal kesim aynı zamanda doğal, kültürel nitelikleri ile ön plana çıkarılarak kırsal turizme açılmalıdır. Böylelikle kırsal kalkınmanın birinci ana ayağı tarımsal ürünlerin katma değer yaratacak şekilde markalaştırılarak pazarlanması ise diğer ayağı kırsal turizm olmalıdır. Kırsal turizm yoluyla çekici hale getirilen kırsal alanlara gelen ziyaretçilere gene kırsal alanda üretilen ürünlerin sunulması hatta bu ürünlerin markalaşmış haliyle ulusal ve uluslararası pazara sunulması yoluyla tarım ile turizmi bir araya getiren ve kırsal kalkınmayı kırsal turizmin ana bileşeni haline getiren bir strateji izlenmelidir. Kırsal alanda yer alan doğal, tarihsel ve kültürel değerler ise kırsal turizmin ana unsurları olarak belirecektir. Dolayısıyla artık kırsal kalkınma ve tarımsal üretim stratejisi, köylünün pahalıya mal ettiği ürününün ucuza satmak yoluyla köylülüğe bağlı tarımın giderek tasfiye olması değildir. Yeni strateji; katma değer yaratılarak markalaşan tarımsal ürünlerin, kırsal alanlarda yer alan doğal, kültürel ve tarihsel nitelikler ile bir araya gelerek ve kırsal turizm ile birleşerek kırsal kalkınma/kırsal turizm stratejisine dönüşmesidir.

KAYNAKÇA:

Açma, Bülent. (1991). “Gelişmiş Ülkelerin Az Gelişmiş Bölgelerini Geliştirmeyi Amaçlayan Politikaların İncelenmesi ve GAP Örneği”, *İstanbul Ticaret Odası*, 7: 9.

Akgül, Urungu. “Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı”, *Antropoloji Dergisi*, sayı:24, Ankara, 142.

Akgün, A.A. (2010). “Rural Areas as Promising Hot Spots”, *50th Anniversary European Congress of the Regional Science Association International 19 – 23 August*, Jönköping, Sweden.

Bakırcı, Muzaffer. (2007). “Türkiye’de Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Politikalar ve Uygulamalar”. Ankara, Nobel Yayınları.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2004) İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, <http://www.tkhk.gov.tr/Dosyalar/5e32d48195ff4f0a9568f1d7daf79136.pdf>.

Dokuzuncu Kalkınma Planı, (2007-2013) Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2006, Ankara, s. 11.

Eşmeli, İsmet. (2006). “Muğla-Yatağan ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma”. s. 91.

European Commission (EC). (1999), “Towards Quality Rural Tourism”, Enterprise Directorate General, Brussels: Tourism Unit.

Geray, Cevat. (1999). “Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve ‘İlçe Köy Birlikleri’ Önerisi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8(2): 12.

Gülümser, Ahu. (2011). “Repositioning Rural Areas as Promising Future Hot Spots”. s.1.

Kalkınma Bakanlığı. (2012). “Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek”, Ankara, 39.

Kuşat, Nurdan. (2014). “Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Bir Alternatif Olarak Kırsal Turizm ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10, Yıl 10, Sayı 2:69-70.

Mafunzwaini, AE., Hugo, L. (2005). “Unlocking the Rural Tourism Potential of the Limpopo Province of South Africa: Some Strategic Guidelines”, *Development Southern Africa*, 22(1).

Neil, C. Hess, M. (2004). “Globalizing Regional Development: A Global Production

- Networks Perspective”, *Royal Geographical Society*, 2004, 468.
- Oakley, P. ve Garforth, C., (1985). “*Guide to Extension Training*”. FAO Training Series, No: 11, Rome, Italy.
- Ören M.N., Yurdakul O., Çevik B., Dinç U. (2000). “*Türkiye’de Ulusal Entegre Projeler ve Tarımsal Kalkınma*”, Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, Ankara, 1.
- OECD. (2001). *Strategies for Sustainable Development- Practical guidance for development*. Paris: OECD.
- Ören M.N., Yurdakul O., Çevik B., Dinç U. (2000). "Türkiye’de Ulusal Entegre Projeler Ve Tarımsal Kalkınma", *Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi*, Ankara, Türkiye, 1)
- Özkan, Emin. (2007). “Türkiyede Kırsal Kalkınma Politikaları ve Kırsal Turizm”, Yüksel Lisans Tezi, Ankara, 92.
- Özsoy, C. Günsoy, B. (2012). *İktisadi Kalkınma*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Soubbotina, P. Sheram, K. (2000). *Beyond Economic Growth What is Development*, The World Bank.
- Szirmai, A. (2005). *The Dynamics of Socio-Economic Development: An Introduction*. Cambridge University Press, 1-10.
- Şenses, Fikret. (2004). “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?”, *Middle East Technical University Economic Research Center Working Papers In Economics*, Issue: 04/09, Ankara.
- Türk, İ. (1970). *İktisadi Planlama Prensipleri*. Emel Matbaası, Ankara :55.
- Zekai, Eroğlu. (1983). *Muğla Tarihi*. İstanbul, s. 109.
- Zühal, Cankorkmaz. (2011). “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Yönelik Eleştiriler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 26 (1): 116.

*İlçe anlatımlarında kullanılmış olan haritalar Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nden alınmıştır.

EK-1:

MUĞLA BÖLGESİ BİTKİ VE ORMAN VARLIĞI İLE ORMAN KÖYLÜSÜ İLİŞKİLERİ RAPORU

EKOLOG DR. OKAN ÜRKER

ŞUBAT 2016

MUĞLA

GİRİŞ

Bu çalışma kapsamında, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına Sosyoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Muammer Tuna tarafından yürütülen “Muğla İlinin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Belirlenmesi” isimli Güney Ege Kalkınma Ajansı Projesi’nin bulunduğu çalışma alanı olan Muğla İli sınırları ve yakın çevresindeki habitatlarda yayılış gösteren bitki türlerinin genel durumları, endemizm ve nadirlik durumlarının incelenmesi, bölgedeki orman varlığına ilişkin genel durum ve bu ormanlarda yaşanan ekolojik ve sosyolojik sorunların Ekolog Dr. Okan ÜRKER tarafından ortaya konulması hedeflenmektedir. Ardından bu orman varlığına yönelik yöredeki orman köylüsünün ilişki biçimleri incelenerek, bu proje kapsamında geliştirilmesi hedeflenen kırsal kalkınma potansiyelleri açısından geleceğe yönelik orman-orman köylüsü ilişkisinin nasıl geliştirilebileceğine ilişkin önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

1. Ormanın Tanımı, Özellikleri, Dünya’da ve Türkiye’de Orman Varlığı

Türkiye’de hali hazırda yürürlükteki Orman Yasası’na göre, doğal olarak yetişen ya da emekle yetiştirilen ağaç ve ağaçcık toplulukları buldukları yerleriyle birlikte “orman” sayılmaktadır. Ancak bu tanım ormanı, tüm nitelik ve bileşenleri ile yeterli düzeyde açıklamaktan çok uzaktadır. Bilimsel anlamda orman, bir ağaç topluluğu olmanın ötesine geçerek “bitki örtüsü, hayvan ve mikroorganizmalar, mineral maddeler, hidrolojik ve mikroklimatik özelliklerle, aralarında madde ve enerji akımı bakımından özel ilişkiler kuran ağaç ve ağaçcık topluluğudur. Orman canlı ve cansız çevre öğelerinden oluşmakta, bunların aralarında kurduğu ilişkiler bütünü de “orman ekosistemi (orman çevre-dizgesi)” adını almaktadır. Orman ekosistemi temelde üç farklı bileşenden teşkil edilmektedir: 1) Mikroskobik canlılardan memeliler gibi büyük organizmalara, bakterilerden farklı bitki

gruplarına uzanan ‘Canlı Ögeler’, 2) Toprak, hava (iklim), su, azot, karbon gibi ‘Cansız Ögeler’, 3) Kendi içlerinde farklı komünite özellikleri geliştirmiş olan ağaç toplulukları (Keleş ve diğ., 2009).

FAO raporlarına göre, günümüzde ormanlar -Grönland ve Antarktika hariç tutulduğunda- dünya toplam karalar alanının dörtte birinden fazladır. Dünya ormanlarının yarısından biraz çoğu tropik bölgelerde bulunmaktadır. Söz konusu raporlara göre, aralarında belirli büyüklükte ormansız alanların da bulunduğu “Orman sayılan alanlar”ın genişliği 13 milyar hektardır. Ancak normal sıklıkta 2,655 milyar hektar, seyrek kapalılıkta 1,207 milyar hektar ormanın bulunduğu, böylece dünyadaki gerçek orman alanının toplam olarak 3,8 milyar hektar olduğu bildirilmektedir. FAO verilerine göre dünya ormanlarının bundan 4000 yıl önce 8 milyar hektar olduğu anlaşılmaktadır. Bunların yarısından çoğu insanlar tarafından yok edilerek, 1980 yılı verilerine göre, miktarı 3,6 milyar hektara inmiştir. Hatta içinde bulunduğumuz yıllarda bu miktarın 3,2 milyar hektara kadar düştüğü tahmin edilmektedir (United Nations - The Food and Agriculture Organisation [FAO], 2010).

Türkiye’ye baktığımız zaman, yaklaşık olarak 80 milyon hektarlık yüz ölçümüyle dağlık ve eko-coğrafya bakımından zengin bir çeşitliliğe sahip bir ülke olduğu göze çarpmaktadır. Bu ekolojik zenginliğe paralel olarak ormanları da tür ve kompozisyon olarak zengindir. 2012 yılı itibariyle Türkiye’de 21.678.134 hektar orman alanı olduğu tespit edilmiş olup, yapılan tespitlere göre ormanlar ülke yüz ölçümünün %27,6’sını kaplamaktadır. Bu değere orman içi açıklıklar dâhil değildir (OGM, 2012). Türkiye’de genel ormanlık alanın %39’unu yapraklı ormanlar (meşe, kayın, kızılğaç, kestane, gürgen gibi ağaç türleri), %61’ini ise iğne yapraklı (ibrelili) ormanlar (kızılçam, karaçam, sarıçam, göknar, ladin, sedir gibi ağaç türleri) kaplamaktadır. Bu ormanlarda yayılış alanı olarak en fazla kızılçam (5,9 milyon hektar) yayılış göstermekte, ondan sonra alansal büyüklük sırasına göre meşe türleri, karaçam, kayın, sarıçam, göknar, ardıç, sedir, ladin, kızılğaç, kestane, fıstıkçamı, gürgen, ıhlamur, dişbudak, kavak ve okaliptüs gelmektedir. Diğer türleri ise servi, Halep çamı, sahil çamı, kayacık, çınar, okaliptüs, sığla, fındık, defne, ceviz, kermes meşesi, kocayemiş, ılgın, Kıbrıs akasyası, yalancı akasya, üvez ve maki elemanlarına ait çeşitli türler olarak sayabiliriz (OGM, 2012).

Dünya ortalaması (1,2 hektar) ile karşılaştırıldığında Türkiye’de kişi başına düşen ormanlık alan miktarının (65 milyon nüfus hesabıyla, kişi başına 0,31 hektar ormanlık alan düşmektedir) bir hayli düşük olduğunu görmekteyiz. Bu değer ABD için 1,3 hektar,

Avustralya için 2,0 hektar, Kanada için 18,7 hektardır (Birler, 1995). Türkiye’de ormanların ülke yüzeyine dağılımı ise dengesiz bir görüntü sergilemekte olup, iklim ve biyocoğrafik etkenlere bağlı olarak Karadeniz, Akdeniz, Ege gibi ülkenin kuzey, güney-batı ve batı bölgelerinde orman yönünden yoğunluk gözlenirken, fitocoğrafik bölge karakterlerinden ötürü iç ve doğu bölgelerde ise orman yönünden fakir, step karakterli bitki grupları izlenmektedir.

Türkiye’nin orman durumu, 1963-1972 yılları arasında, ilk defa ülke çapında tüm ormanları kapsayacak şekilde düzenlenmiş olan Orman Amenajman Planları’nın değerlendirilmesi ile tespit edilmiş ve 1980 yılında yayınlanmıştır. Orman varlığımız, 1963–1972 dönemindeki 20,2 milyon ha’dan, 2011 verilerine göre 21,6 milyon ha’a çıkmıştır. Aynı dönemde orman alanlarının ülke alanına oranı %26,1’den, %27,8’e çıkmıştır. Buna göre orman alanlarında son 40 yılda yaklaşık 1,4 milyon ha ve yıllık ortalama %0,25 oranında bir artış olmuştur. Verimli orman alanlarının oranı ilk plan döneminde %43 iken, son dönemde %52 olmuştur.

2. Orman Ekosisteminin Değerleri

Ormanın fonksiyonları olarak, kullanım değerleri, olası değerleri, miras ve varlık değerleri bakımından doğanın ve dolayısıyla ekosistemlerin değerlerini ele alabiliriz. Buradan yola çıkarak doğanın sunmuş olduğu ekosistem değerlerinin sosyal, biyo-ekolojik ve ekonomik yönlerden doğaya bağımlı olan insan neslinin, refah ve mutluluk içinde yaşamının sürdürülebilir şekilde devamlılığını sağlaması açısından yaşamsal önem arz ettiğini ifade edebiliriz. “Ekosistem değerleri” teriminin yerine birçok kaynaktan servis hizmetleri, fonksiyon, görev, hizmet terimleri kullanılmakta ise de bu terimler daha çok ekosistemin oluşturduğu maddi değerlerle ilgilenmekte ancak olası değerler, manevi değerler ve var olma değerlerini geri planda tutmaktadır (United Nations Environment Programme [UNEP], 2005).

Doğal ekosistemlerden biri olan ormanları sağladıkları değerler bakımından incelerken, çalışmanın bütüncül yapısını korumak adına ilgili değerleri aşağıdaki gibi beş başlık altında toplamının daha anlaşılır olacağı ortaya çıkmaktadır (Ürker, 2014):

Doğrudan kullanım değerleri: Ormanlar sağladıkları besin materyalleri (meyve, mantar, bal, av ürünleri, aromatik bitkiler, yemiş vb.), yakacak odun, kereste, reçine, yağ, balmumu, lif, ilaç hammaddeleri olmak üzere doğrudan kullanım değerlerine sahiptir. Bahsi geçen tüm bu kullanım değerleri dünya ekonomisinin en önemli kalemlerini oluşturmakta olup, bu

değerlerde yaşanacak bir bozunma ya da yok oluş sadece ekonominin çökmesi değil aynı zamanda insan neslinin de ciddi sıkıntılarla baş başa kalması anlamına gelmektedir.

Dolaylı kullanım (fonksiyon) değerleri: İklimin düzenlenmesi ve karbon dengesinin kurulması, erozyon kontrolü, toprak kalitesinin dengede tutulması ve toprak oluşumu, su döngüsüne sunduğu katkı, besin çevriminin dengede tutulması, zararlı böcek kontrolü, havanın temizlenmesi, doğal afetlerin kontrolü, sağladığı genetik materyaller (bu kaynakların çeşitliliği ile yiyecek-içecek endüstrilerinin başlıca tedarikçisidir), tozlaşma ve döllemede sağladığı hayati rollerden ötürü ormanlar görünmeyen fonksiyon değerlerine sahiptir. Bahsi geçen tüm bu kullanım değerleri dünyada insan yaşamı için gerekli olan en önemli araçları teşkil etmekte olup, bu değerlerde yaşanacak bir bozunma insanın sosyal yaşamının yanı sıra biyolojik anlamda neslinin de ciddi sıkıntılar yaşayacağını ve bu soruna karşı herhangi bir çözüm yolu bulamayacağı anlamına gelmektedir.

Orman ekosistemleri küresel iklim sorunuyla mücadelede oldukça önemli bir işleve sahiptir. Ormanlar karbon depolama yoluyla iklim değişikliğini yavaşlatan bir etki gösterirler. Bu özelliği nedeniyle özellikle yüksek koruma değerine sahip Akdeniz ormanlarının iklimin düzenlenmesinde önemli bir rol oynadığı unutulmamalıdır. Ancak atmosferdeki gaz emisyonlarının bu denli değiştiği ve iklimsel değişikliğin ulaştığı boyutuyla, ormanlar, tek başına mevcut karbondioksiti dengeleyemez. Bu sebeple, mevcut ormanların böcek, mantar vb. biyotik faktörler ve yangınlara karşı en üst düzeyde korunması amaçlamalı ve korumaya yönelik planlamaların bu yönde yapılması gerekmektedir.

Sosyal değerler: Rekreasyon (kullanım) aktiviteleri, ekoturizm faaliyetlerine sunduğu katkılar, insan ruhunun arınması ve dinginleşmesine yol açan manzara, ferahlık gibi estetik değerleri sunması, yalnızca doğa eğitimi değil insan gelişimine katkı sunabilecek eğitsel amaçlı araçları da sunması, doğa kültürü mirası, sanata ilham vermesi ve estetik kaygıları-arzuları tatmin etmesi bakımından ormanların sağladığı sosyal değerler önem taşımaktadır.

Manevi değerler: Birçok din ve inanışta ormanlar, kutsal alanlar olarak görülmekte ve insanlar bu alanlara tapınmakta ya da saygı duymaktadır. Daha önceki bölümlerde bahsi geçtiği üzere bilinen en eski koruma hareketlerinin Güney Hindistan'daki Tamil Nadu Kutsal koruluklarında (M.Ö. 8000-6000) yaşandığı düşünülürse bu durum daha iyi anlaşılabilir (Krishna ve Sankar, 1997).

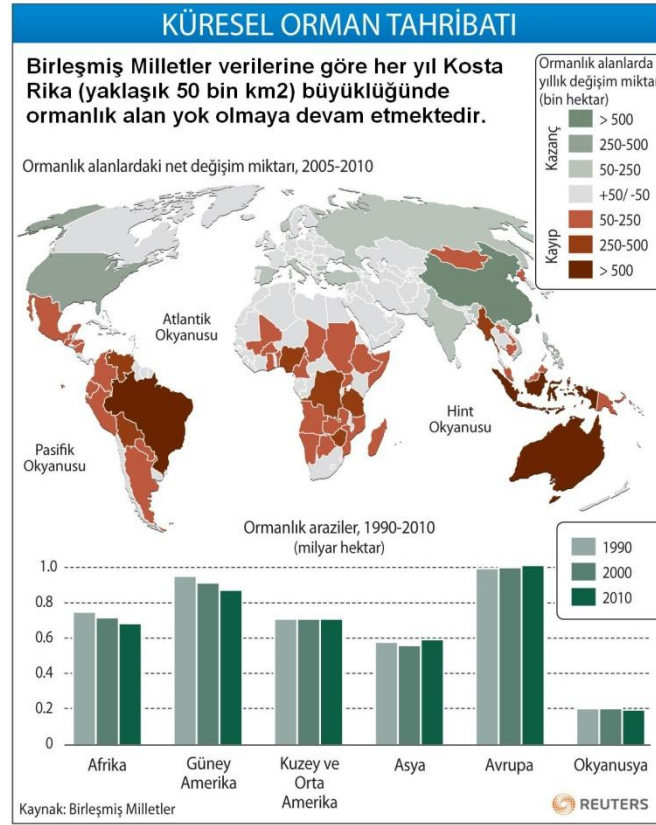
Miras değerleri: İnsan topluluklarının mevcut zamanda doğal kaynaklardan elde ettikleri çeşitli faydalardan gelecekte nesillerini devam ettirecek bireylerin ve/veya toplumların da yararlanabilmeleri açısından ödemeye hazır oldukları değeri ifade ettiği önceki bölümlerde açıklanmıştı. Buradaki ‘değer’ yalnızca ekonomik anlamında karşılığını bulmak zorunda değil. Bu duruma Türkiye’den örnek vermek gerekirse, mevcutta kendilerine doğrudan hiçbir yararı (ekonomik anlamda) olmamasına rağmen, Yuvarlakçay (Köyceğiz) köylüleri bölgelerinde yapılacak Hidroelektrik Santral (HES) Projesi’nin alanda yüzyıllardır birlikte yaşadıkları Sığla ağaçlarını yok etme tehdidi altına sokacağı gerekçesiyle uzun zamanlı bir mücadele yürütmüşlerdir. Aynı şekilde Türkiye’nin birçok bölgesinde uzun yıllardır verilen HES mücadelelerinde de benzer gerekçeleri görebiliriz. Dünya üzerinde de başta Amazon Nehri olmak üzere benzer mücadelelere şahit olmaktadır.

Olası değerler: Orman ekosistemlerinin insan topluluklarına gelecekte sağlayabileceği ekonomik fayda potansiyelini tanımlamaktadır. Orman ekosistemleri özelinde özellikle ekosistem bünyesinde potansiyel olarak bulunan genetik kaynaklardan ileride ilaç, biyokimya ürünleri alanında faydalanma olasılıkları mevcut olup, ilgili dev kimya ve ilaç şirketleri şimdiden araştırmalarını yürütmekte ve sonuca ulaştıkları anda fikri mülkiyet hakları kapsamında kendilerini garantiye almaktadır.

Varoluş değerleri: Canlı ya da cansız her türlü varlığın var olma hakkından doğan değeri temsil eder. Orman ekosistemleri için bu tanımlı açtığımızda, insan dışı varlıkların refahı ve hakları için saygı, sempati ve endişe duymayı içermekte olup, ormandaki türlerin neslinin tükenmesinin, orman ekosistemleri ve habitatlarının tahrip olmasının ve genetik çeşitliliklerin yok olmasının önlenmesi için insanların ödemeye hazır oldukları bedeldir.

3. Orman Tahribatları’nın Nedenleri ve Yol Açtığı Sorunlar

Birleşmiş Milletler, Dünya Gıda Örgütü ‘2010 Yılı Küresel Orman Kaynakları Değerlendirme Raporu’ verilerine göre, her yıl Kosta Rika (yaklaşık 50 bin km²) büyüklüğünde ormanlık alan yok olmaktadır (FAO, 2010. Ayrıca bkz. Şekil-1). Yaşanan tahribatlara baktığımızda, Tropik Yağmur Ormanları’nın sıralandığı Güney Amerika, Orta-Güney Afrika ve Okyanusya bölgelerinde tahribatların yoğunlaşarak orman alanlarını yok olma seviyelerine yaklaştırdığını görmekteyiz.

Şekil-1: Küresel Orman Tahribatı (FAO, 2010).

Abramovitz'e göre, dünyada ormanların miktarının azalmasında ve niteliklerinin bozulmasında başlıca rolü oynayan iki temel neden bulunmaktadır: Bunlardan ilki ormanlar üzerinde yaşanan genel baskılar, diğeri ise ülkelerin ulusal politikaları altında ormana bakış açılarıdır (Abramovitz, 1998).

Bu iki temel nedenden öncelikle genel baskıları özetlediğimizde sırasıyla şu durumlarla karşılaşırız. teknolojinin gelişmesiyle birlikte ormancılık (kereste endüstrisi, ve diğer ormancılık endüstrisi) ve tarım teknolojilerinde de makineleşmeye geçilmesi ormanların aşırı derecede kullanılıp var olan orman alanlarının yeni tarım alanlarına dönüştürülmesine yol açmıştır. Küresel ölçekte nüfus artışı ve bu nüfusun kırdan kente göçü sonucu ormanlık alanlar ya kentin konut ihtiyacını karşılayacak alanlara dönüştürülmüş ya da kentin gıda ve tüketim ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla tarım alanlarına dönüştürülmüştür. Benzer şekilde kağıt fabrikalarının kağıt ihtiyacını karşılamak üzere de yüksek miktarlarda orman varlığı yok edilmiştir. Sanayi faaliyetlerinin artması sonucu yaşanan kirliliğin ormanın ekosistem sağlığı üzerinde bozucu nitelikleri artmış olup, öte yandan yoğun nüfusun ulaşım, spor, turizm, enerji vb. ihtiyaçlarını karşılamak için de ilk etapta orman alanları gözden

çıkartılmıştır. Öte yandan ormanlar içerisinde gerçekleştirilen gaz, maden, petrol ve baraj projeleri ile ormanlar hem ekosistem sağlığı açısından bozunmalar yaşamış hem de habitatlar yok olmuştur. Esasen önceleri doğal bir ekolojik etmen olan “orman yangınları”, dünya üzerinde özellikle Akdeniz İklim Kuşağı karakterli bölgelerinde (ki bu bölgelerin çoğu aynı zamanda dünyada orman tahribatının en yoğun yaşandığı bölgelerdir.) ülkelerdeki yasal süreçlerin tetiklemesi sonucu ekolojik ve doğal bir etmen olmaktan çıkıp, ormanı geri dönüşsüz olarak yok eden insan etmenli olumsuzluklara dahil olmuştur. Bunların haricinde dünyada orman tahribatlarının en fazla yoğunlaştığı bölgeler olan yağmur ormanlarında çok uluslu şirketlerin palmye yağı, kakao, pirinç, mısır vb. tarımsal ürünleri üretirken (plantasyon, tıraşlama kesim vb.) yalnızca orman tahribi yaşanmamakta aynı zamanda orman yetişme ortamlarında binlerce yıldır kurulmuş olan doğal denge de bozulmaktadır (Edwards ve diğ., 2010).

Orman tahribinde rol oynayan ulusal politikaları özetlediğimizde genel olarak şu varsayımlar çıkartılabilir: Birinci ve en önemli neden olarak, hemen hemen tüm dünya ülkelerinin, ormanları doğal birer varlık yerine sınırsız bir kaynak gibi görmeleri sonucu geliştirdikleri tarım, ekonomi ve toprak mülkiyeti politikalarını dikkate aldığımızda, herhangi bir ekonomik darboğazda ilk etapta ormanları gözden çıkarmayı hedeflemiş olmalarını gösterebiliriz. Bazı ülkelerin ormanları koruyacak güçlü mevzuatlarının bulunmaması, böyle bir mevzuata sahip olan birçok ülkede ise yasaları ve politikaları uygulayacak kapasite ve iradenin oluşmaması bir diğer sorunu teşkil eder. Öte yandan ormanların lehine politika geliştirip uygulamak isteyen devletler ise güçlü çıkar gruplarınca etkilenmekte ve bu amaçlarından vazgeçmeleri yönünde baskılar görmektedir. Bazı ülkelerde ise orman mülkiyetinde söz sahibi olan kişi ve/veya şirketlere mülkiyet hakları ve çeşitli imtiyazlar tanınarak ormanların devlet eliyle yok olması sağlanmaktadır.

Dünya'nın diğer ülkelerinde yaşanan ormansızlaşma sorununun nedenlerine yönelik yukarıda sıralanan gerçekler, Türkiye için de hemen hemen aynen geçerlidir diyebiliriz. Orman yangınları, zararlı böcek ve mantarların yol açtığı doğal yıkımlar, rüzgar ve kar devirmeleri, yasadışı ağaç kesme, yerleşme ve tarla açma etkinlikleri, başarısız ormancılık uygulamaları, altyapı yatırımları (yol, enerji hattı geçirilmesi, baraj vb.) Türkiye'deki orman ekosistemlerinin daralmasına yol açan nedenlerin başında gelmektedir. Bu olumsuzlukların yanı sıra Türkiye'de 1937-1997 döneminde toplam 14,6 milyon dönüm orman ekosistemi yanmış, 2,2 milyon dönüm orman ekosistemi de tarım alanına ve yerleşme yerine

dönüştürülmüştür (Çepel, 2004). Öte yandan ülkenin güney, güneybatı ve batı bölümlerinin Akdeniz Havzası İklim Kuşağı altında olmasına bağlı olarak yaşanan orman yangınları esasen doğal bir ekolojik etmen iken, ülkedeki yasal süreçlerin tetiklemesi sonucu bu yangınlar ekolojik ve doğal bir etmen olmaktan çıkıp, ormanı geri dönüşsüz olarak yok eden insan etmenli olumsuzluklara dahil olmuştur. Bunlara ek olarak Türkiye’de politika anlamında bir faktör daha ekleyebiliriz. Orman yetiştirme ortamı olduğu halde “orman rejimi dışına çıkarma” politikası ile milyonlarca hektarlık orman alanı, TBMM eliyle çeşitli zamanlarda orman rejimi dışına çıkarılmaktadır (Çepel, 2004).

Ormanlar üzerinde çeşitli tahribatlar yaşanmasına rağmen, Türkiye’de son yıllarda devlet kurumları tarafından yapılan değerlendirmelerde orman varlığının artış gösterdiği yönünde bulgulara da rastlanılmaktadır. Ormanların büyüklüğü ve değişimleri bakımından, bugüne kadar gerçekleştirilen orman envanter değerlendirme sonuçlarına göre genel ormanlık sahanın büyüklüğü, ilk envanter dönemi olan 1963–1972 yıllarında 20,2 milyon hektar (%26,1) ve son envanter yılı olan 2012’de 21,7 milyon hektar (%27,6) olarak tespit edilmiştir. Bu envanter sonuçlarına göre ormanlık alanda son 40 yılda yaklaşık 1,5 milyon hektarlık artış olduğu belirtilmektedir (OGM, 2012). İlk envanter döneminde ormanın toplam serveti 935,5 milyon m³ ve son envanter döneminde ise 1,5 milyar m³ olarak tespit edilmiştir. Buna göre 1973 ile 2012 dönemleri arasında ülke ormanlarının ağaç servetinde yaklaşık 560 milyon m³ artış olduğu iddia edilmektedir. Servet ve alanda artışın başlıca sebepleri arasında başta ağaçlandırma çalışmaları olmak üzere, yıllık odun etasının düşük tutulması, orman ve civarında yaşayan halkın şehirlere göç etmesi, bozuk ormanların iyileştirilmesi ile envanter teknikleri ve araçlarının farklılaşması olarak gösterilmektedir (OGM, 2012).

Öte yandan OGM’nin hazırladığı bu verilere, ormancılık alanında Türkiye’deki tanınmış araştırmacılardan biri olan Emekli Orman Mühendisi Yücel Çağlar karşı çıkarak, esasında orman sayılan alanlara ilişkin verilerin sunumunda Orman Genel Müdürlüğü’nün yanıltıcı bilgiler sunduğunu savunmakta ve aslında bir orman varlığı artışı yaşanmadığını açıklamaktadır. Tartışmanın temelinde, orman sayılan alanların genişliğindeki değişimlere dayandırılması gerektiğini savunarak, esasında orman varlığı genişliğinde herhangi bir değişimin olmadığı, buna karşılık orman sayılan alanlar üzerindeki orman ekosistemi genişliğinin arttığı ya da azaldığı durumların söz konusu olabildiğini belirtmektedir (Çağlar, 2000).

Türkiye’de hem orman sayılan alanların hem de orman ekosistemlerinin genişliklerinde değişimler olmaktadır ve bu değişimlere yol açan nedenler ve süreçler birbirinden farklıdır. Bu nedenle, söz konusu tartışmanın doğru temellere dayandırılabilmesi için, orman sayılan alanla orman ekosistemleri ayırımının yapılması, genişliklerinin değişmesine yol açan süreç ve nedenleri ayrı ayrı sorgulanması zorunlu olmaktadır (Çağlar, 2000).

Keleş’e göre ise, Türkiye’nin en temel orman sorunu olarak ormansızlaşma gösterilmektedir (Keleş ve diğ., 2009). Kısaca ormansızlaşma, ormanı oluşturan öğelerin bir kısmının ya da tamamının ortadan kalkmasıyla ormanın kendini yenileyebilir bir ekosistem olma özelliğini kaybetmesi olarak tanımlanabilir. Ülkedeki orman ekosistemlerinin bozulmasındaki etmenleri, ülkenin içinde bulunduğu iklim kuşağının orman oluşumuna yeterince elverişli olmaması, ülkenin topoğrafik ve morfolojik yapısının homojen orman dokularının oluşumuna engel olması, orman alanlarının Anadolu’da binlerce yıldır farklı uygarlıklar tarafından aşırı biçimlerde kullanılıp zayıflatılmış olması, çeşitli ekonomik ve mülkiyet etkinlikleri sonrası yaşanan tahribatlar olarak sıralayabiliriz.

Türkiye’de yaşanan ormansızlaşma süreçlerinin en önemli politik boyutu ise, siyasi mekanizmanın ormanı korumaktan çok, kullanılıp dönüştürülebilecek bir ‘doğal kaynak’ olarak görmesine bağlı şekillenen yasal süreçlerdir. Bu duruma verilebilecek en temel örnek, genel tabirle ‘2/B’ olarak ifade edilen, orman sayılan alanların daraltılmasını konu edinen 1982 Anayasası’nın 169. maddesinin son fıkrasıdır:

Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler ile 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında, orman sınırlarında daraltma yapılamaz.

Bu maddenin çeşitli yıllarda farklı hükümetlerce uygulamaya geçirilmesiyle Türkiye’de birçok orman alanı orman statüsü dışına çıkartılarak yerleşim, tarım, enerji, maden, ulaşım gibi birçok farklı amaçlar için kullanılarak yok edilmiştir.

Öte yandan, Akdeniz ikliminin etkisi altındaki kızılçam ormanlarımız için yangın önemli bir tahrip faktörüdür. Son yıllarda etkisini giderek artıran iklim değişikliği ve küresel ısınma tüm dünya ormanlarını etkilediği gibi ülkemizi de ve özellikle Akdeniz havzasındaki ormanlarımızı fazlasıyla etkilemektedir. Yıllık ortalama sıcaklıklardaki artışlar, orman ekosistemlerini ciddi olarak etkilemekte ve böcek, mantar vb. canlı unsurların zarar derecesinin artması ve sık aralıklarla salgın geliştirmesi için uygun şartları yaratmaktadır. Bu duruma bağlı gelişecek orman kayıpları ve bozulmalarından kaynaklanacak karbon tutma kapasitesindeki azalmalar, yakın bir gelecekte çok daha önemli çevresel sorunları beraberinde getirecektir. Akdeniz havzasının on bin yılı aşkın bir süreden beri açılmakta olan ormanları, bugün havzanın yaklaşık altıda birini kaplamakta ve kalan ormanlar da çoğu kez kolaylıkla işlenmeye uygun olmayan, insanlar ve düzensiz otlatılan hayvanlar tarafından bozulmuş olan alanlar üzerinde bulunmaktadır. Bu havzadaki orman ekosistemlerinin duyarlı hale gelmesi, alanlarında azalma olması, ağaç türü yayılışlarının farklılaşması, biyokütle üretiminde azalma ve ormanlardaki tür kompozisyonların değişmesi beklenmektedir (Mersin, 2015).

4. Muğla Bölgesi'nin Coğrafi Yapısı

Muğla Bölgesi Güneybatı Anadolu'da yer alır. Menteşe yöresinin güneyi ile Teke yöresinin batı kesimini kapsar. Akdeniz bölgesinde yer alan Teke yöresi ile Ege bölgesinde yer alan Menteşe yöresini ayıran sınırdır; Marmaris'in doğusunda yer alan Karaağaç limanından başlayıp NE-SW yönünde Namnam çayı vadisini takip eder. Batıdan Ege Denizi, güneyden Akdeniz ile çevrili olan Muğla'nın kuzeyinde Gökbel Dağı (1422 m) ve Oyuklu Dağı, kuzeydoğusunda Sandıras Dağı (2295 m), Gök tepe (2407 m) doğusunda ise Dumanlı Dağı (1973 m) Akdağ (3024 m)'in oluşturduğu yüksek sahalar bulunur. Muğla ilinin kuzey, kuzeybatı kesimini oluşturan Menteşe yöresi, oldukça değişken topografyası ile dikkati çeker. Birçok yerde akarsular ile yarılmış yüzeyi hafif dalgalı ve düze yakın bölümler bulunduğu gibi sırt ve tepelerin birbirine yakın yükseltilerde olması, bu yörenin bütünüyle bir aşınım yüzeyi üzerinde şekillendiğini gösterir (Kayan, 1979).

5. Muğla Bölgesi'nin Bitki Örtüsü, Vejetasyon Yapısı ve Orman Varlığı

Türkiye geleneksel floristik sınıflandırmaya göre, temel olarak, "Holarktik Flora Alemi"nin sınırları içindedir. Ancak, hem coğrafi konumunun özellikleri, hem de iklim ve yeryüzü şekilleri açısından çok zengin olması nedeniyle, Holarktik Flora Âleminin yalnız bir flora bölgesine girmez; onun, (a) Paleoboreal Avrupa orman (Avrupa Sibiryası), (b) Paleoboreal

Turan-Ön Asya step ve (c) Akdeniz çalı (maki) ve orman bölgelerinde de yer alır (Erinç, 1977; Atalay, 1994; Türkeş, 2012).

Yerkürenin biyomları açınsındansa, Türkiye'nin kuzeybatı, batı, Muğla ili ve Muğla Orman Bölge Müdürlüğü'nün sorumluluk alanını da içeren güneybatı ve güney bölgelerini kapsayan büyük bir bölümü, genel olarak kıtaların batısında egemen "kışları ılıman ve yağışlı, yazları sıcak ve kurak subtropikal Akdeniz iklimi" ile nitelenen "Akdeniz çalı (maki) ve orman biyomu sınırları kapsamında değerlendirilir (Türkeş, 2012).

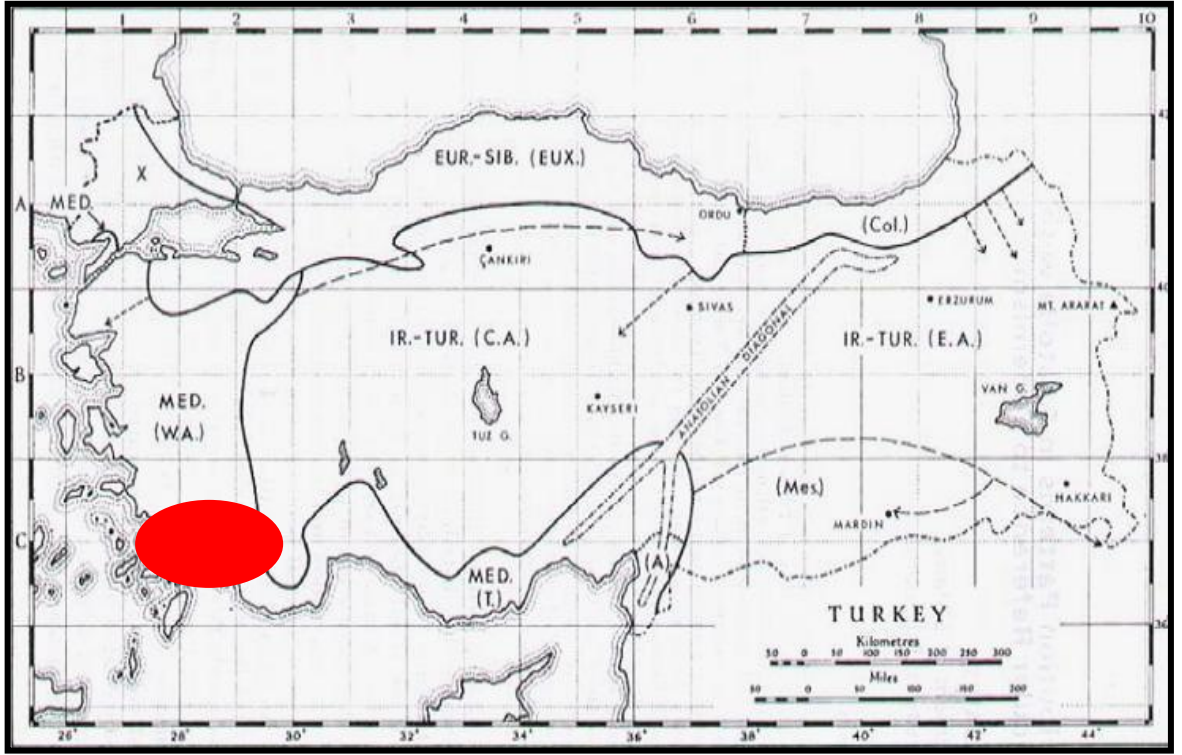
Muğla İli, Ege Bölgesi'nde bulunan ancak bulunduğu konum itibariyle de Ege Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi arasında geçiş özelliği gösteren ekolojik özellikleri sergilemektedir. Muğla İli, bir önceki bölümde de aktarıldığı biçimde, bünyesinde barındırdığı çok çeşitli kıyusal alanlar, denizel, iç su ve karasal özelliklere bağlı olarak önemli dağ hatları, nehirler, sulak alanlar ve kumul çeşitliliğe ev sahipliği yapmaktadır. Bu sebeple bölge, ülkemizdeki 122 Önemli Bitki Alanı'ndan birçoğunu, 305 Önemli Doğa Alanı'ndan birçoğunu ve yine 184 Önemli Kuş Alanı'ndan birçoğunu bünyelerinde barındırmaktadır (Şekil-2).

Şekil-2: Muğla İli Önemli Doğa Alanları (Eken vd., 2006).

Muğla İli, bitki coğrafyası bakımından Türkiye'nin üç büyük flora alanından biri olan Akdeniz Flora alanında kalmakta ve bu sebeple genel olarak Akdeniz flora alanının etkisi gözlenmektedir. Davis ve arkadaşlarının hazırladığı Türkiye'nin Fitocoğrafik Bölgeleri

Haritası'na göre Muğla İli, C1 ve C2 kareleri içerisinde yer almakta olup, bu alan Akdeniz Fitocoğrafik Bölgesi'nin karakteristik özelliklerini sergilemektedir (Şekil-3).

Şekil-3: Türkiye'nin Fitocoğrafik Bölgeleri Haritası Üzerinde Muğla İli'nin Konumu. (Kaynak: Davis P.H., Harper P.C. and Hege I.C. (eds.), 1971. Plant Life of South-West Asia. The Botanical Society of Edinburg.)

Türkiye'nin orman varlığı, ülke topraklarının % 27'sini karşılarken, % 73'lük bölüm açıklık alan olarak tanımlanır. Muğla Orman Bölge Müdürlüğü'nde ise Tablo-1'de de gösterildiği gibi orman alanı % 56 ve açıklık alanı % 44'tür. Türkiye yüzölçümünün sahip olduğu yaklaşık 21 milyon hektarlık orman varlığına karşılık, Muğla Orman Bölge Müdürlüğü sınırları dahilinde de yaklaşık 1,5 milyon hektarlık orman varlığı göze çarpmaktadır. Bu veriler bize Muğla Bölgesi'nin Türkiye ölçeğinde ne kadar önemli bir orman varlığına ev sahipliği yaptığını işaret etmektedir. Muğla Orman Bölge Müdürlüğü'nün işletme müdürlükleri bazında normal ormanlık alanları ile bozuk orman alanları Tablo-1'de gösterilmiştir.

Tablo-1: Muğla Orman Bölge Müdürlüğü'nün ormanlık alanları (OGM, 2016).

İşletme Müdürlüğü	Normal Orman(Ha)	Bozuk Orman(Ha)	Toplam Orman(Ha)	Ormansız Alan(Ha)
Kavaklıdere	28570	7663	36233	11341
Yatağan	34095	21869	55964	27402
Dalaman	35656	21649	57305	30398
Marmaris	44360	65965	110325	28067
Kemer	46202	33687	79889	74094
Muğla	49812	31898	81710	36611
Yılanlı	53459	11962	65421	10610
Fethiye	54355	43234	97589	37145
Aydın	64536	96289	160825	310214
Köyceğiz	68710	27605	96315	22763
Milas	82483	72235	154718	117650
Nazilli	92970	60937	153907	192107
Bölge Toplam	655208	494993	1150201	898402

Muğla’da 2000 metre ve üzerindeki yükseltilere kadar genellikle kızılçam, meşe, karaçam ve ardıç karışımı türlerden oluşan ormanlar yer alırken, daha yüksek kesimlerde Alpin çayırlara rastlanır. Muğla’da 2200 metreden daha yüksek alanlar çıplak kayalık ve/ya da açıklık alanlar halindedir. Yerleşme alanlarının çevresindeki kızılçam ormanlarının tahrip edildiği alanlarda ise maki vejetasyonu gelişmiştir (Atalay, 2008; Türkeş ve Altan, 2012).

Muğla’nın kıyı kesimleri boyunca pırnal meşesi (*Quercus ilex*) ve öteki maki toplulukları görülürken bitki örtüsünün büyük bir bölümünü özellikle orta ve kuzey kesimler boyunca kızılçam (*Pinus brutia*) ormanları oluşturur. Kızılçam ormanları yer yer meşe ormanları ile bazı alanlarda ise karaçam ağaçlarıyla karışık bir halde bulunurlar.

Muğla’da maki olarak sayabileceğimiz, keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*), mersin (*Mrytus communis*), keçiboğan (*Calycotome villosa*), geyikdikenini (*Cretaegus monogyna*), tespih çalısı (*Styrax officinalis*), pırnal meşesi (*Quercus ilex*) ile karaçalı (*Paliurus spina-christi*) türleri de görülür. Pırnal meşesi (*Quercus ilex*) ile birlikte defne (*Laurus nobilis*) ve çiçekli dişbudak (*Fraxinus ornus*) da görülür (Atalay, 2008).

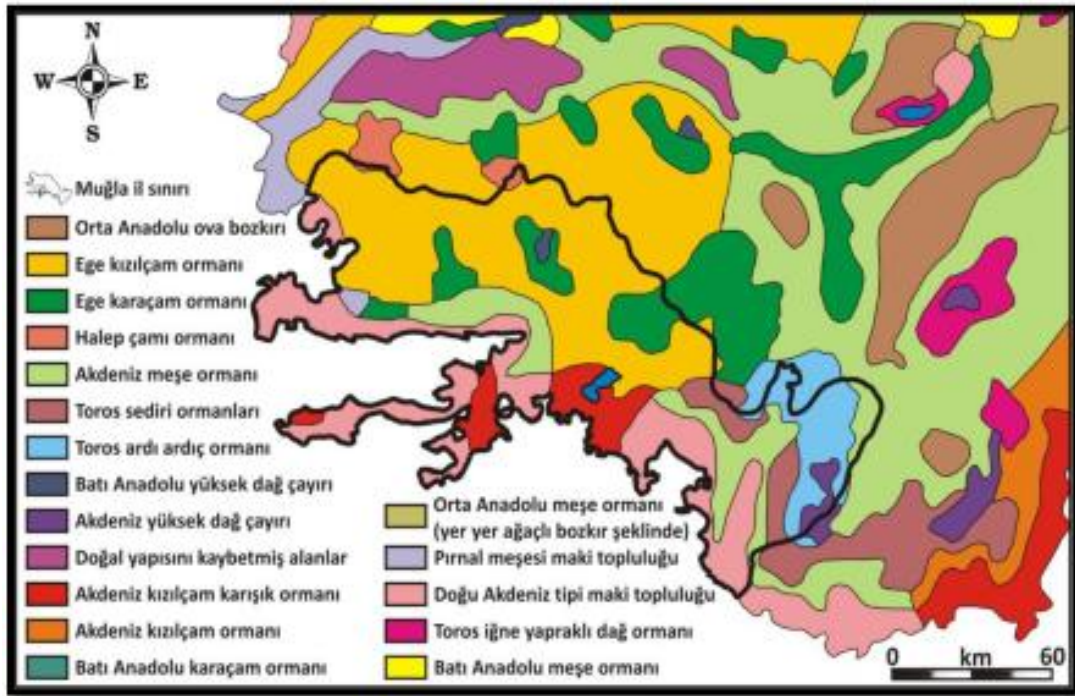
Köyceğiz ile Marmaris’in denize bakan bölümlerinde özellikle Köyceğiz Gölü çevresinde Akdeniz kızılçam karışık ormanları bulunurken, Kemer’de ağırlıklı olarak Toros Ardıcı, boylu ardıç (*Juniperus excelsa* Bieb.) topluluklarının varlığı görülür. Ayrıca burada yüksek dağlık alanlarda dağ çayırlarına da rastlanır (Atalay, 2008).

Kızılçamların hâkim olduğu alanda mersin, menengiç (*Pistacia terebinthus*), keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*) ve öteki maki toplulukları yer alır. Muğla’daki Sırtlan Dağı, Türkiye’de az

rastlanan bir tür olan Halep çamının (*Pinus halepensis*) yanı sıra zengin bir yaban hayatına sahip olması nedeniyle Tabiatı Koruma Alanı (TKA) ilan edilmiştir. Burada, Halep çamına (*Pinus halepensis*) ek olarak, kızılçam (*Pinus brutia*), sakızağacı (*Pistacia lentiscus*), pırnal meşesi (*Quercus ilex*), yaban zeytini (*Olea oleaster*), geniş yapraklı akçakesme (*Phillyrea latifolia*), defne (*Laurus nobilis*), adaçayı yapraklı laden (*Cistus salviifolius*), dağ çileği (*Fragaria vesca*), bodur ardıç ya da adi ardıç (*Juniperus communis* subsp. *nana*) türleri de bulunur (Atalay, 2008).

Köyceğiz ÖÇKB'deki en yaygın vejetasyon, kızılçam ve günlük ormanları ile maki ve frigana vejetasyonlarını oluşturan çeşitli bitki (ağaççık ve çalı) taksonlarının yanı sıra, Köyceğiz Gölü çevresindeki sulak alanlarda yetişen otsu bitki taksonlarından oluşur. Muğla İli'nin 1479 km uzunlupundaki kıyı hattı boyunca yer alan uygun kumul bölgelerde de kumul vejetasyonu önem arz etmektedir.

Muğla İli ve yakın çevresine ait sadeleştirilmiş vejetasyon haritası Şekil-4'de özetlenmiştir.

Şekil-4: Muğla yöresi ve çevresinin sadeleştirilmiş vejetasyon haritası (Eken vd., 2006; Altan, 2011).

6. Muğla İli'nin Doğa Koruma Alanları ve Rekreasyon Alanları

Muğla yöresinde doğal ve ekolojik koşulların elverişli olmasına bağlı olarak çok sayıda ve çeşitli statülerde doğa koruma alanının varlığından bahsedilebilir. Muğla, geniş Akdeniz ormanlarının varlığı, sulak alanlar, çeşitli tabiat anıtları, özel çevre koruma bölgeleri, tabiat parkları ve milli parklar ile oldukça fazla önemli koruma alanının bulunduğu bir il konumundadır.

Örneğin, Muğla yöresindeki Özel Çevre Koruma Bölgeleri (ÖÇKB)'nden biri olan Datça-Bozburun Yarımadaı, geçmişten günümüze çeşitli medeniyetlerin yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve mimari özelliklerini temsil eden, arkeolojik, kentsel, doğal, coğrafi, ekolojik, tarihi vb. açılardan korunması gerekli alanlar (sit alanı) olarak tanımlanır. Yarımadaı üzerinde dağınık olarak yer alan bu sitler, kumullar, orman alanları ve özellikle de Amos, Laryma, Knidos gibi tarihi yerleşmeleriyle bu koruma statüsünü elde eder (Mersin, 2015).

Aşağıda Tablo-2'de, Muğla İli genelinde yer alan ve farklı koruma statülerine sahip olan bölgelerin listesi sunulmuştur.

Tablo-2: Muğla'da çeşitli statülere ait güncel çevre koruma alanları (Mersin, 2015).

Koruma Alanının Koruma Niteliği	Koruma Alanının Adı
Özel Çevre Koruma Bölgesi	Datça-Bozburun, Fethiye-Göcek, Gökova, Köyceğiz-Dalyan, Patara
Tabiat Parkı	Kıdrak, Katrancı Koyu, İnbükü, Çubucak, Kovanlık, Küçük Kargı, Ömer Eşen, Güvercinlik, Çetibeli
Tabiat Koruma Alanı	Sırtlan Dağı
Milli Park	Marmaris, Saklıkent
Tabiat Anıtı	Söğüt köyü çınarı, Bayır Servi ağacı, Bayır çınarı, Ulu meşe, Bitez zeytini
Sulak Alan	Bafa Gölü, Dalaman Çayı, Dalyan, Girdev Gölü, Gölköy, Güllük Deltası, Köyceğiz Gölü, Metruk Tuzlası

Öte yandan bünyesinde barındırdığı orman, su varlığının yanı sıra coğrafik çeşitliliğinden dolayı da Muğla İli genelinde çok sayıda rekreasyon alanı (mesire yeri) da mevcuttur (Tablo-3).

Tablo-3: Muğla İli’nde yer alan farklı statülerdeki mesire yerleri listesi (OGM, 2014).

Rekreasyon alanlarının il düzeyinde dağılımı, 2014									
(Hektar)									
İBBS ⁽¹⁾ - 3. Düzy		A Tipi mesire yerleri		B Tipi mesire yerleri		C Tipi mesire yerleri		D Tipi Kent(Şehir) ormanları	
		Adet	Alan	Adet	Alan	Adet	Alan	Adet	Alan
TR323	Muğla	2	45	3	447,2	70	279,4	2	303,1

7. Muğla İli Bitki Çeşitliliği, Endemik ve Nadir Bitkileri

Raporun bu bölümünde, Muğla İli idari sınırları ile yakın çevresindeki mevcut bitki türleri ile endemik ve nadir bitki taksonlarının durumlarını belirleyebilmek amacıyla Ekolog Dr. Okan ÜRKER (Bitki Ekolojisi Uzmanı) tarafından gerçekleştirilen literatür tarama sonuçlarının sunulması amaçlanmaktadır. Çalışma süresince literatürde karşılaşılan teşhisi problemlili bitki örneklerinden elimizde fotoğrafları bulunanların teşhislerinde “Flowers of Turkey, A Photo Guide (Pils, 2006)”, herbaryum materyallerinin teşhis edilmesi aşamasında ise "Flora of Turkey And East Aegean Islands (Davis, 1965-1985; Davis et al., 1988)" isimli kaynaklardan yararlanılmıştır. Bitki taksonlarının teşhisinin doğruluğunu teyit etmek için ayrıca Türkiye Bitkileri Veri Servisi (TUBİVES) kullanılarak gerekli kontroller yapılmıştır.

Sahip olduğu coğrafik, jeolojik ve ekolojik çeşitliliğine rağmen, bugüne kadar –her ne kadar parça parça çalışmalar gerçekleştirilmiş olsa da- Muğla İli genelini kapsayacak biçimde bir floristik araştırma gerçekleştirilmediği için Muğla İli ve yakın çevresinde yaşayan bitki zenginliğine yönelik elimizde yeterli ve net bir bilgi halen mevcut değildir. Elimizdeki veriler daha çok Muğla İli idari sınırlarında bulunan çeşitli dağ, yarımada, havza gibi coğrafik oluşumların çevresinde parça parça yapılmış olan floristik araştırmalardan ibarettir. Ancak bu eksiklik yakın zamanda çalışmalarına başlanan Muğla İli Biyolojik Çeşitliliğinin Tespiti ve İzlenmesi Projesi’nin tamamlanması sonucu ortadan kalkacak gibi gözükmektedir.

Öte yandan Muğla İli'nin floristik çeşitliliğinin ve öneminin anlaşılabilmesi adına Yeşilyurt ve Akaydın'ın 2012 yılında yapmış olduğu bir çalışma sonuçlarını tartışmak faydalı olacaktır. Buna çalışma neticesinde, Muğla İli genelinden 414 endemik ve nadir bitki taksonu tespit edilmiştir (Yeşilyurt ve Akaydın, 2012). Bu veriler ise 12000 bitki taksonunun yanı sıra yaklaşık 3000 endemik bitki taksonunun yaşadığı Türkiye'de, endemik bitki çeşitliliğinin yaklaşık %15'ine tek başına Muğla İli'nin ev sahipliği yaptığını göstermekte olup, şu haliyle bölge endemizm açısından önemli bir sıcak nokta görevi görmektedir. Bu verilere göre ilgili endemik bitki taksonlarına ait floristik liste aşağıda Tablo-4'de sunulmuştur.

Oluşturulan bu floristik listede alanda mevcut olduğu belirlenen endemik ve nadir bitkilerin sistematik konumları kontrollerde kolaylık sağlaması bakımından alfabetik olarak verilmiştir. Birinci sütunda familya adı, ikinci sütunda takson adı, üçüncü sütunda Türkçe adı, dördüncü sütunda endemizm ve nadirlik durumu, beşinci sütunda taksonun tehlike kategorisi (bitkilerin tehlike kategorileri IUCN komisyonunun tespit ettiği kriterlere göre ve "Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı (Ekim et al., 2000)" adlı kaynaktan yararlanılmıştır.), altıncı sütunda taksonun BERN Sözleşmesi Ek Listeleri içerisindeki yeri, yedinci sütunda taksonun CITES Sözleşmesi içerisindeki yeri verilmiştir. Bitkilerin Türkçe isimleri "Türkiye Bitkileri Listesi-Damarlı Bitkiler (Güner, 2012)" isimli kaynaktan kontrol edilerek yazılmıştır. Ancak bazı türlerin Türkçe ismi ve yöresel ismi bulunmamaktadır. Bu nedenle bitki türleri binominal yazım kurallarına göre bilim dili olan Latince olarak değerlendirilmektedir.

Bitki türlerinin IUCN ve TRDB tehlike kategorilerinin tespitinde kullanılan kısaltmalar ve açıklamaları:

EX : Tükenmiş	NE : Değerlendirilemeyen
EW : Doğada tükenmiş	LC : Az tehdit altında
CR : Çok tehlikede	DD : Veri yetersiz
EN : Tehlikede	NT : Tehlike altına girmeye aday
VU : Zarar görebilir	

Tablo-4: Muğla İli Endemik ve Nadir Bitkileri Listesi (Yeşilyurt ve Akaydın, 2012'den geliştirilerek).

Familya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
ACANTHACEAE	<i>Acanthus hirsutus</i> Boiss.	Kıllı Ayıpençesi	Endemik	LC		
ACERACEAE	<i>Acer undulatum</i> Pojark.	Baba Akçaağacı	Nadir ve lokal endemik	EN		
APIACEAE	<i>Bupleurum anatolicum</i> Hub.-Mor. & Reese	Anadolu Şeytanayağı	Nadir ve lokal endemik	NT		
APIACEAE	<i>Eryngium kotschy</i> Boiss	Boğadikeni	Endemik	LC		
APIACEAE	<i>Eryngium pseudothoriifolium</i> Contandr. & Quézel	Boğadikeni	Nadir ve lokal endemik	VU		
APIACEAE	<i>Eryngium thoriifolium</i> Boiss	Kör Boğadikeni	Endemik	LC		
APIACEAE	<i>Ferulago humilis</i> Boiss.	Kılkuyruk	Endemik	LC		
APIACEAE	<i>Ferulago mughlae</i> Peşmen	Muğla Kışnişi	Nadir ve lokal endemik	LC		
APIACEAE	<i>Ferulago sandrasica</i> Peşmen & Quézel	Kuzu Kışnişi	Nadir ve lokal endemik	EN		
APIACEAE	<i>Laserpitium petrophilum</i> Boiss. & Heldr.	Sarı Enguban	Endemik	NT		
APIACEAE	<i>Microsciadium minutum</i> Briq.	Maki Maydanozu	Endemik	VU		
APIACEAE	<i>Oenanthe cyclocarpa</i> Pimenov & Kljuykov	Kara Kazzyak	Nadir ve lokal endemik	EN		
APIACEAE	<i>Peucedanum chryseum</i> (Boiss. & Heldr.) D.F. Chamb.	Hınzırotu	Endemik	LC		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
APIACEAE	<i>Scandix balansae</i> Reuter ex Boiss.	Ördekburnu	Endemik	VU		
APIACEAE	<i>Tordylium ebracteatum</i> Al-Eisawi & Jury	Yalı Davulotu	Nadir ve lokal endemik	CR		
APIACEAE	<i>Tordylium lanatum</i> (Boiss.) Boiss.	Yünlü Davulotu	Endemik	VU		
APIACEAE	<i>Tordylium pestalozzae</i> Boiss.	Öz Davulotu	Endemik	VU		
ARACEAE	<i>Arum dioscoridis</i> Sibth. & Sm. var. <i>spectabile</i> (Schott) Engler	Tırşik Pancarı	Endemik	NT		
ARACEAE	<i>Biarum davisii</i> Turrill subsp. <i>marmariensis</i> P.C. Boyce	Yılan Pancarı	Nadir ve lokal endemik	EN		
ARACEAE	<i>Biarum tenuifolium</i> (L.) Schott var. <i>zeleborii</i> (Schott) Engler	Sucuk otu	Endemik	LC		
ARISTOLOCHIACEAE	<i>Aristolochia guichardii</i> P.H. Davis et Khan	Çobandüdüğü	Nadir ve lokal endemik	VU		
ARISTOLOCHIACEAE	<i>Aristolochia hirta</i> L.	Yılanotu	Endemik	LC		
ARISTOLOCHIACEAE	<i>Aristolochia poluninii</i> P.H. Davis & Khan	Dulcikdibi	Nadir ve lokal endemik	LC		
ASCLEPIADACEAE	<i>Vincetoxicum canescens</i> (Willd.) Decne. subsp. <i>pedunculata</i> Browicz	Saplı zilasur	Endemik	VU		
ASTERACEAE	<i>Achillea nobilis</i> L. subsp. <i>densissima</i> (O.Schwarz ex Bässler) Hub.-Mor.	Ayvananesi	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Achillea teretifolia</i> Willd.	Beyaz civanperçemi	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Amphoricarpus exsul</i> O.Schwarz	Has Testiotu	Endemik	EN		
ASTERACEAE	<i>Anthemis aciphylla</i> Boiss. var.	İğne papatyası	Endemik	LC		

Familya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
	<i>aciphylla</i>					
ASTERACEAE	<i>Anthemis cuneata</i> Hub.-Mor. & Reese	Dirmil Papatyası	Nadir ve lokal endemik	EN		
ASTERACEAE	<i>Anthemis karacae</i> Güner	Bey Papatyası	Nadir ve lokal endemik	CR		
ASTERACEAE	<i>Anthemis rosea</i> Sm. subsp. <i>carnea</i> (Boiss.) Grierson	Gül Papatya	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Carduus rechingeranus</i> Kazmi	Kırgöz Kangalı	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Carlina oligocephala</i> Boiss. et Kotschy subsp. <i>pallescens</i> (Wettst.) Meusel et Kästner	Has Domuzdikenini	Endemik	VU		
ASTERACEAE	<i>Centaurea acicularis</i> Sm. var. <i>urvillei</i> Boiss.	Çobangalgıdan	Endemik	VU		
ASTERACEAE	<i>Centaurea austro-anatolica</i> Hub.-Mor.	Titrekduğme	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Centaurea cadmea</i> Boiss.	Honaz düğmesi	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Centaurea calolepis</i> Boiss.	Şaladır	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Centaurea cariensis</i> Boiss. subsp. <i>cariensis</i>	Acımıkotu	Endemik	VU		
ASTERACEAE	<i>Centaurea cariensis</i> Boiss. subsp. <i>maculiceps</i> (O. Schwarz) Wagenitz	Gül acımık	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Centaurea cariensis</i> Boiss. subsp. <i>microlepis</i> (Boiss.) Wagenitz	Kıl Acımık	Endemik	NT		
ASTERACEAE	<i>Centaurea cariensis</i> Boiss. subsp. <i>niveotomentosa</i>	Boz Acımık	Nadir ve lokal endemik	EN		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
	(Hub.-Mor.) Wagenitz					
ASTERACEAE	<i>Centaurea dichroa</i> Boiss. & Heldr.	Alabaş	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Centaurea drabifolia</i> Sm. subsp. <i>austro-occidentalis</i> Wagenitz	Yel sarıbaşı	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Centaurea drabifolia</i> Sm. subsp. <i>cappadocica</i> (DC.) Wagenitz	Peri sarıbaşı	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Centaurea ensiformis</i> Hub.-Mor.	Ece sarıbaşı	Nadir ve lokal endemik	VU		
ASTERACEAE	<i>Centaurea hierapolitana</i> Boiss.	Pamukdüğme	Endemik	VU		
ASTERACEAE	<i>Centaurea inexpectata</i> Wagenitz	Çayır serçebaşı	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Centaurea mathiolifolia</i> Boiss.	Peygamber çiçeği	Endemik	VU		
ASTERACEAE	<i>Centaurea mykalea</i> Hub.-Mor.	Peygamber çiçeği	Endemik	CR		
ASTERACEAE	<i>Centaurea reuterana</i> Boiss. var. <i>reuterana</i>	Peygamber çiçeği	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Cirsium dirmilense</i> R. M. Burton	Dirmil Kangalı	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Cirsium libanoticum</i> DC. subsp. <i>lycaonicum</i> (Boiss. & Heldr.) P.H. Davis & Parris,	Toros Kangalı	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Cirsium sintenisii</i> Freyn	Kör Kenger	Endemik	NT		
ASTERACEAE	<i>Cirsium sipyleum</i> O. Schwarz	Çelebi Kangalı	Endemik	NT		
ASTERACEAE	<i>Echinops emiliae</i> O. Schwarz ex P.H. Davis	Koca Topuz	Endemik	LC		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
ASTERACEAE	<i>Erigeron cilicicus</i> Boiss. ex Vierh.	Has Şifaotu	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Hieracium artabirensense</i> (Zahn) Üksip	Artabel Şahinotu	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Inula anatolica</i> Boiss.	Kaya Andızı	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Inula sechmenii</i> Hartwig & Strid	Bey Andızotu	Endemik	CR		
ASTERACEAE	<i>Jurinea pontica</i> Hausskn. & Freyn ex Hausskn.	Kavotu	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Matricaria macrotis</i> Rech.	Alman papatyası	Endemik	EN		
ASTERACEAE	<i>Onopordum caricum</i> Hub.-Mor.	Deli Kenker	Nadir ve lokal endemik	NT		
ASTERACEAE	<i>Pilosella sandrasica</i> Hartvig & Strid	Tırnakotu	Nadir ve lokal endemik	EN		
ASTERACEAE	<i>Ptilostemon afer</i> (Jacq.) Greuter subsp. <i>eburneus</i> Greuter	Has Bozlanotu	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Scorzonera argyria</i> Boiss.	Boz Tekesakalı	Nadir ve lokal endemik	DD		
ASTERACEAE	<i>Scorzonera eriophora</i> DC.	Köksakızı	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Scorzonera karabelensis</i> Parolty & N.Kilian	Kara Tekesakalı	Nadir ve lokal endemik	VU		
ASTERACEAE	<i>Scorzonera sandrasica</i> Hartvig & Strid	Dağ Tekesakalı	Nadir ve lokal endemik	VU		
ASTERACEAE	<i>Scorzonera tomentosa</i> L.	Alabent	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Senecio sandrasicus</i> P.H. Davis	Zengin Kanaryaotu	Nadir ve lokal endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Tanacetum praeteritum</i> (Horw.) Heywood subsp.	Yayla Pireotu	Endemik	LC		

Familya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
	<i>praeteritum</i>					
ASTERACEAE	<i>Tanacetum praeteritum</i> (Horw.) Heywood subsp. <i>massicyticum</i> Heywood,	Koyak Pireotu	Endemik	LC		
ASTERACEAE	<i>Taraxacum aznavourii</i> Soest	Has Hindiba	Endemik	DD		
ASTERACEAE	<i>Tragopogon oligolepis</i> Hartvig & Strid	Az yemlik	Nadir ve lokal endemik	EN		
ASTERACEAE	<i>Tragopogon olympicus</i> Boiss.	Ulu yemlik	Endemik	LC		
BETULACEAE	<i>Alnus orientalis</i> Decne. var. <i>pubescens</i> Dippel	Zorkun	Endemik	LC		
BORAGINACEAE	<i>Alkanna areolata</i> Boiss. var. <i>areolata</i>	Sipil Havacivaotu	Endemik	LC		
BORAGINACEAE	<i>Alkanna incana</i> Boiss.	İpek Havacivaotu	Endemik	LC		
BORAGINACEAE	<i>Alkanna kotschyana</i> DC.	Meşe havacıvası	Endemik	LC		
BORAGINACEAE	<i>Alkanna macrosiphon</i> Boiss. & Heldr.	Kalkan havacıvası	Endemik	LC		
BORAGINACEAE	<i>Alkanna mughlae</i> Güner, H. Duman & Şağban	Yalı havacıvası	Nadir ve lokal endemik	EN		
BORAGINACEAE	<i>Alkanna pinardii</i> Boiss.	Özge Havacıva	Endemik	EN		
BORAGINACEAE	<i>Alkanna tinctoria</i> (L.) Tausch subsp. <i>glandulosa</i> Hub.-Mor.	Yağlı havacıva	Endemik	NT		
BORAGINACEAE	<i>Alkanna tubulosa</i> Boiss.	Ege havacıvası	Endemik	LC		

Familya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
BORAGINACEAE	<i>Nonea stenosolen</i> Boiss. & Balansa	Sormuk otu	Endemik	LC		
BORAGINACEAE	<i>Omphalodes luciliae</i> Boiss. subsp. <i>luciliae</i>	Süreyre	Endemik	NT		
BORAGINACEAE	<i>Onosma nana</i> DC.	Tavşangözü	Endemik	LC		
BORAGINACEAE	<i>Paracaryum aucheri</i> (A. DC.) Boiss.	Ege çarşakotu	Endemik	LC		
BORAGINACEAE	<i>Symphytum anatolicum</i> Boiss.	Ana kafesotu	Endemik	LC		
BRASSICACEAE	<i>Aethionema speciosum</i> Boiss. & Huet subsp. <i>compactum</i>	Kırk Kayagülü	Nadir ve lokal endemik	NT		
BRASSICACEAE	<i>Alyssum caricum</i> Dudley & Hub.-Mor.	Zarif kekke	Nadir ve lokal endemik	EN		
BRASSICACEAE	<i>Alyssum discolor</i> Dudley & Hub.-Mor.	Hercai Kevke	Endemik	VU		
BRASSICACEAE	<i>Alyssum giosnanum</i> Nyar.	Gözne kekkesi	Endemik	NT		
BRASSICACEAE	<i>Alyssum hirsutum</i> Bieb. var. <i>caespitosum</i> Dudley	Kıllı demet	Endemik	NT		
BRASSICACEAE	<i>Alyssum lepidotum</i> Boiss.	Pullu kekke	Endemik	LC		
BRASSICACEAE	<i>Alyssum masmenaeum</i> Boiss.	Çam kuduzotu	Endemik	LC		
BRASSICACEAE	<i>Alyssum mughlaei</i> Orcan	Muğla Kevkesi	Nadir ve lokal endemik	CR		
BRASSICACEAE	<i>Alyssum propinquum</i> Boumg.	Tıfil kuduzotu	Endemik	LC		
BRASSICACEAE	<i>Alyssum pterocarpum</i> Dudley	Yüce kekke	Endemik	VU		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
BRASSICACEAE	<i>Aubrieta canescens</i> (Boiss.) Bornm. subsp. <i>canescens</i>	Obrizya	Endemik	LC		
BRASSICACEAE	<i>Aurinia rupestris</i> (Tenore) Cullen & Dudley subsp. <i>cyclocarpa</i> (Boiss.) Cullen & Dudley	Kayaincisi	Endemik	NT		
BRASSICACEAE	<i>Barbarea minor</i> C. Koch var. <i>anfractuosa</i> Hartvig & Strid	Nicarotu	Nadir ve lokal endemik	EN		
BRASSICACEAE	<i>Clypeola ciliata</i> Boiss.	Kirpikli akçeotu	Endemik	EN		
BRASSICACEAE	<i>Erysimum carium</i> Boiss.	Antalya zarifesi	Nadir ve lokal endemik	CR		
BRASSICACEAE	<i>Erysimum kotschyanum</i> Gay	Teke zarifesi	Endemik	LC		
BRASSICACEAE	<i>Erysimum serpentanicum</i> Polatschek	Kaya zarifesi	Nadir ve lokal endemik	CR		
BRASSICACEAE	<i>Erysimum vuralii</i> Yıld.	Bey zarifeotu	Nadir ve lokal endemik	CR		
BRASSICACEAE	<i>Hesperis varolii</i> A. Duran	Akşam yıldızı	Nadir ve lokal endemik	EN		
BRASSICACEAE	<i>Iberis carica</i> Bornm.	Kayabeğendi	Endemik	NT		
BRASSICACEAE	<i>Isatis pinnatiloba</i> P.H. Davis	Muğla çiviti	Nadir ve lokal endemik	LC		
BRASSICACEAE	<i>Ricotia carnosula</i> Boiss. & Heldr.	Dişli cavlak	Endemik	LC		
BRASSICACEAE	<i>Ricotia sinuata</i> Boiss. & Heldr.	Eğri cavlak	Endemik	LC		
BRASSICACEAE	<i>Thlaspi cariense</i> A. Carlström, E. Medit.	Çobandağarcığı	Nadir ve lokal endemik	EN		
BRASSICACEAE	<i>Thlaspi leblebicii</i> Gemici & Görk	Bey dağarcığı	Nadir ve lokal endemik	EN		
CAMPANULACEAE	<i>Asyneuma babadaghensis</i> Yıldız & Kit Tan	Babadeğneği	Nadir ve lokal endemik	EN		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
CAMPANULACEAE	<i>Asyneuma limonifolium</i> (L.) Janchen subsp. <i>pestolazza</i> (Boiss.) Damboldt	Tavşankatığı	Endemik	LC		
CAMPANULACEAE	<i>Asyneuma linifolium</i> (Boiss. & Heldr.) Bornm. subsp. <i>linifolium</i>	Ketendeğneği	Endemik	LC		
CAMPANULACEAE	<i>Asyneuma michauxioides</i> (Boiss.) Damboldt	Çamdeğneği	Endemik	LC		
CAMPANULACEAE	<i>Asyneuma virgatum</i> (Labill.) Bornm. subsp. <i>cichoriiforme</i> (Boiss.) Damboldt	Özgedeğnek	Endemik	LC		
CAMPANULACEAE	<i>Campanula betonicifolia</i> Sm.	Uluçingirak	Endemik	LC		
CAMPANULACEAE	<i>Campanula fruticulosa</i> (O.Schwarz & P.H. Davis) Damboldt	Fethiye çingırağı	Nadir ve lokal endemik	EN		
CAMPANULACEAE	<i>Campanula hagielia</i> Boiss.	Ege çanı	Endemik	VU		
CAMPANULACEAE	<i>Campanula koyuncuii</i> H. Duman	Baba çançiçeği	Nadir ve lokal endemik	EN		
CAMPANULACEAE	<i>Campanula lyrata</i> Lam. subsp. <i>lyrata</i>	Memek	Endemik	LC		
CAMPANULACEAE	<i>Campanula podocarpa</i> Boiss.	Kavruk çan	Endemik	NT		
CAMPANULACEAE	<i>Campanula telmessi</i> Hub.-Mor.	Kadim çançiçeği	Endemik	VU		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Arenaria acerosa</i> Boiss.	Kumotu	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Arenaria cariensis</i> A. Carlström	Labrada kumotu	Endemik	VU		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Arenaria deflexa</i> Dec. subsp. <i>microsepala</i> McNeill	Çöp kumotu	Endemik	NT		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
CARYOPHYLLACEAE	<i>Arenaria ledebouriana</i> Fenzl var. <i>pauciflora</i> McNeill	Kumotu	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Arenaria luschanii</i> McNeill	Kırk kumotu	Endemik	VU		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Arenaria pamphylica</i> Boiss. & Heldr. subsp. <i>pamphylica</i> var. <i>turcica</i> McNeill	Kıyı kumotu	Endemik	VU		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Arenaria pamphylica</i> Boiss. subsp. <i>alpestris</i> (McNeill) McNeill	Dağ kumotu	Endemik	NT		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Arenaria rhodia</i> Boiss. subsp. <i>rhodia</i> var. <i>macropetala</i> McNeill	Ada kumotu	Nadir ve lokal endemik	EN		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Arenaria rhodia</i> Boiss. subsp. <i>rhodia</i> var. <i>rhodia</i>	Ada kumotu	Endemik	EN		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Arenaria tmolea</i> Boiss.	Honaz kumotu	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Bolanthus frankenioides</i> (Boiss.) Bark. var. <i>fasciculatus</i> (Boiss. & Heldr.) Bark.	Has havalotu	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Bolanthus stenopetalus</i> Hartvig & Strid	Özge havalotu	Nadir ve lokal endemik	EN		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Bufonia anatolica</i> Chrtek & Krisa var. <i>anatolica</i>	Ana hatunotu	Nadir ve lokal endemik	CR		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Bufonia calyculata</i> Boiss. & Balansa	Özge hatunotu	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Cerastium dominici</i> Kit Tan & R.R. Mill	Has boynuzotu	Nadir ve lokal endemik	EN		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
CARYOPHYLLACEAE	<i>Cerastium macranthum</i> Boiss.	Kaba boynuzotu	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Dianthus eretmopetalus</i> Stapf.	Has karanfil	Endemik	VU		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Dianthus lydus</i> Boiss.	Kan karanfil	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Gypsophila confertifolia</i> Hub.-Mor.	Bahar yıldızı	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Gypsophila davisii</i> Bark.	Has çevgen	Nadir ve lokal endemik	EN		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Minuartia anatolica</i> (Boiss.) Woron.	Tıstısotu	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Minuartia dianthifolia</i> (Boiss.) Hand.-Mazz. subsp. <i>dianthifolia</i>	Deli tıstıs	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Minuartia leucocephaloidea</i> (Bornm.) Bornm.	Sultan tıstısı	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Minuartia recurva</i> (All.) Schinz & Thell. subsp. <i>carica</i> McNeill	Baba tıstıs	Endemik	VU		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Minuartia umbellulifera</i> (Boiss.) McNeill subsp. <i>fimbriata</i> McNeill	Püsküllü tıstıs	Nadir ve lokal endemik	EN		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Minuartia verna</i> (L.) Hiern subsp. <i>brevipetala</i> Hartvig & Strid	Kısa tıstıs	Nadir ve lokal endemik	EN		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Petrorhagia lycica</i> (P.H. Davis) Ball & Heywood	Öz etyaran	Nadir ve lokal endemik	VU		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Saponaria chlorifolia</i> Kunze	Tahdikotu	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Saponaria pinetorum</i> Hedge	Çam köpürgeni	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Silene aydosensis</i> K.Yıldız & Erik	Aydos nakılı	Endemik	VU		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Silene brevicalyx</i> Hartvig & Strid	Zarif nakıl	Nadir ve lokal endemik	EN		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
CARYOPHYLLACEAE	<i>Silene cariensis</i> Boiss. subsp. <i>muglae</i> Vural & Dönmez	Muğla nakılı	Nadir ve lokal endemik	CR		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Silene delicatula</i> Boiss. subsp. <i>delicatula</i>	Alaca nakılı	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Silene echinospermoides</i> Hub.-Mor.	Ege nakılı	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Silene koycegizensis</i> Dönmez & Vural	Köyceğiz Nakılı	Nadir ve lokal endemik	CR		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Silene leptoclada</i> Boiss.	Kaya nakılı	Endemik	NT		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Silene sordida</i> Hub.-Mor.	Gölge nakılı	Nadir ve lokal endemik	VU		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Silene tunicoides</i> Boiss.	Milas nakılı	Endemik	NT		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Silene urvillei</i> Schott	Sipil Nakılı	Endemik	VU		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Spergularia lycia</i> Monnier & Quétel	Has remilotu	Endemik	VU		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Velezia hispida</i> Boiss.	Kıllı tığotu	Endemik	LC		
CARYOPHYLLACEAE	<i>Velezia pseudorigida</i> Hub.-Mor.	Has tığotu	Endemik	VU		
CHENOPODIACEAE	<i>Salsola canescens</i> (Moq.) Boiss. subsp. <i>serpenticola</i> Freitag & E. Özhatay	Soda otu	Endemik	LC		
CONVOLVULACEAE	<i>Convolvulus galaticus</i> Rostan ex Choisy	Boz sarmaşık	Endemik	LC		
CRASSULACEAE	<i>Prometheum serpenticum</i> (Werderm.) 't Hart var. <i>giganteum</i> (Eggl) 't Hart	Cıvıl kayagöbeği	Nadir ve lokal endemik	CR		
CRASSULACEAE	<i>Rosularia chrysantha</i> (Boiss.) Tahkt.	Kayakoruğu	Endemik	LC		

Familya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
CRASSULACEAE	<i>Rosularia globulariifolia</i> (Fenzl) Berger	Top kayakoruğu	Endemik	LC		
CRASSULACEAE	<i>Rosularia sempervivum</i> (M. Bieb.) A. Berger subsp. <i>glaucohylla</i> Egli	Boz kayakoruğu	Endemik	EN		
CRASSULACEAE	<i>Rosularia serpentinica</i> (Werderm.) Muirhead	Koruk	Endemik	LC		
CRASSULACEAE	<i>Sedum eriocarpum</i> Sibth. & Sm. subsp. <i>caricum</i> (Carlström) 't Hart	Ada damkoruğu	Nadir ve lokal endemik	EN		
CRASSULACEAE	<i>Sedum lydium</i> Boiss.	Ege koruğu	Endemik	LC		
CRASSULACEAE	<i>Sedum ursi</i> 't Hart	Sandıras Koruğu	Nadir ve lokal endemik	LC		
CRASSULACEAE	<i>Sempervivum ispartae</i> Muirhead	Kaderotu	Endemik	CR		
DIPSACACEAE	<i>Cephalaria lycica</i> Matthews	Muğla pelemiri	Endemik	NT		
DIPSACACEAE	<i>Pterocephalus pinardii</i> Boiss.	Yurt cücükotu	Endemik	LC		
DIPSACACEAE	<i>Scabiosa polykratis</i> Rech. fil.	Kırk uyuzotu	Endemik	LC		
DIPSACACEAE	<i>Scabiosa reuteriana</i> Boiss.	Efe uyuzotu	Endemik	LC		
EUPHORBIACEAE	<i>Euphorbia anacamperos</i> Boiss. var. <i>anacamperos</i>	Sütlüağı	Endemik	LC	EK-II	
EUPHORBIACEAE	<i>Euphorbia austroanatolica</i> Hub.-Mor. & M. S. Khan	Muğla sütleğeni	Endemik	LC	EK-II	
EUPHORBIACEAE	<i>Euphorbia erythron</i> Boiss. et Heldr.	Kızıl sütleğen	Endemik	LC	EK-II	
EUPHORBIACEAE	<i>Euphorbia falcata</i> L. subsp. <i>macrostegia</i> (Bornm.) O. Schwarz	İlica sütleğeni	Endemik	LC	EK-II	

Familya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
FABACEAE	<i>Astragalus angustiflorus</i> C. Koch subsp. <i>anatolicus</i> (Boiss.) D.F. Chamb.	Ana geven	Endemik	LC		
FABACEAE	<i>Astragalus cariensis</i> Boiss.	Kale geveni	Endemik	LC		
FABACEAE	<i>Astragalus columnaris</i> Boiss.	Dik geven	Endemik	CR		
FABACEAE	<i>Astragalus condensatus</i> Ledeb.	Sıkgeven	Endemik	LC		
FABACEAE	<i>Astragalus dirmilensis</i> Hub.-Mor. & Reese	Dirmil geveni	Endemik	VU		
FABACEAE	<i>Astragalus flavescens</i> Boiss.	Sarı geven	Endemik	NT		
FABACEAE	<i>Astragalus gilvus</i> Boiss.	Ege geveni	Endemik	LC		
FABACEAE	<i>Astragalus hartvigii</i> Kit Tan	Akdağ geveni	Nadir ve lokal endemik	EN		
FABACEAE	<i>Astragalus microrchis</i> Barbey	Fethiye geveni	Endemik	LC		
FABACEAE	<i>Astragalus mugliensis</i> Podlech & Ekici	Muğla geveni	Nadir ve lokal endemik	CR		
FABACEAE	<i>Cytisus gueneri</i> H. Duman, Başer & Malyer	Bey Keçitürfilı	Nadir ve lokal endemik	CR		
FABACEAE	<i>Colutea melanocalyx</i> Boiss. & Heldr. subsp. <i>davisiana</i> (Browicz) D.F. Chamb.	Keçiyevişi	Endemik	LC		
FABACEAE	<i>Coronilla grandiflora</i> Boiss.	Burçak	Endemik	LC		
FABACEAE	<i>Cytisopsis pseudocytisus</i> (Boiss.) Fertig subsp. <i>reeseana</i> (Guyot) Lassen	Yalan keditırnağı	Endemik	NT		

Familya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
FABACEAE	<i>Ebenus barbigera</i> Boiss.	Sakallı morgeven	Endemik	LC		
FABACEAE	<i>Ebenus laguroides</i> Boiss. var. <i>laguroides</i>	Morgeven	Endemik	LC		
FABACEAE	<i>Ebenus pisidica</i> Hub.-Mor.	Dirmil morgeveni	Endemik	CR		
FABACEAE	<i>Ebenus reesei</i> Hub.-Mor. var. <i>reesei</i>	Yoksul geven	Endemik	LC		
FABACEAE	<i>Genista sandrasica</i> Hartvig & Strid	Çam borcağı	Nadir ve lokal endemik	EN		
FABACEAE	<i>Lotus macrotrichus</i> Boiss.	Koca gazalotu	Endemik	VU		
FABACEAE	<i>Melilotus gorkemii</i> Yıld.	Taşyoncası	Nadir ve lokal endemik	CR		
FABACEAE	<i>Onobrychis armena</i> Boiss. & Huet	Korunga	Endemik	LC		
FABACEAE	<i>Trifolium caudatum</i> Boiss.	Ana üçgül	Endemik	LC		
FABACEAE	<i>Trifolium nigrescens</i> Viv. subsp. <i>petrisavii</i> (Clem.) Holmboe var. <i>grandifolium</i> A. S. Ertekin & H. Akbayın	Yel üçgülü	Nadir ve lokal endemik	CR		
FABACEAE	<i>Trigonella carica</i> Hub.-Mor.	Kokulu boncuk	Nadir ve lokal endemik	LC		
FABACEAE	<i>Trigonella kotschyi</i> Fenzl	Akboyotu	Endemik	LC		
FABACEAE	<i>Trigonella pseudocapitata</i> Contandr. & Quézel	Kavruk boyotu	Nadir ve lokal endemik	CR		
FABACEAE	<i>Trigonella sirjaevii</i> Hub.-Mor.	Boyotu	Endemik	LC		

Familya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
FABACEAE	<i>Vicia quadrijuga</i> P.H.Davis	Gümüş fiğ	Endemik	EN		
FAGACEAE	<i>Quercus aucheri</i> Jaub. & Spach	Boz pırnal	Endemik	LC		
GENTIANACEAE	<i>Centaurium serpentinicola</i> A. Carlström	Kaya tukulu	Nadir ve lokal endemik	VU		
GERANIACEAE	<i>Geranium lasiopus</i> Boiss. & Heldr.	Leylekayağı	Endemik	VU		
GLOBULARIACEAE	<i>Globularia dumulosa</i> O. Schwarz	Çalı küreççeği	Endemik	EN		
HAMAMELIDACEAE	<i>Liquidambar orientalis</i> Mill. var. <i>orientalis</i>	Sıgla	Endemik	VU		
HAMAMELIDACEAE	<i>Liquidambar orientalis</i> Mill. var. <i>integriloba</i>	Sıgla	Endemik	VU		
HYPERICACEAE	<i>Hypericum aviculariifolium</i> Jaub. & Spach subsp. <i>aviculariifolium</i> var. <i>albiflorum</i> Hub.-Mor.	Mideotu	Nadir ve lokal endemik	VU		
HYPERICACEAE	<i>Hypericum aviculariifolium</i> Jaub. & Spach subsp. <i>aviculariifolium</i> var. <i>aviculariifolium</i>	Mideotu	Endemik	LC		
HYPERICACEAE	<i>Hypericum rupestre</i> Jaub.&Spach	Ulaş kantaronu	Endemik	EN		
ILLECEBRACEAE	<i>Herniaria saxatilis</i> Brummitt	Taşyaran	Endemik	VU		
ILLECEBRACEAE	<i>Paronychia mughlaei</i> Chaudhri	Muğla kepekotu	Endemik	VU		
ILLECEBRACEAE	<i>Paronychia chionaea</i> Boiss. subsp. <i>chionaea</i> var. <i>chionaea</i>	Deli kepekotu	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Clinopodiums troodi</i> (Post) Govaerts subsp. <i>grandiflorum</i> Hartvig & Strid	Sultan fesleğeni	Nadir ve lokal endemik	EN		
LAMIACEAE	<i>Clinopodiums troodi</i> (Post) Govaerts subsp. <i>vardaranum</i> (Leblebici)	Vardar fesleğeni	Nadir ve lokal endemik	EN		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
	Govaerts					
LAMIACEAE	<i>Ajuga bombycina</i> Boiss.	Geyik mayası	Endemik	NT		
LAMIACEAE	<i>Ballota glandulosissima</i> Hub.-Mor. & Patzak	Leylimotu	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Ballota pseudodictamnus</i> (L.) Benth. subsp. <i>lycia</i> Hub.-Mor.	Yer nemnemi	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Lamium eriocephalum</i> Benth. subsp. <i>glandulosidens</i> (Hub.-Mor.) R.R. Mill.	Al balıcak	Endemik	NT		
LAMIACEAE	<i>Lamium garganicum</i> L. subsp. <i>pulchrum</i> R.R. Mill	Bol balıcak	Endemik	NT		
LAMIACEAE	<i>Lamium lycium</i> Boiss.	Balııcak	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Lamium microphyllum</i> Boiss.	Ballııaba	Endemik	VU		
LAMIACEAE	<i>Lamium sandrasicum</i> P.H. Davis	Sandras Ballııabası	Nadir ve lokal endemik	EN		
LAMIACEAE	<i>Lavandula stoechas</i> L. subsp. <i>cariensis</i> (Boiss.) Rozeira	Karabaş	Endemik	NT		
LAMIACEAE	<i>Marrubium bourgaei</i> Boiss. subsp. <i>bourgaei</i> Boiss.	Bozkaşık	Endemik	NT		
LAMIACEAE	<i>Marrubium globosum</i> Montbret et Aucher ex Benth. subsp. <i>globosum</i> Montbret et Aucher ex Benth.	Bozcaboğum	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Micromeria cristata</i> (Hampe) Griseb. subsp. <i>xylorrhiza</i> (Boiss. & Heldr.) P.H. Davis	Kertişkuyruğu	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Nepeta cadmea</i> Boiss.	Honaz pisikotu	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Nepeta isaurica</i> Boiss. et Heldr.	Kırk pisikotu	Endemik	LC		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
LAMIACEAE	<i>Nepeta nuda</i> L. subsp. <i>glandulifera</i> Hub.&Mor.	Yağlıküncü	Endemik	CR		
LAMIACEAE	<i>Nepeta viscida</i> Boiss.	Yağlı pisikotu	Endemik	NT		
LAMIACEAE	<i>Origanum hypericifolium</i> O. Schwarz & P.H. Davis	Delik mercan	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Origanum sipyleum</i> L.	Mor mercan	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Phlomis angustissima</i> Hub.-Mor.	İnce çalba	Endemik	VU		
LAMIACEAE	<i>Phlomis armeniaca</i> Willd.	Boz şavlak	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Phlomis bourgaei</i> Boiss.	Çobançirası	Endemik	NT		
LAMIACEAE	<i>Phlomis carica</i> Rech. fil.	Maki çalbası	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Phlomis chimerae</i> Boiss.	Türkmen çirası	Endemik	VU		
LAMIACEAE	<i>Phlomis linearis</i> Boiss.&Balansa	Yaylaotu	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Phlomis lycia</i> D. Don	Tüylü çalba	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Salvia cadmica</i> Boiss.	Kaya şalbası	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Salvia chrysophylla</i> Stapf	Boz şalba	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Salvia dichroantha</i> Stapf	Kutnu	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Salvia nydeggeri</i> Hub.-Mor.	Sarı elmacık	Nadir ve lokal endemik	EN		
LAMIACEAE	<i>Scutellaria rubicunda</i> Hornem. subsp. <i>brevibracteata</i> (Stapf) J.R. Edm.	Kaside	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Sideritis albiflora</i> Hub.-Mor.	Akçiçekçayı	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Sideritis leptoclada</i> O. Schwarz & P. H. Davis	Kızlançayı	Nadir ve lokal endemik	EN		
LAMIACEAE	<i>Sideritis libanotica</i> Labill. subsp. <i>linearis</i> (Benth.) Bornm.	Torosçayı	Endemik	LC		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
LAMIACEAE	<i>Sideritis pisidica</i> Boiss. & Heldr.	Eldiven çayı	Endemik	NT		
LAMIACEAE	<i>Sideritis sipylea</i> Boiss.	Sipil Çayı	Endemik	NT		
LAMIACEAE	<i>Sideritis stricta</i> Boiss. & Heldr.	Tilkuyruğu çayı	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Stachys bombycina</i> Boiss.	Arı çayçesi	Endemik	NT		
LAMIACEAE	<i>Stachys cretica</i> L. subsp. <i>smyrnaea</i> Rech. fil.	İzmir deliçayı	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Teucrium alyssifolium</i> Stapf	Gülmahumut	Nadir ve lokal endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Teucrium montbretii</i> Benth. subsp. <i>pamphylicum</i> P. H. Davis	Sürmeli fatmacıkotu	Endemik	VU		
LAMIACEAE	<i>Teucrium odontites</i> Boiss. & Balansa	Hamesi	Endemik	EN		
LAMIACEAE	<i>Teucrium sandrasicum</i> O. Schwarz	Ülper	Nadir ve lokal endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Thymbra spicata</i> L. var. <i>intricata</i> P.H. Davis	Güveykekiği	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Thymus argaeus</i> Boiss. & Balansa	Erciyes kekiği	Endemik	NT		
LAMIACEAE	<i>Thymus cariensis</i> Hub.-Mor. & Jalas	Çam kekiği	Nadir ve lokal endemik	CR		
LAMIACEAE	<i>Thymus cilicicus</i> Boiss. & Balansa	Kılçık kekiği	Endemik	LC		
LAMIACEAE	<i>Thymus sipyleus</i> Boiss. subsp. <i>sipyleus</i> var. <i>davisianus</i> Ronniger	Sipil kekiği	Endemik	NT		
LAMIACEAE	<i>Thymus sipyleus</i> Boiss. subsp. <i>sipyleus</i> var. <i>sipyleus</i>	Sipil kekiği	Endemik	LC		
LINACEAE	<i>Linum boissieri</i> Asch. & Sint. ex Boiss.	Hoş keten	Endemik	EN		
LINACEAE	<i>Linum caricense</i> Boiss.	Özge keten	Endemik	LC		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
LINACEAE	<i>Linum mucronatum</i> Bertol. subsp. <i>gypsicola</i> P.H. Davis var. <i>apilliferum</i> (Hub.-Mor. & Reese) P.H. Davis	Tebeşir keteni	Nadir ve lokal endemik	EN		
LINACEAE	<i>Linum obtusatum</i> (Boiss.) Stapf	Akdağ keteni	Endemik	LC		
PAPAVERACEAE	<i>Corydalis wendelboi</i> Lidén subsp. <i>wendelboi</i>	Tarlakuşu	Endemik	CR		
PAPAVERACEAE	<i>Hypecoum procumbens</i> L. subsp. <i>atropunctatum</i> A.E.Dahl	Düğmecik	Endemik	CR		
PAPAVERACEAE	<i>Papaver apokrinomenon</i> Fedde	Gelincik	Endemik	LC		
PAPAVERACEAE	<i>Papaver argemone</i> L. subsp. <i>davisii</i> Kadereit	Karagöbek	Endemik	VU		
PAPAVERACEAE	<i>Papaver clavatum</i> Boiss. & Hausskn. ex Boiss.	Şıkşıkı	Endemik	LC		
PAPAVERACEAE	<i>Papaver guerlekense</i> Stapf	Arıgülü	Nadir ve lokal endemik	EN		
PAPAVERACEAE	<i>Roemeria carica</i> A. Baytop	Has pıtpıt	Nadir ve lokal endemik	EN		
PLUMBAGINACEAE	<i>Acantholimon koeycegizicum</i> Doğan & Akaydın	Çam kardikeni	Nadir ve lokal endemik	CR		
PLUMBAGINACEAE	<i>Acantholimon ulicinum</i> (Willd. ex Schultes) Boiss. subsp. <i>ulicinum</i> var. <i>purpurascens</i> (Bokhari) Bokhari & J.R. Edm.	Kardikeni	Endemik	LC		
PLUMBAGINACEAE	<i>Limonium effusum</i> (Boiss.) Kuntze	Kaya marulu	Endemik	VU		
POLYGONACEAE	<i>Polygonum karacae</i> Ziel. & Borat	Canotu	Endemik	LC		
POLYGONACEAE	<i>Polygonum salebrosum</i> Coode & Cullen	Eşek madımağı	Endemik	LC		

Familya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
PRIMULACEAE	<i>Cyclamen mirabile</i> Hildebr.	Domuzturpu	Endemik	EN	EK-II	
PRIMULACEAE	<i>Cyclamen trochopteranthum</i> O. Schwarz	Domuzelması	Endemik	LC	EK-II	
RANUNCULACEAE	<i>Ranunculus reuterianus</i> Boiss.	Has düğünçiçeği	Endemik	LC		
RHAMNACEAE	<i>Rhamnus pichleri</i> C.K.Schneid. & Bornm. Ex Bornm.	Bahar cehrisi	Endemik	NT		
RHAMNACEAE	<i>Rhamnus pyrellus</i> O. Schwarz	Karadiken	Endemik	LC		
ROSACEAE	<i>Amelanchier parviflora</i> Boiss. var. <i>parviflora</i>	Karagöz	Endemik	LC		
ROSACEAE	<i>Crataegus aronia</i> (L.) Bosc ex DC. var. <i>dentata</i> Browicz	Alıç	Nadir ve lokal endemik	VU		
ROSACEAE	<i>Crataegus aronia</i> (L.) Bosc ex DC. var. <i>minuta</i> Browicz	Alıç	Endemik	LC		
RUBIACEAE	<i>Asperula brevifolia</i> Vent.	Ulu belumotu	Endemik	LC		
RUBIACEAE	<i>Asperula bryoides</i> Stapf	Cüce fevve	Nadir ve lokal endemik	CR		
RUBIACEAE	<i>Asperula lycia</i> Stapf	Akdağ belumu	Endemik	LC		
RUBIACEAE	<i>Asperula serotina</i> (Boiss. et Heldr.) Ehrend.	Kaya belumotu	Endemik	NT		
RUBIACEAE	<i>Asperula stricta</i> Boiss. subsp. <i>monticola</i> Ehrend.	Yer belumotu	Endemik	LC		
RUBIACEAE	<i>Asperula tenuifolia</i> Boiss.	Sipil belumu	Endemik	LC		
RUBIACEAE	<i>Galium brevifolium</i> Sm. subsp. <i>brevifolium</i>	Sünnetlikotu	Endemik	LC		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
RUBIACEAE	<i>Galium campanelliferum</i> Ehrend. et Schönb.-Tem.	Çan iplikçığı	Endemik	LC		
RUBIACEAE	<i>Galium canum</i> Req. ex DC. subsp. <i>antalyense</i> Ehrend.	Antalya yoğurtotu	Endemik	NT		
RUBIACEAE	<i>Galium dumosum</i> Boiss.	Yurt yoğurtotu	Endemik	LC		
RUBIACEAE	<i>Galium floribundum</i> Sm. subsp. <i>airoides</i> Hub.-Mor. ex Ehrend. et Schönb.-Tem.	Tekirova iplikçığı	Endemik	NT		
RUBIACEAE	<i>Galium globuliferum</i> Hub.-Mor. & Reese	Kıyı iplikçığı	Endemik	EN		
RUBIACEAE	<i>Galium incanum</i> Sm. subsp. <i>centrale</i> Ehrend.	Ana iplikçik	Endemik	LC		
RUBIACEAE	<i>Galium tmoleum</i> Boiss.	Bozdağ iplikçığı	Endemik	VU		
RUTACEAE	<i>Haplophylum pumiliforme</i> Hub.-Mor. & Reese	Cüce sedo	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Digitalis cariensis</i> Boiss. ex Jaub. et Spach	Yüksük otu	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Digitalis davisiana</i> Heywood	Yüksük otu	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Scrophularia cryptophila</i> Boiss. & Heldr.	Ören sıracaotu	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Scrophularia depauperata</i> Boiss.	Koru sıracaotu	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Scrophularia floribunda</i> Boiss. & Balansa	Ege sıracaotu	Endemik	NT		

Familya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
SCROPHULARIACEAE	<i>Scrophularia pinardii</i> Boiss.	Çalı sıracaotu	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum adenophorum</i> Boiss.	Denizli sığırkuyruğu	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum bellum</i> Hub.-Mor.	Dirmil sığırkuyruğu	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum cariense</i> Hub.-Mor.	Tavas sığırkuyruğu	Endemik	NT		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum cheiranthifolium</i> Boiss. var. <i>asperulum</i> (Boiss.) Murb.	Bozkulak	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum chrysochaete</i> Stapf	Sert sığırkuyruğu	Endemik	NT		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum dalamanicum</i> Hub.-Mor.	Dalaman sığırkuyruğu	Nadir ve lokal endemik	EN		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum demirizianum</i> Hub.-Mor.	Bey sığırkuyruğu	Nadir ve lokal endemik	EN		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum haraldi-adnani</i> Parolly & Eren	Sığırkuyruğu	Nadir ve lokal endemik	CR		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum heterobarbatum</i> Hub.-Mor.	Sakallı sığırkuyruğu	Endemik	CR		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum latisepalum</i> Hub.-Mor.	Yetik sığırkuyruğu	Endemik	EN		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum lydium</i> Boiss. var. <i>heterandrum</i> Murb.	Akgömlek	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum lydium</i> Boiss. var. <i>lydium</i>	Akgömlek	Endemik	NT		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum napifolium</i> Boiss.	Kıraç sığırkuyruğu	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum orgyrale</i> Boiss. & Heldr.	Söke sığırkuyruğu	Endemik	NT		

Familya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum parviflorum</i> Lam.	Ballıkağısı	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum pinardii</i> Boiss.	Akça sığırkuyruğu	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum propontideum</i> Murb.	Datça sığırkuyruğu	Endemik	VU		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum renzii</i> Hub.-Mor.	Fethiye sığırkuyruğu	Nadir ve lokal endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum splendidum</i> Boiss.	Rana sığırkuyruğu	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum symes</i> Murb. & Rech.f.	Merbanböbeği	Endemik	VU		
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum trapifolium</i> (Stapf) Hub.-Mor.	Battal sığırkuyruğu	Endemik	VU		
SCROPHULARIACEAE	<i>Veronica cuneifolia</i> D. Don subsp. <i>cuneifolia</i>	Yer mavişi	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Veronica donii</i> Rompp	Maki mavişi	Endemik	LC		
SCROPHULARIACEAE	<i>Veronica lycica</i> E. Lehm.	Fethiye mavişi	Endemik	LC		
VIOLACEAE	<i>Viola dirimliensis</i> Blaxland	Dirmil menekşesi	Nadir ve lokal endemik	CR		
AMARYLLIDACEAE	<i>Sternbergia candida</i> B. Mathew & T. Baytop	Çakal Nergisi	Nadir ve lokal endemik	VU		
CYPERACEAE	<i>Carex cilicica</i> Boiss. subsp. <i>muglaica</i> Ö. Nilsson	Muğla saızı	Nadir ve lokal endemik	EN		
IRIDACEAE	<i>Crocus antalyensis</i> B. Mathew	Antalya çiğdemi	Endemik	NT		
IRIDACEAE	<i>Crocus antalyensis</i> B. Mathew subsp. <i>striatus</i> Erol & Kocyiğit	Antalya çiğdemi	Nadir ve lokal endemik	CR		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
IRIDACEAE	<i>Crocus biflorus</i> Mill. subsp. <i>atrospermus</i> Kernd. & Pasche	Gölböyük	Nadir ve lokal endemik	CR		
IRIDACEAE	<i>Crocus biflorus</i> Mill. subsp. <i>caricus</i> Kernd. & Pasche	Pisik çiğdemi	Nadir ve lokal endemik	CR		
IRIDACEAE	<i>Crocus biflorus</i> Mill. subsp. <i>ionopharynx</i> Kernd. & Pasche	Cadı çiğdemi	Nadir ve lokal endemik	CR		
IRIDACEAE	<i>Crocus biflorus</i> Mill. subsp. <i>isauricus</i> (Siehe ex Bowles) B. Mathew	İbradı çiğdemi	Endemik	LC		
IRIDACEAE	<i>Crocus biflorus</i> Mill. subsp. <i>nubigena</i> (Herb.) B. Mathew	Bulut çiğdemi	Endemik	LC		
IRIDACEAE	<i>Crocus biflorus</i> Mill. subsp. <i>yataganensis</i> Kernd. et Pasche	Yatağan çiğdemi	Nadir ve lokal endemik	CR		
IRIDACEAE	<i>Crocus cancellatus</i> Herb. subsp. <i>lycius</i> B. Mathew	Garip çiğdem	Endemik	EN		
IRIDACEAE	<i>Crocus fleischeri</i> Gay	Taşlık çiğdemi	Endemik	LC		
IRIDACEAE	<i>Crocus gargaricus</i> Herb. subsp. <i>gargaricus</i>	Kaz çiğdemi	Endemik	NT		
IRIDACEAE	<i>Gladiolus anatolicus</i> (Boiss.) Stapf	Ekinçiçeği	Endemik	LC		
IRIDACEAE	<i>Gladiolus micranthus</i> Stapf	İnce kılıçotu	Endemik	VU		
IRIDACEAE	<i>Iris purpureobractea</i> B. Mathew & T. Baytop	Mor süsen	Endemik	NT		
IRIDACEAE	<i>Iris unguicularis</i> Poir. subsp. <i>carica</i> (Wem. Schultze) A.P. Davis & Jury var. <i>carica</i>	Çalı navruzu	Endemik	CR		
IRIDACEAE	<i>Iris xanthospuria</i> B. Mathew & T. Baytop	Sarı süsen	Endemik	VU		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
JUNCACEAE	<i>Juncus anatolicus</i> Snog.	Has kofa	Endemik	LC		
JUNCACEAE	<i>Juncus sparganiifolius</i> Boiss. & Kotschy ex Buchenau	Kındıra kofası	Endemik	LC		
LILIACEAE	<i>Allium circinnatum</i> Sieber subsp. <i>evae</i> R. M. Burton	Kıvırcık soğan	Nadir ve lokal endemik	CR		
LILIACEAE	<i>Allium deciduum</i> Özhatay & Kollmann subsp. <i>deciduum</i>	Kel soğan	Endemik	LC		
LILIACEAE	<i>Allium fethiyense</i> Özhatay & B. Mathew	Çam körmeni	Nadir ve lokal endemik	LC		
LILIACEAE	<i>Allium reuterianum</i> Boiss.	Toros cücesi	Endemik	LC		
LILIACEAE	<i>Allium sandrasicum</i> Kollmann, Özhatay & Bothmer,	Sandıras körmeni	Endemik	LC		
LILIACEAE	<i>Allium stylosum</i> O. Schwarz	Dilli soğan	Endemik	LC		
LILIACEAE	<i>Asphodeline anatolica</i> Tuzlaci	Çiriş otu	Endemik	LC		
LILIACEAE	<i>Scilla forbesii</i> Baker	Fethiye sümbülü	Endemik	LC		
LILIACEAE	<i>Colchicum balansae</i> Planch.	Uzauza	Endemik	LC		
LILIACEAE	<i>Colchicum burtii</i> Meikle	Tüylümahrut	Endemik	LC		
LILIACEAE	<i>Colchicum chalcedonicum</i> Azn. subsp. <i>punctatum</i> K.Perss	Benli sürincan	Endemik	CR		
LILIACEAE	<i>Colchicum lingulatum</i> Boiss. & Spruner subsp. <i>rigescens</i> K.Perss	Kalkgit	Nadir ve lokal endemik	CR		
LILIACEAE	<i>Colchicum sanguicolle</i> K.Perss.	Zurnak	Endemik	EN		
LILIACEAE	<i>Fritillaria bithynica</i> Baker	Deli Lale	Endemik	LC		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
LILIACEAE	<i>Fritillaria carica</i> Rix subsp. <i>carica</i>	Bodursarı	Endemik	NT		
LILIACEAE	<i>Fritillaria crassifolia</i> Boiss. & Huet subsp. <i>crassifolia</i>	Boynubükük	Endemik	LC		
LILIACEAE	<i>Fritillaria elwesii</i> Boiss.	Sürmeli lale	Endemik	NT		
LILIACEAE	<i>Fritillaria forbesii</i> Baker	İnce lale	Nadir ve lokal endemik	EN		
LILIACEAE	<i>Fritillaria milasense</i> Tekşen & Aytaç	Milas lalesi	Nadir ve lokal endemik	EN		
LILIACEAE	<i>Fritillaria mughlae</i> Tekşen & Aytaç	Muğla lalesi	Nadir ve lokal endemik	CR		
LILIACEAE	<i>Fritillaria serpentinicola</i> Tekşen & Aytaç	Özge lale	Endemik	EN		
LILIACEAE	<i>Fritillaria sibthorpiana</i> (Sm.) Baker subsp. <i>enginiana</i> Byfield & Özhatay	Engin lalesi	Nadir ve lokal endemik	EN		
LILIACEAE	<i>Gagea bithynica</i> Pasch.	Çam yıldızı	Endemik	LC		
LILIACEAE	<i>Colchicum figlalii</i> Varol	Yırtık sürincan	Nadir ve lokal endemik	CR		
LILIACEAE	<i>Muscari sandrasicum</i> Karlen	Sandıras sümbülü	Nadir ve lokal endemik	EN		
LILIACEAE	<i>Ornithogalum alpigenum</i> Stapf	Akyıldız	Endemik	NT		
LILIACEAE	<i>Ornithogalum mekseliniae</i> Varol	Oğul sasal	Nadir ve lokal endemik	EN		
LILIACEAE	<i>Ornithogalum nivale</i> Boiss.	Narin yıldız	Endemik	EN		
LILIACEAE	<i>Ornithogalum sandrasicum</i> Yıld.	Somsasal	Nadir ve lokal endemik	CR		
LILIACEAE	<i>Tulipa armena</i> Boiss. var. <i>lycica</i> (Baker) Marais	Dağ lalesi	Endemik	LC		

Familiya Adı	Tür Adı	Türkçe Adı	Endemizm ve Nadirlik Durumu	IUCN ve TRDB Kategorisi	BERN	CITES
ORCHIDACEAE	<i>Ophrys argolica</i> H. Fleischm. ex Vierh. subsp. <i>madalyana</i> (B. & H. Baumann) Kreutz	Beyaz salep	Nadir ve lokal endemik	CR		EK-I
ORCHIDACEAE	<i>Ophrys calypsus</i> M.Hirth & H.Spaeth	Arı salebi	Nadir ve lokal endemik	CR		
ORCHIDACEAE	<i>Ophrys holoserica</i> (Burm. fil.) Greuter subsp. <i>heterochila</i> Renz & Taub.	Deşdiye salebi	Endemik	VU		EK-I
ORCHIDACEAE	<i>Ophrys homeri</i> M.Hirth & H.Spaeth	Arı salebi	Nadir ve lokal endemik	CR		
ORCHIDACEAE	<i>Ophrys labiosa</i> Kreutz	Arı salebi	Endemik	CR		
ORCHIDACEAE	<i>Ophrys lesbis</i> Gözl & H. R. Reinhard	Arı salebi	Endemik	CR		
ORCHIDACEAE	<i>Ophrys phaseliana</i> D. Rückbrodt & U. Rückbrodt	Faselis salebi	Endemik	CR		
ORCHIDACEAE	<i>Ophrys phrygia</i> H.Fleischm. & Bornm.	Yunus salebi	Endemik	LC		
ORCHIDACEAE	<i>Ophrys x rueckbrodtiana</i> W. Hahn	Arı salebi	Nadir ve lokal endemik	CR		
ORCHIDACEAE	<i>Serapias vomeracea</i> Briq. subsp. <i>artemisiae</i> W. Hahn, Kreutz & Passin	Sığirkulağı	Nadir ve lokal endemik	CR		
POACEAE	<i>Apera baytopiana</i> Doğan	Sultan ipekçimi	Nadir ve lokal endemik	EN		
POACEAE	<i>Bellardiachloa carica</i> R.R. Mill	Has kurtotu	Nadir ve lokal endemik	EN		
POACEAE	<i>Nepheleochloa orientalis</i> Boiss.	Bulutotu	Endemik	VU		
POACEAE	<i>Poa davisii</i> Bor	Titrete salkımotu	Endemik	LC		
POACEAE	<i>Stipa cacuminis</i> H. Scholz & Parolly	Ege kılacı	Nadir ve lokal endemik	VU		

Bu endemik ve/veya nadir bitki türlerine ilişkin bazı görüntüler aşağıda Tablo-5’de sunulmuştur.

Tablo-5. Muğla İli Endemik ve Nadir Bitkilerine Ait Görünümler (Fotoğraflar; 11.01.2013 tarihinde imzalanan protokol esaslarına göre T.C. Orman Ve Su İşleri Bakanlığı; Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsü ve Orman Genel Müdürlüğü Muğla Orman Bölge Müdürlüğü Ortaklığında Yürütülmüş olan “Muğla Orman Bölge Müdürlüğü Sınırları İçindeki Endemik/Nadir Bitki Türlerinin ve Habitatlarının Belirlenmesi” Projesi için hazırlanmış olan katalogdan temin edilmiştir.)

Aethionema speciosum Boiss. & Huet subsp. *compactum* Hartvig Et Strid (Kırk Kayagülü)

Ajuga bombycina Boiss. (Geyikmayası)

Alkanna areolata Boiss. var. *areolata* (Spil Havacivotu)

Alkanna mughlae Güner, H. Duman & Şağban (Yalı Havacivası)

Allium proponticum Stearn & Özhatay var. *proponticum* Stearn Et N. Özhatay (Top Körmen)

Allium stylosum O. Schwarz (Dilli Soğan)

Alyssum lepidotum Boiss. (Pullu Kevke)

Anthemis rosea SM. subsp. *carnea* (Boiss.) Grierson (Gül Papatya)

Arenaria acerosa Boiss. (Sivri Kumotu)

Aristolochia guichardii Davis & Khan (Çoban Dödüğü)

Asperula lycia Stapf (Akdağ Belumu)

Aristolochia hirta L. (Yılan otu)

Astragalus microrchis Barbey in Bull. (Fethiye Geveni)

Asyneuma virgatum (Labill.) subsp. *cichoriiforme* (Boiss.) Damboldt.
(Özgedeğnek)

Aubrieta canescens (Boiss.) Bornm. subsp. *canescens* (Obrizya)

Biarum davisii Turrill subsp. *marmarisense* (Ada sucukotu)

Biarum tenuifolium (L.) Schott in Schott & Endl. var. *zeleborii* (Schott) Engler (Sucukotu)

Campanula betonicifolia SM. (Ulu çingirak)

Campanula hagielia Boiss. (Ege anı)

Campanula podocarpa Boiss. (Kavruk an)

Centaurea acicularis var. *urvillei* Boiss. (obangalgıdan)

Centaurea drabifolia SM. subsp. *cappadocica* (DC.) Wagenitz (Peri Sarıbaşı)

Colchicum balansae Planchon (Uzauza)

Colchicum chalconicum subsp. *punctatum* K.M.Perss. (Benli sürincan)

Corydalis wendelboi Liden subsp. *wendelboi* (Tarla kuşu)

Cyclamen mirabile HILDEBR. (Domuzturpu)

Cytisopsis dorycniifolia subsp. *reeseana* (Guyot) Hub.-Mor. (Yaban Katırtırnağı)

Cyclamen trochopteranthum O. Schwarz (Domuzelması)

Ebenus pisidica Hub.-Mor. Et Reese (Dirmil Morgeveni)

Fritillaria bithynica Baker (Deli Lale)

Geropogon hybridus (L.) Schultz Bip. (Melez Yemlik)

Gladiolus anatolicus (Boiss.) Stapf (Ekin Çiçeği)

Veronica cuneifolia D. Don subsp. *cuneifolia* D. Don. (Yer Mavişi)

Verbascum splendidum Boiss. (Rana Sığırkuyruğu)

Tulipa armena Boiss. var. *lycica* (Baker) Marais (Dağ Lalesi)

Trigonella carica Hub.-Mor. (Muğla Yoncası)

Sternbergia candida Mathew & T. Baytop (Çakal Nergisi)

Silene cariensis Boiss. (Cıbıl)

Serapias vomeracea Briq. subsp. *artemisiae* W.Hahn, Kreutz & Passin (Sağirkulağı)

Sedum eriocarpum Sibth. & Sm. subsp. *caricum* (Carlstrom) 't Hart (Ada Damkoruğu)

Phlomis carica Rech. (Maki Çalbası)

Paronychia chionaea Boiss. subsp. *chionaea* BOISS. var. *latifolia* Chaudrhi (Deli Kepekotu)

Papaver guerlekense Stapf (Arıgülü)

Papaver argemone L. subsp. *davisii* Kadereit (Karagöbek)

Ophrys argolica H.Fleischm. ex Vierh. subsp. *mandalyana* (B.& H.Baumann)

Kreutz (Beyaz Salep)

Ophrys labiosa Kreutz (Nallı Salep)

Ophrys phaseliana D.Riickbrodt & U.Riickbrodt (Faselis Salebi)

Onosma nanum DC. (Tavşangözü)

8. Muğla Orman Bölge Müdürlüğü'ne Yönelik Genel Bilgiler

Önceki bölümlerde Muğla İli ve yakın çevresinde yaşayan bitki zenginliği, endemik ve nadir bitki çeşitliliği ile orman varlığı ve bu varlığın yöreye sunduğu ekolojik, ekonomik ve sosyolojik katkıların yanı sıra yaşadığı temel sorunları detaylı biçimde ele almıştık. Bu bölümde ise bu bitki ve orman varlığının sürdürülebilir biçimde koruma-kullanma dengesini yönetmek üzere özelleşmiş kurum olan Muğla Orman Bölge Müdürlüğü özet biçimde ele alınmıştır.

Muğla Orman Bölge Müdürlüğü, ilk olarak 07.02.1951 tarihinde Muğla, Aydın, Denizli illerini kapsayacak şekilde kurulmuştur. 26.11.1958 tarihinde Denizli'de yeni bir Bölge Müdürlüğü kurularak, Denizli ili ormanları ayrılmıştır. Ancak 21.09.1960 yılında Denizli Orman Bölge Müdürlüğü kapatılmış, 04.09.1967 tarihinde tekrar açılmıştır. Bu tarihten sonra son şeklini alan (Şekil-5), Orman Bölge Müdürlüğümüz Aydın ve Muğla ili mülki sınırları içine almaktadır. Coğrafi olarak kuzeyinde İzmir Orman Bölge Müdürlüğü, doğusunda Denizli ve Antalya Orman Bölge Müdürlükleri, güneyinde Akdeniz, batısında Ege denizi yer almaktadır.

Şekil-5: Muğla Orman Bölge Müdürlüğü İdari Haritası (Mersin, 2015).

Muğla Orman Bölge Müdürlüğü; Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın bağlı kuruluşu olan Orman Genel Müdürlüğü'nün Türkiye genelindeki 27 adet Orman Bölge Müdürlüğünden birisidir. Muğla Orman Bölge Müdürlüğü; 14 adet Şube Müdürlüğü, 12 adet Orman İşletme Müdürlüğü (Aydın, Nazilli, Dalaman, Fethiye, Kemer, Köyceğiz, Marmaris, Muğla, Kavaklıdere, Yatağan, Milas, Yılanlı), 72 adet İşletme Şefliği, 4 Depo Şefliği, 1 Kadastro Mülkiyet Şefliği, 1 Arboretum Şefliği, 2 Memur Eğitim Merkezi Şefliği, 1 İşçi Eğitim Merkezi Şefliği, 1 Orman Muhafaza Memuru Eğitim Merkezi Şefliği, 1 Makine Bakım Şefliği, 1 Telsiz Tamirhane Şefliği ve bu şefliklerin bünyesinde bulunan 105 adet Toplu Koruma ve 31 adet Bölüm Koruma ekibinden oluşmaktadır (Muğla OBM, 2016).

Özetlendiği takdirde Muğla Orman Bölge Müdürlüğü'nün başlıca görevleri “Ormanların korunması, imar, ıslah ve bakımını sağlamak, ormanların geliştirilmesi teknik ve ekonomik şartlara göre idare edilmesi, işletilmesi, orman ürünlerinin üretim, taşıma, depolama iş ve işlemlerinin yapılması ve yaptırılması, bu ürünlerin pazarlanması, yani orman tesisi için ağaçlandırmalar yapmak, orman kadastro ve mülkiyeti ile ilgili işlerin yürütülmesi, ormanların korunması, üretim ve gençleştirme çalışmaları için gerekli yol ve bina inşaatlarının yapılması, yaptırılması, bakım ve onarımı, devlet ormanları ile tüzel kişiliğe haiz kamu ve özel ormanların planlarının yaptırılması, orman zararlıları ile mücadelenin yapılması ve yaptırılması” şeklindedir (Muğla OBM, 2016).

Muğla Orman Bölge Müdürlüğü sınırları dahilinde gerçekleşen odun dışı ürünlere baktığımızda; Devetabanı soğanı (*Geranium tuberosum*), çeşitli çiçek soğanları, sıklaşan türleri, tavşan memesi (*Ruscus aculeatus*), çeşitli türlere ait yumru, rizom ve kökler, keçiboynuzu (harnup) fidanı, ceviz fidanı, kuşburnu fidanı, çıralı ve çırasız çam kök odunları, reçine, kitre, doğal mantar türleri, çalılar, mersin yaprağı, çeşitli adaçayı, kekik, püren, funda ve defne türleri toplayıcılığı, göknar dalı, sarmaşık (sılcan-*Smilax excelsa*), yosun, liken ve fıstık çamı kozalağı toplayıcılığının gerçekleştiğini görmekteyiz (OGM, 2016). Bunun yanı sıra Muğla İli genelindeki orman varlığının bulunduğu coğrafik noktanın özelliğine göre Bal Ormanı, Trüf Mantarı yetiştiriciliği, Aroma Terapi Ormanı, Sakız Ormanı, Sığıla Yağı Üretimi, Kara Avcılığı ve çeşitli doğa-macera sporlarının yapıldığı rekreatif faaliyetler gibi özellikler yönünden de odun dışı ürünler açısından ayrıca katkı yaptığı belirtilmelidir.

Bu ürünlerden özellikle Sığıla yağından –dünyada yalnızca bu bölgede elde edildiği için- ayrıca bahsetmek gerekmektedir. Anadolu Sığıla Ağacı, ekolojik ve biyocoğrafik öneminin

yanı sıra sahip olduğu Sığla yağı isimli bir balzam nedeniyle ekonomik ve toplumsal açılardan da çok önemli bir türdür. Bu yağ styrax, storax, Styrax liquids, Oriental sweetgum, Levant styrax, Oriental styrax, Liquidambar oil gibi farklı isimlerle de anılmaktadır. Bu yağ temelde ağacın kambiyum demetlerinin bir kısmının zedelenmesi suretiyle, bitkinin kendini tedavi edip yaralarını kapatmak amacıyla balzam kanalları tarafından üretilen bir tür reçinedir. Ortaya çıkan balzam esas olarak sinnamik asid, benzoik asid ve bunların esterlerinden oluşur (İstek, 1994). Sığla yağı uçucu alkollerin tutulması ve parfüm, kolonya gibi güzel kokulu sıvıların daha kalıcı olmasını sağlayan fiksator olarak uzun yıllar parfümeri ve kozmetikte kullanılmıştır. Öte yandan sabun, sakız ve tütünlerin kokulandırılmasında, ayrıca sinnamik asit, sinnamik alkol gibi kimyasal maddelerin doğal kaynağı olarak da kullanılmaktadır (Taşkın ve diğ., 2010). Sığla yağından su buharı destilasyonu ile elde edilen nötral uçucu yağ da pek çok değerli doğal esaslı parfümün bileşimine girmektedir (Gül, 1986).

Ancak özellikle 1970'lerden bu yana bu yağın elde edildiği Sığla ormanlarının çeşitli nedenlere bağlı olarak dramatik bir şekilde azalması sonucu Sığla yağı üretiminin de ciddi miktarlarda düştüğü gözlenmektedir. Yıllara göre Sığla yağı üretim verilerini incelediğimizde aşağıdaki tablo (Bknz. Tablo-6) ile karşılaşmaktayız (Huş, 1947; Huş, 1949; Berkel, 1955; Topçuoğlu, 1968; Küçükala ve diğ., 2010; OGM, 2016):

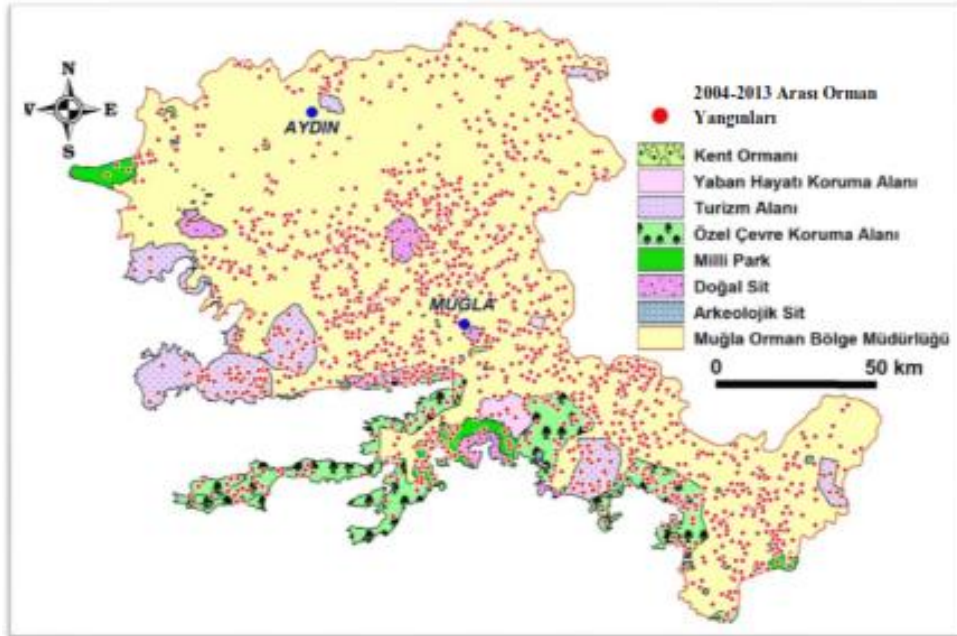
Tablo-6: Yıllara Göre Sığla Yağı Üretim Verileri.

Yıl	Üretim (Kg)
1947 (Huş, 1947)	200.000
1949 (Huş, 1949)	180.000
1950 (Berkel, 1955)	181.279
1951 (Berkel, 1955)	102.098
1952 (Berkel, 1955)	74.877
1953 (Berkel, 1955)	78.092
1954 (Berkel, 1955)	86.008
1955 (Berkel, 1955)	100.000
1960 (Bozkurt ve diğ., 1982)	93.000
1968 (Bozkurt ve diğ., 1982)	63.100
1969 (Bozkurt ve diğ., 1982)	59.000
1970 (Bozkurt ve diğ., 1982)	60.419

1971 (Bozkurt ve diğ., 1982)	44.771
1972 (Bozkurt ve diğ., 1982)	37.000
1973 (Bozkurt ve diğ., 1982)	8.739
1974 (Bozkurt ve diğ., 1982)	45.590
1975 (Bozkurt ve diğ., 1982)	19.627
1976 (Bozkurt ve diğ., 1982)	23.348
1977 (Bozkurt ve diğ., 1982)	21.303
1978 (Bozkurt ve diğ., 1982)	26.408
1979 (Bozkurt ve diğ., 1982)	20.317
1980 (Bozkurt ve diğ., 1982)	19.500
1985 (Örtel, 1988)	8.000
1986 (Örtel, 1988)	7.800
1987 (Örtel, 1988)	7.000
1988 (Örtel, 1988)	3.500
1989 (Küçükala ve diğ., 2010)	1.300
1997 (Küçükala ve diğ., 2010)	2.707
1998 (Küçükala ve diğ., 2010)	1.570
1999 (Küçükala ve diğ., 2010)	4.198
2000 (Küçükala ve diğ., 2010)	3.286
2001 (Küçükala ve diğ., 2010)	5.284
2002 (Küçükala ve diğ., 2010)	2.000
2003-2005 (Küçükala ve diğ., 2010)	2.000
2006 (Küçükala ve diğ., 2010)	400
2007 (Küçükala ve diğ., 2010)	127
2008 (OGM, 2016)	340
2009 (OGM, 2016)	100
2010 (OGM, 2016)	3000
2011 (OGM, 2016)	-
2012 (OGM, 2016)	-
2013 (OGM, 2016)	1100
2014 (OGM, 2016)	-

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde her ne kadar yıllar itibariyle piyasa koşulları ve stok durumlarında değişiklikler ve dengesizlikler gözlenirse de, genel olarak 1940'lı yıllardan 2000'li yıllara gelene kadar Sığıla yağı üretiminde anlamlı oranda bir düşüş yaşandığı farkedilmekte olup, Anadolu Sığıla Ormanları'ndaki yok oluş eşiğinin benzer biçimde Sığıla yağı üretim verilerinde de yaşandığı göze çarpmaktadır.

Bunun yanı sıra eldeki veriler ışığında Muğla İli ve yakın çevresinin Türkiye'deki en önemli orman varlıklarından birine sahip olmasının yanı sıra bu varlığın bölgede sıklıkla yaşanan ve özünde ekolojik bir etmen olan orman yangınları tehdidi altında olduğu da bilinen ve göz ardı edilmemesi gereken en önemli ekolojik problemlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Muğla Orman Bölge Müdürlüğü'nün 2004-2013 yılları arasında işletme müdürlükleri bazında toplam yanan yangınların alanları incelendiğinde; Muğla bölgesinin en fazla orman yangınına hassas işletmesi Milas olup son on yıllık değerlendirmede burada toplam 248.549 ha ormanlık saha zarar görmüştür. En az zarar gören işletme ise Yatağan işletmesidir (Mersin, 2015). Şekil-6'da Muğla Orman Bölge Müdürlüğü mntıka bölgesinde 2004-2013 yılları arasında yaşanan yangınların sayısal dağılımı sunulmuştur.

Şekil-6: Muğla Orman Bölge Müdürlüğü'nün son on yıllık (2004-2013) yangınlarının sayısal dağılımı (Mersin, 2015).

9. Türkiye'de ve Muğla'da Orman Köyleri, Ormanlık Politikaları Bakımından Orman Köylüsü'nün Genel Durumu

Türkiye’de kırsal alan tanımında farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu amaçla fizyolojik veya sosyolojik anlamda birçok farklı tanım yapılabilmektedir. Örneğin; nüfus sayımında il ve ilçe merkezleri dışında kalan yerler, hane halkı anketlerinde 20.000’den daha az nüfusu olan yerler, tarım istatistiklerinde ise tüm köyler ve 5.000’den az nüfusu olan ilçe merkezleri kırsal alan olarak nitelendirilmektedir. Kırsal alan, 7. Beş Yıllık Kalkınma Planının (BYKP) ’da “ekonomik nitelikteki etkinliklerin ağırlıkla doğal kaynakların değerlendirilmesine dayandırıldığı, yüz yüze ilişkilerin göreceli olarak daha yaygın olduğu, yaşama kurallarının büyük ölçüde gelenek ve göreneklere göre biçimlendiği, teknik ve teknolojik gelişmeler ile ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerin daha yavaş ve gecikmeli olarak gerçekleştiği ortamlar” olarak tanımlanmaktadır. 9. BYKP, Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Komisyon Raporunda ise “Kentsel alanların dışında kendine özgü doğal coğrafi özelliklere sahip, sayıca fazla, küçük ve dağınık yerleşimlerin yaygın, nüfus yoğunluğunun düşük olduğu alanlar” kırsal alan olarak tanımlanmaktadır. Doğal kaynaklarla olan ilişkileri bakımından bir değerlendirme yapıldığında, köylerde yaşayan insanların doğal kaynaklarla daha yoğun bir ilişkide olduğu görülmektedir. Özellikle ormanların içinde veya bitişiğinde yaşayan köyler dikkate alındığında bu konunun ormancılığımız bakımından önemi ortaya çıkmaktadır. Nitekim yıllardan beri uygulana gelen ormancılık politikalarında ormanlarla etkileşim halinde bulunan köylünün kalkındırılması ve bu insanların ormanlar üzerindeki olumsuz baskılarının azaltılması ya da giderilmesi hep öncelikli politikalar olarak görülmüştür (Kılıç, 2012).

Doğal kaynaklarla olan ilişkileri bakımından bir değerlendirme yapıldığında kırsal yerleşim birimlerinden biri olan köylerde yaşayan insanların doğal kaynaklarla daha yoğun bir ilişkide olduğu görülmektedir.

“Halkı belli bir toprak parçasını işleyen, kır yerleşmesi düzenindeki konutlar topluluğu” köy; bu yerleşimlerde yaşayan insanlar ise köylü olarak tanımlanmaktadır. Orman köyü niteliğinde ise orman sözcüğünden kaynaklanan farklılıklar bulunmaktadır. Orman köyü ve orman köylüsünün kavramsal olarak ortaya çıkmasının temel nedeni, ormanlardan faydalanmanın düzenlenmesi ve faydalanmaya ilişkin çoğunluğu kısıtlamalar getiren kurallara dayandırılmasıdır (Karabıyık, 1993). Bu bağlamda orman köyü ve köylüsü kavramlarının tanımlarının hukuki temellere dayandırılarak yapıldığı söylenebilir. 6831 sayılı orman kanununun bazı hükümleri orman köyleri ve köylüsü ile ilgilidir. Bu kanunun 31. ve 32. maddeleri orman köylerinin tanımını içermektedir. Nitekim bu madde hükümlerine uyan

köyler ilgili oldukları kanun maddesine göre statü kazanarak 31. ve 32. Madde orman köyleri olarak adlandırılır. 2005 yılında Resmi Gazete’de yayınlanan “Orman Köylüleri Kalkınma Hizmetlerine İlişkin Esas ve Usuller” metninde orman köyü; orman içi (31. madde köyler) ve ormana bitişik köy (32. madde köyler) olarak nitelendirilirken; orman köylüsü ise; orman köyü nüfusuna kayıtlı olup; sürekli olarak bu köylerde ikamet eden halk olarak tanımlanmaktadır (Alkan ve Toksoy, 2009). Orman Köylerinin Tespiti-Eğitimle İlgili tamimde mülki sınırları içinde orman olması şartıyla evlerin toplu bulunduğu yerleşim alanından itibaren aralıksız olarak devam eden arazileri dört yönden ormanlarla çevrili köyler orman içi köy olarak adlandırılmaktadır. Mülki sınırları içinde orman olup da orman içi sayılmayan köyler ise ormana bitişik köy olarak değerlendirilmektedir.

Ormancılıkla ilgili mevcut mevzuata göre orman köyleri 31. ve 32. madde köyleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Her iki köy gurubu da orman kaynaklarından faydalanma bakımından diğer kırsal yerleşimlere nazaran daha avantajlıdır (Özdönmez vd., 1996). Orman köylerinde yaşayan insanların yaşam standardı genellikle kötü durumdadır. Bu insanlar özellikle gelir sağlamaya yönelik iş bulma bakımından önemli sorunlarla yüz yüzedir. Olumsuz ekonomik koşullarla birlikte bu yörelerde yaşayan insanların yeterli girişimcilik bilgi ve deneyimine sahip olmaması nedeniyle orman köylüsü orman kaynaklarına bağımlı bir halde yaşamını sürdürmektedir.

Yıllardan beri uygulana gelen ormancılık politikalarında orman köylüsünün kalkındırılması ve bu insanların ormanlar üzerindeki olumsuz baskılarının azaltılması ya da giderilmesi hep öne çıkan hususlardan olmuştur. Ormanlar üzerindeki baskının azaltılması ve orman içi veya kenarında yaşayan köylünün sosyo-ekonomik yönden kalkındırılması amacıyla orman köylerine milli gelirden kaynak aktarmak amacıyla kurulmuş olan ORKÖY, 1973’ten bu yana bütçe imkânları çerçevesinde orman içi köyler başta olmak üzere besi ve süt sığırcılığı, koyunculuk, arıcılık, tavukçuluk, balıkçılık, halıcılık, meyvecilik ve seracılık konularında aile işletmeleri kurmuş; düşük faizli ayni ve nakdi kredilendirme çalışmaları yapmıştır (Alkan ve Dinçay, 1998). En son düzenlemelerle 645 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde ana hizmet birimi olarak yer alan Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü ve ORKÖY kapatılarak Orman Genel Müdürlüğüne Daire Başkanlığı olarak bağlanmıştır.

Türkiye’de 7.412 orman içi köyde 2.283.951 kişi ve 13.806 orman bitişiği köyde 4.812.185 kişi olmak üzere toplam 21.218 orman köyünde 7.096.136 kişi yaşamaktadır. Daha öz bir ifadeyle, Türkiye nüfusunun % 25’i kırsal kesimde yaşamakta, kırsal kesimde yaşayan her üç kişiden biri de orman köylüsü olmaktadır. Bölgelere göre değişmekle birlikte orman köylerinin ortalama nüfusu 374’dür (TÜİK, 2007). Mevcut orman köylerinin %36’sı orman içi, %64’ü ise orman bitişiği köylerden oluşmaktadır. Orman köylerinin yaklaşık %17’si kıyı, %69’u dağlık, %14’ü de plato yörelerinde yer almaktadır (Anonim, 2002). Türkiye’de orman köyleri dağınık bir yerleşime sahiptir. Dağınıklık oranı % 72,5’dir. Bu oran orman dışı köylerde % 62,4 ve orman içi köylerde ise % 76,3’dür. Akdeniz Bölgesi ve Ege Bölgesi’ndeki kırsal yöreler ise genellikle toplu bir yerleşim düzenine sahiptir (Çağlar, 1986). Köylerde geleneksel temel yapı gereçleri taş ve ahşaptır. Günümüzde ise taş ve ahşap yerine tuğla ve briket gibi yapı malzemeleri kullanılmaya başlamıştır.

Orman köylüsünün orman kaynaklarından olan çok yönlü faydalanmaları ve ormanların çevre-insanlara olan etkisi orman-orman köylüsü ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır. Ormanların ürün veya hizmet biçiminde olabilen potansiyel yararlarından bazen birisi, bazen bir kaçı, bazen de tamamı toplumun istekleri ve yöresel koşullara göre ön plana çıkabilmekte ve insanların orman kaynaklarından olan yararlanmaları sonucunda da bu ilişki şekillenmektedir (Alkan vd., 2005).

Türkiye’de köy ve orman köylerinde yaşayan nüfus, geçimini ve ekonomik varlığını ilkel biçimdeki hayvancılığa, çoğu verimsiz olan arazideki tarıma ve ormancılık çalışmalarına bağlamıştır. Bunun sonucu olarak orman köyleri içe ve dışa göç vermekte ve sosyo-ekonomik açıdan gelişimleri yetersiz kalmaktadır. Kırsal göç diğer sorunlarla birlikte önemli çevre sorunlarına da neden olmuştur/olmaktadır (Gökçe, 2005). Türkiye’de 1950’lilerden itibaren kentleşme hızlanmıştır. Bunun temel nedeni de köylerden kentlere olan göçtür (Acun ve Geray, 1980). Olumsuz sosyo-ekonomik koşullar köylüleri yeni iş olanakları arama amacıyla büyük ilçe ve illere yöneltmektedir. Bu durumun sonucu olarak, Türkiye’deki orman köylerinin yaklaşık % 65’inden dışarıya göç yapıldığı da bilinmektedir (Yılmaz, 2006).

10. Orman Köylerinde Kalkındırma Çalışmaları

Orman köylerinde yaşayan insanların hayat standardı Türkiye, hatta kırsal kesim ortalamasının çok altındadır. Bu köylerde arazi yetersiz, parçalı, engebeli ve verimsizdir.

Mevcut arazi kullanımını bakımından da önemli sorunlar bulunmaktadır (Tolunay, 1991). Erozyon tehlikesi yaygın olup, yerleşim yerlerinin şehirden uzak, sarp ve yüksek yerlerde olması ulaşım ve haberleşmenin aksamasına neden olmakta, buna sert iklim şartları da eklendiğinde sağlık ve eğitimi de olumsuz etkilemektedir. Orman köylüleri devlet yatırımlarından da en az payı alan kesimdir. Özel sektör yatırım teşviklerinden alınan pay çok düşüktür. Tarımsal üretim reel olarak azalmaktadır (Anonim, 2002).

Orman köylülerinin orman kaynaklarının birincil paydaşı durumunda olması köylünün bu kaynaklara yönelik beklentilerini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim bazı köylüler konut yapımı için bazıları ise tarımsal etkinliklerini sürdürebilmek için arazi beklentisi içindedir. Bazı köylüler hayvanlarını otlatabilmek için ormanları uygun otlatma alanları olarak görürken; bazı köylüler yakacak ve hatta yapacak odun materyallerine olan ihtiyaçlarını ormanlardan gidermenin yollarını aramaktadır. Bazı köylüler ormanları kekik, mantar, adaçayı, vb. odun dışı bitkisel ürünlerin serbestçe toplanacağı alanlar olarak görürken; bazıları ise avlanma ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olarak gözlerini ormanlara çevirmektedirler. Özellikle gelirin düşük olduğu ve ormancılık etkinliklerine alternatif iş çeşitlerinin geliştirilemediği Yörelerde ise en önemli beklenti istihdam olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla orman kaynaklarından olan faydalanmalara getirilecek kısıtlamalar ile ormancılık gelirlerini arttırmaya veya azaltmaya neden olabilecek düzenleme ve uygulamalar köylünün orman kaynaklarına olan bakışını da şekillendirecektir. Bu durum son yılların popüler kavramı olan yerel katılım için önemle üzerinde durulması gereken bir olgudur.

Yasal prosedür (izlek) gereği, üretim işleri ağırlıklı 2000 adet kooperatif ve bir kısmı da kooperatif üyesi olmayanlar olmak üzere 300.000 orman köylüsünce yapılmaktadır. Orman üretim işleri 01/01/2003 tarihinde yürürlüğe giren 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kapsamında, orman kanununun 40'ncü maddesindeki öncelikler göz önüne alınarak Kanununun 22. Maddesinde belirtilen Doğrudan Temin Yöntemiyle yaptırılmaya başlanmıştır. 15/08/2003 tarihinden itibaren ilgili kanunda yapılan değişiklikle 3. maddesi a fıkrası gereğince köylü ve kooperatifler istisna kapsamına alındığından köylü ve kooperatiflere tekrar birim fiyat yöntemi ile yaptırılmaya başlanmıştır.

Orman köylülerine devletçe sağlanan yasal haklar bulunmaktadır. Bunlar Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında 2924 sayılı kanunda ve 6831 sayılı Orman Kanununun 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40'inci maddelerinde belirtilmiştir. Ayrıca orman

köylüleri ve bu köylülerinin kendi aralarında kurdukları kooperatifler devlet tarafından kredi verilmek suretiyle desteklenmektedir. Bu destekleme, Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğünce 6831 sayılı Orman Kanununa 1744 sayılı kanunla eklenen Ek-3 maddesi gereğince teşkil edilen Orman Köylüleri Kalkınma Fonundan düşük faizli ve uzun vadeli kredi olarak sağlanmıştır (Alkan vd., 2005). Orman köylüleri; ormancılık mevzuatının öngördüğü biçimde odun ve odun dışı orman ürünleri üretimi, ağaçlandırma, orman yollarının yapımı ve bakımı, yangın ve koruma, vb. temel ormancılık işlerinde işlendirilmektedir (OGM, 2012).

Bununla birlikte orman köylüsünün ekonomik girdileri genellikle odun hammaddesi üretimi (kesme, sürütme ve taşıma) işlerinden sağlanmaktadır (Acar vd., 2001). Ayrıca Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü (ORKÖY) tarafından da orman köylülerinin desteklenmesi ve kalkındırılmasına yönelik çalışmalarda öteden beri yürütüle gelmiştir.

Öte yandan, orman köylülerinin başat geçim unsuru olarak kabul gören (özellikle orman içi köylerde) orman kaynaklarından sağladıkları gelir, ortalama % 14 olup; yalnızca orman işçiliği geliri ortalaması % 4 gibi çok düşük bir orana karşılık geldiğini tespit eden çalışmalar da bulunmaktadır. Ayrıca, bu işçiliğin birçok yöre için kısa süreli olması nedeniyle de tek başına geçinme için yeterli olmadığı söylenebilir. Zira ormancılık sektörü orman köylüsünün çok az bir kısmına iş ve çalışma olanağı sağlayabilmektedir. Bu bağlamda orman işçiliğinin, çok az sayıda köy dışında, sürekliliği olmayan bir yan gelir kaynağı olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır. Kişi başına ortalama gelirin oldukça düşük olduğu orman köylerinde % 60 civarında tahmin edilen işsizlik oranı bu saptamaları doğrular niteliktedir (Arlı ve Erdoğan, 1993).

6831 sayılı Orman Kanunu'na göre orman köylülerinin kalkındırılmasına yönelik uygulamalar üç başlık altında toplanabilir

1. Doğrudan kaynak aktarımı,
2. Dolaylı kaynak aktarımı,
3. Ormancılık çalışmalarında işlendirme,

Orman köylülerine doğrudan kaynak aktarımı, bir fona dayalı olarak ve örgütlü bir biçimde 1970'li yılların başında Orman Bakanlığına bağlı Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü'nün (ORKÖY) kurulmasıyla başlamıştır. Bu amaçla Orman Köylülerini Kalkındırma Fonu'ndan köylülere ve köy kalkındırma kooperatiflerine kredi verilmektedir. Bütün kredi

uygulamalarında ana hedef ormanların korunması, geliştirilmesi ve genişletilmesi hedeflerine ulaşılmasını sağlamak için, ormanların içindeki ve bitişiğindeki köylerde yaşayan halkın kalkınmalarına katkıda bulunmaktadır. Bu amaç doğrultusunda orman köylüsüne odun tüketiminin azaltılması için sosyal nitelikli, gelirlerinin artırılması için ise ekonomik nitelikli ferdi krediler kullanılmaktadır. Sosyal nitelikli projelerden dam örtülüğü malzemeleri, ısıtma-pişirme aracı ve odun yerine kullanılacak yakıt maddeleri, köy bütünlüğü esas dikkate alınarak verilmektedir. Ekonomik nitelikli projeler ise aile işletmeciliği şeklinde yürütülmektedir. Kredi tahsislerinde köylülerden deprem, yangın, sel, toprak kayması gibi afetler nedeniyle zarar görenler ile ormancılık çalışmalarının en yoğun olduğu köy ve köylülere öncelik tanınmaktadır (Solmaz, 2007).

Belirli ekonomik amaçları güç birliği yaparak gerçekleştirmek üzere, kişilerin gönüllü olarak oluşturdukları ve yönetiminde demokratik ilkeler çerçevesinde söz sahibi oldukları kooperatifler, orman köylerinde yaygın bir uygulama alanı bulmuştur. Ferdi kredilerle oluşturulmuş potansiyelin pazarlanması ve değerlendirilebilmesi için orman köylerinde kurulmuş köy kalkınma kooperatifi ve birliklerine, uyguladıkları projeler için kredi kullanılmaktadır.

Orman köylerine dolaylı kaynak aktarımı, köylülerin yapacak ve yakacak odun ihtiyaçlarının Orman Genel Müdürlüğü tarafından indirimli fiyatla karşılanması şeklinde uygulanmaktadır. 6831 sayılı orman kanununun 31. ve 32. maddelerine göre orman köyleri, kendileri kullanmak ve tüketmek koşuluyla ihtiyaç duydukları yapacak (tomruk) ve yakacak odunu piyasa fiyatının çok altında bir fiyatla satın alabilmektedir. Ayrıca ilgili yasanın 34. maddesine göre orman köy kalkınma kooperatifleri, ürettikleri tomruk ve sanayi odununun % 25'i kadarını istediği fiyatla satmak amacıyla orman işletmelerinden satın alabilmektedir.

Sürdürülebilir orman yönetimi prensipleri çerçevesinde ormanlarımızın işletilmesi ve korunması ile birlikte, orman içi ve bitişiğinde bulunan orman köylüsünün ormancılık faaliyetlerinde işlendirilerek ekonomik katkı sağlanması temel hedefler arasında yer almaktadır (www.tbmm.gov.tr, 23.02.2006). Bu amaçla 6831 sayılı Orman Kanununun 40. maddesi ile devlet ormanlarında ağaçlandırma, bakım, imar, yol yapımı, kesme, toplama, taşıma, imal gibi orman işlerinin öncelikle o yöredeki köy kooperatifleri aracılığı ile orman köylülerine yaptırılması öngörülmüştür. Ayrıca Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel

Müdürlüğü'nde tesis ve bakım işlerinde de orman köylülerine istihdam olanağı sağlanmaktadır.

Türkiye için Orman Genel Müdürlüğü (OGM) tarafından 1978 yılında yapılan bir çalışma, ormanlardan yapılan gerçek yakacak odun tüketiminin 29,9 milyon m³ bulunmasına rağmen, OGM belgelerinin 10,5 milyon m³'lük bir üretimi gösterdiğini, dolayısıyla ormanlardan yılda 19,4 milyon m³'lük yasadışı odun tüketimi yapıldığını göstermektedir. Yine OGM tarafından yapılan “Türkiye’de Orman Köylüleri Tarafından Tüketilecek Yakacak Odun Anketi ve Sonuçları” isimli çalışmaya göre 1983 yılında 8,7 milyon m³ gizli odun tüketim miktarının olduğu belirtilmektedir. M.F. Türker (1992) ise, Trabzon–Maçka Orman İşletme Müdürlüğü ormanlarını kapsayan çalışmasında, bölge köylülerinin 1990 yılında 159.160 m³'lük gizli yakacak odun tüketimi yaptığı sonucuna ulaşmıştır (Türker, 1992). Türker’e göre gizli yakacak odun tüketimi oluşturan nedenlerin en önemlisi, ormanla içi içe yaşayan orman köylüsünün ekonomik yönden oldukça yetersiz bir durumda olmasıdır. Ona göre yoksul orman köylüsü ısıtma, pişirme, temizlik yapma ve ısınma gibi ihtiyaçlar için odundan başka alternatif enerji kaynağı kullanamamakta, ihtiyaçları için birlikte yaşadığı ormanı tahrip etmektedir (Türker; 1992). Bugün orman–köylü ilişkilerinin bozuk olması, ülkemiz ormancılığının en önemli sorunları arasındadır. Doğal kaynaklarımızın başında gelen, ekonomik ve sosyal açıdan birçok yararlar sağlayan orman varlığımızın korunması, öncelikle orman içi ve bitişiğinde yaşayan orman köylüsünün sosyoekonomik yönden kalkındırılması ile mümkündür. Bugüne kadar orman köylüsünün sorunlarını gidermek, köylülerin ormanlar üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak ve bu köylerin kalkındırılmalarını sağlamak amacı ile devlet tarafından birtakım önlemler alınmıştır ve alınmaya devam edilmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Muğla İli ve yakın çevresinin bünyesinde barındırdığı önemli dağ ve kıyı sistemleri, coğrafik ve jeolojik çeşitlilik, nehir-göl ve diğer önemli sulak alanların varlığı gibi unsurlardan dolayı yöredeki bitki çeşitliliğinin ne kadar değerli ve önemli olduğu Muğla İli’nde yaşayan endemik ve nadir bitki taksonları araştırıldığında ortaya çıkmaktadır. Türkiye’deki endemik ve nadir bitki taksonlarının yaklaşık %15’ine ev sahipliği yapması bakımından Muğla İli’nin Türkiye genelinde bitki çeşitliliği açısından büyük bir öneme ve potansiyele sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu duruma benzer biçimde Muğla İli’nin bünyesinde barındırdığı orman varlığı ve çeşitliliği açısından da paralellikler arz etmektedir. Yaklaşık 1,5 milyon hektar

orman varlığına sahip olan Muğla İli, Türkiye'deki orman varlığının neredeyse %15'ine tek başına ev sahipliği yapmaktadır. Yine bu kadar geniş bir orman varlığının yanı sıra Muğla İli; deniz seviyesinden (0 m), 3200 metrelere kadar değişen bir yükselti aralığında kıyı kumulları, makilik, meşelik, Kızılcım, Fıstık Çamı, Halep Çamı, Sığla Ormanı, Karaçam, Toros Sediri, Andız Ardıcı, Katran Ardıcı, Toros Göknarı, ve alpinik kuşak bitki sistemleri gibi çok farklı orman ve bitki kuşaklarına yöresinde yaşama imkanı sunmaktadır.

Bu kadar yoğun ve birbirinden farklı bitki-orman kuşağı çeşitliliği kaçınılmaz olarak Muğla İli'nde çeşitli niteliklerdeki çok sayıda doğa koruma alanları ve rekreasyon alanlarının bulunmasına yol açmıştır. Öte yandan bu durum yörede binlerce yıldır bu bitki ve orman varlığından sürdürülebilir biçimde faydalanan ve aynı zamanda bu ormanlara can yoldaşı gibi bakan orman köylülerinin de Muğla için çok önemli bir değer olarak ön plana çıkmasına yol açmıştır. Bu ormanlardan yapılacak ve yakacak odun ürünleri, avcılık ve toplayıcılık, bal üretimi, orman banyosu, sığla yağı, reçine, sakız, sarmaşık, yaprak ve mantar toplayıcılığı gibi doğrudan ve dolaylı faydalanmalarının yanı sıra köylerinin sınırlarında bulunan orman işletme şeflikleri ve orman kooperatifleri/birlikleri aracılığıyla yapmış oldukları orman işçilikleri sonucunda da Muğla İli'ndeki orman varlığının devamlılığının sağlanmasında en önemli aktör olagelmışlerdir.

Orman köylerinde yaşayan insanlar, ekonomik açıdan orman kaynaklarına bağımlıdır. Bu nedenle Tanzimat Fermanı'ndan itibaren köylülerin ormanlardan yararlanma haklarına yönelik birçok yasal düzenleme yapılmış, bu haklar özellikle yapılacak ve yakacak odun ihtiyaçlarının karşılanması yönünde olmuştur. Ancak köylülerin ormancılık politika ve stratejilerinin geliştirilmelerine, orman kaynaklarına yönelik planlama, karar alma ve uygulamalarına katılımları, yeterli olmaktan uzaktır. Orman köylülerinin kendi haklarını koruma ve sorunlarını çözmeye yönelik örgütlü çalışma gelenekleri ve kapasiteleri düşüktür. Politik düzeyde ise orman köylerinde yoksulluğun azaltılmasına ve kırsal kalkınmaya yönelik etkin ve tutarlı politika ve stratejilerinin geliştirilemediği görülmektedir. İlgili devlet kuruluşlarının çalışmaları birbirinden kopuk yürütülmekte, aralarında gerekli eşgüdüm ve entegrasyon sağlanamamaktadır. Büyük oranda Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda gerçekleştirilen kalkındırma çalışmaları, yoksulluğun azaltılmasında olumlu sonuçlar vermesine rağmen gerek bu çalışmalardan az sayıda köylünün yararlanması, gerekse devlet ve özel sektör kuruluşları arasında yaşanan eşgüdüm ve işbirliği eksiklikleri nedeniyle

orman köylülerinin yoksulluğuna son verilememiş, kaçakçılık, açmacılık, otlatma gibi suçların önüne geçilememiştir (Solmaz, 2007).

Orman varlığımız ile orman içinde yer alan 21.218 orman köyünde yaşayan orman köylüsünün birbirleriyle organik bir bütünlük ve çok yönlü etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Alan, servet, artım ve diğer nitelikleri belli ve sınırlı olan orman varlığımız ile hayat seviyesi toplumun en gerisinde bulunan, orman köylüsünün karşılıklı çok çeşitli meseleleri bulunmaktadır. Her ne kadar ormanların işletilmesi ve işletmeye açılması bu köylülerin katkılarıyla oluyorsa da, içinde buldukları sosyal ve ekonomik kötü şartlar sebebiyle orman-köylü ilişkileri olumsuz yönden etkilenmektedir.

Orman köylerinde nüfus; köyden kente olan göç olgusuna rağmen reel olarak %1 artmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, ormancılık sektörü bu köylerin ancak belli bir bölümüne iş vermektedir. Diğer sektörlerde, gizli ve mevsimlik işsizliği ve dolayısıyla gelir eksikliğini ortadan kaldıracak durumda değildir. Orman köylerine kaynakların sınırlı oluşu, gerek mevcut ve gerekse artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamamakta, ihtiyaç kaynak dengesizliği meselesi ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple normal yollarla gelir temin edemeyen orman köylüleri asgari şartlarla hayatlarını sürdürebilmek için, usulsüz kesim yaparak, tarla açarak, orman içinde yerleşerek hayvanlarını otlatarak iş sahası temini veya açma gayesiyle yangın çıkararak ormanların aleyhine suç işlenmektedir. Orman köylüsünün, bilhassa dik ve meyilli yamaçlarda tabiat kanunlarına aykırı olarak, tarım yapmak üzere ormandan açtığı sahalar, tarımsal verim sağlayamamakta zamanla tarımda yapılamayan bu topraklarda erozyon şiddetlenerek her gün acı örneklerini yaşadığımız çığ ve sel afetleri artmaktadır.

Ormanlarda hayvan, özellikle kıl keçisi otlatılması, ormanları büyük ölçüde tahrip etmekte ve gençliğin gelmesini engelleyen faktörlerin başında gelmektedir. Hayvan otlatılması olduğu sürece ormanlarda tekniğe uygun müdahaleler yaparak, gençliği getirmeye, ormanı yenilemeye ve hatta başta ağaçlandırma olmak üzere diğer teknik ormancılık çalışmalarını yapmaya imkân bulunmamaktadır. Halbuki ormanlar yaşayan dinamik varlıklardır. Devamlılığın sağlanabilmesi için tekniğine uygun müdahalelerin, işletmeciliğin yapılması zorunludur. Teknik çalışmalar sonucu ormanların yenilenebilmesi, bilhassa gençliğin gelebilmesi ve ağaçlandırmaların başarıya ulaşabilmesi için saha emniyeti birinci şarttır. Ne var ki köylü hayvanını ormanda otlattığından orman köylü ilişkileri büyük oranda bozulmaktadır. Orman köylerinde büyük oranda ahşap malzeme kullanılmaktadır. İlkel yapı

teknikleri ile inşa edilen kümes, ahır, samanlık ve ambarlarda çok büyük miktarlarda odun hammaddesi kullanılmakta, hatta bazı yörelerde, dam örtüsü olarak pedavra veya hartama adı verilen ahşap malzeme kullanılması, çok fazla odun israfına neden olmaktadır. Nüfusun artması ve yeni konut ve tarım sal tesislerin yapımı ile bu israf daha da artmaktadır. Yine sıhhi olmayan ve ısı kaybına neden olan konutlarda, hatta açık ocaklarda ısıtma ve pişirme için tüketilen odunun büyük miktarlara ulaştığı, bu maksatla tüketilen odunun, ormanlarımızın verim gücünün üstünde olduğu yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır.

Bu durum ise büyük ölçüde ormanların tahribine yol açmış ve açmaktadır. Ormanın üzerindeki ekonomik taleplerin azaltılması orman köylüsünün sağlıklı gelir kaynaklarına kavuşması ile mümkündür. 77,7 milyon hektar genişliğindeki Türkiye'nin 20,1 milyon hektarı (%25) ormanlarla kaplı olup, 75 milyon nüfusun yaklaşık 7 milyonu (%10), 21.218 köyde orman içinde ve bitişiğinde yaşamaktadır. Türkiye coğrafyası genelde engebeliktir. Meyil, arazi ve arazi kullanma yetersizliği sebebiyle, erozyon şiddetli ve nisbeti %70 gibi çok fazladır. Sosyal ve ekonomik dengesizlik, orman köylüsünün hayat mücadelesi içinde, istemeden de olsa orman ve toprağa zarar vermesine sebep olmaktadır. 20.1 milyon hektar orman varlığı içinde serpili ve plânsız olarak yerleşmiş olan orman köylerinin ilk etapta yol probleminin çözülmesi hizmet ve üretimi temin edecek asıl yoldur. Su, elektrik, PTT, Sağlık- eğitim, kooperatifçilik gibi hizmetler bir sistem dahilinde, koordine ve finanse edilerek tahakkuk etmelidir. Ormanlık sektörünün gelişmesinin bir unsuru da, orman köylüsünün problemlerinin çözümü ile mümkün gözükmektedir.

Muğla İli genelinde bulunan orman köylerinde de kaynakların sınırlı olması nedeniyle bu köylerde hayat standardı Türkiye ortalamasının, hatta kırsal kesim ortalamasının altındadır. Tarımsal ürünlerden elde ettikleri gelirler ile devlet yardımlarından (eğitim, sağlık, ulaşım vb.) yararlanma düzeyi, ova köylerinden daha düşük seviyede gerçekleşmektedir (Solmaz, 2007). Bu nedenle orman köylerinde yoksulluğu azaltmak ve orman köylüsünün refah düzeyini artırarak ormanlar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için;

•Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü'nün (ORKÖY) finansal ve kurumsal imkânları artırılmalı, daha fazla orman köylüsünün ferdi kredi alması sağlanmalıdır.

•Ferdî kredilerle desteklenen ailelerin elde ettikleri ürünlerin değerlendirilmesinde en büyük faydayı sağlayabilmek için örgütlenmeleri şarttır. Özellikle hayvancılık konusunda üretilen et

ve sütün hammadde olarak değil işlenerek pazara sunulması, geliri arttırmaktadır. Üretilen ürünlerin pazarla ilişkilerinin kurulabilmesi, bu yönde üretimin gerçekleştirilebilmesi için kooperatifleşmeleri gerekmektedir. Kooperatifleşme ile üretim aşamasında küçük birimlerin olanakları birleştirilerek kaynak kullanımında etkinlik sağlanabilecek, hammadde temininin ve pazarlama giderlerinin daha düşük maliyetlerle yapılabilmesi mümkün olacaktır.

•Mera hayvancılığından ahır hayvancılığına geçiş yapılmalıdır. Ahır hayvancılığında iyi ırklar ve uygun beslenme ile et ve süt bakımından en yüksek verimin alınması yoluna gidilmelidir. Ancak buna rağmen, kapalı sistem hayvan yetiştiriciliğinin yanı sıra bütüncül mera yönetimi de uygulanarak uygun meraların sürdürülebilir biçimde kullanımına devam edilmeli ve bu sayede orman varlığının tahribatının önüne geçilmelidir.

•Orman köylüleri özel ağaçlandırma çalışmalarına yönlendirilmeli, daha geniş ölçüde katılımlarını sağlamak açısından gerekli önlemler alınmalıdır. Kavakçılık ve kızılâğaç yetiştiriciliğinin geliştirilmesi için arz-talep dengesi belirlenerek özel kızılâğaç ve kavak ağaçlandırmaları teşvik edilmelidir. Hem odun üretimi yapabilen hem de meyvesinden yararlanılan ağaçların (ceviz, kestane, fıstık çamı, vb.) geliştirilmesi, hatta kültüre alınması suretiyle orman köylüsüne önemli bir gelir kaynağı sağlanabilir.

•Orman köylerindeki ekoturizm imkânları planlı bir şekilde orman köylüsü lehine geliştirilmeli, yayla ve dağ turizmi teşvik edilmeli, alt yapı yatırımları tamamlanarak köylüye yatırım için kredi verilmelidir.

•Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından tesis edilen milli parklar ve diğer korunan alanların tesis ve planlama sistemi, orman köylüsünün katılımının ve ihtiyaçlarının dikkate alınmasını sağlayacak şekilde geliştirmelidir. Köylülerin bu alanlardaki ve çevresindeki gelir getirici faaliyetlerden ve gelir olanaklarından yararlanmaları sağlanmalıdır.

•Av kaynakları ve avcılığın gerçek potansiyelinin değerlendirilmesi halinde hem ülkemize hem de orman köylülerine önemli bir gelir kaynağı yaratılabilir.

•Arıcılık az sermaye ile çok kâr sağlayan, kısa vadede uygulamaya konulan ve kırsal kesimde tarım, hayvancılık ve ormancılık gibi faaliyetlerden daha çok gelir getiren bir sektör olarak

orman köylüleri için alternatif bir geçim kaynağıdır. Bu nedenle orman köylüsüne verilecek bireysel kredilerde arıcılık kredileri artırılmalı, bu konuda teknik destek verilmelidir.

•Doğal olarak yetişen ve ekonomik öneme sahip odun dışı orman ürünlerinin (kekik, adaçayı, sığla yağı, defne, mantar, reçine, kozalak, çam fıstığı vs.) kültüre alınarak özellikle kooperatifler aracılığı ile üretilmeleri ve pazarlanmaları, orman köylüsüne gelir ve istihdam olanağı sağlayacaktır.

•Orman köylerinde arazi sınıflandırılması çalışmaları yapılarak orman, mera ve tarım toprakları tespit edilmeli, toprakların kullanım kapasiteleri belirlenerek yanlış kullanımları önlenmelidir. Orman kadastro kısa sürede bitirilmeli, kadastro tamamlanmış yerlerde orman sınır noktalarının sürekli denetimi sağlanmalıdır.

•Orman özelliğini kaybetmiş arazilerle ilgili mülkiyet sorunları çözülerek bu uygulamadan elde edilecek gelirler bir fonda toplanmalıdır. Bu fon, buldukları yerde kalkındırılması mümkün olmayan ve nakledilmesi öngörülen orman köylerinin yerleştirilmelerinde ve kalkındırılmalarında kullanılmalıdır. Nakledilecek orman köylerinin ve nakledilecekleri yerlerin tespiti önceden ve planlı bir şekilde yapılmalıdır. Bu köylerde yaşayan insanların kurulu veya kurulacak olan hafif sanayi bölgelerinde istihdamına öncelik verilmelidir.

•Orman olarak kalmasında yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen ve halen orman olarak işletilen araziler, köylünün kullanımındaki meyilli, yamaçta yer alan ve verimsiz tarım alanları ile değiştirilmelidir.

•Muğla Orman Bölge Müdürlüğü bünyesinde gerçekleşecek her türlü ormancılık işlemi için FSC (Forest Stewardship Council) sertifikasyon sistemine geçilmeli ve bu sisteme orman köylülerin entegrasyonu için gerekli eğitim, kapasite ve farkındalık artırma çalışmaları tamamlanarak, orman köylüsü bu sisteme aktif biçimde dahil edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abramovitz, J. N. (1998). Dünya Ormanlarını Korumak. TEMA Dünyanın Durumu Raporu, Çev. İdil Eser, İstanbul.
- Acar, H., Eker, H., Topalak, M.Ö., 2001. Orman işçiliğinde ergonomik yaklaşımlar ve sendikalaşma” 8. Ulusal Ergonomi Kongresi, Bildiriler Kitabı, s.318-324, İzmir.
- Acun, E., Geray, A., U., 1980. Orman Köylülerinin Kentlileşmesi ve Orman Köy İlişkileri (Safranbolu Örneği), İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, ÜYN:2640, FYN:279, 85s. İstanbul.
- Akman, Y., 1995. *Türkiye Orman Vegetasyonu*, Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Botanik A.B.D., Ankara.
- Alkan, H., Dinçay, E., 1998. Hayvancılık kredisi almış Isparta orman içi köylerinde ekonomik durumun geçmiş yıllarla karşılaştırılması. Isparta'nın Dünü Bugünü Yarını Sempozyumu II, Bildiriler Kitabı, Cilt:2, Isparta.
- Alkan, H., Korkmaz, M., Tolunay, A., 2005. Burdur İli'nde ormancılık etkinliklerinin orman-halk ilişkileri kapsamında değerlendirilmesi. Burdur Sempozyumu, 16-19 Kasım 2005.
- Alkan, S., Toksoy, D., 2009. Orman köylerinde kadın ve kırsal kalkınma (Trabzon ili örneği), II. Ormancılıkta Sosyo-ekonomik Sorunlar Kongresi, (19-21 Şubat 2009), s.99-107, Isparta.
- Altan, G., 2011. Muğla ve Çanakkale İllerinde 2000-2008 Döneminde Gerçekleşen Büyük Orman Yangınlarının Klimatolojik ve Meteorolojik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 364 s.
- Anonim, 2002. 1. Ulusal Ormancılık Kooperatifleri Sempozyumu, (22-23 Mart 2002), Kastamonu.
- Arlı, M., Erdoğan, Z., 1993. Orman Köylülerine Gelir Sağlayıcı Projelerde El Sanatlarının Yeri ve Önemi. Orman Bakanlığı Yayınları , 1. Ormancılık Şurası Tebliğler ve Ön Çalışma Gurubu Raporu, Cilt:2, Seri No:13, Yayın No:006, s.172-180. Ankara.
- Atalay, İ., 1994. *Türkiye Vegetasyon Coğrafyası*, Ege Üni. Basımevi, İzmir.
- Atalay, İ., 2008. *Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası*. META Basım Matbaacılık Hizmetleri. Cilt I-II. İzmir.
- Baytop, T., 1994. *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, T.D.K. Basımevi, Ankara.

- Berkel, A., 1955. Sıgla Ağacı (*Liquidambar orientalis* Mill.) Odununun Makroskopik Özellikleri ve Anatomik Strüktürü Hakkında Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri A, Cilt V, Sayı 1 ve 2, Syf.1, İstanbul.
- Birler, A. S. (1995). Ormanlarımızın Korunması İçin Endüstriyel Plantasyonların Önemi. TEMA Yayınları No:8, İstanbul.
- Bozkurt, Y., Yaltırık, F., & Özdönmez, M. 1982. Türkiye’de Orman Yan Ürünleri. İ.Ü. Yayın No:2845, Orman Fak. Yayın No:302, İstanbul.
- Çağlar, Y.,1986. Forest villages and development activities concerning them, National Productivity Centre Press, Press No: 340, Ankara, Turkey.
- Çağlar, Y., 2000. Ormanlarımız Artıyor mu?, Azalıyor mu?. Bilim ve Teknik Dergisi, Ocak 2000, Ankara.
- Çepel, N., 2004. Ekolojik Sorunlar ve Çözümleri. Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 3.Basım, Syf.64.
- Edwards, D. P., Fisher, B., & Boyd, E. (2010). Protecting degraded rainforests: enhancement of forest carbon stocks under REDD+. Conservation Letters 3 (2010) 313–316.
- Davis, P.H. 1965-1985. *Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol. 1-9*, University Press, Edinburgh.
- Davis, P.H., Harper, P.C. & Hege, I.C. (eds.), 1971. *Plant Life of South-West Asia*. The Botanical Society of Edinburgh.
- Davis, P. H., Mill, R. R., Tan, K. 1988. *Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol. 10*, University Press, Edinburgh.
- Eken, G. and Magnin, G., 1999. A Preliminary Atlas of the Konya Basin, Central Turkey. Biodiversity Programme Report. No: 13. Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul.
- Eken, G., Bennun, L., Brooks, T.M., Darwall, W., Fishpool L.D.C., Foster, M., Knox, D., Langhammer, P., Radford, E., Salaman, P., Secherst, W., Smith, M.L., Spector, S., and Tordolf, A., 2004. Key Biodiversity Areas as site conservation targets. BioScience 54: 1110-1118.
- Eken, G., Bozdoğan, M., İsfendiyaroğlu, S., Kılıç, D.T. ve Lise, Y. (eds.). 2006. *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları*. 2 Cilt. Doğa Derneği, Ankara.
- Ekim, T., Koyuncu, M., Vural, M., Duman, H., Aytaç, Z., Adıgüzel N., 2000. *Türkiye Bitkileri Kırmızı Listesi, (Red Data Book of Turkish Plants (Pteridophyta and Angiospermae))*. Türkiye Tabiatını Koruma Derneği ve Van 100. Yıl Üniversitesi Yayını, 246 Syf. Ankara.
- Erinç, S., 1977. *Vejetasyon Coğrafyası*. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2276. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.

- Ertan, A., Kılıç, A., ve Kasperek, M., 1992. Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları. DHKD-ICBP: 156, İstanbul.
- İstek, A., 1994. Sığla Yağı (*Storax*)'nın Kimyasal Bileşenleri. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Gökçe, O. 2005; Çevre-Orman-Tarım ve Halk İlişkilerinin Dinamikleri. 1. Çevre ve Ormancılık Şurası, s 1567-1574, Antalya.
- Gül, G. S. (1986). Sığla Ağacı (*Liquidambar orientalis* Mill.) Kabuk Sıyrıntılarında Yağ Elde Etme Yöntemleri Üzerine Araştırmalar. Orman Araştırma Enstitüsü Yayınları, Teknik Bülten Serisi, No: 178.
- Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M., Babaç, M.T., (edlr.), 2012. *Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)*. Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını. 1290 Syf. İstanbul.
- Huş, S., 1947. Reçine ve Sığla Yağı Elde Etme Metodları. Hüsniyat Basımevi, Syf. 43-59, İstanbul.
- Huş, S., 1949. Sığla Ağacının (*Liquidambar orientalis* Mill.) Ormancılık Bakımından Önemi ve Sığla Yağının Kimyasal Araştırılması. Orman Genel Müdürlüğü Yayın No: 83 Sayfa: 7-27.
- Karabıyık, E., 1993. Türkiye'de orman köy ilişkileri ve çevre. 1. Ormancılık Şurası, Tebliğler ve Ön Çalışma Grubu Raporları, Seri No:13, Yayın No:006, Ankara.
- Karataş, A., 2004. Türkiye'nin Önemli Memeli Alanları, Yeşil ATLAS, Sayı 7: 42-61.
- Kayan, İ., 1979. Muğla - Yatağan Çevresinin Jeomorfolojisi. Doçentlik Tezi (yayımlanmamış), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara.
- Keleş, R., Hamamcı, C., & Çoban, A. (2009). Çevre Politikası. İmge Kitabevi Yayınları, 6.Baskı, Syf.199, 201. Ankara.
- Kılıç, M., 2012. Orman Köylülerinin Ormancılık Etkinliklerine İlişkin Algı Ve Beklentilerinin Belirlenmesi (Sivas Orman İşletme Müdürlüğü Örneği). Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 116 Syf., Isparta.
- Kılıç, D.T. ve Eken, G., 2004. Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları, 2004 Güncellemesi, Doğa Derneği, Ankara.
- Krishna, N., & Sankar, V. B. (1997). Ekolojik Mirasın Korunması: Tamil Nadu'nun Kutsal Ağaçları. XXI. Yüzyıla Doğru Sürdürülebilir Kalkınma İçin Ormancılık, XI. Dünya Ormancılık Kongresi Bildirileri, Cilt 2, Syf.67-72.

- Küçükala, A., Durmuşkahya, C., & Koray, Z., 2010. Sığla Ağacının Korunmasına Yönelik Eğitim Çalışmaları Projesi Sonuç Raporu. ÖÇKK Başkanlığı, 70 Syf., Ankara.
- Mersin, Ö., 2015. Muğla Orman Bölge Müdürlüğü'ndeki Biyotik ve Abiyotik Zararlıların Orman Koruma Açısından Değerlendirilmesi. Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 65 Syf., Bartın.
- Muğla Orman Bölge Müdürlüğü, 2016. <http://muglaobm.ogm.gov.tr/Sayfalar/Kurulusumuz/GenelBilgiler.aspx> websayfasına 23 Şubat 2016 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- OGM, 2012. Orman Varlığımız Raporu-2012. Orman Genel Müdürlüğü, Ankara.
- OGM, 2016. Ormancılık istatistikleri. <http://rip.ormansu.gov.tr/rip/AnaSayfa/ormancilik-istatistikleri.aspx?sflang=tr> 23 Şubat 2016 tarihinde siteye erişim sağlanmıştır.
- Oruç, A., Türkozan, O. Ve Durmuş, S.H., 2003. Deniz Kaplumbağalarının izinde: Deniz Kaplumbağaları Yuvalama Kumsalları Değerlendirme Raporu. WWF-Türkiye.
- Örtel, E., 1988. Sığla Ormanlarımızın Durumu. Ormancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, Temmuz-1988, Syf.93-96.
- Özdönmez, M., İstanbullu, T., Akesen, A., Ekizoğlu, A., 1996. Ormancılık Politikası. İÜ YN:3968, OFYN:435, ISBN:975-404-429-5; İstanbul.
- Özhatay, N., Byfield, A., Argun, G., 2002. İstanbul: Her dem yeşil: İstanbul'un Doğal Alanları Projesi. Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul.
- Özhatay, N., Byfield, A., Atay, S., 2003. Türkiye'nin Önemli Bitki Alanları. WWF-Türkiye, İstanbul.
- Pils, G. 2006. *Flowers of Turkey, A Photo Guide*. Friedrich VDV, 408 Syf. Austria.
- Savaş, Y. ve Kıraç, C.O., 1991. ODTÜ-SAT/AFAG'ın Akdeniz Keşiş Foku *Monachus monachus* Üzerine Çalışmaları ve Koruma Bölgeleri İçin Öneriler. Ulusal Fok Komitesi'ne sunulan Rapor. Mayıs 1991. AFAG, Ankara. 1-23.
- Solmaz, E., 2007. Muğla Orman Köylerinin Kalkınmasına Yönelik Uygulanan Politikaların Yoksulluk Düzeyi Ve Orman Kaynaklarının Kullanımına Etkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Güz 2007, Sayı 19, Muğla.
- Taşkın, B. G., Taşkın, V., Varol, Ö., Arslan, T., & Küçükakyüz, K. (2010). Türkiye'deki Relikt Endemik Sığla Ağacı (*Liquidambar orientalis* Mill. var. *orientalis* ve *L. orientalis* Mill. var. *integriloba* Fiori) Populasyonlarında Genetik Çeşitliliğin İzoenzimler ve RAPD (Rasgele Üretilen Polimorfik DNA) Belirteçleri Yardımıyla

- Saptanması. TÜBİTAK TOVAG Projesi, Proje No: TOVAG-104 O 529. Syf. 106-113.
- TBMM, “Orman Köylülerinin Sorunlarının Araştırılarak, Orman Köylülerinin Kalkındırılması İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu”, www.tbmm.gov.tr/Komisyon/orman_koyluleri_araştırma/index.htm, Erişim:23.02.2006.
- Tolunay, A., 1991. Orman köylerinde tipik arazi kullanımı. Orman Mühendisliği Dergisi, Sayı:11, s. 6-9
- TÜİK, 2007. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Verileri, Ankara.
- Türker, M. F., 1992. “Maçka Devlet Orman İşletme Müdürlüğü Ormanlarından Odun Hammaddesinin Yakacak Odun Amacıyla Tüketilmesinin Sosyo–Ekonomik Analizi”, KTÜ, Fen. Bil. Ens., Orman Mühendisliği ABD., Doktora Tezi, Ocak, Trabzon.
- Türkeş, M., 2012. Biyocoğrafyanın İlkeleri, Ekolojik Bir Yaklaşım - Ders Notları. Kriter Yayınevi, Kriter Yayın No: 100, Fiziki Coğrafya Serisi No. 2, ISBN: 978-6055863-39-6, 240 + XII sayfa, İstanbul.
- Türkeş, M., Altan, G., 2012. Muğla Orman Bölge Müdürlüğü’ne bağlı orman arazilerinde 2008 yılında oluşan yangınların kuraklık indisleri ile çözümlenmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 9(1): 912-931.
- United Nations - The Food and Agriculture Organisation [FAO]. (2010). The Global Forest Resources Assessment 2010. United Nations, The Food and Agriculture Organisation.
- United Nations Environment Programme [UNEP]. (2005). Millennium Ecosystem Assessment, Ecosystems and Human Well-being. Island Press.
- Ürker, O., 2014. Çevre Etiği Bağlamında Anadolu Sığılma Ormanları. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 325 + VIII Syf., Ankara.
- Van Swaay, C.A.M., Warren, M.S., 2003. Prime Butterfly Areas in Europe Priority Sites for Conservation. National Reference Center for Agriculture, Nature and Fisheries; Ministry of Agriculture, Nature Management and Fisheries, Wageningen (The Netherlands).
- Yarar, M. ve Magnin, G., 1997. Türkiye’nin Önemli Kuş Alanları. Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul.
- Yerli, S. ve Demirayak, F., 1996. Türkiye’de Deniz Kaplumbağaları ve Üreme Kumsalları Üzerine Bir Değerlendirme ’95. Doğal Hayatı Koruma Derneği, Kıyı Yönetimi Bölümü, Rapor No: 96/4, İstanbul.

- Yeşilyurt, E.B., Akaydın, G., 2012. Endemic Plants and Their Threat Categories of Muğla Province (Turkey) - Muğla İli Endemik Bitkileri ve Tehlike Kategorileri (Türkiye). Hacettepe J. Biol. & Chem., 2012, 40 (2), 195–212.
- Yılmaz, E., 2006. Orman kaynakları planlaması ve yönetiminde katılımcı yaklaşımlar. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, 26–28 Mayıs 2006, Çankırı.
- <http://www.tubitak.gov.tr/tubives/index.php> (Türkiye Bitkileri Veri Servisi - TÜBİTAK)

EK 2:

**KOZAĞAÇ VE GÖKTEPE MAHALLELERİNİN
DOĞA YÜRÜYÜŞÜ SPORU AÇISINDAN POTANSİYELİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN RAPOR**

Zirve Dağcılık ve Doğa Sporları Kulübü

Muğla Şubesi

2016/Muğla

Giris

Bu rapor, Muğla ilinin iç kesimlerinde bulunan iki kırsal mahalleye “*Muğla İlinin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi*” kapsamında yapılan keşif yürüyüşleri sonucunda oluşturulmuştur. Rapor, Muğla'nın kıyı kesimlerinden uzak yerleşim yerlerinde doğa yürüyüşlerinin yapılmasına uygun bir potansiyelin olup olmadığının belirlenmesini ve olası potansiyelin harekete geçirilmesi için gerekenlerin değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Muğla'da doğa yürüyüşleri sporu hızla yaygınlaşmaktadır. Büyük ilçelerin tümünde dernek-kulüp olarak tüzel kişiliği sahip dağcılık ve doğa yürüyüşü örgütlenmeleri vardır. Bu tüzel kişiliklerin bir kısmı aynı zamanda dağcılık federasyonu üyesidir ve lisanslı sporcuları bulunmaktadır.

Ayrıca ilde çok sayıda sosyal ağlar üzerinden bir araya gelmiş, tüzel kişiliği bulunmayan doğa yürüyüşü toplulukları vardır. Diğer yandan İzmir, Aydın, Denizli gibi yakın çevre illerden de birçok benzer dernek, kulüp ve topluluklar Muğla'ya doğa yürüyüşü yapmak amaçlı günü birlik veya kampli etkinlikler düzenlenmektedirler.

Ayrıca tur/otel işletmelerince veya özellikle doğa yürüyüşü yapmak için kurulan işletmelerce düzenlenen, yerli ve yabancı turistlerin katıldığı ticari amaçlı doğa yürüyüşü etkinlikleri arttığı gözlenmektedir.

Muğla ilinde doğa yürüyüşü amacıyla parkurları işaretlenmiş, haritalandırılmış ve yayınlanmış Karya ve Likya yolları bulunmaktadır. Bu yolların önemli bir kısmı Muğla'nın deniz turizminin yaygın olduğu kıyılarda veya bu kıyılara yakın yerlerde bulunmaktadır. Karya yolunun bir kısmı ilin kırsal bölgelerinden geçse de bu parkurlara talep diğerlerine oranla daha azdır ve düzenli olarak belirlenmiş, açılmış, işaretlenmiş ve haritalandırılmış parkurlar oldukça az sayıdadır.

Göktepe Mahallesi

Proje kapsamında Zirve Dağcılık ve Doğa Sporları Kulübü Muğla şubesi tarafından Göktepe mahallesine üç keşif gezisi düzenlenmiştir. Mahalle kahvesinde yapılan proje toplantısına kulüp yöneticileri katılmış ve proje içeriği ve amaçları hakkında gerekli bilgiler alınmıştır. Mahalleye yapılan ziyaretler sırasında doğa yürüyüşleri için uygun yerler hakkında yaşlı ve gençlerle görüşülmüş, bu kimselerin rehberliklerinden yararlanılmıştır.

Muğla ili Menteşe İlçesine bağlı Göktepe mahallesinde “112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonu”, Jandarma Güvenlik Merkezi” ve “Orman Şefliğinin” bulunmaktadır.

Belirtilen kamu hizmetlerinin varlığı dağcılık ve doğa sporları sırasında karşılaşılabilecek olağanüstü durumlarda erken ve yeterli müdahale sağlanmasına olanak tanımaktadır.

Göktepe mahallesi çevredeki diğer yerleşim yerleri ile motorlu taşıtlar için uygun çok sayıda asfalt, stabilize ve orman içi yolla bağlanmaktadır. Yerleşim yerinde günlük ihtiyaçların karşılanacağı “bakkal” ve “kahvehane” bulunmaktadır.

Mahallede geleneksel yerel mimari ve sokak yapısı kısmen varlığını sürdürmektedir. Özgünlüğünü koruyan geleneksel teknik ve malzemelerle yapılmış konutlar ilgi çekicidir. Bu konutlardan birinin veya birkaçının restore edilmesi durumunda doğa yürüyüşleri ve turizm etkinlikleri için çekim merkezi olabilecek nitelikler taşıdığı öngörülmektedir.

Göktepe mahallesi, mahalle statüsüne dönüşmeden önce Muğla yöresinin ve çevrenin en büyük köyü idi. Ayrıca, yerleşim olarak Muğla merkez yerleşiminden bile daha önce burada yerleşimin olduğu ve köyün eski kervan yolu üzerinde konumlandığı söylenmektedir. Ancak bu kervan yolunun Nazilli'den geçen ana kervan yolunun tali bir parçası olma olasılığı yüksektir.

Tarım alanları ile çevrili yerleşim yerinde tarım alanlarının bitiminden hemen sonra yoğun ağaçlık ve ormanlık alan bulunmaktadır. Ağaçlık ve ormanlık alanların yer şekillerine bakıldığında çeşitli yüksekliklerde çok sayıda dağ, tepe, mevsimlik dere yatağı, küçük vadi ve yarlar bulunmaktadır. Aynı zamanda mevsimlik yenebilir mantar türlerine rastlanılmıştır. Bitki örtüsü ve yer şekilleri özellikle doğa yürüyüşleri için uygun bir ortam sunmaktadır.

Yerleşimin kuzeyinde Hisar olarak adlandırılan tepenin eteklerinde görsel olarak etkileyici su kaynakları ve bu kaynaklardan çıkan suları toplayan çok sayıda ark görülmüştür. Tepenin eteklerinin su bakımından zengin olması kendine has bir nitelikte ilgi çekici yer şekilleri ve bitki örtüsü oluşmasına neden olmuştur. Bu tepeye çıkılırken, kayaya oyulmuş mezar yeri olduğu tahmin edilen mağara biçimli kalıntılar belirlenmiştir. Söz konusu tepenin tüm mahalleyi, mahallenin tarım alanlarını, çevredeki orman, dere yatağı ve dağları içeren etkileyici bir panoramik manzarası bulunmaktadır.

Doğa yürüyüşleri bakımından bu yerleşim yerinin çekiciliği arttıran en önemli unsur, tüm yıl boyunca suyun bulunduğu bir derenin varlığıdır. Derenin debisinin yüksekliği, doğa şekilleri ve çevresindeki ağaç ve bitki türlerinin çeşitliliği bölgenin bir doğa yürüyüş parkuru olma potansiyelini artırmaktadır.

Dere yatağının yörede yaşayanlar tarafından mesire yeri ve yüzme alanı olarak kullanılan kesiminde bulunan küçük ama etkileyici şelale dikkat çekmektedir. Bu yerin hemen yakınında

kalıntıları kısmen görülebilen yıkılmış bir su değirmeni bulunmaktadır. Bu alan düzenlenmesi koşuluyla kamp alanı olmaya uygundur. Ayrıca bu alana uzak olmayan bir başka su değirmeni kalıntısı daha vardır ve tamamen yıkık olmasına rağmen kalıntı izleri daha belirgindir. Bu iki değirmen de Göktepe mahallesinin zamanının işlek ve yoğun yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir.

Dere yatağında mevsime ve su debisine göre yürüyerek çok sayıda sudan geçiş olanaklarının olması, doğa yürüyüşü bakımından parkurun çekiciliğini arttırmaktadır. Su debisinin yüksek olduğu dönemlerde yürüyerek karşıya geçiş olanağı bulunmamaktadır. Bu nedenle doğa yürüyüşü parkuru özelliklerine uygun otantik nitelikte basit ve yaya yürüyüşü için bir geçiş köprüsüne gereksinim bulunmaktadır. Dere üzerine doğa yürüyüşü için bu tür bir geçiş köprüsünün yapılması parkura özgün bir nitelik kazandırarak doğa yürüyüşü katılımcılarının heyecan duymasına yol açacaktır.

Ayrıca, mahallede anıt ağaç olması olası üç ağaç tespit edilmiştir. Bunlardan biri köyün eski mezarlığında bulunan ve birçok noktadan kolayca görülebilen kara servi ağacıdır. Bir diğeri Hisar tepesi yakınlarında bulunan zeytin ağacıdır. Diğeri ise hemen dibinde su kaynağı olan ve köylülere mesire alanı olarak kullanılan alandaki çınar ağacıdır. Her üç ağacın da yaş tespitinin yapılması ve anıt ağaç statüsüne alınarak koruma altında turizm potansiyelinin değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Göktepe mahallesine biraz uzak olmakla birlikte yapılacak yeni keşif çalışmalarıyla yürüyüş turizmine kazandırılacak bir tünel bulunmaktadır. Bu tünel ormancılık faaliyetleri için Kurtuluş Savaşı öncesinde burada maden işleten yabancılar tarafından yapılan raylı sistemin bir parçasıdır ve Muğla ilindeki tek demiryolu tüneli olma özelliğini taşımaktadır. Tünelin uzunluğu yaklaşık olarak otuz metre civarındadır ve rayları sökülmüş ve kullanılmıyor olmasına rağmen görsel açıdan halen iyi durumdadır.

Göktepe Mahallesi, Muğla'nın iç bölgelerinde yer alan diğer kırsal mahalleri ile coğrafi ve ulaşım bakımından yakın ve merkezi bir konumda bulunmaktadır. Kapsamlı bir çalışma ile Göktepe Mahallesi ve yakın çevresindeki diğer yerleşim yerlerini kapsayan çok sayıda parkurdan oluşan ağ biçiminde bir yürüyüş yolu yaşama geçirilebilir.

Kozağaç Mahallesi

Kozağaç mahallesine kulüp tarafından üç ayrı keşif gezisi yapılmış, kahvede bulunan sakinlerle yerleşim yerinin çevresindeki doğa yürüyüşüne uygun mevkiler ve patikalar hakkında görüşülmüş ve değerlendirme yapılmıştır. Mahallede önceden haritalandırılmış ve

açılmış olan Karya yolunun işaret ve tabelalarının varlığını kısmen koruduğu görülmüştür. Bu mahallede Soğuksu, TRT vericisi (Göktepe) ve Karlık mevkiilerinde keşif yapılmıştır.

Keşif yapılan Kozağaç mahallesinde kahvehane ve bakkal bulunmaktadır. Mahalle, Menteşe ilçesine oldukça yakındır. Asfalt bir karayolu yanında mahalle çevresinde ormanlık alanlarda motorlu taşıtların kullanabileceği çok sayıda orman içi yol bulunmaktadır.

Kozağaç mahallesi yakınından daha önce haritalandırılmış ve işaretlenerek açılmış Karya yürüyüş yolunun bir kısmı geçmektedir. Eski Bayır ile Menteşe İlçesi merkezini bağlayan bu rota yeterince değerlendirilmemektedir.

Kozağaç mahallesi Menteşe ilçe merkezine yakın olması, kış aylarında çevredeki diğer yerlere göre daha fazla kar yağışı alması ve “TRT vericisi” ile “Karlık” olarak bilinen yüksek bölgelerdeki kar örtüsü ile dikkat çekmektedir. Uygun iklim ve hava koşullarında kar örtüsü üzerinde gerçekleştirilecek doğa yürüyüşü ve karda yapılacak temel dağcılık ve kampçılık eğitimi için gelişmeye açık bir potansiyeli bulunmaktadır. Söz konusu bölgenin, Kozağaç mahallesine ve Menteşe ilçe merkezine yakın olması, bölgeden asfalt bir karayolunun geçmesi bu tür etkinliklerin güvenle gerçekleştirilmesi için ideal alan sağlamaktadır. Ayrıca hem Karlık tepesi, hem de TRT vericisinin bulunduğu tepeler panoramik bakımdan etkileyici bir görüşe sahiptir.

Soğuksu mevkiinden TRT vericisinin bulunduğu tepeye mevsimsel olarak su bulunan, yoğun ağaç ve bitki örtüsünün olduğu dere yatağından yürüyerek ulaşmak olanaklıdır. Zor olmayan ve güvenli olan bu yürüyüş ortamı, Muğla ilinin 360 derece eşsiz bir panoramik görüntüsünün bulunduğu ve kış aylarında kar örtüsünün olduğu bir zirve ile sonlanmaktadır. Yaz ayları dışında, diğer mevsimlerde doğa yürüyüşlerine uygun olan bu güzergâhta çok sayıda doğal su kaynağının bulunması bir başka dikkat çekici noktadır. Ayrıca keşfi yapılan bölge, yerel dağcılık ve doğa yürüyüşü aktivitelerine dönük verilecek uygulamalı kampçılık eğitimleri için uygundur. Bu rota doğa yürüyüşleri yöntemlerine göre haritalandırılarak, işaretlenmeli ve tanıtımı yapılmalıdır.

Keşifler sırasında Mahallede bulunan Karlık mevki doğa yürüyüşlerinin gelişimi bakımından çok önemli bir alan olarak belirlenmiştir. Menteşe ilçesi ve çevresindeki en yüksek rakımlı yerlerden biri olan Karlık, yaz ayları dışında diğer mevsimlerde farklı zorluk derecelerinde doğa yürüyüşlerinin yapılabilmesine dönük potansiyel taşımaktadır. Karlık zirvesine orman içi patikalardan, dere yatağından, kolay ve güvenli yürüyüş olanağı sunan kayalık zeminden ve sık ağaçların kapladığı oldukça dik bir son çıkıştan oluşan güzergâhtan varılabilmektedir.

Bu güzergâh üzerinde haritalandırılmış veya işaretlenmiş bir rota bulunmamaktadır. Karlık zirvesinde de TRT vericinin bulunduğu tepeden olduğu gibi Muğla ilinin geniş bir alanını kapsayan etkileyici bir panoramik görüntüyü izleme olanağı vardır. Ayrıca zirvede tepeye adını verilmesine neden olan, kış aylarında rüzgâr tarafından karların doldurulduğu doğal çukurlar bulunmaktadır. Yerleşim yerlerine yakınlığı, karayolunun varlığı, rotanın fazla zorlu olamaması gibi nedenlerle kar örtüsünün bulunduğu dönemlerde ilgi çeken bir doğa yürüyüşü rotası olma potansiyeli bulunmaktadır. Karlık zirvesine giden güzergâhlar kurallara uygun bir biçimde haritalandırılarak, işaretlenmeli ve tanıtılmalıdır.

Sonuç

Muğla ili doğa sporları, özellikle de doğa yürüyüşleri bakımından önemli bir merkez haline gelmektedir. Ancak, bu etkinlikler kıyı ve kıyıya yakın bölgelerde yoğunlaşmaktadır. İlin deniz kıyısından uzak iç bölgelerinde bulunan kırsal yerleşimlerinin çevresinde doğa sporları ve doğa yürüyüşlerinin yanı sıra dağcılık eğitimleri için oldukça uygun olanak ve koşullar bulunmasına rağmen, bu potansiyel kullanılmamaktadır. Hatta, potansiyelin harekete geçirilmesi bir yana, ilgili kesimlerin böylesi bir potansiyelin var olduğunun farkında olduklarını dahi söylemek güçtür.

Keşifler kapsamında değerlendirdiğimiz Göktepe mahallesinde belirlenmiş, işaretlenmiş, haritalandırılmış veya aktif olarak etkinlik gerçekleştirilen bir doğa yürüyüş parkuru yoktur. Kozağaç mahallesinin yakınından işaretlendirilmiş ve haritalandırılmış Karya yoluna ait bir parkur bulunmasına rağmen bu parkurun tanınırlığı yeterli değildir. Ayrıca, Kozağaç mahallesinde TRT vericisinin bulunduğu tepeye ve Karlık adı verilen bölgeye yerel dağcı ve doğa yürüyüşü grupları ender olarak etkinlik düzenlemektedir. Kozağaç'ta bulunan bu iki güzergâh işaretlenmemiş ve haritalandırılmamış durumdadır.

Kırsal bölgede var olan doğa yürüyüşleri potansiyelinin harekete geçirilmesi için yapılması gerekenlere ilişkin temel öneriler şu biçimde özetlenebilir:

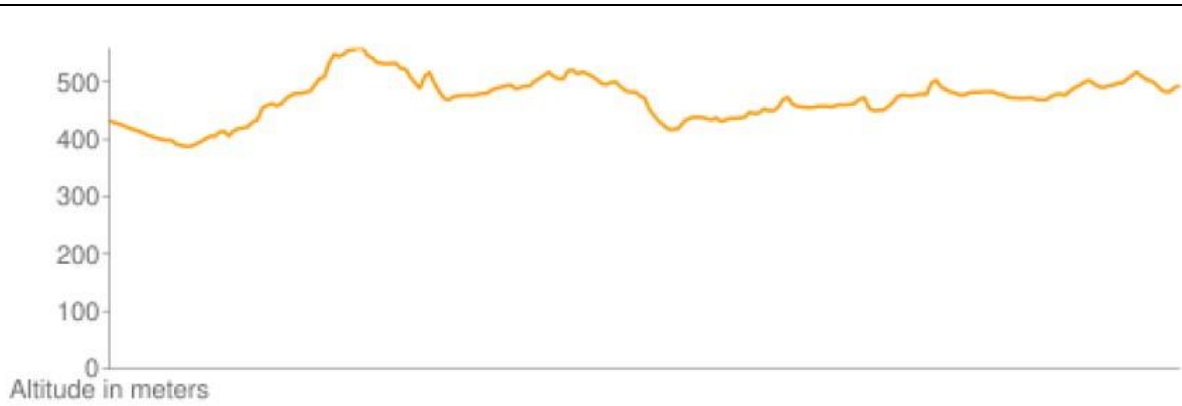
1. Öncelikle bu çalışma kapsamında keşifleri yapılan güzergâhların, daha sonra kırsal alanda olası diğer güzergâhların doğa yürüyüşüne uygun olarak hazırlanması, haritalandırılması ve işaretlenmesi,
2. Muğla'nın kırsal bölgelerini ağ biçiminde kapsayan bir yürüyüş yolu projesinin hazırlanması ve yaşama geçirilmesi,

3. Kırsal mahallede yaşayanlar, yerel yöneticiler ve kamu görevlileri ile esnaf arasında doğa yürüyüşü ve yürüyüşçüleri hakkında farkındalığı arttıracak broşür ve afiş hazırlanması,
4. Doğa yürüyüşü etkinliklerinin desteklenmesi, teşvik edilmesi ve tanıtılması için kamu kurumlarının bu alanda görev yapan sivil örgütlerle işbirliği ve diyalog içinde olması,
5. Doğa yürüyüşü potansiyeli bulunan kırsal bölgelerde görev yapan muhtarlar yanı sıra jandarma, orman, belediye gibi kamu kurumlarında çalışanlarının iletişim bilgilerinin doğa yürüyüşü gruplarına düzenli ve güncel olarak sağlanması,
6. Kırsal bölgelerde doğa yürüyüşçülerinin yararlanabileceği bakkal, kahvehane, lokanta, yerel ürün üretici ve satıcıları gibi kimselerin iletişim bilgileri doğa yürüyüşü gruplarına düzenli ve güncel olarak sağlanması,
7. Ayrıca bölgenin kaya tırmanışı, kanyon yürüyüşü, fotoğrafçılık amaçlı yürüyüşler gibi farklı doğa sporları bakımından taşıdığı potansiyeli yaşama geçirmeye dönük girişimler yapılması.

Göktepe Keşif Haritaları

1. Harita

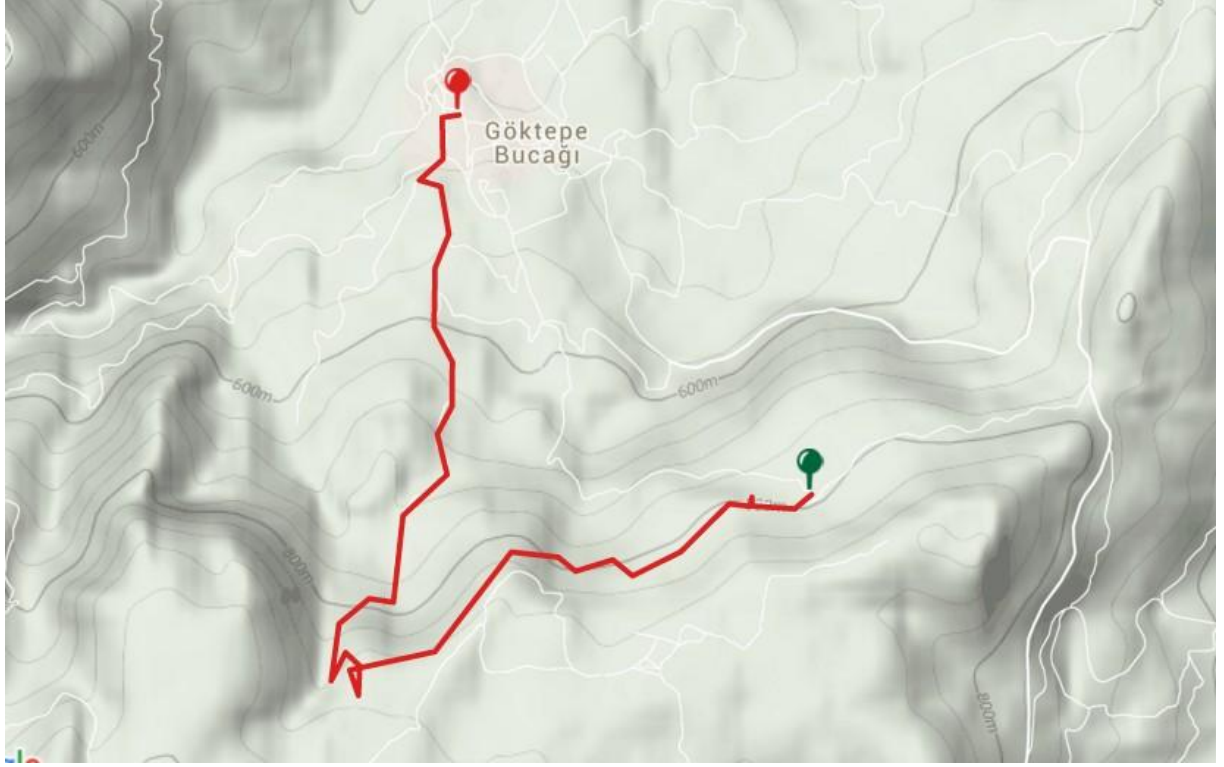
Dere yatağı

- Parkurun uzunluğu 12 km.
- Parkurun denizden yüksekliği en düşük noktası 388 m., en yüksek noktası 558 m.

2. Harita

Dağdan

- Parkurun uzunluğu 6 km.
- Parkurun denizden yüksekliği en düşük noktası 489 m., en yüksek noktası 912 m.

3. Harita

Dağ ve dere yatağı birleştirilmiş

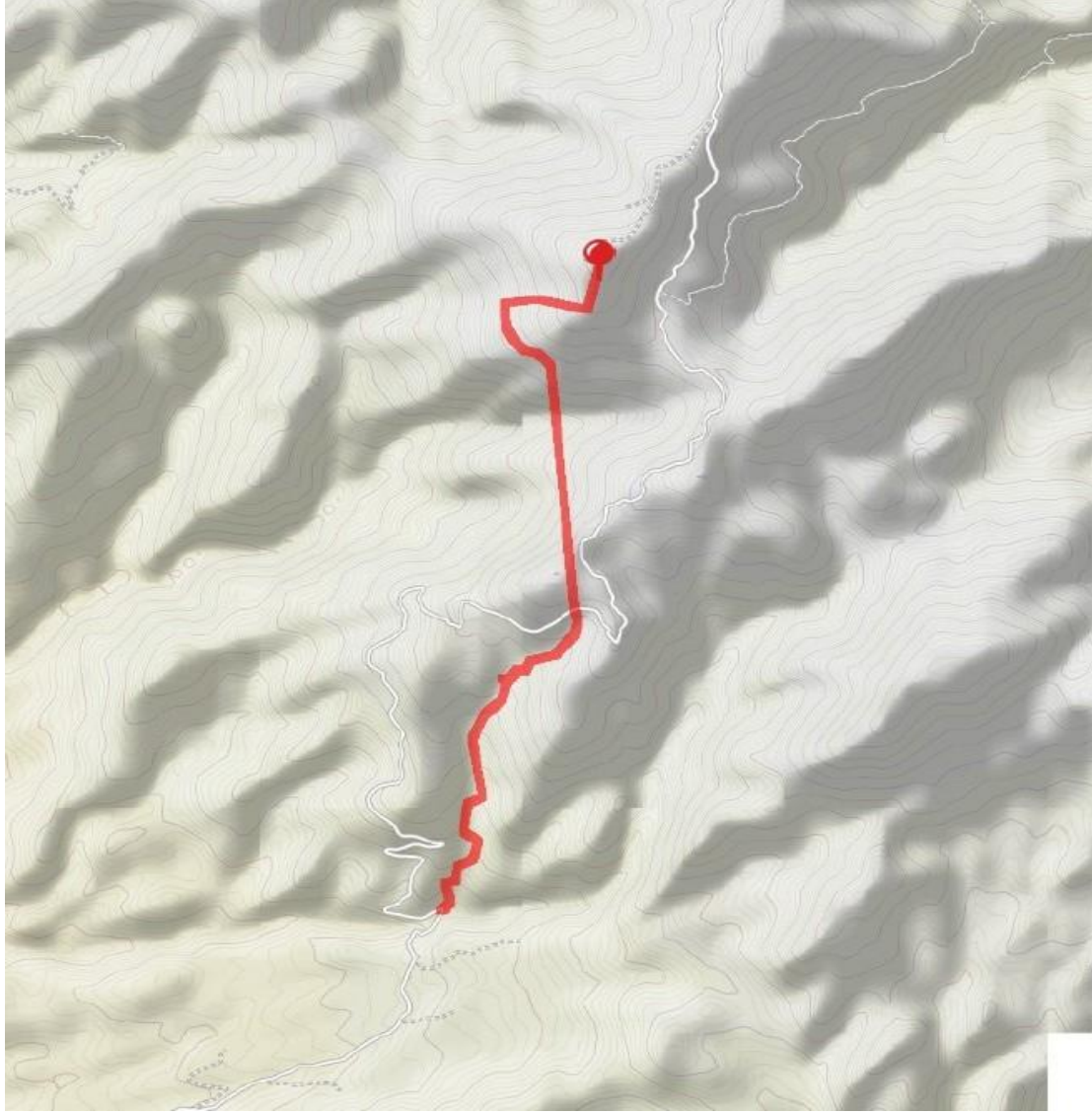
- Parkurun uzunluğu 14 km.
- Parkurun denizden yüksekliği en düşük noktası 388 m., en yüksek noktası 871 m.

Kozağaç Keşif Haritaları

1. Harita

TRT verici

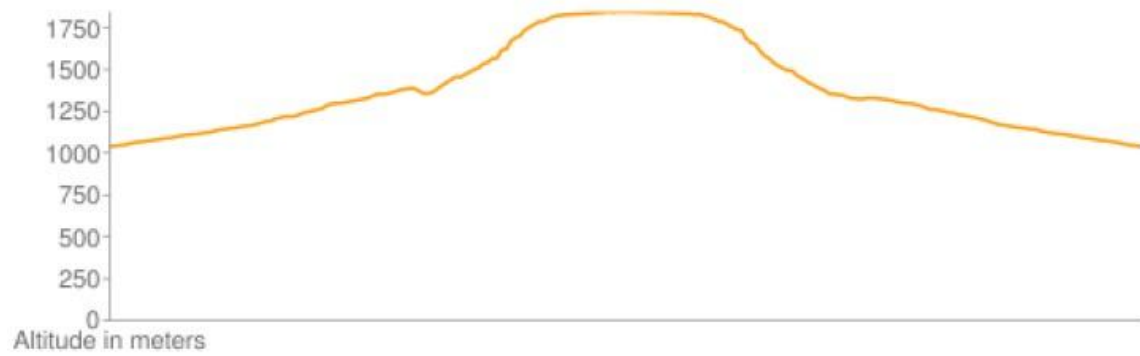

Parkurun uzunluğu 8 km.

- Parkurun denizden yüksekliği en düşük noktası 1011 m., en yüksek noktası 1879 m.

2. Harita

Karlık (çıkış ve iniş)

- Parkurun uzunluğu 13 km.
- Parkurun denizden yüksekliği en düşük noktası 1029 m., en yüksek noktası 1845 m

2016

“Bu Rapor T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın desteklediği
“Muğla İlinin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi”
kapsamında hazırlanmıştır. İçerik ile ilgili tek sorumluluk Muğla Sıtkı Koçman
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne aittir ve T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın görüşlerini yansıtmaz.”